

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

IUBIRE

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

Iubire

EDITURA LITERA

— 2011 —

Tehnoredactor: Tatiana Covali

Corector: Elena Bivol

Redactor de carte: Tudor Palladi

Editor: Anatol Vidrașcu

ISBN 978-606-600-222-6

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Textele ediției de față sunt reproduse după:

Alexandru Vlahuță. *Scrieri alese*. Vol. I, III. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și bibliografie de Valeriu Râpeanu. Colecția „Scriitori români”. Editura pentru literatură. București, 1963-1964.

Alexandru Vlahuță. *Iubire. Poezii*. Prefață de George Sanda. Colecția „B.P.T.” Editura pentru literatură, București, 1965.

Alexandru Vlahuță. *Poezii*. Antologie, postfață și bibliografie de Ion Roman. Seria „Arcade”. Editura Minerva. București, 1974.

Alexandru Vlahuță. *Scrieri alese*. Vol. I-II. Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, note, comentarii, indici și bibliografie de Valeriu Râpeanu. Editura „Știința”. Chișinău, 1992.

Alexandru Vlahuță. *Pictorul N. I. Grigorescu. Viața și opera lui comentată de I. D. Ștefănescu*. Ediția a II-a. Editura „Scrișul Românesc”. Craiova, 1939.

Textele, cu unele excepții privind particularitățile de limbă și stil ale autorului, respectă normele ortografice în vigoare.

POEZII PUBLICATE ÎN TIMPUL VIEȚII AUTORULUI A. ÎN VOLUME

PĂCATUL

Păcătuit-a omul în vremuri fericite,
Când nu-i lipsea nimica, nici hrană, nici odihnă,
Când n-avea a se teme de zile amărâte,
Când roabă-i era lumea – și el domnea în tihnă.
Pământul, încă proaspăt, pătatu-s-a de sânge
Când lumea era largă și oamenii puțini,
Când nimenea, sub soare, n-avea de ce se plânge,
Când cerul n-avea trăsnet – și nici pământul spini.
Și vreți ca astăzi omul să nu păcătuiască?
Când grijile-l apasă, nevoile-l muncesc,
Când el se vede-n lume menit să pătimească,
Când rălele-l frământă, și poftele-l robesc!
Și vreți să n-avem Caini, când e nepotrivire,
Și ură și cruzime în neamul omenesc,
Când neagra dușmănie și lacoma râvnire
De-a pururea-ncuibate în inimi clocotesc!
Nu, nu; din nopți pierdute în vremuri depărtate
Blăstemul stă pe oameni, în veci vor suferi,
Și râvna, și ispita, și negrele păcate
Născutu-s-au cu lumea, cu lumea vor pieri!

IERI, AZI, MÂINE

Ieri!... cenușa ce păstrează forma încă neschimbată,
Din ce-a ars în focul vremii; lacrima deja uscată,
Sau un zâmbet de pe buze, spulberat de-al sorții vânt;
Ieri... poveste, cu eroii – oase putrede-n mormânt.
Astăzi?... lampă ce se stinge, stea plecată spre-asfințit,
Visuri nebătute încă de-al ursitei vânt cumplit,
Piscul nalt, pe care dorul, vânător, stă și pândește
Țărnul unde amintirea cu dorința se-ntâlnește.
Mâini?... o strângere din umeri a enigmei întrebate;
Rai sau iad, în care ochiul niciodată nu străbate,
Cui de aninat speranțe, prunc ce nu poate grăi.
Mâine... mâine, cine știe câți din noi vom mai trăi!

PE DEAL

Pe cer câțiva nouri încă, palizi, zdrențuiți de soare,
Se topesc ca fulgii iernii, pe pământ umbra lor moare.
Sus – nemărginire-albastră, jos e mărginitul verde.
În potop de umbră satul, sub copaci stufoși, se pierde.
Stâncile își scot din dealuri a lor frunți îmbătrânite;
Iar pe vale-și duce gârla undele-i neliniștite.
Stânca zice gârlei: – Spune-mi, pentru ce ești
trecătoare?
Pentru ce, și zi și noapte, și pe lună și pe soare,
De al vremii bici gonită, tu alergi neîncetat?
Nu vezi eu cum râd de vreme și de zboru-i necurmat?
Ea mă bate cu aripa-i, bici cu plumb în vârf, și eu

Dorm pe căpătâi de veacuri, pacinică, ca Dumnezeu!
— Tu, răspunde gârlă stânței, tu ai somnul drept
ursită,

Eu în mine port viață. Dormi. Eu sunt neadormită!
Și port grai în a mea undă, și din leagăn la mormânt
Merg, și-n mersul meu spun lumii că-i cumplit al
vremii zbor,
Că-s zădărnicii, nimicuri toate câte-s pe pământ,
Și că totu-i trecător!

LUNA ȘI NOAPTEA

LUNA

Noapte, tu ești sclava neagră a veciei, iară eu
Sunt regină. De pe tronul întunericului tău,
Revărs valuri de lumină; și-un popor întreg de stele
Furnică-n razele mele.

Fără mine, neștiută, vecinic ai fi pribegit,
Ca un ghem de întuneric dat de-a dura-n nesfârșit.
Umilită, pleacă-ți fruntea și-naintea mea te-nchină.
Noapte, sunt a ta regină.

NOAPTEA

Lună, tu ești sclava albă, fulg ursit în veci să meargă.
Eu, mai veche decât vremea, și decât lumea mai largă,
Neclintită-s, și nici cuget că-n cuprinsul țării mele
Furnică popor de stele.

Și de n-aș fi eu să-mbrobod fața ta-n ștergar cernit,
Dacă n-aș fi-ntunecoasă, tu în veci n-ai fi lucit.
În genunchi dar, a mea poală pleacă-te a-mi săruta,
Lună, sunt regina ta!

DORMI ÎN PACE

Dormi, iubito, dormi în pace. N-am venit să-ți tulbur
somnul,

Nici să plâng... La ce-am mai plânde pe-adormiții întru
Domnul!

Am venit să cuget. Uite, nicăiri nu pot mai bine

Gândurile să-mi desfășur, și să stau la sfat cu mine

În mai bun răgaz. Aicea, simt că-s mult mai înțelept,

Ș-ale lumii toate parcă le văd limpede și drept.

Cât de clare mi se-nșiră toate din trecut, în minte,

Când de-a crucii multe rece îmi lipsesc tâmpla
fierbinte.

.....

E uscat-acuma țărna ce te copere, și mie

Parcă tot nu-mi vine-a crede că ești dusă pe vecie.

Uneori te țin departe și mă-ntreb de ce nu-mi scrii...

Dornic căutând în cale-ți, parcă tot aștept să-mi vii.

A, cât de pustie-i lumea și viața fără tine!

Câteodată, stând aicea, la mormântul tău, îmi vine

Ca o furie nebună. Ș-aș voi atunci, aproape,

Față-n față-acolea, lângă piatra astei triste groape,

Să-mi descind-acela care, cu puternica lui dreaptă,

Lumile le cârmuiește, și-n văzduh astrii îndreaptă,

Și eu, viermele din tină,

Să-i cer astfel socoteală – lui, izvorul de lumină:

Doamne, dacă nu se mișcă nici un pai de pe pământ

Fără știrea și voința ta, și dac-al tău cuvânt

Este singura poruncă cărei toate se supun;

Dacă tu ești drept, puternic și nemărginit de bun,

Spune, pentru ce adesea lovitura ta-i nedreaptă?

Pentru ce ne surpi credința-n judecata ta-nțeleaptă?

De ce – fulger – cazi pe-un templu, spinteci bolta

ta sfințită

Și în țândări crăpi icoana Maicii Domnului, trăsniță?

De ce-așterni omătul iernei peste floarea lui april

Ș-un lințoliu pe obrazul visătorului copil?

Pentru ce iai două inimi, căror *tată* zici că ești,

Și, topindu-le în focul tinereții, le ursești

Dor cu dor să-și împletească, prinse-n dragoste
nebună,

Și când se iubesc mai dulce și-și fac visuri împreună,

Din senin îți vine-o toană: zvârli țărâna peste una,

Iar pe cea stingheră – neagra jale pentru totdeauna!

.....

Doamne, iartă-i pe aceia cari-ncep să se-ndoiască.

Sunt dureri prea grele-adeșă pentru o inim-
omenească!

O, de-ai ști cât am iubit-o și cât sufăr, m-ai ierta

Că-ntr-un timp pierdui credința în dumnezeirea ta!

Era tânără, frumoasă. – Vai, și cum o mistuise

Boala. Parc-o văd, când mâna-i slabă întinzându-mi
zise:

„Ce te uiți așa la mine... M-am făcut urâtă... știu!”

Și-ncepu să plângă, -ntr-însa plânsul doar mai era viu!

Ochii mari, dar stinși, sub alba-i frunte i se adâncise,

Și pe vinetele-i buze un surâs încremenise.

Cum părea de-mbătrânită-n nemblânzita morții
gheară!

Când, sub galbena lumină a unei făclii de ceară,

Își da duhul, liniștită, ca un Mesia pe cruce,

Am simțit atuncea, Doamne, că din suflet mi se duce

Pân' și drojdia credinței ce-o purtam ființei tale.

Și mi-am zis: Desigur, pasul pe-a vieții noastre cale

Nimeni alt nu ni-l îndreaptă: dumnezei ne suntem noi.

Lumea asta-mbătrânită în mizerii și nevoi

Singură se cârmuiește. – Piatră, floare, astru, om,

Toate-au izvorât, în noaptea vremilor, dintr-un atom,
Rând pe rând, una din alta, fără știrea nimănui.

Tot ce *Biblia* ne cântă – decât o poveste nu-i.

Iehova, erou din basmul *Bibliei* – iadul cu munci,
Îngeri, rai... o-nchipuire!...

Astfel cugetam atunci.

Dar, când părăsii odaia plină de înghețul morții

Și ieșii sub minunata boltă înstelat-a nopții,

Luna galeșă-n văzduhuri, de a pururi plutitoare,

Revârsa atâta farmec, și-n așa sfântă splendoare

S-arăta vederii mele, că mă-nfiorai deodată

Și-mi zisei: E cu puțință să fim tot dintr-o bucată?

Eu – clipa de lut, și dânsa – veșnicia de lumină!

Eu urăsc și plâng, ea trece zâmbitoare și senină...

Eu mă târai prin noroaie, ea plutește-n cer albastru...

Câtă depărtare, Doamne, de la vierme pân' la astru!

Dar cum lunecă prin stele, fără să le-atingă?... Cine

Mân-atâtea lumi, cu pază, pe cărările senine?

.....

A, ce mic, și ce netrebnic m-am simțit atunci-naintea

Marii străluciri ce-n raze-i inima-mi scâldea și mintea!

Și adânc smerit, cucernic, pocăit în fața lunii,

Slavă și-nchinare-adus-am bunului stăpân al lumii.

Dormi, iubito, dormi în tihnă. N-am venit să-ți tulbur
somnul.

Am venit să-mi plec genunchii ș-a mea inimă spre
Domnul.

LA VATRA RECE

/

Oblonitu-mi-a fereasta
Gerul, cu-a lui flori de gheață,
Și, în toată casa asta,
Eu sunt singura viață.
Dac-ar fi un foc în sobă,
Mi-ar părea că suntem doi,
Aș mai sta cu el de vorbă,
Mai uitând cele nevoi;
Ne-am pricepe-nde noi plânsul,
Eu cenușă – el scânteii,
Câte nu mi-ar spune dânsul
Dun poveștile cu zmei!
Anevoie vremea trece
Când urâtul greu te-apasă.
Ce ursuză-i vatra rece!
Parc-aș sta c-un mort în casă.

//

Se aude-n horn nebunul
Viscol, aprig vâjiind,
Și din strășini, câte unul,
Cum cad țurțurii plesnind;
Sună-n crengile lovite
Uscat zgomot ca de oase,
Și vârtejuri, repezite,
Bat în ușă mânioase.
Se arată-n neguri luna,
Albe stelele sclipind;
Și de ger s-aud întruna
În pod corzile trosnind.
Mi-ar prii, pe-o așa iarnă,
O-mpietrită amorțire

Îndelung să mi s-aștearnă
Peste cuget și simțire –
Să adorm, capul să-mi scutur
De povoaara cugetării...
Cât aş da să văd un flutur
Tăind para lumânării!

DIN PRAG...

O, dar e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi!
Ce cumplit îmi vânturi mintea, și cu ce-ndârjire-mi
scurmi
Noaptea gândurilor mele, Moarte, când îți stau în față!
Simt că-nnebunesc... Mă turburi. Fugi cu neagra ta
povață.
Înțeleg, împărăția ta, cu veșnica-i odihnă,
Este singura-mi scăpare. – O să fiu acolo-n tihnă:
Nici urât, nici dor; nici cobeia neprielnicele gânduri
N-or mai răscoli cenușa rece, ținuită-n scânduri.
În sicriu dormi somn de piatră. – Nici un zgomot,
nici o grijă;
Viermii nu te mai întreabă de-ai fost aur, de-ai fost
schijă,
Cap de geniu, ori de vită – tot o hârcă scofâlcită,
Goală, batjocoritoare gură, pururea rânjită.
Ș-o să dorm, în întuneric și în liniște eternă.
N-o să-mi pese căpătăiul de-mi va fi pietroi, ori pernă.
De-mi va putrezi sicriul și găteala de pe mine,
Pentru galbenele-mi oase nu va fi nici rău, nici bine.
Neastâmpărații șoareci dacă-n capul meu și-or face
Cuib, nesupărați de nimeni, vor petrece-acolo-n pace.
Poate-o lacrimă, pe piatra ce-mi va coperi mormântul,

Va cădea din ochii mamei, poate scutura-va vântul
Mâțșorii vrunei sălcii peste groapa mea – totuna.
Plâns de mamă, plâns de creangă... tot nimic eu nu
voi ști,

Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna,
Fie că va da zăpadă, ori că iarba va-nverzi.

Însă, uite, mă-nspăimântă întunericul de veci,
Nentreruperea acestei liniști împietrite, reci:
Să nu mai revin în viață niciodată?... *Niciodată?*...

E grozavă vorba asta!... Limbă nemaidezghețată,
Humă, nemaîncălzită de simțiri și de idei!

Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei.

Viforoasă mi-e viața, și deșartă, și amară.

Ce trudit mă simt sub cruda suferințelor povoară!

Mi-i greu capul, ca de-o noapte petrecută-ntr-o orgie.

Parc-aș fi de-un veac pe lume... O paragină pustie...

Spulberatu-mi-s-a pân' și scrumul visurilor mele.

Ș-acum gândurile toate, ca de plumb, mi le simt grele.

Mi-a rămas inima rece și-mpietrită de durere,

Și mi-i silă de-un prieten, de-un cuvânt de mângâiere,

De-o privire ce-mi zâmbește veselă, de mine însumi.

Aș voi să nu-mi întrebe nimeni cugetul și plânsu-mi.

Ca un vânt printre ruine simt că-mi vâjje-ntre
tâmples...

E-ntuneric și cenușă... Tot aștept să mi se-ntâmples

Vro nenorocire mare ca să mă mai miște-oleacă,

Să mai fulgere în noapte-mi, ca urâtul să-mi mai
treacă.

Ca să mor!... Să mă întunec pe vecie?... Prea e crud.

Să nu mai gândesc nimica, nici să văd, nici să aud?

Să nu mai primesc văpaia soarelui de primăvară,

Ori să-mi răcoresc viața la un amurgit de sară,

Și s-ascult, pe gânduri, doina – trișca de la târlă,

Sau duiosul plâns al apei șopotind noaptea pe gârlă?

.....

A, e negrăit de lesne să-ți repezi un glonț în creier!...
Dar pe cer scânteie luna, dar în iarbă cânt-un greier,
E-o mișcare, e un farmec care-n veci nu se mai
curmă...

Și când te întorci și cugeți, lung privind ce lași în
urmă,

Simți că nu-i chip să te sature, *c-a trăi i-o fericire.*

Primești orice suferință, dar eterna nesimțire,

Nu. – Durerea are-un capăt. – Moartea-ți zice:

Niciodată.

Altă viață?...Altă lume?... i-o poveste minunată;

Însă, ca să-i dea crezare, în veci mintea-mi n-o să
poată.

Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aș da-o pentru toată.

Nesfârșita fericire din viața de apoi.

Câteva lopeți de țărână... Rămâi țărână și gunoi!

Bine e să știi, la moarte, că o dungă lași – un nume,

Ca-i săpat la zidul nopții, c-ai muncit să-ți scoți în
lume

Din al creierului zbucium, ca pe-un diamant, *ideea.*

Urma-ți fi-va cunoscută pe-unde ți-ai purtat
scânteia...

Ș-o scânteie-n alergare e o rază... Mângâiere !...

Dulce-i să ți-o știi la fundul vieții pline de durere.

Ah, fugiți, gânduri nebune, soli ai negrului mormânt!

Nu mă-ndur. – Pe cer sunt stele, flori și păsări pe
pământ.

Ș-apoi... e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi...

Ți-i zadarnică ispita, Moarte, o, degeaba-mi scurmi

Și-mi mai vânturi mintea,-n lături, fugi cu neagra ta
povață!

Înainte morții mele – moartea dragostei de viață.

RĂSPUNS LA O CRONICĂ RIMATĂ

Aşa-i: spre bolțile tăriei,
Cu jind, la ce să mai cătăm,
Când toți, sub fundul pălăriei,
Câte-un crâmpei de cer purtăm?
Tu zici: crâmpeile-s la fel...
Pe osebitele cărări
Toți ne-ndreptăm către un țel,
Unii pe jos – alții călări.
E drept că-n cele patru scânduri
Prostia cea mai guralivă
Și capul cel mai dat la gânduri
Vor amuți deopotrivă.
Dar, pân-atunci, unul își strânge
Sub bolta lui, șirag de stele,
Altu-și mânjește, ori își frânge
Partea-i de cer în bucățele.
Unii în fel de fel de chipuri
Frământă tainele vieții:
Răstoarn-a mărilor nisipuri,
Străbat și scotocesc planeții,
Întreabă funduri de prăpăstii
Ș-ale Eghiptului mumii,
Și-n oasele fosili de bestii
Că rostul și urzeala lumii.
Iar alții zilele-și petrec
În al orgiilor vârtej:
Un trai nesăbuit și sec,
Întins pe patimi ca un vrej!
C-o idioată nesimțire
Își râd de tot ce-i demn și sfânt
Le toacă gura în neștire,

Se bat cu morile de vânt.
Și pe când tu-ntr-o sferă mică,
Ca vai de lume, te strecoari,
Ei strălucesc, și se ridică,
De goi ce sunt și de ușori.
Nimic nu pune frâu acestor
Nerușinați, terfichi limbuți,
Și, pentru ochiul lor de chestor,
Lumea e goală de virtuți!...
Prostii le par științi și arte,
Nebuni poeții, de legat:
Zbârâie toți, din dible sparte,
Un cântec vechi și nesărat!...
Ei singuri se pricep la toate,
Ei filozofi, ei cântăreți,
Prin ei se mișc-a lumii roate,
Cu roiul spornic de vieți!
Și numai pentru dânși-anume
Urzit-a Dumnezeu pământul,
Cu toate câte sunt pe lume;
Și numai lor li-i dat cuvântul!

.....

Acum, răspunde de socoți
Că ceru-i hărăzit de-a valma,
Deopotrivă pentru toți,
Ori li s-a măsurat cu palma...

* * *

De e, sau nu e cer, mă-ntrebi?
Ar fi nedrept să-ți spun că nu-i;
Dar fiecare-ndeosebi
Menită-și are partea lui:
Măreț pluti-va printre veacuri

Maestrul dulce, Eminescu,
Iar gos, cu-al lui bagaj de fleacuri,
Toncescu fi-va tot Toncescu!...
Căci cum să cred c-ar sta alături
Cu scumpele mărgăritare
Gunoiul ce cu scârbă-l mături
În întuneric și uitare!
Furlandisindu-se-n saloane,
Cu mintea stearpă și-n doi peri,
Să facă curte la cucoane
Sunt meșteri *fanții-cavaleri!*
Dar cum socoți că toți smintiții
Și trântorii de cafenele,
Înfumurați și plini de viții,
Să aib-același cer și stele
Cu cei ce luptă și-și adună
În fagur sfintele gândiri,
Și-și dau viața pe-o cunună
Din mâna dreptei Nemuriri?

* * *

Politici, oratori de stradă,
Stupizi, ce se socot isteți,
Fățarnici patrioți – grămadă,
De vorbe goale precupeți,
Și literați de porunceală
Răsară-n cale-ți, cât de deși,
Tu ține însă socoteală
Că-s mulți chemați – puțini aleși.

LA ICOANĂ

Noaptea s-a lăsat pe vale, și cătunu-i adormit.
În bordei sărac, la vatră, suflet trist și chinuit,
Fără somn, tânăra mamă copilașu-și ține-n poală,
Și plângând îl netezește pe obraji arși de boală.
De cu sară mititelul încetase să mai țipe:
Se ducea, văzând cu ochii, viața-i fărâmită-n clipe.
Peste ochii mari și tulburi cad pleoapele-obosite,
Somnu-l biruie – adoarme. Suflări repezi, ca gonite
De al morții frig, din urmă, trec mai slabe, mai
curmate...

Ea tresare; cum le-ascultă, șir de fulgeri îi străbate
Întunericul din suflet. – Pe păreți, în bezna rece,
Fălâind ca o aripă, para focului se trece.

Iat-o scoborând la vale, galbenă și istovită,
Cu odorul strâns la sân-u-i; cu privirea ațintită
Spre biserica cu sfânta, ea-și silește-ncetu-i pas.
De trei nopti și două zile bate drum făr' de popas;
Ș-ar fi ocolit pământul făr-a se simți trudită:

Ea credea profund, orbește... Mare și nenchipuită
E credința ce-ntr-un suflet înnoptat și trist încape!

„Nu se poate făcătoarea de minuni să nu mi-l scape,
Își zicea mereu în gându-i, inimă de piatră fie,
Și-ncă s-ar zdrobi de milă. Toată jalea mea pustie
Mi-oi preface-o-n rugăciune la picioarele preasfintei;
Ș-în cucernică-nchinare, și plângând sta-voi nainte-i,
Pân' ce l-oi vedea din somnu-i ochii mari blând
deschizându-și,

Zâmbitor cătând spre mine, și mânuțele tinzându-și...

Cum să nu-nțeleagă sfânta glasul sfintei mele
plângeri?

Eu atâta am pe lume, pe când ceru-i plin de îngerii!"
Blândă, cu Isus în brațe, din argint, Fecioara cată
Cu iubire spre spășita mamă, jos îngenuncheată:
Parc-ascultă și-nțelege...

— O, îndură-te, privește-l,
Și din ochii tăi c-o rază de viață încâlzește-l!
Căci tu știi ce farmec dulce-i să-ți lipești pruncul
de piept,
Ațintit să-ți steie-asupră-i, și prin somn, ochiul
deștept,
Și cum inima-ți tresare, c-un scâncit când el te
cheamă
Să-l acoperi cu iubirea și cu paza ta de mamă.
Vezi-l, tânjitor, cum doarme-n frumusețea-i
îngerească...
Cum putere-ar fără dânsul mama lui să mai trăiască?
Te îndură – din văpaia vieții tale dă-i viață,
Să-mi cuprindă iar grumazul cu micuțele lui brațe.
Ca și mine strângi la pieptu-ți lumea-ntreagă-n fiul
tău...
O, de-ai ști cu ce-ntuneric copere sufletul meu
Ochiu-i stins – și ce pustie mi-ar fi viața fără dânsul,
N-ai putea să stai, o clipă, rece, ascultându-mi
plânsul!...
Dar deodată-și rupse vorba – limba-i amuțise-n gură,
Spre copil și-ntoarce iute lacoma-i căutătură...
Era mort. – Înmărmurită, stătu drept, cu pruncu-n
brațe,
Cu ochi groaznic de mânie ea privi icoana-n față...
— Cum? Tu n-ai simțit, preasfânto, milă de
cumplicita-mi jale?
Eu, sărmana, plâng, cerșindu-ți raza îndurării tale,
Și tu, rece și cu pumnii încleștați, mi-l dai vederii?...
Astfel înțelege cerul lacrima, limba durerii?
S-a sfârșit orice nădejde!... Și privirea ta de lemn
Ațintită stete-asupra-mi, fără ca să-mi dea un semn
C-a mea rugă-i ascultată și durerea mea-i crezută!...
Ia-ți și lutul... Ca și dânsul împietrită ești și mută!...

Și – c-un hohot lung – cadavrul îl aruncă-n fața sfintei,
Care, huruind greoaie, la pământ căzu-nainte-i.
Și durerea i se sparse-n neagră deznădăjduire,
De mânie-i scapăr' ochii – ea strigă în aiurare:
— O, desigur, n-ai fost mamă, și de porți un prunc
la sân,
E-o minciună!... Ce smintită-s unei scânduri să mă-
nchin!
Și izbind icoana-n față cu piciorul, „e-o minciună!”
Mai răcni-ntr-un răs sălbatic, și porni... Era nebună.

SONET

Lăsați-mă singurătății mele.
Mi-albește capul, în vârtejul lumii,
Pe frunți de valuri stă cununa spumii,
De mult ce se frământă între ele.
De visuri inima pustie nu mi-i...
Senin mă urc pe-a lor înalte schele,
Străbat albastre văi, plutind prin stele,
Pământul ducă-și droaia lui de mumiile!
Tihnit, ascult a gândului poveste,
Mă-nșel, și cred că tot ce-a fost mai este.
Ce dulce-i astă amăgire-a vieții!
Tăceți s-adorm, nu voi să prind de veste
Că mi s-a stins văpaia tinereții,
Ș-asupră-mi anii grei și-aștern nămeții.

LUI EMINESCU

Tot mai citesc măiastra-ți carte,
Deși ți-o știu pe dinafară:
Parcă urmând șirul de slove,
Ce-a tale gânduri sămănară,
Mă duc tot mai afund cu mintea
În lumile de frumuseți,
Ce-au izvorât, eterni luceferi,
Din noaptea tristei tale vieți...
Și te-nțeleg – te simt aproape:
Cu-aceeași suferință-n față,
Cu ochii gânditori și galeși,
Sătul de trudnica-ți viață.
A, nu mă mir că ți se dete
O zodie atât de tristă,
Că, zbuciumat de-atâtea patimi,
Răvnești pe cei ce nu există,
Și că potop de negre gânduri
Se strâng și ți se zbat sub frunte:
Pe veci întunecații nouri
Sunt frații vârfului de munte!
O, dacă geniul, ce scoase,
Ca din adâncul unei mări,
Din fundul inimii zdrobite,
Comoara asta de cântări,
Nu te-ar fi ars – zvâcnindu-ți tâmpla
De flăcările năbușite,
Ce-ți luminau ale gândirii
Împărății nețârmurite,
Și de-ar fi fost lăsat prin lume
Să treci ca orice om de rând,
Ce lesne-ai fi pus frâu durerii
Și răzvrătitudinii tău gând!
Și cât de fără de pă sare
Ai fi privit atunci la toate

Mizeriile-n cari lumea
Ursită-i pururea să-noate!
Dar ți-a fost dat să fii deasupra
Acestor inimi seci și strimte.
Și tu să-nduri toată durerea
Pe care lumea n-o mai simte.
Să plângi tu plânsul tuturoră...
Din zbuciumul eternei lupte.
Să smulgi fulgerătoare versuri,
Bucăți din inima ta rupte...
S-aprinzi în bolta vremii astri
Din zborul tristului tău gând...
Văpaie!... Ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminând?

SONET

Dar nu-nțelegi că e cu neputință
O clipă să mai gust din cele duse?...
Cu farmecul durerilor răpuse,
Din preajmă-mi fugi, deșartă năzuință!
Astâmpără-te, dor de vremi apuse,
Prilej de nesfârșită suferință!...
S-a stâns, cum nici n-ar fi avut ființă,
Frumosul vis, ce-atât de drag îmi fuse!
Uitare, vin' cu liniștea ta dulce,
Zi gândului că-i ceasul să se culce:
E noapte, stânge lampa amintirii;
Lumina-i bate-n criptă de morminte...
Întunec-o, s-adorm de-aci-nainte,
C-am zis de mult adio fericirii!

SONET

Vuind s-azvârl şuvoaiele devale
Pe deal stă zarea de brânduşi albită.
În aer i-o căldură liniştită,
Pe bolţi un nor de-argint se rupe-n pale.
Sar apele din matca prididită;
Un cocostârc, pe mal, păşeşte-agale,
Dând spaimă-n broaştele ce-i fug din cale.
Ies aburi calzi din pajiştea-ncropită.
Şi nici un sloi n-a mai rămas pe gârlă;
Doinind, s-aude trişca de la târlă.
Iar mieii, strânşi în cârduri, zburdă-n soare:
Pământu-ntreg, ca-n prima dimineaţă,
Se umple de lumină şi viaţă,
Iar inima-mi se-ntunecă şi moare.

CE TE UIȚI CU OCHII GALEȘI?...

Ce te uiți cu ochii galeși la copacii triști și goi,
Și oftezi, dând pas gândirii să mai lunece-napoi?...
Lasă frunzele pustiei și bătailor de vânt!
Tinerețe, farmec, visuri... toate-s țândări de vas frânt,
Ce de mult pieriră-n valma răzvrătitelor talazuri.
Strânge-ți gândurile-acasă, nu le mai lăsa-n
poghiazuri,
Palide-n puterea nopții să mai tremure pe drum...
Nici te mai uita în urmă-ți la grămezile de scrum...
Nu vezi tu că îndărătu-ți e-ntuneric și pustiu!...
Și n-auzi cât de sinistru sun-a groapă ș-a sicriu
Glasul tinereții duse ș-al iluziilor șterse?...

Înțelege că-i zadarnic pe-un mort lacrimi să se verse!...
Negreșit, avut-ai zile de noroc și de iubire...
Cine n-are-n lumea asta partea lui de fericire?
Ai trăit și tu în basme... Te credeai și tu o zână,
Ș-așteptai, ca să te fure, vreun făt-frumos să vină,
De-ți roteai pe lanul vieții ochii mari și visători,
Nu-ntâlneai decât podoabe, fluturi, pajiște și flori!
Și când pentru-ntâia dată mândru-ți răsări în cale
El – atât de mult doritul rege-al visurilor tale –
Îți păru că de când lumea îți era știut și drag...
O, de câte ori, în urmă, de cu vreme stând în prag
Și uitându-te în cale-i, cu ochi lacomi și fierbinți,
L-așteptai, sfârșit să puie dulcii tale suferinți,
Și mureai pân' să se stingă razele în asfințit.
Mai curând să vie sara, când, sfios, al tău iubit
Se rupea din întuneric...
Ah, cât de încet mai vine,
Îți ziceai zărindu-i umbra. Pân' s-ajungă lângă tine,
Îți părea o veșnicie de-așteptare și de dor.
Tu-l sorbeai din ochi, privindu-l. El s-apropia ușor...
Tresăreai, înfiorată ca de-un farmec din povești,
Și nemaștiind ce cugeți și-n ce lume mai trăiești,
Îi cădeai în brațe, moale de-a plăcerii dulce lene.
Ca un flutur prins în pară tremurau a tale gene
De atingerea și focul pururea-nsetatei guri.
Când steteai a ta iubire pân' la moarte să i-o juri,
Găseai prea nencăpătoare, prea îngust-a ta viață.
Dar cum cade frigul vremii peste inimi și le-ngheață,
Risipind atâtea visuri și atâtea jurăminte,
Și cum râzi singur de tine când îți mai aduci aminte
Ce clădiri durai vieții din nimicuri și păreri,
Și ce mult credeai în vraja nebuniilor de ieri!
Nu mai răscoli cenușa năruitelor povești!
Strașnica veghere-a vremii cu nimic n-o amăgești.

După anii duși în neguri nu te mai uita cu jale,
Dă-i pe veci uitării. Morții nu se mai întorc din cale.
Când sub perii albi, zbârcită, fruntea-ncepe să se plece
Ca sub cea mai grea povară, inima-i o vatră rece.
Lumea basmelor ce încă îți mai picură-n auz
A sfărmat-o pasul vremii, ca pe-o boabă de hurmuz.
Lasă altora de-acuma visul tău de-odinioară,
Alții să-și mai poarte dorul când pe ceruri se strecoară
Luna, cu nespusu-i farmec și cu veșnica-i văpaie...
Peste noaptea ta bocește cântecul de cucuvaie.
Când din luptele vieții, ca un vechi oștean, trudită,
Ai rămas cu fruntea ninsă și cu fața ciocârită,
Ce mai cați cu ochii galeși la copacii triști și goi,
Și oftezi, dând pas pândirii să mai lunece-napoi?
Lasă frunzele pustiei și bățăilor de vânt:
Nimărui de veci nu-i dată fericirea pe pământ.
Dumnezeu trece făclia dragostei din mână-n mână,
Noaptea cade grea și rece peste inima bătrână!

ÎN AMURG...

Vâslaș ce-aleargă împins în zare
De oarba sete a fericirii,
Pe câmp de ape fără cărare,
Omul e pururi prad-amăgirii;
Căci scris e dorul să și-l agațe
Numai de umbre și de năluce,
Ce-n a lui veșnic întinse brațe
Zadarnic cearcă să le apuce.
Și când viața abia-i o rază
Atât de slabă și trecătoare,
Când știe bine că-naintează

Înspre-a pieirii de veci vâltoare,
De ce vâslește și se răpede
Cu-atâta pripă și nerăbdare
Dup-o nălucă de foc ce-o vede
Fugind în noapte-i, din zare-n zare?

.....

Asta-i ascunsă firii dorință
Ce-nspre repaus veșnic o-mpinge:
Orice luminează i-o suferință;
Scăpare-i noaptea-n care se stinge.
Tremurătoare, viața bate,
C-o frică oarbă și nențelegă,
La poarta păcii neturburate,
Din care omul n-a vrut să iasă;
Căci chinul vieții cine l-ar cere?
Ce stea de sineși s-ar mai aprinde
Când ar ști bine că i-o durere
Din întuneric a se desprinde!...
Unde mă duceți, visuri deșarte?
De ce, luceafăr, te-afunzi în zare,
Mă lași în urmă-ți tot mai departe,
Pe câmp de ape – fără cărare?
Unde-s acele limanuri sfinte
Chinul amar să mi-l omoare?...
Mai înainte! Mai înainte!
Îl cheamă glasuri amăgitoare;
Și omul trece pe-ntinsa mare
Cu valuri răpezi și ape-adânci,
Călător, veșnic în nerăbdare,
Împins de vânturi, lovit de stânci.
Târziu, când simte că e aproape
Clipa în care valul, sub dansul,
Să se desfacă și să-l îngroape,
Se uită-n urmă, și-l umple plânsul;

Căci tot trecutu-i pare-o comoară
De fericire, rămasă-n drum.
Păn' și durerea-i de-odinioară
Plină de farmec o vede-acum,
Și nu se-ndură să se despartă
De-atâtea visuri – veștede foi,
Ci-n năzuința-i oarbă, deșartă,
Dă să-și întoarcă barca-napoi...
(Copil ce umblă s-adune stele
De pe oglinda blânelor ape)
Dar cad trudite brațele-i grele,
Cârmă și vâsle lăsând să-i scape!
Gându-i adoarme în nemișcare,
Ochii s-acopăr, stinși, sub pleoape,
A neființei eternă mare
Valu-și desface ca să-l îngroape;
Căci, rupți din valu-i, s-azvârl în soare
Nenumărații stropi de viață,
Și-n al ei haos recad, când moare
Clipa de care, lacomi, s-agață.

SONET

Ce mult aș vrea să mai iubesc o dată,
Să simt din nou a vieții primăvară,
În drumul meu pustiu să mai răsară,
Ca din povești, o zână adorată.
Să scriu răvașe lungi, și-n orice sară
Să trec pe la fereastra-i luminată,
S-o văd la geam, cum umbra și-o arată,
Și ore-ntregi s-aștept să-mi mai apară.
Din ochii mari, privirea ei fierbinte

Asupră-mi blând și dureros să cadă,
Și-ntr-un suspin ea să-mi citească gândul...
Frumosu-i chip să farmece-a mea minte,
Și ca pe-un astru-n sufletu-mi purtându-l,
Să fiu copil, și visurilor pradă!

DELENDUM

Haide, suflete, ridică-ți leghioanele de gânduri,
Și-mbrăcate-n za eternă întocmește-le în rânduri,
Bate-te cu tine însuți, zbuciumă-te nopți întregi,
Ca durerea ta în ritmul sfânt al versului s-o legi!
Și m-așez să scriu la masa de hârtoage încărcată...
Mintea-mi arde-nvălmășită – tâmpelile încep să-mi
bată.

Am atins abia condeiul, și m-au apucat fiori...
Parcă văd cum stau la pândă, pătimași și cârtitori,
Nevoiașii noștri critici – spadasinii damblagii,
Cari, neputând să muște, morfolesc arta-n gingii!
Trebui să respecti bontonul, să-ți gătești versul în frac,
Dacă ții ca prin saloane să poți fi lumii pe plac.
Nu-ți lăsa simțirea caldă, plină, vie și întreagă
Să zbucnească, și veșmântul, care-i vine, să-și aleagă;
Ci ți-o-mbracă-n floricele, și-i dă-ncunjur pe departe.
Plângi, urăște și blestemă după regula din carte.
Fii galant – nesocotește-ți patima-n care te zbați,
Nu cumva să superi nervii criticilor delicați:
Poezia e „un cântec dulce, un parfum ceresc!...”
De-așa artă *parfumată*, o, vă foarte mulțumesc!
Când mi-i inima-ncărcată, și când gândurile-n muncă
Bat și rup zăgazul păcii, și din matca lor s-aruncă,
Toate lacome,-nsetate d-a ieși din haos, clare,

Ferecate-n cetluita versurilor încleștare.

Când viața mea întreagă mi-e în flăcări, zbuciumată,

Nu cumva c-are să-mi fie grija să deschid îndată

Și să văd cum mă învață codul bunelor manieri

Să-mi vârs patima pe droaia îngâmfaților bucheri,

Să apuc de piept pe falșii zei, să-i târai din altar,

Și, smulgând masca științei de pe chipul lor murdar,

Să-i denunț în gura mare, ca să vadă-ntreaga lume

Cine sunt acești iluștri hoți de slavă și renume!

O, lăsați-mă, cu nervii voștri de cucoană mare,

Voi ce vreți să-mi puneți arta la regim și la-nfrânare,

Și-mi strâmbați din nas la toată vorba mai de-a

dreptul

spusă!

V-ar plăcea să șadă smirna, și la colț să fie pusă

Biata artă, ca micuții cari nu-s astâmpărați!...

A, atunci, și voi, desigur, ați fi critici minunați!...

.....

Iată droaia de nevolnici, strașnicii stihuitori,

Literați, ce pentr-o odă bagă muzele-n flori,

Cântăreți, lihniți de pompe și de sărbători solemne,

Cari țin, cu tot prilejul, să s-arate, să se-nsemne,

Iată-i toți, porniți să ieie nemurirea cu asalt:

Pentru ei nu-i poartă-nchisă, și nici scaun prea înalt.

Sunt bătrâni cu barbe albe, tineri fără de musteți,

Ucenici și capi de școală, poeți mari și mici poeți,

Donchișoți ce-n a lor piele de mândrie-abia-și încap:

Suliți de carton în mână, și cu chivere pe cap,

Urieși cu talpa-n tină și cu creștetul în nori,

Dornici de eternitate și de statui visători!...

Toți împinși de-aceeași sete, pe volume-ntregi călări,

Se-mbulzesc – se duc să spargă noaptea veșnicei

uitări,

Și-n a gloriei lumină cu-a lor scrieri să răsară,

Să rămâie-n nesfârșitul timp, ca niște stâlpi de pară!
O, ridiculă cohortă de milogi neputincioși,
Ce spurcați cu-al vostru cântec graiul bunilor
strămoși,

O, vânturători de fraze, scripcari sarbezi și smintiți,
Nu vedeți în ce mocirlă de prostii vă bălăciți?
Ce? Pentru c-ați pus la mustru niște biete vorbe goale
Ș-ați umplut, cu chiuita, de cerneal-atâtea coale,
Pentru c-ați scâncit la lună, ca toți barzii răsuflați,
Un amor străin, și patimi vechi, ce nu le-nțelegeați;
Credeti că-i de-ajuns ca lumea să vă dea-n genunchi
uimită

Și în veci a ei uitare și dispreț să nu vă-nghită?
Dar de când nerușinarea, spuma frazelor umflate
Și ridicula-ngâmfare drept talent pot fi luate?
De când gloria se vinde, ca femeile de stradă,
Oricărui neghiob, ce-n cale-i, cu ochi dulci, vine să-i
cadă?

Leneși, ignoranți, cu capul plin de fumuri și de pleavă,
Din nimic cum vreți să iasă și să faceți o ispravă?
Arta nu-i de voi. În lături, stârpituri făr' de simțire,
Ce dați zor lumii blajine cu de-a sila să v-admire!...
Dar la glorie-n ce vremuri și în care țar-ajung
Astfel de paiați de bălciuri și gușați de Câmpulung?
O, bâiguitori de fleacuri, lăutari nerușinați,
Ce dați buzna pe la chefuri și părăzi, ca să cântați,
De v-ar scăpăra o clipă mintea, să vă priviți bine,
Ați intra-n pământ de scârbă, de oroare și rușine!...

MAMEI

Din vremile apuse ș-atât de fericite,

Aducerile-aminte adesea mă-mpresoară.
Ce de viață-n urmă!... Ca un potop mă-nghite
Comoara mea de visuri, pierduta mea comoară
Din vremile apuse ș-atât de fericite!
Cum se desfac, din noapte, icoane vechi și sfinte!
Și ca din cărți, trecutul fantastic mi s-așterne;
Atâtea dulci vedenii îmi picură în minte,
Cu durerosul farmec al pierderei eterne!...
Cum se desfac, din noapte, icoane vechi și sfinte!
Figura ta cuminte, duioasă și senină,
Răsare, scumpă mamă, din vremile acele,
Ca o madonă sfântă, scăldată în lumină.
Ce clară stă-n pervazul copilăriei mele
Figura ta cuminte, duioasă și senină!
O lene grea se lasă din cerul cald de vară.
De soare-i plină casa. Tu-ncet, pășind pe scânduri,
Lași storurile groase și dai muștele-afară.
Apoi, prostii de-a mele ascuți și cazi pe gânduri.
O lene grea se lasă din cerul cald de vară.
Curg valuri mari de umbră și se-mpânzesc pe vale.
Din șes, privim spre codru, cum soarele se-neacă.
În mirosul de iarbă, tăcuți pășim agale,
Și bolta răcorită mai jos parcă s-apeacă,
Curg valuri mari de umbră și se-mpânzesc pe vale.
Stai dreaptă-n strana vechii biserici de la țară;
Eu bat la sfinți mătăanii, și-i pup, și-i rog cuminte,
Cum blândește-ți povețe de mic mă învățară.
Tu, palidă-n extazul înduioșării sfinte,
Stai dreaptă-n strana vechii biserici de la țară.
Din cărți cu slovă veche și cu figuri frumoase,
O lume ca de visuri, cu totul minunată,
Mi-o scoți, și pe-ndelete începi a mi-o descoase.
Cât farmec e-n această viață, adunată
Din cărți cu slovă veche și cu figuri frumoase!

La patul meu, tăcută, veghind neadormită,
Încet pe fruntea-mi arsă de friguri, mâna-ți luneci,
În mine-ți stă viața... întreaga ta ursită;
Și după cum mi-s ochii, te bucuri sau te-ntuneci,
La patul meu, tăcută, veghind neadormită.
Din câți copii pe lume-s, nici unul nu-i ca mine.
Și cât mă vezi de mare în planurile tale!...
La zodii chiar s-arată cum am s-ajung de bine,
Și ce măriri m-așteaptă în norocoasa-mi cale!
Din câți copii pe lume-s, nici unul nu-i ca mine...
Ce dureros se stinse deșarta-ți așteptare!
Pierdut, te văd, din cruda vieții vijelie,
Nenorocită mamă, și plâng că nu-s în stare
O slabă mângâiere să-ți dau, cât de târzie,
Ce dureros se stinse deșarta-ți așteptare!
De fiul tău departe, stingheră și trudită,
Nemaivând puterea de-a te ruga și plânge,
Azi îți privești, cu silă, viața amăgită,
Cum a rămas pustie și cât de trist se stânge,
De fiul tău departe, stingheră și trudită.
Ca pete mari de umbră pe-o miriște uscată,
Așa, pe-a noastră urmă, trec stoluri lungi de gânduri.
Nimic nu mai există din câte-au fost odată,
Ș-asupra noastră anii pustii trec, rânduri-rânduri,
Ca pete mari de umbră pe-o miriște uscată.

CUM CURGE VREMEA...

Cum curge vremea și ne-ngroapă!
Ia vezi ce mare te făcuși:
Mai ieri, erai numai de-o șchioapă,
Când te pierdeam printre păpuși;

Când te dam huța pe picioare,
O minunică răsfățată,
Și te-ntrebam care-de-care:
Ce ești mata – băiat, ori fată?
Parcă te văd cum înainte
Ne ieși la toți, și-n gât ne sai;
Mama-ți tot zice: *fii cu minte...*
Tu parcă altă grijă n-ai!
Zâmbind, dai gurii noastre pradă
Obrajii rumeni și rotunzi;
Și toate lași să ți se vadă,
Căci n-ai de ce să ți le-ascunzi.
Sub scară, jos, într-o rochiță
Păn' la genunchi – aproape goală,
Spui vorbe dulci și dai guriță
Unui pisoai ce-ți toarce-n poală.
Când ușile, ca de furtună,
Trosnesc, izbite de părete,
Știm că vii tu, cea mai nebună
Și mai drăguță dintre fete.
Râzând, de toate cele plină
Pe mânușiți și pe obraz,
Tu umpli casa de lumină,
De fericire și de haz...
Firește, azi ești *domnișoară*,
Nu ne vorbim ca mai-nainte...
Privirea ta mă înfioară,
De serioasă și cuminte.
Și, totuși, nu știu cum îmi vine,
Când văd acești doi ochi ce cată
Așa frumoși și mari la mine,
Și știu că-i sărutam odată!...

LINIȘTE

Amicului meu Delavrancea

Tinere, ce-ți strângi în palme tamplele înfierbântate,
Pe cand mintea ta, în friguri, ca o flacără se zbate,
Năbușită înlăuntru, dacă, după nopți de trudă,
Migălind vorbă cu vorbă, c-o-ndărătnicie crudă,
Ai ajuns să-ți legi în stihuri vro durere, sau vrun vis,
Nu-ți întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris,
Nici nu te-mbăta de vorba cui ar sta să te admire!
În dezordinea vieții înecând a ta gândire,
Și spărgând smalțul de forme și de amăgiri ce-ascunde
Miezul urilor eterne ș-al durerilor profunde,
Vei vedea cât de fatală-i dușmănia celorlalți,
Când deasupra lor talentul ți-a dat aripi să te-nalți
Și când leneșa lor minte, dată pe gândiri ușoare,
Se împiedică de-o muncă ce-o cutremură ș-o doare.
Fermecați de-o ciripire liniștită și dulceagă,
Adormiți de vorbe goale, cum vrei tu să-ți înțeleagă
Versul încărcat de gânduri, și cum crezi c-au să te

ierte,

Când îi smulgi din pacea frazei sunătoare și deșerte?...

Nu, nu te-aștepta să-ți fie cu flori calea sămănată,

Munca de artist e crudă, și e trist-a ei răsplată.

Ars de-a pururea de setea formelor nepieritoare,

Cu dorința ta maestrul neputând să se măsoare,

Câte visuri nu-ți întuneci tu, cinstit, preot al artei,

În discorajarea tristă de-a vedea cât de departe-i

Strofa ce-ai purtat-o-n minte de cea scoasă la

lumină!...

Amețit, trudit, pe mână capul greu ți se închină,

Și suspini amar de mila frumuseții care-ți moare

Zugrumată-n închisoarea vorbelor nencăpătoare.

Și dac-ai putut alege și-ntrupa vreo icoană
Din deșarta, viforoasa existenței tale goană,
Cum vrei tu ca în pervazul altor minți, altă lumină
Îmbrăcând-o, să rămâie tot icoana ta, senină?
Fiecare în îngusta-i minte, când va fi s-o prindă,
Strâmbă și mototolită, ca-ntr-un ciob prost de oglindă,
Va vedea-o-n el, pătată de-a lui proprie prostie.
A, sunt fericiți aceia căror' nu li-i dat să știe
A creării dureri sfinte, și pe care îi îmbată
Ritmul generos în care își scriu proza nesărată,
Toaca bunelor silabe, și duioasa-ncredințare
Că-nsemnați cu stemă-n frunte, ce-au scris ei e lucru
mare!
Al acestora-i triumful: vecinic fețele senine,

Drepti, înfumurați, c-un zâmbet protector privesc la
tine.

Ei sunt veseli: au o gloată de naivi ca să-i admire,
Și se-ngrașă de prostie, de noroc și nesimțire.
Căci cuvintele blajine și nimicurile lor,
Dezmierdând frumos urechea, cad în gustul tuturor.
S-or găsi și pentru tine, suflet generos și mare,
Ș-încă mulți, ca să-ți arunce un cuvânt de-ncurajare.
Vei avea cinstea să intri și prin casele bogate,
Unde ți-or întinde mâna, c-o-ngrijită bunătate,
Doamne mari, cari-și vor face ochii mici ca să te vadă,
Tineri parfumați, de spirit, sclivisiți ca de paradă,
Și domni gravi, plini de afaceri, ce te-or întreba
discret:

Cam ce sumă să câștige cu-a lui versuri un poet!...
Și vei sta cu ei la masă... A... dar ia aminte bine,
Că-n *bonton* sunt pravili grele pentr-un necioplit ca
tine,

Te păzește, să nu vătămi a lor gusturi rafinate.
În discuții – orice-ar zice – lasă-i, dă-le lor dreptate.

Anecdota, calamburul – acolo fiind la preț –
Cată-le prin almanahuri, și vei trece de isteț.
Pân-atunci, neavând spirit, nu prea-ntinde vorba
multă;

Nici să taci așa întruna, căci tăcerea ta-i insultă...
După masă – se-nțelege – doamnele te vor ruga,
Cu obișnuitul zâmbet, ca să le citești ceva.
Tu, mișcat de-atâta cinste, îți scoți foile îndată,
Sfiicios cătând la lumea ce-mprejurul tău stă roată,
Te închei frumos la haină și... începi. Una suspină,
Alta râde, face semne și s-upleacă spre vecină.
Conversația începe: de copii, de slugi, de rochii...
„Are haz”, șoptește gazda, spionându-te cu ochii.
„Uf, ce anost! Cine-i ăsta?” într-un colț se-ntreabă
două.

„De, închipuie-ți, săracul!... de povești ne arde nouă?”

.....

„A, s-a isprăvit!...” Din vorbă se-nterup pentru-un
moment;

Fiecare se silește să-ți arunce-un compliment:

„Inspirat ați fost de muzel!... Prea frumoasă poezie!”

Nu uita c-aci se cere să roșești de modestie.

Datoria ta făcută – poți să te retragi cuminte.

Doamnele-și reiau în pace vorba lor de mai nainte.

Spune-acum dacă-ți surâde o asemenea viață,

Și de crezi că e o soartă fericită și măreață

De-a lăsa acestor oameni dreptul să te umilească!

Căci, pentru-un sărac ce simte, nu e rană sufletească

Mai grozavă decât mila rea și disprețuitoare

Cu care-l privesc bogații din deșarta lor splendoare!

Ce? Atâta timp să cauți dureroasa întrupare

A unei lumini de-o clipă ce-n viața ta răsare,

Și din haosul de gânduri s-alegi sfintele icoane,

Ca să faci frumos cu ele la boieri și la cocoane?

Dar ar fi să te cutremuri de dezgust și de rușine
Când ai ști cu ce-ngâmfare, ce de sus privesc la tine
Toți neghiobii ce-ți dau mâna socotind că-ți fac
onoare!

Și mai vii să-nfrângi disprețul nesimțirii zâmbitoare
Ș-al biletelor de bancă – cu ce-ai scris – cu ce-ai
gândit?

Cine vrei să te-nțeleagă, saltimbanc nenorocit?...

A, nu-ți tăvăli talentul prin saloanele bogate,

Unde capul nu gândește, unde inima nu bate

Decât dup-o anumită și stupidă învoială,

Unde omul i-o păpușă, și viața o spoială!

Fugi de zâmbetul fățarnic și de strângerea de mână

A acestor măști ce firea omenească o îngână...

Fugi. E-un vicleim ridicul, monoton din cale-afară;

Veșnica deșertăciune ține capătul de sfară!

Suflet înecat de gânduri sfinte și nepieritoare,

Lasă-ți clipele vieții înțelept să se strecoare,

Răsărind de pe-a lor urme dungi neșterse de lumină;

Și de vrei să-ți deie arta mângâierea ei senină,

Ca un pustnic te închide în odaia ta săracă,

Și dorințelor deșerte poruncește-le să tacă:

Lumea ce ai fost visat-o neaflând-o nicăirea,

Caută-ți în tine însuți liniștea și fericirea.

TOT ALTE VREMI...

Tot alte vremi s-au așternut.

Din ce în ce mai rar,

Icoane șterse din trecut

Încet și trist răsar.

În urma mea s-a-ntunecat,

Cum nici n-aş fi trăit...
Mai clare-s câte le-am visat
Şi-n cărţi le-am fost citit.
Şi de-ar fi fost să nu te ştiu,
De mult puteam să mor –
Un beduin într-un pustiu,
Sub lună călător.
Dar chipul tău în veci mi-a stat
Ca o lumină-n gând.
Şi ani întregi te-am aşteptat,
De-atâta dor plângând.
Căci singura-mi iubire-ai fost
Şi singurul meu vis,
Ce-n stepa fără adăpost
O cale mi-a deschis.
În fine, mi te-ai arătat,
Tu, chip frumos şi sfânt;
Pierdut, în faţa ta am stat
Cu ochii în pământ,
Gândind că s-ar putea să pleci,
Stingher şi dornic iar,
Să plâng în urma ta pe veci,
Chemându-te-n zadar.
Tu însă te-ai înduioşat
Şi mâna mi-ai întins,
De tine m-am alăturat
Şi-n braţe te-am cuprins.
De-acum nici voi să mai ascult
La glasurile din trecut.
Fiinţa mea cea de demult
În noapte s-a pierdut.
În urmă stă un larg pustiu,
Un vis nelămurit.
Din tot trecutul meu nu ştiu

Decât că te-am iubit.

IULIA HASDEU

Pe catafalc întinsă, de flori împresurată,
Stă albă și frumoasă. La cap îi ard făclii.
În jurul ei s-adună mulțimea-nfiorată,
Ce-n plâns fără de lacrimi durerea și-o arată,
Căci gurile sunt multe și mințile-s pustii.
Ea doarme, și pe chipu-i de sfântă luminează
Misteriosul zâmbet al liniștii de veci.
Pe lustrul frunții joacă a geniului rază,
Și-n maiestatea morții ea pare că visează,
La piept ținându-și crucea sub degetele-i reci.
Așa o iau pe brațe în haina-i de mireasă,
Și-n cântece de preoți o culcă în sicriu.
Cu tălpile-nainte încet o scot din casă.
Plângând, ai săi o cheamă. În urma ei se lasă
Pe toate-nghețul morții – muțenie, pustiu.
Cu ochii plini de lacrimi, duiosul ei părinte
Pe migălite rânduri stă nopți întregi plecat:
Sunt gândurile moartei, sunt urmele ei sfinte...
Ș-acum el înțelege:
Să poarte-atâta minte
Un cap așa de tânăr, a fost de neiertat.

UNDE NI SUNT VISĂTORII?...

Nu știu, e melancolia secolului care moare,
Umbra care ne îneacă la un asfințit de soare,
Sau decepția, durerea luptelor de mai-nainte,
Doliul ce se exală de pe-atâtea mari morminte,

Răspândindu-se-n viață, ca o tristă moștenire,
Umple sufletele noastre de-ntuneric și mahnire,
Și împrăștie în lume o misterioasă jale,
Parc-ar sta să bată ceasul stingerii universale;
Căci mă-ntreb, ce sunt aceste vaiete nemângâiate,
Ce-i acest popor de spectri cu priviri întunecate,
Chipuri palide de tineri osteniți pe nemuncite,
Triști poeți ce plâng și cântă suferinți închipuie,
Inimi lașe, abătute, fără a fi luptat vrodată,
Și străine de-o simțire mai înaltă, mai curată!
Ce sunt brațele acestea slabe și tremurătoare?
Ce-s acești copii de ceară – fructe istovite-n floare?...
Și în bocetul atâtor suflete descurajate,
Când, bolnavi, suspină barzii pe-a lor lire discordate,
Blestemând deșertul lumii ș-al vieții, în neștire,
Când își scaldă toți în lacrimi visul lor de nemurire,
Tu, artist, stăpânitorul unei limbi așa divine,
Ce-ai putea să ne descoperi, ca un făcător de bine,
Orizonturi largi ș-atâtea frumuseți necunoscute,
Te mai simți atras s-aluneci pe aceleași căi bătute,
Să-ți adormi și tu talentul cu-al dezgustului narcotic,
Ca în propria ta țară să te-arăți străin, exotic?...
Cum, când ești așa de tânăr, e o glorie a spune
C-ai îmbătrânit și sila de viață te răpune,
Că nimic pe lumea asta să te miște nu mai poate,
Că te-ai zbuciumat zadarnic și te-ai săturat de toate?
Știi tu încă ce-i viața? Ai avut tu când pătrunde,
Nu problemele ei vaste, încâlcite și profunde,
Dar un tremurat de suflet, licărirea ta de-o clipă,
Când atâtea-ți schimbă vremea c-o bătaie de aripă,
În vertiginosul haos de priveliști, ce te-nșală,
Sub imensa și eterna armonie generală?...

Ești de-abia în pragul lumii. Ți-i așa de sprinten
gândul.

Câte n-ar ști el să prindă în viață aruncându-l!
Câte frumuseți ascunse vi s-arată numai vouă,
Fericiți poeți: natura, lumea pururea e nouă!
Pe sub ochii tăi tablouri lunecă strălucitoare,
Glasuri, și colori, și forme tu le lași să se strecoare,
Legănând a tale gânduri adormite, ca pe-o apă,
Când atâtea adevăruri nerostite încă-ți scapă!
Știu. Am fost și eu ca tine amăgit să cred că-n artă
Pot să trec la nemurire cu revolta mea deșartă;
Și cu lacrimi stoarse-n silă – nu mi-aș mai aduce-
aminte –

Am bocit și eu... nimicuri, ce-mi păreau pe-atuncea
sfintel!...

Dar când m-am uitat în juru-mi ș-am văzut că e o
boală,

Și că toți începătorii, de abia scăpați din școală,
Ofiliți în floarea vârstei de-un dezgust molipsitor,
Își zădărnicesc puterea, focul tinereții lor,
Ca să legene-n silabe, pe tiparele găsite,
Desperări de porunceală și dureri închipuite,
Când am înțeles c-aceasta e o modă care soarbe
Seva tinereții noastre, am zis gândurilor oarbe,
Ce-și roteau peste morminte zborul lor de lilieci,
Să s-abată lăsând morții în odihna lor de veci,
Și din florile vieții să aleagă și s-adune
În nepieritorul fagur adevăr și-nțelepciune!
Câte nu-s de scris pe lume! Câte drame mișcătoare
Nu se pierd nepovestite, în năprasnica vâltoare
A torentelor vieții! Câți eroi, lipsiți de slavă,
Nu dispar în lupta asta nesfârșită și grozavă!
Și, sub vijelia soartei, câte inimi asuprite,
Câți martiri pe cari vremea și uitarea îi înghite!
Și când lumea asta toată e o veșnică mișcare,
Unde cea mai mică forță împlinește o chemare,

Și când vezi pe-ai tăi cum sufăr, cum se zbuciumă și
luptă

În campania aceasta mare și neîntreruptă,
Tu, departe de primejdii, razna ca un dezertor,
Să arunci celor ce-așteaptă de la tine-un ajutor,
Jalea și descurajarea cântecului tău amar,
Și să-ți cheltuiești puterea celui mai de seamă dar,
Ca să-i faci mai răi pe oameni, și mai sceptici, și mai
trști?

Asta vi-i chemarea sfântă de profeți și de artiști?...
Unde ni-s entuziaștii, visătorii, trubadurii,
Să ne cânte rostul lumii și splendorile naturii?
Unde ni-s sămănătorii generoaselor cuvinte,
Magii ocrotiți de stele, mergătorii înainte,
Sub credințele sfărâmate și sub pravilele șterse
Îngropând vechea durere, cu-al lor cântec să reverse
Peste inimile noastre mângâiere și iubire,
Și cuvântul lor profetic, inspirata lor privire,
Valurile de-ntuneric despicându-le în două,
Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă!

VECHILOR ATENEIȘTI

Acei ce v-ați legat viața
De-un vis frumos și fericit,
Pentru a cărui întrupare
Cu-atâta dragoste-ați muncit,
Voi toți, cari-ați păzit cu cinste
Stindardul sfânt ce-ați ridicat,
Și cari-ați pus întâia piatră
Acestui strălucit palat,
Puteți în adevăr fi mândri

Și fericiți c-ați izbutit:
A prins ființa visul nostru –
De-acuma drumul e croit!...
Și ce răsplată glorioasă!
În templul ridicat de voi
Sărbătorim un sfert de secol
Din lupta voastră de eroi!
Desigur, a fost grea chemarea
Și lungă cale-ați străbătut:
Dar azi puteți întinde mâna
Și zice: „Iată ce-am făcut!”
Acestea-s luptele ce-aruncă
Lumină-n calea tuturor,
Și-acestea-s marile trofee
Ce onorează pe-un popor.
Aici de-a pururea vor curge
Izvoarele de gânduri sfinte,
De-aici va răsună trivoga
Deșteptătoarelor cuvinte;
Și roiul generos de tineri,
Această gloată de recruți,
Ce umplu golurile triste
Ale eroilor căzuți,
Atâtea forțe risipite
S-or încălzi de-același dor,
Și-n largă tabără-a vieții
Își vor aduce jertfa lor,
Vor pune pace și iubire
În inimile cari gem
Sub valurile de-ntuneric,
Ce-mping la ură și blestem;
Vor șterge vrajba dintre oameni
Ș-or face traiul mai senin:
Aceasta-i nobila chemare

A luptătorilor ce vin,
Ostași cu fruntea luminată
De raza unui ideal,
Vibrând de marea suferință
Și de suspinul general.
Acum ți-s ușile deschise,
Ia-ți locul, vîguros popor,
Ș-ascultă-ți însetat profeții
Cu ochii duși în viitor;
De-aicea vei ieși mai mare,
Mai iubitor, mai solidar,
Căci toate patimile sterpe
Vor adormi-n acest altar,
În care vei veni, din lupte,
Viața să ți-o răcorești,
Și-n care pururea va arde
Făclia minții omenești.

IUBIRE

Iubire, sete de viață,
Tu ești puterea creatoare,
Sub care inimile noastre
Renesc ca florile în soare,
Și, îmbătate de-al tău farmec,
Ce peste lume se așterne,
În tremurarea lor de-o clipă
Visează fericiri eterne.
Din haos și din întuneric
Te-ai smuls, fecundă și senină:
Al tău surâs de *alma parens*
Fu prima rază de lumină.

Și, de căldura ta, planeții
Treptat se dezmoțesc, învie...
Pe toți ca într-o mreajă-i leagă
Universala simpatie.
Tu faci să circule în lume
Puterea ta de zămislire.
Și miliardele de forme
De-a lungul vremii să se-nșire.
Viețile, ascunse-n gemeni,
Din somn – cât le atingi – tresar,
Și toate-n raza ta învie,
Și toate mai frumoase par.
Prin tine, valuri de vibrații,
Din depărtatele planete,
Trezesc în sufletele noastre
Dureri și bucurii secrete;
Ș-acele nostalgii ce-adeșea
Ne vin fără să știm de unde,
Or fi ecouri ostenite,
Chemări din regiuni profunde.
E greu să-mi deslușesc ce cuget...
Dar tu-mi evoci o lume-ntreagă,
De care nu știu ce putere,
Ce doruri mistice mă leagă.
Mă simt mai bun, mai cald, mai vesel.
Viața toată mi s-arată
Frumoasă, și într-o lumină
Cum n-am văzut-o niciodată!
Căci azi iubesc; din nou îmi pare
Că e întâia mea iubire.
Natura-mbracă pentru mine
Podoabe, ca să mă inspire:
Copacii înfloresc, în aer
Plutesc miresme-mbătătoare,

Același dor, același suflet
Palpită-n fiecare floare.
Iubesc, și-n clipa asta toate
Câte răsar în primăvară
Sunt propriile mele visuri,
Aieva întrupate-afară.
Atins de farmecul vieții,
Mă simt o forță-n univers,
Și glasul meu devine cântec,
Gândirea mea devine vers.

/

Ce noapte blândă se coboară
Peste pământul obosit!
Și-i cald, țăranii dorm afară,
Ș-ai noștri toți au adormit
Eu singur stau ca un lunatic;
De-ați ști voi gândurile mele!...
E-o lună parcă-i ziuă. Cerul
I-albastru tot, spuzit de stele.
Nici broaștele nu dorm. Ce sfadă!...
Și după glas le înțelegi
Pe cele mai cu greutate:
Or fi făcând și ele legi.
De pe gunoaie-aprinse fumul
Molatic se ridică-n cer,
Și cai la pășune sună
Din piedicile lor de fier,
Departe-un fluier se aude,
Un cântec aiurit, duios,
Ce-n note lungi, tremurătoare,
Suspină lin, misterios,
În sfânta liniște a nopții.

O stea alunecă de sus
Și taie-o dungă albă-n aer...
Cine din lume s-o fi dus?
În capul satului e curtea.
Ce-or fi făcând acolo oare?
Or fi dormind – e miezul nopții.
Și ea?... Atât de gânditoare
Și tristă m-a privit aseară!
Plânsese, ori mi s-a părut?
Ce-ar fi odată, mâna-i albă,
Când mi-o întinde, s-o sărut?...
Și-n minte mi s-arată chipu-i
Atât de fraged și de blând,
Cu ochii mari, senini, albaștri...
Ascund în fundul lor vrun gând?...
Șuvițe blonde-i cad pe frunte...
Un păr bogat și mătăsos,
Ș-un gât ce-ți dă fiori, ș-o gură...
Cum râde de copilăros!
O fi știind cât de frumoasă-i?
Un liliac orbit de lună,
În zbor, de strășini se lovește.
Visez? Cine-a venit să-mi spună
Că ea-ntr-o vagă așteptare
Se primblă singură pe-afară?
La vremea asta să nu doarmă?...
Sunt basme nopțile de vară!
Se poate gândurile mele
S-o fi atins, și ea-n neștire,
Ca de o vrajă tulburată
De-această rază de iubire,
Să fi ieșit să cate-n stele
Tovarăși, de urât să-i ție.
Și plec. Un glas parcă mă cheamă...

Știu bine că i-o nebunie.
Sunt nouă case pân-acolo,
Și câinii dorm în bățatură.
Pășesc încet, aud cum suflă
Puternic vitele sub șură.
Îmi bate inima – m-apropii.
Zăresc ceva?... Ori mi se pare...
Ba da, o umbră e în poartă;
Și nici un semn, nici o mișcare...
Ajung în dreptul ei... Cum tremur!
Și trec cu ochii în pământ...
Îmi fac muștrări de stângăcia
Și frica mea fără cuvânt.
Mă-ntorc... Aș fi trecut ș-acuma,
Căci pentru frică nu-s povește...
Dar ea-mi șoptește: „bună seara”...
Tot fetele mai îndrăznește!
M-abat și... șovăind, m-apropii,
Și toate-mi par ca într-un vis...
E o lumină uimitoare,
Tot cerul parcă s-a deschis.
Copila aiurit zâmbeste
Privirii mele arzătoare.
Țiu minte că i-am zis atunci:
„...Să nu răcești... e cam răcoare...”
Și-ncet i-am pus pe umăr mâna –
Așa timid, tremurător...
Știu eu? Poate-a cuprins-o mila,
Că s-a lăsat încetișor,
Ca un copil, plecându-și capul
Pe pieptul meu să i-l mângâi:
„Ce dulce e!... Toată viața
Vreau lângă tine să rămâi!”
Frumos îi mai miroase părul,

Miroase toată ca o floare.
Mă uit la ea – atâta farmec
Îmi arde inima, mă doare...
Ș-am sărutat-o mult și lacom,
Am sărutat-o, scos din minți,
Pe ochii reci, pe gât, pe gură,
Cu mii de sărutări fierbinți.
Târziu ne-am despărțit... cu-ntoarceri,
Cu trăgăniri copilărești.
Ș-am urmărit-o cum se șterge,
Ca o minune din povești.
Și mult am stat așa, în noapte,
Să-mi deslușesc tot ce-am simțit.
Aveam în mâini căldura, forma,
Parfumul visului iubit.
În sat cocoșii prind să cante.
Deasupra stelele clipesc.
Mișcarea lumii – întreruptă –
Reintră-n mersul ei firesc.
Și când a doua zi, pe haină,
Mirat, găsesc un fir de păr,
Pricep că visul ce visasem
S-a petrecut în adevăr.
Mă-mbrac, mă pieptăn mai cu grijă.
Ce-i, Doamne, și iubirea asta!...
Acum, eu cred că ea mă vede,
M-acoperă cu dulcea, casta
Și visătoarea ei privire.
Iubit de ea, mă simt frumos,
Și parcă nu mă-ncap lumea...
Ce mândru calc și radios!
Văd satu-ntr-o lumină nouă.
Mă simt ușor, mi-e cald, mi-e bine,
Și oamenii, mai veseli astăzi,

Privesc cu dragoste la mine;
Și toate par înfiorate,
În aer e o sărbătoare...
Natura, în extaz, palpită
Ca-n primul răsărit de soare.
Pricep... ea a deschis fereastra,
Și din albastra ei privire
S-a revărsat asupra lumii
O sfântă rază de iubire,
Și toate-au tresărit atuncea
Ca de fiorul cel dintâi...
Iubito, farmecul acesta
Are ceva din ochii tăi!

//

„Vezi, să ne scrii cum-ei ajunge...”
Și mama-n prag rămâne tristă.
Privirea mea caut-aiurea
O fluturare de batistă...
Mi-s ochii înecați de lacrimi,
Și trapul cailor stârnește
Un nor de praf; în juru-mi totul
Se-ntunecă, se-nvălmășește.
Pustie, nesfârșit de lungă,
S-așterne vremea înainte,
Și de pe-acum încep să-mi pară
Povești aducerile-aminte;
E-atâta fericire-n urmă,
Și-atâta-mi pare de departe,
Încât mă-ntreb dac-am trăit-o,
Sau am citit-o într-o carte.
Mă văd în larma de la școală,
Pierdut, neînțeleș de nime,

Cercând neliniștea-mi ascunsă
Și dorul să mi-l pui în rime.
Viața mea se-nstrăinează
De tot ce se petrece-afară,
Și s-adâncește, visătoare,
În calmul nopților de vară...
O, am să-ți scriu adesea, mamă,
Scrisori nebune, de prin stele,
Căci știu cine-o să le citească
Ș-o să priceapă ce-i în ele.
Tu, ascultându-le, vei crede
Că-s basme de pe altă lume,
Și nu vei bănuî nimica...
Vei râde, ca de niște glume.
Iar dacă ochii ei albaștri,
Citind, se vor întuneca,
Și pe obrazu-i trist și palid
O lacrimă va luneca,
Tu fă-te că nu vezi, și las-o
De tine fața să-și ascundă,
Gândește-te că sunt departe,
C-aștept – și roag-o să-mi răspundă.

///

Cumplite-s nopțile de iarnă,
Și lungi de nu se mai sfârșesc.
În urletele vijeliei
Sunt glasuri cari mă bocesc,
Și mi-e urât, mi-e dor, mi-e jale,
Și întunericul de-afară
Îmi face casa mai ursuză,
Singurătatea mai amară.
Tu nici nu bănuiești, copilă,

Ce dureroasă nebunie
S-abate-n nopțile acestea
Peste viața mea pustie,
Și cum mă mistui, și mă zbucium
Ca-ntr-un ocean care mă-nghite,
Pierdut și neștiut de nimeni
În golul vremii neclintite.
Mereu pe-aceleași pagini caut
Un semn, știut mai dinainte...
A, iat-o filă îndoită...
Icoana ta-mi răsare-n minte,
Te văd citind aceste rânduri,
Te simt gândindu-te la mine,
Urzind, pe-o clipă de iubire,
O lume de povești senine,
Te urmăresc în cartea asta,
Ca și cum unele cuvinte
Ar mai păstra ceva din glasul,
Din respirarea ta fierbinte;
Ș-adesea când mă-neacă plânsul
De-atâta dor, de-atâta jale,
Eu îți sărut aici privirea
Și urma gândurilor tale...
Cine-a țipat așa?... Cum tremur...
Pare c-aud un pas pe scară,
Ascult, țiindu-mi răsuflarea...
Nimic – e viforul de-afară.
O, liniștite nopți de iuliu,
Atât de limpezi și albastre,
Unde sunteți?... Voi, poezia
Și farmecul iubirii noastre!

IV

S-a luminat de ziuă; nu e
Țipenie de om pe stradă,
A mele-s cele dintăi urme
În valurile de zăpadă;
Sunt amețit de neodihnă,
În gând spui versuri latinești,
Și, după fiecare strofă,
Mă-ntreb dacă mă mai iubești...
În clasă: dascălul, la tablă,
Măsoară calea dintre stele;
Pe liniile lui mi-s ochii,
Dar unde-s gândurile mele!...
E vară, stau culcat în iarbă,
Miresmele de flori mă-mbată,
Încet îmi lunecă pe frunte
O mână albă, delicată:
Te văd – privirea mi se pierde
În ochii tăi adânci și mari,
Și știu că ești a mea, și totuși
Parcă mă tem să nu-mi dispari.
Tăcerea, pajiștea, lumina
Ne farmecă, ne înfioară;
Viața, inimile noastre
Palpită-n tot ce ne-nconjoară...
Deasupra noastră două presuri
Pe-o ramură se giugiulesc,
Și-n aer de plutesc miresme,
E că și florile iubesc...
Figura ți se luminează,
Și ochii galeși ți s-aprind –
Ce gând îți tremură pe buze
De mă privești așa, zâmbind?...

„Acum ieși, tinere, la tablă
Și spune-ne ce-ai înțeles!”
Tresar... mă-ntreb unde mă aflu...
Școlarii îmi fac semn să ies.
În hohotul de râs al clasei
Privesc în juru-mi sastisit
„Uitați-vă la el, și-l plângeți...
Nenorocitul... a dormit!”

SONET

Sunt zece ani. Ce curios îmi pare
Aspectul lucrurilor vechi, uitate!
Ca dintr-un somn, deodată deșteptate,
Parcă privesc c-un aer de mirare...
Mai strâmtă-i casa, toate-s micșorate,
Mă uit ca-n vis, și caut prin sertare
Nimicuri scumpe... inima-mi tresare
De-o sfântă și duioasă pietate.
Aceleași cadre-mpodobesc păreții,
Din rame, cată lung și trist la mine:
Povești pierdute-n haosul vieții,
De farmecul de-odinioară pline,
Îmi readuc parfumul tinereții...
Parfum de flori crescute pe ruine.

TACTICĂ...

„...De ce-mi stai pururea în cale,
Cu-același aer trist, pierdut?

Ce vânt vrăjmaș te-a abătut
Și de ai tăi te-a rătăcit?
E-atâta-ntunecată jale
În tremurul privirii tale,
Și pari așa de ostenit!..."
„Peste viața mea pustie,
Zvârlită-n vijelii pe veci,
Ce milă te-a cuprins să-ți pleci,
Copilă, ochii tăi frumoși?
E o cumplită nebunie
În taina care mă sfâșie...
Nu te-ncerca s-o mai descoși.
Pe mine-o nendurată soartă
De-a pururea m-a prigonit,
Și nimenea nu m-a iubit.
E noapte-n juru-mi și pustiu,
Și nu știu ce blestem mă poartă
Pe-o lume sarbădă și moartă,
În care n-am cerut să fiu!..."
Vezi, tânărul știuse bine
Cum s-o aducă din cuvânt...
Plecându-și ochii în pământ
C-un lung suspin tremurător,
El aștepta... „O simt cum vine:
Un pas e între ea și mine...
Cât e-ntre milă și amor."

* * *

Copila...-nvinsă...-nduioșată,
La piept îi cade suspinând,
Căci glasul lui, atât de blând,
A fost un cântec fermecat.
Deasupra lor luna s-arată

Frumoasă, ca nealtădată...
Ce taină mare s-a-ntâmpat?
Un semn, o vrajă, o poruncă...
A fost ceva nepriceput;
O vecinicie-ntr-un minut,
Căci timpul s-a oprit din zbor:
Și pe când ei s-afundă-n luncă,
Din umbră Mefisto le-aruncă
Un hohot lung pe urma lor.

SONET

Cât ne iubeam, și cum credeam odată
Că-i un amor ce nu se va mai stânge,
Că tot ce-n gândul nostru se răsfârânge
E-o lume veșnică și-adevărată!
De multe ori, dorința de-a te strânge
La piept, mai caldă, mai pasionată,
Îmi deștepta o grijă-ntunecată:
„Când voi muri...” și tu-ncepeai a plânge...
Poveste-i azi, și nici măcar nu-i tristă,
Căci totul s-a sfârșit pe nesimțite;
Nici urmă din ce-a fost nu mai există.
Vezi tu, ce de iluzii risipite!
Un semn, o fluturare de batistă.
Și ca un val uitarea ne înghite.

SONET

A revenit frumoasa primăvară;

Copacii parcă-s ninși de-atâta floare;
Dorinți copilărești, renăscătoare,
Fac inimile noastre să tresară...
Iubire e în razele de soare,
Și farmec în a codrului fanfară,
Și visuri dulci în liniștea de sară;
În cer și pe pământ e sărbătoare.
Ascult, privesc, respir cu lăcomie,
Căci toată frumusețea asta-mi pare
Că niciodată n-are să mai fie!
Și-s fericit c-am fost o clipă-n stare
Să simt, în marea lumii simfonie,
A gândurilor mele întrupare.

PRIMA LECȚIE

Taci, că doarme păpușa!

MIMI

În colțișorul ei, stăpână
Pe-un vraf de jucării stricate,
Din cărți de joc, din hârtioare
Ea-și face parcuri și palate;
Vorbește, râde cu păpușa...
Ce fericite-s amândouă
Că s-a putut, din vechi nimicuri,
Zidi o-mpărăție nouă!
Păpușa n-are nas, e cheală,
Ș-un braț din umăr îi lipsește,
Dar Mimi-o vede tot frumoasă:
Căci ea e *mamă*, ș-o iubește.
Stau și mă uit, cu câtă grijă
A rezemat-o de-o cutie,

Și-i duce bunătați la gură
Cu lingurița, ș-o îmbie:
„Așa, papă frumos, fii gigea,
Papă cu mama, să crești mare...”
Apoi o șterge, o sărută
Și-i pregătește de culcare:
Într-un pantof i-așterne cârpe,
Îi face loc ș-o cuibărește:
„Închide ochii și fă nani.”
Păpușii nu-i e somn... scâncește...
E răsfățată, vrea să-i cânte,
Și basme de-ale ei să-i spună...
O, e un chin pân' s-o adoarmă.
Noroc că-i Mimi mamă bună!
Să nu te-ncerci s-o iai în brațe,
Ori s-o săruți, că nu se lasă;
Ce-i ea, copil? Nu-și vede capul
De supărări, de griji, de casă...
Mă umflă râsul... ce drăguță-i
În demnitatea ei de mamă!
Și cuget la o viclenie:
„Te fac eu să mă bagi în samă!...”
Pe-ascuns, din buzunarul hainei
Mă fac că scot o păsărică,
Și-ncep să-nșir ce pene are,
Cât de frumoasă e și mică...
„Ce bine-mi pare că nu-i nime
Să vadă ce am eu aici!...”
Dar cine-o fi? Aud prin casă
Un tropot de picioare mici...
Mă-ntorc. Cu ochii mari și limpezi
Mă farmecă, lingușitoarea!
Ce cauți, mamă de păpușă,
Fudula mea de-adineoarea?

Se uită după păsărică,
Și i se pare c-o și vede;
Degeaba-i spun c-am amăgit-o,
C-am vrut să râd de ea... nu crede.
Cersind, mânuțele-și întinde
Și de genunchii mei s-agață...
De-ai ști tu păsărica asta
Ce adevăruri te învață!

ICOANE ȘTERSE

Privesc de la fereastră, gânditor,
Cum soarele se lasă-n asfințit,
Deasupra lui chenarul unui nor
Cu aur și rubin pare tivit.
Albastrul cerului acolo-i șters;
Din nor bizare forme se desfac...
Cum le-aș așterne-n ritmul unui vers!
Dar se topesc... Acum, parcă-i un drac,
În haină de argint înfășurat,
Stă drept și ține-n mână un stindard.
Acu-i un urs... dar iată... s-a schimbat...
I-un popă – pletele-ncâlcite-i ard.
O clipă-l văd cu brațele în sus,
Dar flacările lacome-l cuprind,
Un nor de praf se-nalță la apus,
Încet a nopții umbre se întind...
În pacea asta sfântă din amurg
Ce trist lucesc a cerului făclii!
Iar clipele vieții mele curg
Din ce în ce mai reci și mai pustii.

ETERNUL CÂNTEC

E vechi de când lumea, dar celui de-l cântă
Ce nou i se pare!... S-ascultă uimit.
În el i-o legendă frumoasă și sfântă,
Și vorbele-o sfarmă cu zgomotul lor:
E cântecul inimii care-a murit,
Ș-al primului nostru amor.
E noapte, sunt singur, și iar mi-aud gândul
Cum, notă cu notă, mi-l cântă în taină.
Ce dulce-i... Îmi vine să plâng ascultându-l...
De ce nu se poate o dată s-aștern
Săraca și aspra cuvântului haină
Pe-al gândului cântec etern!
Ah, iată grădina... văd urmele mele
Pe prundul aleii. Pământul miroase,
Ș-albasrtu-i de cele dintâi micșunele.
Curg valuri de raze din cerul deschis;
E liniște-n aer, și toate-s frumoase,
Și toate le văd ca-ntr-un vis.
Și crângile-atârnă-ncărcate de floare
S-atingă pământul – ai crede că-s ninse
Sub alba podoabă ce tremură-n soare;
Iar tu, ca din basme, deodată mi-apari,
Înaltă și zveltă, cu brațele-ntinse,
Cu ochii tăi limpezi și mari...
Și ce-a fost pe urmă?
Zadarnic! Cuvintele-s tulburi și grele.
Se-ntunecă-n juru-mi, și cântecul moare.
Nici farmecul celor dintâi micșunele,
Nici zâmbetu-ți galeș, nici leneșu-ți mers,
Nici crângile albe-ndoite de floare,
Nimic nu-mi mai scapără-n vers!

TU EȘTI POET...

Eu vreau cântări de veselie.
Că tu ești trist, ce-mi pasă mie?
Nici vreu să știu de ce te doare,
De grijile ce te frământă,
De inima ta care moare...
Tu ești poet, deci cântă.
De te urăsc, de te sfâșie
Vrăjmașii tăi, ce-mi pasă mie?
Zâmbind, tu rănilor-ți ascunde,
Și-n stele sufletu-ți avântă,
Cui te lovește, nu-i răspunde...
Tu ești poet, deci cântă.
De-ți plâng ai tăi, în sărăcie,
Și-i vezi murind, ce-mi pasă mie?
Tu du-mă-n alte lumi, senine,
Căci singura-ți chemare sfântă
E să mă-nveselești pe mine;
Tu ești poet, deci cântă.
Iar dac-un vânt de nebunie
Peste viața ta pustie
S-abate pentru totdeauna,
În noaptea care te-nspăimântă
Privește stelele și luna
Surâzător, și cântă.

SONET

M-am regăsit. Ce dor mi-era de mine,
Copilul visător de altădată!
Mă simt plutind – privirea mea-nsetată
Se pierde-n orizonturi largi, senine.
De-acum, ispititori, în van mai cată
Viclenii ochi... îi știu atât de bine!
O, nu mai tremur când mă uit la tine,
Și azi te iert, căci rana-i vindecată.
Iar visul tău – ca pânza Penelopii –
Se țese ziua, noaptea se distramă...
Noian de întuneric ne desparte!
Zădarnic zâmbitoare te apropii,
Și glasul tău tremurător mă cheamă –
Tot mai străină-mi ești, tot mai departe...

SONET

Din tot ce ne-a fost drag mai înainte
Povești rămân și cântece-nvechite;
Ne fură clipele, pe nesimțite,
Din flori mirosul, sensul din cuvinte:
Și-n liniștea-nserării, ce ne-nghite,
Ca frunzele uscate pe morminte,
Se scutură aducerile-aminte
Pe inimile noastre ostenite.
Ruini suntem, și orice gând ne doare,
Căci e făcut din temeri și regrete.
Te blestemăm, și totuși, cu ce sete
Întindem buzele tremurătoare,
Vrăjita-ți undă să ne mai îmbete,
Viață – pururea fermecătoare!

SONET

Câți ochi frumoși și visători, poete,
N-or fi plângând pe versurile tale!
A, de-ai putea să le-nsoțești în cale,
Te-ai consola văzând cu câtă sete
Le sorb fecioarele sentimentale,
Cum te-ndrăgesc, zeu palid cu lungi plete,
Și-și torc iluzii, și dorinți secrete,
Și basme dulci, din cântecu-ți de jale:
Pe cartea ta se-nvață să suspine
Atâtea inimi gingașe, curate...
Tu nici le știi. Înstrăinat de tine,
De dor te mistui în singurătate;
Doar filele, de sufletul tău pline,
Strâng amintiri duioase – flori uscate.

SONET

Vrăjit, tot șesul clocotește-n soare,
Și-i zvon – e nuntă mare-n lumea mică:
O pulbere de glasuri se ridică
Din mii de guri, un templu-i orice floare.
Tu n-ai iubit, nu știi ce va să zică
Puterea asta-n veci renăscătoare.
Și totuși o presimți, căci visătoare
Te strângi de brațul meu, parcă ți-e frică;
Clipești, și buzele, nesărutate,
Îți tremură, ca-n somn, de-o aiurare,
Și inima neliniștită-ți bate...
În jurul tău palpită-ntreaga fire;

Iar florile-s așa de parfumate,
Că-n clipa asta tu respiri iubire!

SĂMĂNĂTORUL

Pășește-n țarină sămănătorul
Și-n brazda neagră, umedă de rouă,
Aruncă-ntr-un noroc viața nouă,
Pe care va lega-o viitorul.
Sunând, grăunțele pe bulgări plouă:
Speranța, dragostea lui sfântă, dorul
De-a-mbelșuga cu munca lui ogorul,
Le samănă cu mâinile-amândouă.
Trudește, făcătorule de bine,
Veni-vor, roiuri, alții după tine,
Și vor culege rodul – bogăția.
Tu fii ostașul jertfei mari, depline:
Ca dintr-un bob să odrăslească mia,
Cu sângele tău cald stropește glia!

SFÂNTĂ MUNCĂ

Sfântă muncă e aceea
Ce răsplata-n ea-și găsește.
De-nțelegi tu asta, cheia
Fericirii tale-o ții.
Urgisit de toți să fii,
Tu de-a pururea iubește,
Iar ca să trăiești în pace,
Nimic lumii să nu-i cei,

Binele te-nvaț-a-l face
Ca albina mierea ei.

1907

Minciuna stă cu regele la masă...
Doar asta-i cam de multișor poveste:
De când sunt regi, de când minciună este,
Duc laolaltă cea mai bună casă.
O, sunt atâtea de făcut, vezi bine,
De-atâtea griji e-mpresurat un rege!
Atâtea-s de aflat! – Și, se-nțelege,
Scutarul lui nu poate fi oricine.
— Ce țară fericită, maiestatel!...
Se lăfăiește gureșa Minciună.
Că numai Dumnezeu te-a pus – cunună
De-nțelepciune și de bunătate –
Păstor acestui neam ce sta să piară,
Ce nici nu s-ar mai ști c-a fost, sărmanul,
De nu-și afla sub schiptrul tău limanul,
De nu-ți sta-n mână bulgăre de ceară.
Că tu sălbatici ai găsit aice,
Sălbatici, și mișei, și proști de-a rândul,
Ș-o sărăcie cum nu-ți dai cu gândul...
Dar faci un semn, și-ncep să se ridice
Oștiri, cetăți, palate – lume nouă,
Izvoarele vieții se desfundă;
De pretutindenii bogății inundă;
Și tu le-mparți cu mâinile-amândouă.
Azi la cuprinsul tău râvnește-o lume.
E-o veselie ș-un belșug în țară,
Că vin și guri flămânde de pe-afară.

Tot crugul sună de slăvitu-ți nume.
la uită-te, pământul ce-mbrăcat e...
Cresc flori pe unde calci, și râde firea.
Tu-mparți norocul numai cu privirea.
Încai țăranii zburdă pe la sate!...
Și-i place regelui. E lucru mare
Cum farmecă pe regi Minciuna. Drept e
Că ea, de mult, pe-a tronurilor trepte
A fost cea mai aleasă desfătare.

. . . . .

— Măria-ta, e un străin afară,
Cam trențaros, dar pare-un om de seamă,
Și... *Adevărul* parc-a zis că-l cheamă...
De unde-o fi... că nu-i de-aici din țară.
Minciuna palidă-și topește glasul:
— O, nu-l primiți! Îl știu, e vestitorul
De rău, ce face pe-atotștiutorul
Și vede prăbușirea la tot pasul.
E cel ce împotriva ta conspiră.
Invidia în inima lui geme
Și gura lui e plină de blesteme.
Tu nu poți auzi ce vorbe-nșiră...
— Și totuși, zice regele, să vie!
Dovadă că chiar la palat Minciuna
Nu e biruitoare-ntotdeauna.
Fac și monarhii câte-o nebunie...
Privind în ochii regelui, străinul,
Cu brațele pe piept încrucișate,
Răspică vorba: – Țara, maiestate,
E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul,
Căci muzici cântă-n juru-ți. Și slugarnici
Adormitori, ca-n zid, te-mpresurară,
De nu mai poți vedea pe cei de-afară,
Pe bunii tăi supuși – cei mulți și harnici.

Că n-ai cercat spre ei să-ți spinteci cale
Să știi și-n țara ta ce suflet bate,
N-ai vrut decât spinări încovoiate
Și guri deschise laudelor tale.
Că de-a fost om să-ți steie *drept* în față,
Ca pe-un vrăjmaș, l-ai depărtat de tine.
Bătrânii pier. Dar oaste nouă vine,
Și dureroase lucruri mai învață!
Părăzi, decor de teatru, luminații,
Tot ce pe vulg și pe copii înșală,
Aceasta-i toată slava ta regală.
Pe tristul gol din juru-ți – decorații!
Tu-n țara asta nu vezi decât raiul
Ce-ai tăi ți-l ticluiesc într-o clipită:
Ruină-i sub hârtia poleită,
Sub crângi de brad trosnește putregaiul,
Dar tu ești fericit. Lingușitorii
Înalță imnuri proslăvirii tale
Și fac să n-auzi cântecul de jale
Cu care-și adorm foamea prășitorii.

. . . . .

Nu ți-ai iubit poporul, maiestate!
Sau nu l-ai înțeles, și e totuna.
De sus și până jos s-a-ntins Minciuna –
Ea leagă și dezleagă-n țară toate.
Iar ca să-ți dea o spumă de mărire,
Ca pe-un copil te poartă și-ți arată
Sclipiri și flori...
Afla-vei tu vrodată
Cumplita vremilor destăinuire?...
Și ce speranțe se puneau în tine,
Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale,
Cu pâine și cu sare!... Osanale!
Mântuitorul lui credea că-i vine.

Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale!

.....

Și ce credință trist-o să-i rămână;
Că n-ai putut spre el întinde-o mână,
Din greaua platoș-a trufiei tale!

.....

C-acestea *nu* l-au deșteptat pe rege,
Că Adevărul a fost dat afară
Și slugile l-au îmbrâncit pe scară,
Firește, de la sine se-nțelege.

* * *

Trec anii. Și ce dulce-i amăgirea!
„Tu zeu ești printre regi! Mărire ție!...”
În jâlțu-i moale, tolănită, scrie
Cu pana ei de aur Lingușirea.
De-abia se isprăvește-o sărbătoare,
Și-ncepe alta. Muzicile cântă...
Îmbracă-te-n podoabe, țară sfântă,
Să nu mai știe nimeni ce te doare!

.....

Dar ce e, Doamne, vuietul acesta?
Ce-i hreamătul acesta care crește?
Se zguduie pământul și mugește,
Ca marea, când o biciuie tempesta.
Se-nalță flăcări, brațe desperate,
Spre ceru-ntunecat, pustiu și rece.
Năprasnic vântul nebuniei trece
Și spulberă noianul de păcate.
În vaiete se prăbușește-o lume
Clădită pe minciuni. Dar ce mânia!
Cum suieră cumplita vijelie!
Sar frații între ei să se zugrume.

Uscata brazdă cere iarăși sânge.
Femei cu părul despletit, nebune,
Și-asmut copiii la omor. Genune,
Puhoi de ură ce zăgazu-și frânge!
Deschide ochii mari bătrânul rege
Și, tremurând, din jilțu-i se ridică.
Au cine liniștea lui scumpă-i strică?
Ș-al vremii rost el tot nu-l înțelege.

CUVÂNTUL

Ca-n basme-i a cuvântului putere:
El lumi aievea-ți face din păreri,
Și chip etern din umbra care pierе,
Și iarăși azi din ziua cea de ieri.
El poate morții din mormânt să-i cheme;
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc și-n orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăiești.
Te-atinge doar, și tu – o biată clipă
Ce tremură-ntre două veșnicii –
Privești de sus a lumilor risipă,
Și toat-a lor zădărnice-o știi.
Aprinde-n inimi ură sau iubire,
De moarte, de viață-i dătător,
Și neamuri poate-mpinge la pieire,
Cum poate-aduce mântuirea lor.

* * *

Voi, căror vi s-a dat solia sfântă
De preoți ai acestei mari puteri,

Voi, în al căror suflet se frământă
Întunecate valuri de dureri,
Și gânduri de-un întreg popor gândite,
Nu duceți minunatul vostru dar
Ofrandă mâinilor nelegiuite,
Ci, ca pe sfânta masă din altar,
A-mpărtășirii taină preacurată,
Așa cuvântul să vi-l pregătiți –
Ca mii de inimi la un fel să bată,
Și miilor de veacuri să vorbești.

NUNQUAM RIDENTI

Ciuli urechile și, fluturând din cap,
Se depărtă bodogănind:
— Că multe lighioane, Doamne, mai încap
Și-n lumea asta!... Însă eu mă prind
Că nu e alta mai netrebnică sub soare
Ca secătura asta de privighetoare...
— Stai, frate, zice calul. Ce ți s-a-ntâmpat
De ești așa de supărat?
— Tu n-o auzi?... Eu aș turba să stau mai mult
Aici. Ce naiba? Nu ca să-i ascult
Același și același țârlâit
Cu-așa de lungi urechi am fost cinstit.
Ș-apoi – să-ți spun – pe lângă că nu-mi place,
Dar, înțelegi că... nici nu-i serios
C-o astfel de dihanie s-avem de-a face,
Eu, care lui Isus Hristos
I-am înlesnit intrarea în Ierusalim,
Și tu – căci noi și la isprăvi ne potrivim –
Tu care duci la glorie-mpărați,

Noi, în sfârșit, de-atâtea fapte mari legați...
— Ci lasă-le păcatelor de fapte mari,
Și vino s-ascultăm. Așa-s de rari
Și scumpe clipele aceste,
Când parcă zbori,
Când uiți că ai să mori,
Când ți se pare că trăiești într-o poveste...
O, clipele aceste sunt așa de rari!
Ș-un cântec e-un izvor de fapte mari.
Tu prea ești serios de felul tău;
Nu știi să râzi, și asta-i foarte rău;
Nu-ți faci idee cât îți șade de urât
Când stai așa posomorât.
Pe mine cântecul mă face visător,
Și nu că-s cine știe ce cunoscător,
Dar, uite, dimineața mai ales,
Când ronțai iarba-nrourată-n șes,
Și când încep privighetorile,
De parcă plâng și florile
De-atâta viers, de-atâta duioșie,
Îmi uit de toat-a neamului robie:
Cu mii și mii de ani mă-ntorc în urmă;
Stăpân pe verzi pustiuri pasc, în turmă,
Neștiutor de frâu,
Pe-ncântătorul țărm al unui râu
În care, noaptea, dorm minunile cerești...
O, caii năzdrăvani de prin povești,
Ce s-au ales la toate pricepuți
Și-n toate luptele biruitori,
De bună seamă că au fost crescuți
De mici în cântec de privighetori...
Ia!...
Ș-amândoi tăcură.
Dar farmecul acesta, mai presus de fire,

Cu cât umplea un suflet de iubire,
Cu-atât umplea pe celălalt de ură.

TÂLCUL

Să fii tu, cârțiță, judecătoare,
Ce zici?... Minune-ar fi o lume fără soare!

DREPTATE

Sfânt lăcașul de la Putna mândru strălucește-n soare,
Glasuri de argint răvarsă clopotele slăvitoare,
Străduind credința veche din mormânt s-o mai învie.
„Darnici domni erau pe vremuri, lăudați de-a pururi

fie!...

Nestricat de viermi rămâne singur numele cel bun;
Darnici domni erau pe vremuri”, toate clopotele spun.
Ci aude Ștefan Sfântul, lângă spada lui culcat,
Cum cântările slăvirii până-n cripta lui străbat;
Și făcându-și roată gândul peste câte-a fost trăit,
Strigă din mormânt dreptatea Marelui Nedreptățit:
„Domn am stat Moldovei mele, și norodului părinte,
Dragi mi-s luncile, dragi codrii, toate apele mi-s

sfinte...

Dar străjerul lor ș-a toate purtător de grijă cine-i?
Cine-n pace duce greul bogăției și luminei,
Și-n război cine-i viteazul fără slavă, fără nume?
Domnul milostiv de-a pururi, cel mai darnic domn
din lume

E săracul. El palate și biserici și podoabe

Fără preț a dat Moldovei – *El*, cu mâinile lui roabe.
El mi-a fost puterea-n lupte, și în liniște norocul.
Când ștergeam de sânge spada și vroiam vremea și
locul
Biruinții noastre scumpe c-un dar scump să le
cinstim,
El comori căra Sucevei, ziduri mândre să zidim,
El făcea-n al clipei stâmpăr, cu durerea lui de țară,
Din pământ stropit cu lacrimi flori de aur să răsară!"
Domnul tace, Sfântu-i nume în războiul vremii scut
ni-i,
„Darnic e săracul”, cântă toate clopotele Putnii.

SLĂVIT E VERSUL

În vers e mântuirea când n-ai nimic de spus.
Se deapănă pe rânduri, ca firul de pe fus,
Din volbura de vorbe se deapănă ușor
Un cântec ce sporește, mai larg, tot mai sonor,
E opera vrăjită ce din nimic se-ncheagă,
Și nu-i nici o nevoie ca lumea s-o-nțeleagă.
În vers e mântuirea când n-ai nimic de spus.
Pe trepte de dactile vin vorbe mari de sus,
Iar critica solemnă, ce-n gol vede-adâncime,
Ca un copil adoarme în leagănul de rime.
Slăvit e versul – cântec, miraj, întraripare –
E-n Nemurire-o carte de liberă intrare.
Tu ia doar la creșterea silabelor aminte,
Să nu prea bată-n struna știutelor cuvinte,
Ci-n răsuciri de fraze, cu vorbe de la tine,
Fă sunetele goale să ni se pară pline,
Cum, iscusit dispuse, oglinzile ne mint,

Dintr-o-ncăpere-ngustă făcând un labirint.
Nici şir, nici sens... Acestea ne-ar dezvăli secretul,
Am şti ce spui, ce cugeţi. Şi, pentru noi, poetul
Cu cât mai nenţeles e, cu-atât e mai profund.
Ce mici devin chiar zeii când nu se mai ascund!
Din patru-n patru versuri, şi plan, şi ritmu-ţi schimbă,
Ca tot ce scrii să pară că-i scris în altă limbă.
La *titlu* să iai seama: sonor, bombastic, vag,
Şi cu ceva macabru, să ne-nfiori din prag.
Căci titlul e alarma. Ca-n trâmbiţă să-l suni:
O inimă în flăcări, La casa de nebuni,
În criptă, Flori de sânge... Şi nu-i zor nicidecum
Ca titlul cu povestea să aib-acelaşi drum.
Amăgitor de gânduri, un motto mistic pune,
Să-şi tremure lumina – un far peste-o genune.
Sub el psalmodic versul silabele să-şi joace,
În fierbere de glasuri, ca apa la răstoace.
Iar toată poezia – cui sens ar vrea să-i cate –
Mai limpede să-i pară citită de-a-ndarate.
De-o scrii să fie pleavă în spulberarea vremii,
Au strigăt nou în plenul cinstitei Acadèmii,
Oricum ţi-ai prinde gândul, pe zor sau pe-ndelete,
Şi-n orice danţ retoric, tu nu uita, poete,
Că vorba-i ca şi omul – în lume sau în artă –
Cu atât mai jucăuşă, cu cât e mai deşartă.

TRIUMFUL AŞTEPTĂRII

Nebiruit e omul ce luptă cu credinţă!
El ştie că pe lume nimic zădarnic nu-i;
Că dincolo de truda şi jertfa clipei lui,
În taină, vremea ţese la sfânta biruinţă;

Că vuietele toate visează armonie,
Că... este o dreptate, și... trebuie să vie!
Talazuri năvălescă-! vrăjmașa lumii ură
Întunece-i viața în beznă de minciuni!
Copiii lui închidă-l în casa de nebuni!
Lovească-l orice mână! hulească-l orice gură!...
El simte cum îi crește din inimă o floare
Cu-atât mai luminoasă, cu cât mai mult îl doare.
Te-ai întrebat vrodată din ce undire-nceată
De lacrimi tănuite se naște un izvor?
De mii de ani în piatră lovește răbdător,
Strop după strop, s-o spargă... Drum greu a fost...
Dar... iată!
În valuri de lumină, chemat de dorul mării,
Un fluviu nou vestește *Triumful Așteptării*.

VALURI

Visând împăratul să rupă hotarele ce-l îngrădeau,
Și marea-i putere s-o-ntindă pe-ntregul pământ și pe
mări,
Tărie de vifor pusese în sufletul oștilor lui,
Ca nici un vrăjmaș să mai poată cu armele-a-i sta
împotrivă;
Iar ochii de fiară flămândă rotindu-și-i peste
cuprinsuri,
Vedea cum noroadele toate în cale-i se pleacă-ngrozite,
Vedea cum cetăți întărite, palate de piatră și domuri,
Cu vâlva atâtor coroane, ca pleava se spulberă-n vânt.
Ș-a fost un blestem pe ursita sărmanelor neamuri de-
atunci,
Că-n scrum și-au văzut prefăcută întreaga lor muncă

de veacuri.

Scrâșnind luptătorii, în iureș, ca iarba sub coasă
cădeau,

Năprasnic vârtejul pieirii din țară în țară trecea –

În urmă-i coloane de flăcări z bucneau din cetăți
năruite –

Și-n vuietul crâncen al morții, sub negrele stoluri de
corbi,

Trufaș, împăratul călare, cu rânjet privindu-și isprava,

Prin râuri de lacrimi și sânge, pe punte de leșuri
trecea.

Dar iată că tocmai în ceasul când brațele sta să-și
întindă,

Pământul întreg să-l cuprindă, un răcnet de leu, din
adâncul

Sălbaticiei Asii, îi spune că nu-i încă lupta-ncheiată.

„O, nu, Ilderim, nu e încă pământul pustiu de viteji:

Timur îți stă-n față, iar spada-i e soră cu spada lui
Mircea,

Și ce s-a-nceput la Rovine, sfârși-se-va la Angora!”

El zice, și una spre alta s-azvârî întărtatele oarde,

Și rânduri de rânduri izbite, cu vuiet de valuri se
sparg.

Trei zile-și țin clipele tulburi pe stemele celor doi crai.

Se mișcă-n bulucuri mulțimea, se rupe și iar se
mpreună,

Cad pâlcuri sub pâlcuri de-a valma, și altele proaspete
vin,

Iar hreamățul crește și scade, ca-n spulber de viscol
purtat.

Ci iată că-n seara din urmă, strângându-și în pîteni
arapul,

Cărare-și despică-n năvală Timur cu hangerul în
mână.

Sporește cu el vălmășagul – amestec de glasuri
pripite...

Din mijlocul lor se aude un muget de fiară-njunghiată.

E prins Baiazid – și deodată se stâmpără clocotul
luptei.

E prins Baiazid – și ostașii rămân împietriți ca de-o
vrajă.

Mai sunt oare fulgere-n ceruri?... Pământul pe-al lui și
l-a stins!

Timur își privește vrăjmașul cu liniștea celui puternic.

O cușcă de fier i s-aduce... În van, Ilderim, te mai
zbuciumi,

Și hainele-ți rupi de pe tine, și fruntea ți-o sângeri de
gratii!

Acesta-i palatul în care de-acum îți rămâne să cugeți

Ce șubrede ș-amăgitoare sunt toate măririle lumii...

Așa l-au purtat prin orașe, prin țări pustiite de el.

L-au dus prin cetăți ce, cu groază, de numele lui
pomeneau;

Opreau la răspântii, ș-un crainic vestea de isprăvile
lui;

Uimiți ascultau trecătorii, privind la momâia din cușcă

–

O umbră de om ce scâncește și-și leagănă capul
mereu.

„Vedeți, zice crainicul iarăși, că este-o dreptate pe
lume,

Că nici n-o grăbește durerea, cum nici n-o-ntârzie
minciuna,

Ci singură ea își alege și arma și ceasul plinirii!”

ÎN PERIODICE

AH! CÂNTĂ-MI MEREU

D-șoarei M. G.

Menită din leagăn de blânda-ți ursită,
Menită să cânți,
În ceruri, cu gândul – copilă iubită,
În ceruri te-avânți.
Și multe din lumea în veci stătătoare,
Și multe răpești,
Mistere frumoase și fărmeccătoare,
Mistere cerești.
Și vii de la îngeri cu taine sfințite,
Și vii pe pământ,
Și spui lumii noastre de lumi infinite,
Și spui al tău cânt.
Ș-ascultă pământul cuprins de uimire,
Ș-ascultă cu dor,
Șoptindu-i de îngeri, de cer, nemurire,
Șoptindu-i ușor.
Dar cerul se simte prădat de-a ta minte,
Dar ceru-i mâhnit,
Căci tu ai spus lumii a lui taine sfinte,
Căci tu l-ai smerit.
Pământul te-adoră răpit de-admirare,
Pământ sum și eu.
Ah! cântă-mi. Îmi place cereasca-ți cântare;
Ah! cântă-mi mereu.

OMUL

Mânat de soartă pe-a vieții valuri,
Se duce omul fără-ncetare.

Și-mpins de vânturi, lovit de maluri,
Aci se-afundă, aci apare.
Pătruns de chinuri, sărmanul plânge,
Și mai nainte de-al său mormânt,
El moare-n lampa care se stinge,
El moare-n creanga ruptă de vânt,
El moare-n steaua care apune;
Și tot ce cade și tot ce tace
Moartea-i arată, de moarte-i spune,
Pân' se cufundă barca-i în pace.

ACROSTIH

Eram pribeag pe-o lume obscură și pustie.
Plângeam când tu, cerească și vecinică făclie,
Lucind în aaî mea cale, opritu-m-ai din mers
Și ochii-mi, ca o mamă, de lacrimi i-ai șters.
Eram străin, și ție ți-a fost milă de mine.
„De unde vii și unde te duci?” m-ai întrebat.
Nu știu. Steaua desprinsă din boltele senine
Mai știe ea sărmana ce drum a apucat?
Atunci mi-ai zis: „lubește, străin nu vei mai fi”.
Ferice sunt de-atuncea. În veci te voi iubi.

VIERME FUDUL

Lut însuflețit de raza vecinicei dumnezeiri,
Aluat în care cerul cu pământu-i plămădit,
Tainică verigă care leagă cele două firi:
Vecinicia de-o clipire, infinitul de finit.
Vierme tăvălit în tină, care muști din cer cu dinții,
Urieș semeț, pe care o suflare te doboară,

Tu, a cărui mână scurmă măruntaiele științii
Și a cărui cugetare ia nimicul drept comoară,
În zadar te-ncerci a rupe pânza care te desparte
De enigma nepătrunsă: *Ce a fost? și ce va fi?*
Cartea facerii e noapte, iară cealaltă carte
Nu e scrisă, sau de-i scrisă, nu ți-e dat a o citi.
Ai în față și la spate două semne de-ntrebare,
Tu-ți trudești, sărmane, mintea ca să afli vrun
răspuns;
Rătăcind ca un nemernic pe a vremurilor mare,
Cerci zădarnică cercare în noianul nepătruns.
Și când mintea ta zdrobită de nebuna-i alergare
Abia poate să mai iasă din a vremii adâncime,
Și când vezi că ziditorul n-a lăsat un drum pe care
Să se urce orbul vierme pân' la sfânta-i înălțime,
Tu turbezi, nesocotite, și în oarba ta mânie
Strigi: „O, nu! – dumnezeirea nu e decât o părere,
O nălucă născocită de-a norodului prostie!...
Creatorul e *natura*... Ea e singură putere!”
Vreme, haos, ceruri, râdeți! Microscopică furnică,
Spânzurată de-o lunetă, vă pătrunde, vă strivește!
Ea măsoară infinitul, întunericul despică...
Înaintea Creaturii, Creator, te umilește!...

LA STATUA LUI IOAN ELIADE RĂDULESCU

Codru-i mort. Copacii cu ramuri putrede și înnegrite
Se-ncovoiaie; și pe șirul de schelete-nțepenite,
Ca pe niște coarde-ntinse, trist arcuș – vântul ce
bate –
Cântă epopeea morții, jalea crăngilor uscate.

Gâzii cu ochi plini de focul poftelor nemistuite
Lung se uită la aceste adăposturi năruite
Și rânjesc...

Ah, unde-i rodul și frunzișul tău umbros,
Crângile cu freamăt dulce, paserea cu cânt duios,
Unde sunt? Odinioară sub stejarii tăi măreți
Găzduiai și dedeai umbră obosiților drumeți.
Astăzi fiarele și moartea stăpânesc cuprinsul tău.
Vânt cumplit de pustiire a trecut ca un duh rău
Și te-ai stins. Al putrejunei vierme roase-a tale ramuri,
Sub care prielnic dat-ai adăpost atâtor neamuri!...
Totul îi azi – din rădăcină până-n vârf, din miez în
coajă –
Putregai...

Ba nu! Deodată se ridică ca prin vrajă

Dintr-un colț obscur de codru, de sub vreascuri, un
vlăstar,

Ce văzând cu ochii crește, crește... iată-l nalt stejar...

Ridicându-și a lui ramuri sus, deasupra codrului.

Și un glas atunci puternic s-auzi din vârful lui

Răsunând: „O, nu! un codru ce de veacuri stă-n
picioare

Ca o strajă neclintită nu atât de lesne moare.

Fruntea sus! Din piroteală te deșteaptă. Vei trăi,

Căci menirea ta e mare! Să luptăm!" Așa grăi.

El, stejarul-Eliade, către codrul-România,

Și un freamăt lung străbate toată pacinica domnie.

Ca prin farmec toți copacii își ridică cu mândrie

Fruntea, deșteptați ca dintr-un vis amarnic, și sfâșie

Mohorâtul giulgiu în care lângezeau înfășurați

Și-și îmbracă iar vestmântul înverzit...

Dar ascultați

Drăgălașa armonie... Freamătul adormitor.

Grai ceresc... e *Poezia* – dulce ca un cânt de dor

Ce ca roua răcoroasă și-ntineritoare cade
Din frunzișul renvierii – din stejarul Heliade...
Codrul în uimire-ascultă. Cântecul duios se-ntinde...
Frunza frunzei îl repetă, toată firea se cuprinde
De-a lui farmec, ce de-a pururi va sta tânăr de
vechime.

Ah, ridică-ți, bard ilustru, din a vremii adâncime
Fruntea-ți plină de lumină și privește din trecut
Cum te-adoră viitorul, fiii tăi cum au făcut
Într-o marmură eternă umbra-ți sfântă să se-nchege
Și cum astăzi ți se-nchină și te-admiră *codrul-rege*!

MĂ VISASEM ÎNTR-UN NOR

Amicului meu C. Alessandrescu

Am privit de sus pământul învârtindu-se sub mine
Ca o noapte închegată purtând demonii pe sine:
Am văzut pe el durerea despletită alergând,
Scoțând gemete cumplite, mări de lacrimi făcând,
Și veninul ei în clocot pân' la porțile cerești
Să-nălța și cădea iarăși peste inimi omenești.
Am văzut hidoasa crimă cu ochi mari și sângerați,
Cu cuțitul într-o mână și cu dinții încleștați,
Neagră, vânăta la față și cu buzele uscate,
Cătând sânge cald să soarbă din vro inimă ce bate.
Am văzut turbate furii cu figuri îngrozitoare,
Ochi deschiși ca guri vulcanici, cu priviri fulgerătoare,
Cu lungi brațe tremurânde și cu gheare ascuțite,
Cu furtună-n a lor suflet și cu trăsnete cumplite.
Am văzut nerușinarea, am văzut-o dezbrăcată,
Cu corupția pe buze și cu inima-nsetată
De plăceri neomenoase, lipind de profanu-i sân
Gura oarbei tinerețe și storcând în ea venin.

Am văzut deșertăciunea, uriașă,-mpodobită,
A nimicului regină, de mărire amețită,
Rătăcind, oarbă de visuri, după-nalte idealuri,
Ca o scândură zvârlită pe o mare făr' de maluri.
Am văzut războiul crâncen, monstru nesățios și crunt,
Lacom băutor de sânge, pălmuind veacul cărunț,
Făcând un călău din omul liniștit și muncitor
Și din holda semănată – câmp de groază și omor.
Am văzut talente-n zdrențe, Cinstea de foame murind.
Am văzut Puterea mândră pe Dreptate pălmuind,
Sărăcia-n jgheab de rele ca în guri de lei zvârlită;
Ș-Avuția nemiloasă, în orgie tăvălită.
Am văzut nespuse viții – demonii neadormiți,
Uricioși ca ceasul morții și ca moartea nemblânziți,
Fără cap, cu trup de patimi, și cu brațele de crime,
În prăpăstii fără funduri îmbrâncind biata mulțime.
Apoi totul se ascunde într-un negru-ngrozitor...
Spăimântat sării din patu-mi... Mă visasem într-un
nor.

SCRISOARE CĂTRĂ UN BĂTRÂN

Părul alb e lucru mare pentru cine vrea să știe,
Și a ști să-l porți e poate cea mai grea filozofie.
Vremea, ce zbârcește fața, netezește judecata.
Pentru orice-ncrețitură, mintea trebui să-și ia plata.
Și pleopă de pleopă când s-apropie-n afară,
Atunci ochiul cel lăuntric vede lumea mult mai clară.
Ah, și mari lucruri grăiește gura pregătitei groape,
Și-nțelept trebui să fie cine stă de ea aproape!
Iată ce gândesc când trece un bătrân pe lângă mine,
Și când văd pe fața-i blândă ierogliffele divine,
Ce-a săpat, în treacăt vremea, ca pe-o obeliscă vie!

Mi se pare că într-însul văd un zeu:

Ah, cine știe

Ce-o fi clocotind în lumea strânsă în bătrânu-i creier,

Și ce-o fi târând cu sine furtunosul lui cutrier!

Câte visuri izbândite! Câte visuri sfărâmate!

Grămădire colosală – ici ruine de palate;

Dincolo în codru-n doliu, și sub el un vraf de scrum.

Într-un colț trântit se vaită dorul, abătut din drum.

Câte cuiburi goale! Câte, câte falnice porniri

Și iluzii aurite, prefăcute-n amintiri!

Cum să nu te-nchini în fața unui astfel de colos!

Și-n genunchi de admirare să nu-i dai smerit prinos,

Știind că până-ntr-amurgul gârbovitei bătrâneți

El a răbdat vijelia nestatornicei vieți!

Tot așa gândeam de tine când văzutu-te-am întâi,

Pân-a nu ști ce acopăr prefăcuții ochi ai tăi.

Azi, când te cunosc, ce cuget, de voiești să știi,

ascultă:

E ciudat s-auzi o gură-mbătrânită că insultă.

E ciudat să vezi moșneagul hărăgos cătând pricină

Lumii și batjocorind-o, chiar când ea ar fi de vină.

E ciudat să vezi pe capu-i părul alb că se zburlește.

Răutatea și mânia pe bătrân cumplit mânjește,

Gura lor e pentru sfaturi, nu pentru ocări!

Ce-ai zice

Pe bătrânul cel din ceruri să-l vezi pogorât aice,

Și din vecinica-i răbdare să-l vezi ca pe-un om de

rând,

Mânios, zvârlind cu pietre după noi, și înjurând?...

Nu-i așa, că toată slava i-ar cădea în ochii tăi?...

Vezi, noi socotim bătrânii ca pe niște dumnezei,

Înțelepți, blajini, pe dânșii pururea stăpâni fiind,

Bunătate și iubire peste noi împrăștiind,

Purtând vecinic în privirea lor văpăile iubirii,

Așteptând, ca pe un oaspe drag, clipala adormirii,
Suferind de suferința și de plânsul tuturor,
Dușmanului ce-i hulește tinzând mână de-ajutor.
Vai! Dar cui spun eu acestea? Ție, care n-ai idee
Că în oameni pus-a Domnul sfânt-a dragostei
scânteie,

Care n-ai dospit în tine decât neagra răutate,
Ție,-mbătrânit în ură, și în vrajă, și-n păcate.
Care n-ai simțit în pieptu-ți mai curată mulțumire
Decât plânsul altor inimi, ca să-ți râzi de-a lor
zdrobire;

Ție, care, când vezi pe-alții propășind în a lor cale,
Simți că crapă-n tine fierea... cheagul răutății tale.

.....

Haide! Încetează-odată cu smintita-ți îndârjire!
Leapădă-ți fățarnicia și-nvrăjbita ta pornire!
Aibi o clipă de căință, pân-a nu intra-n mormânt,
Pleacă-ți fruntea și-mblânzește-ți cugetare și cuvânt.
A surpa din temelie lumea – vezi că nu se poate,
Deci astâmpără-te!...

Uite, ți se văd prin piele toate
Poftele ce fierb în tine! Aibi rușine cel puțin!
Nu te mai preface! Haide! Cugetă că ești creștin,
Și că dincolo de groapă îți va pune mâna-n piept
Cel-de-sus, și vei da samă de-ai fost strâmb, ori de-ai
fost drept!

Ah! și când știi că de ochiu-i nu-i ascuns nimic în
vremuri,

Trebuie să fii dinainte-i cremene, ca să nu tremuri!

.....

Și-n auzul celui vecinic, și-n auzul tău atunci,
S-or deschide-ngrozitoare, ca ale gheenei munci,
Două guri. Una va zice: „Eu pământului l-am dat
Alb ca zorii dimineții, fraged și nevinovat”.

Și va zice cea de-a doua: „Când în sânul meu intrat-a,
M-am cutremurat de groază, Doamne... era putred
gata!”

ȚARA DE PRIPAS

Un vechi tolbaș de vorbe late,
Om norocos din cale-afară,
S-a pomenit pe neașteptate
Stăpân peste întreaga țară.
Din ea-și făcu o prăvălie,
Și ca un negustor de treabă,
Pentru ca-n lume să se știe,
Prinse-a striga de la tarabă
„Poftiți aici! Oricine are
Obrazul fără de rușine
Ș-o conștiință de vânzare...
Poftiți să faceți târg cu mine!
Prostie, lene, lingușire,
Eu cumpăr tot. Veniți aici!
Și cei mai nă râviți din fire
Mi-or fi tovarăși și amici.
Eu dau tot felul de noroace,
Căci sunt atoatețiitorul,
Măririi, averi... Să vie-ncoace
Toți trântorii ce le duc dorul!...”
Așa, sunt zece ani de când
Pe norocosul negustor
Îl auzim mereu strigând,
Și mușteriii vin de zor.
În zece ani ce de-a lingăi
Nu se văzură-n slujbe mari,
Câți oameni fără căpătâi

N-ajunseră milionari!
Veniți și voi, străini calici,
Și strângeți tot ce-a mai rămas!...

.....

Ce să mai faci? Ce să mai zici?
Sărmană *țară de pripas!*

SONET

Dar tu ț-ei fi mai aducând aminte?...
Eram copii: primblându-ne-ntr-o sară,
În umbr-a noastre mâini s-apropiară.
Cum tremura mînuța ta fierbinte!
Și nu știu ce făcea să mi se pară
Că,-n liniștea acelor clipe sfinte,
Din gândul nostru se desprind cuvinte
Ce dau fiori albastrei nopți de vară.
Atât a fost. Privirea-mi, visătoare,
Te-a urmărit cum te duceai, departe,
Pân' te-a pierdut, ca-ntr-un apus de soare.
E mult de-atunci. Azi, răsfoind o carte,
Găsesc, uscată, între file,-o floare.
O știi?... Ce de viață ne despartel!...

CÂND N-AM CE SCRIE...

Ce v-eți fi mirând de mine?
Scriitor sunt, vedeți bine,
Și pot spune cui mă-ntreabă
Că și eu mă aflu-n treabă.
Cronici, critică, nuvele
Sunt la mine bagatele:

Dă-mi subiectul, spune-mi plata,
Și articolul e gata.
Parcă cine știe ce e...
Fur de colea o idee,
Mai un calapod de colo,
Și-s și eu de-ai lui Apolo.
Ș-apoi sunt atâtea-n lume,
Că, să stai, să scrii volume!
Stil? Gramatică?... Gogoși,
Pentru cei neputincioși.
Astea-s spuma, gându-i marea...
Nu-mi strunesc eu cugetarea
Plină, clară, elegantă
Pentr-o virgulă pedantă!
Am subiectul? Restu-i gata:
Ți-aștern proza cu lopata.
Iar când n-am și n-am ce scrie,
Atunci... torn o poezie.

ÎN ZILE GRELE

Ne-a risipit furtuna pe drumul pribegiei,
Și nu mai știm de-ai noștri, nici ei de noi nu știu...
Cu gândul doar, pe negre întinderi de pustiu,
Ne căutăm, ca orbii, în volbura urgiei.
Citeam, și-mi păreau basme, cum se lăsau pe țară
Întunecate oarde, ca norii de lăcuste.
Vuia-n văzduh năvala puhoaielor din puste,
Cum răpăie pământul sub ploile de vară.
Citeam de lanuri arse, de sate pustiite,
Femei, cu prunci în brațe, prin codri rătăcind,
Câte-un bătrân ce cată, din vârful unui grind,
Cum trec, mânați în cârduri, ca turmele de vite,

Cum trec, duși în robie, subț bici, feciori și fete,
Și carele-ncărcate cu bogăția țării,
Și-n urmă, cât bat ochii, în limpezisul zării,
Grămezi de scrum din toată strânsura pe-ndelete...
Citeam și-mi păreau basme. Și iată că destinul
Vru să trăiesc aieva acele zile grele;
Și văd cum calcă lifta pământul țării mele,
Cum tot avutul nostru ni-l bântuie străinul:
Să nu mai știu nimica de cei rămași acasă,
Decât că e vrăjmașul stăpân pe soarta lor...
Gândindu-mă la dâșii, muncit de griji, de dor,
Stau în adâncul nopții, cu coatele pe masă,
Și-i văd săpând la șanțuri, bătuți, bolnavi, sub zloată –
Moșnegi căzuți pe drumuri, femei batjocurite –
În jurul lor, copiii cu brațele ciuntite
Înfățișează jertfa și jalea țării toată.
Și-atunci tresar sub gândul că prea am trăit bine;
Prea mult am râs; prea-n toate vedeam numai un joc...
Și trebuia să vie acest năprasnic foc,
În larg să ne deschidă drum nou, printre ruine.
Fii binecuvântată, fecundă suferință,
Tu ce ne ești trimeasă de veșnica dreptate
Să curăți neamul nostru de vechile păcate,
Să faci din el o-ntreagă și singură ființă!
M-ai învățat, durere, ce e să ai o țară.
Și-n inima-mi rănită adânc ți-ai scris cuvântul:
*Cu sânge și cu lacrimi va să frământă pământul
Din care-aștepți viața cea nouă să răsară.*

SUPT LEGEA TUNULUI

/

Ard, zi și noapte, marile furnale,
În vastele uzine ale morții.
Din mii de coșuri – funerare torții –
Se-nalță limbi de flăcări infernale,
Ce spun că toate-s șubrede pe lume,
Că vremea-și sparge formele ei goale,
Dând celui tare dreptul să se scoale
Asupra celui slab și să-l zugrume.
Se prăbușesc cetăți, credinți și pravili,
Ce ni le-nchipuiam nestrămutate:
Un vânt turbat asupra lumii bate, –
Pieire e, și rupte-s orice stavili...

//

Ce tristă și amară-nvățătură
Din viforul acesta se ridică!
Iar vei trăi, sărmane om, în frică,
Iar te-a supus întunecata ură.
Popoarele-nvrăjbite între ele
Vor sta de-acum, ca fiarele, la pândă,
Sub veșnica-narmărilor osândă,
Cătând unul pe altul să se-nșele.
Căci răni adânci, în veci nevindecate,
Vor sângera-n tăcerea așteptării;
Copii crescuți în setea răzbunării
Vor duce-n luptă proaspete armate,
Și iarăși vor acoperi pământul
Mormanele de morți și de ruine,
Și toat-a lumii trudă spre mai bine
Ca pulberea va risipi-o vântul...

///

Lanț ruginit, verigă cu verigă,
Iubirea dintre oameni se desface:
Când fiara – ostenită-n Cain – tace,
E sângele lui Abel care strigă.

POSTUME CÂRMACII

Lui V. A. Urechia

Din bordei – de lângă vatra unde stă nenorocirea
Ca o strajă neclintită – ridicatu-mi-am privirea
Sus, spre sftnici, și văzut-am a lor fețe luminoase,
Ș-am văzut maimuțăria, strâmbăturile grețoase
Astor molii, astor ciocli, dezmațați copii ai spumei,
Care-n aur vād, smintiții, sufletul și cinstea lumii,
Inimi dogorâte-n para poftii de-a se-navuți,
Stând ca viermii pe-un cadavru, ce-a-nceput a se-
mputi.

I-am văzut – păpuși gătite, tologiți în jețuri moi,
Trântori, fără nici o grijă, și străini de-orice nevoi,
Răscolind în a lor cuget ale țării măruntaie
Și cātând, nesocotiții, ca din trupul ei să taie
Partea ce-a mai rămas bună, membrul ce-a mai
rămas teafăr.

Pieptul lor, plin de medalii, strălucea ca un luceafăr.
Dar înnuntru – sub medalii – și sub hainele bogate
Clocotește-n oala cărnei, otrăvită de păcate,
La a negrelor lor pofte, la a infamiei pară
Clocotește crima . . . . .

. . . . .

. . . . . Storceți, storceți măduva din țară!

Nu vă pese! Striviți totul! Cugetați că poate mâini

O să pierdeți cârma țării ș-or să vină alți stăpâni.
Deci, pârjol și jaf! Opinca – hoitul să rămână os –
Ca să nu mai aibă alții, după voi, nimic de ros.

.....

Voi, cucoane mari, avute, ce-n mătăsuri și-n dantele
Vă-nveliți a voastră carne, voi, ce-n câteva inele
Purtați hrana ce lipsește unei jumătăți de țară,
Spuneți, nu cumva vrodată s-a-ntâmplat să vi se pară
Că a voastre diamante se topesc și vi s-arată
Ca atâtea lacrimi curse dintr-o geană întristată?
Vai, acele pietre scumpe – ochi focosi sub geana
serii –

Credeți voi că sunt podoabe? Nu! sunt lacrimile țării!
Dar te-a-ncălecat de-acuma, cal, te du unde te mână
Călărețul, o maimuță, care ține-n a ei mână
Frâul tău – a ta viață. Du-o unde vrea să meargă!
Când uscatele-i călcâie bat în burta ta, aleargă,
Iar când frâul tău îl strânge, de-ți trosnesc dinții din
gură,

Te oprește: să răsuflă vrea scârboasa pocitură.

Vai, nenorocită țară, rele zile-ai mai ajuns!

A lor gheare-nfipte-n pieptu-ți fără milă l-au străpuns
Și-n bucăți împart, infamii, carnea ta, avutul tău!

Tot ce s-a găsit pe lume mai stricat, mai crud, mai
rău,

Ăști nemernici fără suflet, fără nici un căpătâi,
Țin a tale zile-n mână, ș-a ta cinste sub călcâi.
Și călări pe tine, țară, se cred zei aceste bestii,
Cum se cred ades copiii împărați – călări pe trestii.
Ei sunt mari și tari, și nu au nici rușine, nici sfială
Că-ntr-o zi, poate, urmașii le vor cere socoteală
De-a lor fapte. Ce le pasă? Lopătari, la cârma țării
Sunt stăpâni pe vas, pe vânturi, și pe valurile mării!
Și când cugeți c-acești trântori, astă haită de samsari

Prin tertipuri și prin intrigi au ajuns puternici, mari,
Și când vezi pe-a vieții scară unde-au fost și unde
sunt,

Când îi vezi cu ce mândrie, cu ce ochi semeți și crunt
Privesc azi din înălțime spre norodul tăvălit
În mizeriile-n care ei, călăii, l-au trântit,
Când te uiți cum se răsfată, cum își fac de cap mișei,
Vai, începi să crezi că-n ceruri adormit-au de mult zeii!
Ș-apoi, după ce-au dat palme, și-au scuipat în fața
țării,

După ce-a-mbrâncit poporul în prăpastia pierzării,
După ce n-a rămas lucru nebatjocorit de ei,
Au curajul – acești oameni de nimic, acești mișei –
Au curaju-n fața lumii ca să strige-n gura mare:
Ne vrea țara! Îi vrea țara? Auziți nerușinare!
Vai, de-ar fi pe voia țării, știți voi unde v-ați trezi!
Într-o ocnă – da! – acolo oasele v-ar putezi!
Cum să mai vedem în țară cinste, muncă, propășire,
Când spoiala azi e totul, când vezi că prin lingușire
Și fățarnicii, netoții, au ajuns așa departe!
Cum să-ți mai trudești viața ca să-nveți puțină carte
Când te uiți că-n astă țară, dată pradă celor răi,
Înțelepții sunt victime, ticăloșii sunt călăi!
Fii viclean, corupt, sperjur, pune-ți mască, fă-te blând,
Pleacă-ți fruntea ta cucernic, bate-ți pieptul tău
strigând:

„Scumpa, draga Românie, idolul vieții mele!”

Și când vei fi *Leu*, pisică, scoate-ți ghearele din piele!
Iată norma după care poți s-ajungi unde poțezi!

Ș-apoi, ca să n-ai mustrare, nici vreodată să roșezi,

Înainte de-a purcede pe-ale crimei negre căi,

Cearcă-ți sabia în gâtul conștiinței tale-ntăi!

Asta-i lecția pe care o lăsați posterității!

Ah, cumplit v-ați răs de lege și de cumpăna dreptății,

Și de oameni, și de țară, și de tot ce-i sfânt pe lume!
Peste veacuri depărtate vor pluti a voastre nume,
Și vor spune că sub soare n-au stat răi, călăi, bandiți,
Nici atât de cruzi la suflet, nici atât de iscușiți.

UN SUFLET LARG SĂ MĂ- NȚELEAGĂ

Un suflet larg să mă-nțeleagă,
Să fiu al lui, să fie-al meu,
L-am căutat o lume-ntreagă,
Și-l caut, și-l visez mereu.
Te-oi fi-ntâlnit vrodată-n cale,
Prietin pururi așteptat,
Sub raza gândurilor tale
O clipă poate-am lunecat...
O clipă, și în juru-mi iarăși
Pustiu și noapte s-a făcut,
Ca-n loc să fim pe veci tovarăși,
Pe veci să-ți fiu necunoscut!

ROMÂNIA PITOREASCĂ

1. PORȚILE DE FIER

Soarele scapătă spre asfințit. Crestele munților par aprinse. Încet, se desfac și s-aștern pe văi perdele de umbră.

Înaintea noastră, pe luciul plumburiu al apei, se ivește-n curmeziș mai întâi o dungă, o coamă gălbuie și creată. Ne apropiem de pragul gherdapurilor. Dunărea începe să vâjâie mânioasă, – e un zbucium ș-un clocot de valuri dintr-un mal în altul. Peste-adâncimi se fac ochiuri mari, cari rotesc în loc. Ici apa se scufundă, bolborosind, ca suptă de gura unei vâltori, colo se umflă, se burdusește și urlă făcând clăbuci, bătându-se de stânci cari nu se văd.

Vaporul merge mai încet, mai cu pază. Patru oameni stau la roata de la cârmă; amândoi comandanții sunt pe punte, în picioare, cu ochii ațintiți înainte: trecem printre gherdapuri. Dunărea mugește mai tare. Cu ochii închiși, te-ai crede într-un codru pe-o vijelie cumplită. Din fundul ei se-ntind, pe sub valuri, nenumărate brațe de piatră, gata s-apuce vasul și să-l farme-n bucăți la cea mai mică nebăgare de seamă. Aici, sub volbura asta de valuri, e încheietura Balcanilor cu Carpații. Peste pumnii lor încheștați, Dunărea se aruncă furioasă, rupând cu zgomot cele din urmă stăvilare ce i se mai ridică-n cale. Și în vălmășagul acestei ciocniri de titani, fiecare val pare că strigă, fiecare stâncă pare că se mișcă. Deodată apa lunecă de pe zăgazul colțuros și se întinde ca o pânză. Lupta, năprasnica luptă dintre cei doi uriași, cari de aci încolo au a purta străjile României, s-a încheiat. Munții, învinși, se dau la o parte. Zarea se deschide. Din stânga, de sub curmătura unui deal, vine râul Bahna să întâmpine, să salute sosirea marelui fluviu la pragul țării, cu al cărei pământ și destin se leagă pentru totdeauna. Din ce depărtări scoboară și cât a luptat Dunărea ca să străbată-ncoace! A trebuit să spintece munții, să-și sape albia în piatră de-a curmezișul Carpaților. A bătut, și „*Porțile de Fier*” s-au deschis în fața puterii eterne a valurilor ei.

Acum vuietul contenește – biruitoare, apa s-așază între maluri, potolită, netedă ca o oglindă. Carpații își împing spre miazănoapte înălțimile învălitate în codru. Câteva stânci curioase își mai ridică, din desișul verde, capetele pleșuve, ca și cum ar vrea să mai privească o dată la potopul acesta călător, căruia nimic nu i-a putut sta împotrivă.

2. TURNU-SEVERIN

De la Vârciorova malurile se pleacă și se netezesc. Întinse ogoare de porumb înverzesc zăriștea. Linia ferată ține drept, ca un chenar regulat, marginea apei până la Turnu-Severin, care s-arată-n asfințitul soarelui ca-ntr-un decor de teatru. Dunărea, lărgită, taie o curbă-n țărnul românesc și-mpinge orașul pe-o înălțime acoperită de arbori, din desișul cărora ies la iveală, tot mai sus, tot mai mari, case albe-nvălitate cu olane roșii. Fumuri groase, negre clăbucesc din coșurile fabricilor. De departe s-aud bocănind în șantiere ciocanele de fier. Pe mal, la schelă, furnică mulțimea, ca la bălci.

E plin locul acesta de amintiri străvechi. Pe-aici au curs, acum optsprezece veacuri, legiunile romane, menite-a răsădi un popor nou în câmpiile pustiite ale Daciei. Aici și-a întemeiat mai târziu Septimiu Sever straja răsăriteană a împărăției lui, „Castrele Severiane”, din cari se mai văd și astăzi urme (Turnul lui Sever) în grădina publică a orașului, așezată deasupra portului, pe-o terasă-naltă, de unde se deschide una din cele mai frumoase priveliști pe Dunăre. Aici a fost odată capitala Olteniei, scaunul investițiilor bani ai Severinului, a căror obârșie se pierde în adâncimea vremii, dincolo de descălecătoare. Săpăturile ce se fac prin împrejurimi descopăr ziduri antice, chipuri de

piatră, scule și monede romane – răzlețe amintiri dintr-o lume de neasemănați viteji, cari-au adus și-au împânzit în câmpiile Dunării lumina, graiul și falnica putere a celei mai mari și mai slăvite împărății din câte-au stat sub soare.

Ce urme de uriași au lăsat legionarii lui Traian pe unde-au trecut! Pașii lor se cunosc prin desfundăturile munților. Toate li s-au supus. Stâncile s-au dat la o parte și le-au făcut loc, apele s-au plecat speriate de umbra și zgomotul celor dintâi poduri ce le-au încălecat. Dunărea, însăși marea și năprasnica Dunăre, s-a îmblânzit și s-a dat învinsă în mâinile lor. Se văd și astăzi căpătăile podului care-a făcut nepieritor numele lui Apolodor din Damasc, ieșind din valuri, ca două brațe de gigant întinse spre cer.

Aici, pe pământul acesta, sfințit de jertfe mari și de prețioase amintiri, se ridică azi Turnu-Severin, unul din cele mai însemnate porturi ale României, oraș apusan, cu clădiri frumoase, cu școli mărețe, cu uliți largi și drepte – cetate întărită odinioară, apărată de-un șanț adânc pe care, la vreme de primejdie, îl umplea într-o clipală Dunărea, puind-o astfel sub o pavăză de apă din toate părțile, strângând-o la sân, ca pe-un copil iubit, sub brațul ei ocrotitor.

Și ca și cum ar fi fost scris, ca orașul acesta, de care se leagă atâtea mari întâmplări, să-și mai însemne o dată numele în istoria neamului nostru, iată că tot aici, unde a des-călecat acum optsprezece veacuri împăratul Traian, pune întâiul pas pe pământul țării românești tânărul prinț

Carol I, chemat să ia în mâna lui ageră și norocoasă destinele acestui popor și – redeșteptând în el strămoșeasca vitejie și putere de muncă – să-l pregătească pentru o nouă fază de propășire și de glorie.

3. CORBUL. HINOVA

Vaporul spintecă netezișul apei, aurit de cele din urmă raze ale soarelui. Îndărăt, orașul se pleacă, se cufundă-n valuri. Depart, spre miazănoapte și apus, munții, într-un nor de pulbere albastră, își ondulează coama pe poalele rubinii ale cerului. Malurile ies din apă într-o înclinare dulce, desfășurând lanuri de grâu în limezișul zărilor. Peste toate-o moliciune, o pace dumnezeiască se lasă de sus.

Un deal din Serbia se culcă drept în calea Dunării. Ea, liniștită, cotește pe la capul dealului, bate-o bucată bună spre răsărit și se-ndoaie-n formă de potcoavă în țărmul românesc. În fundul acestei potcoave e Ostrovul Corbului, în care un război între ruși și turci, spun localnicii, ar fi lăsat corbilor de mâncare leșuri pentru trei ani de zile.

Un chiot lung sparge tăcerea amurgului. Pe malul stâng, căsuțe albe se ivesc dintre copaci. Turme de vite se scoboară la adăpat. În fața pichetului Hinova, grănicerul nostru, cu arma la umăr, pare o statuie de bronz. Livezile satului se oglindesc în valuri. Cumpăna unei fântâni se pleacă și se înalță ca un cocostârc care bea apă. Orizontul se deschide, se lărgeste din ce în ce. Ochiul străbate adânc în plaiurile țării, pe lângă dunga fumurie trasă de „Valul lui Traian”, care, pornind din coasta Hinovii și tăind spre răsărit dealul Stărminii și viile Oreviții, se-nfundă, dincolo de Padina, în inima Olteniei. Soarele-a asfințit. Aerul miroase a pământ ars, stropit de-o bură de ploaie. Drumuri albe se pleacă din sat, legând viața de pe pământ cu drumul mișcător al apei. Copacii, casele fug, se șterg ca niște năluci în urma noastră. Farmecul nopții se-ntinde și-astâmpără toate zgomotele pământului. Malurile s-apropie, ca și cum ar vrea să-și șoptească ceva. Pe

marmura vânat-a apei luna cerne o pulbere de argint. Toate parcă se pregătesc să treacă din lumea realității în lumea basmelor.

4. OSTROVUL MARE. RUINI

E noapte, – o noapte caldă, adâncă, liniștită. Nu se mai aude decât respirarea puternică a mașinei și fâșiiitul somnoros al apei. Luminile întârziate ale satelor clipească, ca niște licurici, printre crengile copacilor. Trecem pe lângă Ostrovul Mare. În bătaia lunii, turla bisericii, satul, viile, pădurea, toate au înfățișarea fantastică a lucrurilor văzute-n vis.

Or fi știind oare pacinicii locuitori de pe acest ostrov din ce vremi de vijelie au rămas zidurile năruite, valurile de pământ și cele patru metereze din preajma satului? Or fi bănuind ei vrodată că, de pe monedele pe cari le găsesc, când își sapă via sau ogorul, îi privește chipul unui împărat roman și că, sub vechile ruini, pe cari-și întind năvoadele la soare, dorm atâtea scumpe amintiri din istoria neamului lor?

De la Severin până dincolo de Galați, mai toate satele și orașele noastre de pe malul Dunării sunt ridicate pe ruini de acestea sfinte – ziduri surpate și mormane de moloz – rămase de pe urma întinsei și glorioasei împărății, ai cărei legionari au vânzolit limanurile mărilor și ascunzătorile munților, zguduind pământul sub tropotul cailor lor. Țăranii dunăreni – plugari, pescari, împletitori de rogojini – își întăresc temeliiile caselor cu cărămizi scoase din vechile ziduri romane, admirabilă simbolizare a închegării regatului român de azi, pe urmele și din vlăstarele celei mai frumoase și mai înfloritoare provincii romane, de acum două mii de ani aproape!

5. LA CALAFAT

Din vale de Gruia, în dreptul satului Pristolu, o lamă sclipitoare de oțel se-implântă-n malul drept. E râul Timocului. Serbia rămâne la apus. Dunărea de-aci încolo pune în fața României o nouă vecină – Bulgaria. Pe-o depărtare de patruzeci de kilometri malurile nisipoase bat spre răsărit, până la satul Cetatea, pe unde se îndoaie iarăși un cot mare în țărmul din stânga, scobit de valuri, până-n șesul Maglavitului.

E miezul nopții. Slabe, tremurătoare licăriri clilesc, ca niște ochi somnoroși, pe amândouă malurile. Un muget lung, răsunător, dă ecou dumbrăvilor de pe ostroave: vaporul se oprește la Calafat. Orașul doarme sub straja lunii. Casele-nșirate pe costișa prăvălită spre Dunăre își aștern umbrele negre pe ulițele largi, tăcute, pustii. Schelă de grâne în timp de liniște, cetate de apărare-n război – Calafatul își are de mult paginile lui de suferinți și de glorie în istoria țării. În zidurile caselor vechi se cunosc și azi urmele bombelor, – așa rămân pe trupul ostașilor bătrâni semnele războaielor în care-au dat vitejește piept cu moartea. Asupra acestui oraș s-au aruncat cele dintâi obuze turcești în primăvara anului 1877, când războiul nu era încă deschis, când România – liniștită în fața furtunii ce se pregătea – nu făcea decât să-și asigure paza granițelor ei dunărene. Dar la glasul tunurilor din Vidin, ca la un cântec bătrânesc, deșteptător de amintiri mărețe, un dor adânc de luptă și de biruință tresări în inimile ostașilor din tabăra Calafatului. În ziua de 15 Mai, pe când cele două cetăți își încercau puterile, aruncându-și ghiulele peste valurile nepăsătoare ale Dunării, un obuz căzu și se sparse la câțiva pași înaintea Domnitorului

Carol. – „Ura!” strigă voios tânărul Voievod, ridicându-și chipul în vânt; un „ura!” puternic, mai răsunător decât bubuitul tunurilor, zbugni din pieptul tuturor oștenilor, și muzicele regimentelor intonară imnul național. – Astfel salutau începutul războiului acei care, peste opt luni, după minuni de vitejie, aveau să intre biruitori în vechea cetate, care se grăbise să le-arunce cele dintâi bombe, și la care, astăzi, privește cu fală vulturul de pe monumentul Independenței, întru amintirea acelei zile, în mijlocul orașului Calafat.

6. DESA

Vaporul lunecă-ntre malurile joase, acoperite de sălcii. Văpaia lunii se farmă de muchile valurilor; ici și colo pe luciul apei tremură stropi de lumină. De la Calafat, Dunărea-și abate cursul spre apus, tăind o curbă adâncă în țărmul Bulgariei până-n fața satului Desa, de unde iarăși se-ndreaptă spre răsărit. Gorgane rotunde, depărtate unele de altele, se înșiră ca niște străji în largul zariștei deschise. Noaptea e limpede, luminoasă, ș-atâta liniște e-n aer, că frunzele nemișcate-ale sălciilor îți par înmărmurite ca de-o vrajă. Aici, pe măgurile Desei și-au întins corturile, în vara anului 1877, escadroanele Olteniei, în așteptarea războiului. Nici nu se putea alege un loc mai nemerit pentru a pregăti la fapte vitejești inimile acelora cari, peste două luni, aveau să se arunce cu pieptul deschis în foc și-n grindină de gloanțe pentru mântuirea și-nălțarea patriei lor. De jos, din marginea satului, ruinele unei cetăți romane le spuneau din ce viță strălucită-și trag neamul; iar în fața lor, peste zăvoaiele de plop și sălcii de pe malul Dunării, se întindea câmpia pe care, cu trei sute de ani înainte, Mihai Viteazu, spărgând duiumul oștilor turcești

și, ca o vijelie năprasnică, spulberând steagurile verzi de pe pământul țării lui, gonea dâra de sânge și de turbane risipite până-n văgăunele Balcanilor.

7. GURA JIULUI. BECHETUL. CELEIUL

Se crapă de ziuă. Negurile Dunării împiedică vederea malurilor. Privirile ostenesc căutând în deșert un punct de sprijin dincolo de zările apei, – pare c-am pluti în largul mării. Dar iată că dinspre răsărit un țănc se aprinde, și-n juru-i se desface-un rotocol de lumină alburie. Ceața se rupe-n pale argintii. Încet, de o parte și de alta, se dezvălesc malurile plecate sub păduri de sălcii. Stoluri de rațe sălbatece își fâlfâie aripele greoaie pe deasupra apei. Un brâu de oțel, sclipitor în bătaia soarelui, taie lanurile din stânga. Este Jiul, copilul zburdalnic al munților, care-și gonește undele lim-pezi peste șesurile Olteniei, se prăbușește urlând în săritoarea de la Zăval, și de aci, părăsindu-și vechea albie potmolită de nisip, își sapă alta nouă până-n fața ostrovului Copanița, unde intră și se mistuie în valurile tulburii ale Dunării.

Ne-apropiem de Bechet. Căsuțele albe, luminoase, ale sa-tului se ivesc una câte una de după perdelele de sălcii. Ele par a fugi din marginea apei, gonite de amintirile războaielor, speriate încă de viforul morții, care de-atâtea ori și-a făcut pod de gloanțe între cele două țărmuri. În față, pe malul drept, e Rahova – port bulgăresc – odineoară cetate turcească, pe zidurile căreia de două ori au fâlfâit biruitoare steagurile luptătorilor români sub Mihai Viteazul la 1595, și sub Domnitorul Carol la 1877.

Razele soarelui bat pieziș, împrăștiind solzi de aur pe ncrețiturile apei. Vaporul lasă-n urmă o cărare de spumă verzuie. Malul stâng se culcă, deschizând ochiului priveliști adânci în șesurile Romanaților. Iată întinsa și strălucitoarea balt-a Potelului, vestită pentru mulțimea și varietatea peștilor ei. Iată Celeiul – vechea Malva, capitala Daciei Malvenze. Aici sunt ruinile celui mai mare și mai însemnat oraș din perioada tracică; sub zidurile acestea zac scuticile poporului român de azi. Vase, statui și monede romane, dezgropate de sub părăginile Malvei, dând la o parte negurile timpului, vin și urzesc, cu mărturiile lor prețioase, începutul istoriei neamului nostru. Aici, la Celei, se văd urmele podului pe care l-a durat Constantin cel Mare peste Dunăre, pentru a pune în legătură Dacia cu Moesia. De-aici, din valea Malvei, porcede „drumul lui Traian”, drum larg de piatră, care trece prin Romula și se-nfundă-n munți. Pe calea asta veche, povestesc țăranii din Celei, se purta *Craiul de rouă* noaptea, pe lună, între Dunăre și munte; ș-odată, pe când se-ntorcea devala, apucându-l ziua pe la locul unde-i acum satul Potopinu, cic-a întins soarele, care de mult îl căuta, numai o raz-asupra lui și l-a băut dintr-o sorbitură. Ș-atunci „Uriașii”, cari hălăduiau în Malva, au pornit, ca stolurile de cocori, și s-au dus pe alte tărâmurii, și-n urma lor s-au năruit, de la sine, zidurile cetății, și toate s-au irosit, ca și când n-ar fi mai fost...

Cine știe dacă, în această închipuire a poporului, nu e răsunetul depărtat al pustiitoarelor invazii, în fața cărora împăratul Aurelian, gingașul „Crai de rouă”, a găsit că-i mai înțelept să-și retragă legiunile din Dacia!

8. SILIȘTIOARA

Zăvoaie de sălcii prind iarăși să îmbrace malurile, pânci dezvălitate. În stânga, pe-o terasă verde, se văd liniile drumului-de-fier. Mai departe, o biserică își ridică peste copaci turlele-i nalte și strălucitoare. Iată-ne-n dreptul orașelului Corabia, sentinelă dunăreană așezată-ntr-o măguri, port însemnat, legat de inima țării printr-o linie ferată. Ceva mai la vale e satul Siliștioara, în fața căruia s-a așternut peste Dunăre podul de vase pe care-a trecut armata română în câmpiile Bulgariei în ziua de 20 august 1877. Mare, de-a pururea vrednic de aducere-aminte va rămânea momentul acela în viața neamului nostru. Solemne și pline de bărbătească hotărâre erau chipurile pârlite de soare ale ostașilor înșirați drept, umăr la umăr, pe șesul Siliștioarei. Ei simțeau că asupra lor, în clipa aceea, stau ațintite privirile duioase și încrezătoare ale unui popor. Ei știau că în cutele drapelului lor duc mândria, și grijile, și speranțele unei țări. Norod mult din toate părțile, și preoți de prin sate, și fruntași din București veniseră să-i vadă și să-i binecuvânteze. Domnitorul Carol, călare străbătând rândurile, îmbrățișează cu privirile-i de vultur iubita lui oștire: „Începem astăzi luptele glorioase ale străbunilor, grăiește armatei Domnul și Căpitanul ei, ridicând spre răsărit spada vechilor și legendarilor Voievozi.

Faceți dar să fâlfâie din nou cu glorie drapelul românesc pe câmpul de bătaie, unde strămoșii voștri au fost secolii întregi apărătorii legii și ai libertății. Înainte dar, ostași români, înainte cu bărbăție, și în curând vă veți întoarce în familiile voastre, în țara voastră, liberă prin voi înșivă, acoperiți de aplauzele întregii națiuni”.

Un „ura” puternic, clocotitor, zbucnește din mii de guri. Și podul se întunecă de șirurile voioșilor ostași, care – cu Domnul lor în frunte – cântând se duc în câmpiile morții, se duc s-arate încă o dată lumii nepieritoare virtuți

ale României și sfintele ei drepturi la viață și la neatarnare.

De mult Dunărea nu mai văzuse fluturând peste valurile ei steagurile acestei țări. Ea tresare la cântecele soldaților ca o mamă duioasă la glasul celui mai ales și mai iubit copil al ei. Mulțimea se uită cu drag pe urma lor, până când nu se mai vede decât un nor de praf – simbol al neliniștii care-n clipele acelea învăluia destinele țării.

9. ISLAZUL

Soarele e sus. Tot cerul e de-un albastru strălucitor. Ostroavele – grădini plutitoare – își răsfrâng în valuri răchitele argintii. Din lunci răsună tălângi, fluieri s-aud doinind. În aerul căldicel e un miros dulce de fâneață și de sulcină. Pe dealuri, departe, tarlalele-nguste par niște velinți întinse la soare. De-a lungul țărmului stâng se-nșiră satele în lanț; case mici, tupilate, bordeie acoperite cu șovar, și-n toate – un aer de umilință, de frică, parcă stau gata s-o rupă de fugă. Nimic din măreția uimitoare a vechilor castele de pe malurile Rinului. Pe-acolo veacuri de liniște și de siguranță au îngăduit omului să-și lege temeinic viața lui și-a urmașilor lui de aceeași vatră, de același colț de pământ. Aici, pe valea Dunării, mereu au bătut războaiele și năvălirile de barbari. Sute de ani au bătut în părțile acestea vijeliile noroadelor flămânde și pustiitoare, în urma cărora doar grămezile de cenușă mai arătau pe unde au stat gospodării și sate. Cine să cugete la clădiri nepieritoare pe-un pământ așa de nesigur! Abia acum începe să s-așeze o viață mai statornică de-a lungul acestui țărm al Dunării, atât de des încercat când de foc, când de apă, când de înecul talazurilor de nisip purtate de vânturi.

Trecem prin fața Islazului, sat mare, frumos, aproape un orășel, așezat la vărsarea Oltului în Dunăre. Aici s-au sfințit steagurile revoluției de la 1848. Aici s-au strâns întâi și-au cuvântat în fața poporului conducătorii mișcării: Eliade, Magheru, Tel, Goleștii. Afară, în Câmpia lui Traian, numită de atunci „Câmpia Regenerării”, pe pristolul încunjurat de făclii aprinse, străluceau crucea și evanghelia – simbol de jertfă și de mântuire. Norodul îngenuncheat, cântecele preoților îmbrăcați în odăjdii, lumina tremurătoare a făcliilor în razele soarelui, zornăitul cadelnițelor, fumul de tămâie ce se ridica în aer, toate dădeau clipelor acelora o măreție deosebit de sfântă și de mișcătoare. Inimile băteau mai tare. Un sentiment nou, înălțător, de evlavie, de încredere, străbătea mulțimea. Se simțeau toți mai buni, mai tari, gata de orice jertfă, înfrățiți întru același cuget. Un alt soare răsărise pe cer în ziua aceea de 9 iunie. Frumoase și de neuitat sunt cuvintele inspirate pe care le-a rostit atunci, în ascultarea cuvioasă a norodului, preotul Șapcă din Celei:

„Dumnezeule al puterii și al dreptății, privește pe poporul tău îngenuncheat înaintea evangheliei și crucii tale. El nu vrea alta decât dreptatea ta; ascultă și binecuvântează rugăciunea sa. Dă putere brațului său, și dușmanii tăi vor pieri. Varsă în sânul lui curajul, în inima sa încrederea, și orânduiala în spiritul său. Dumnezeule al lumilor, tu, ce ai pus odini-oară stâlpul de foc povățuitor lui Moise în pustiu, poruncește și acum îngerului tău să se coboare în mijlocul nostru și să ne povățuiască întru căile tale. Binecuvântează din înaltul cerurilor stindardele noastre, încoronate de crucea mult iubitului tău fiu, fă-le a se desfășura pe drumul bunei orânduiei și al adevăratei glorii”...

Numele acestui preot mare la suflet și iubitor de neam a rămas legat de reînviетоarea mișcare de la '48, și țărani din Islaz îl pomenesc cu drag în cântecele lor:

*„Să trăiască popa Șapcă,
C-a scăpat țara de clacă,
Și Goleștii câte trei,
Că ne-au dat câte-un bordei.”*

Tot așa a rămas de-a pururea legat de biruințele lui Mihai Viteazu numele unui alt preot oltean, popa Stoica din Fărcaș, pe care iarăși îl cântă poporul:

*„Cântă ciocârlia-n vie,
Eu credeam că-mi cântă mie.
Cântă lui popa Farcaș,
Care sare șapte pași,
Ce iese din leturghie,
Taie la turci câte-o mie.”*

Și la toate cumpenele, în toate întâmplările mari, găsim statornic în istoria poporului nostru amestecul acesta al celor sfinte cu cele lumești – adâncă, nestrămutată legătură dintre cruce și spadă.

10. TURNU-MĂGURELE

Încep să se desfășure bogatele holde, nesfârșitele lanuri din Teleorman, unul din cele mai mănoase ținuturi ale țării. O lină suflare de vânt adie peste grânele coapte. Întinsa pădure de spice se-ndoaie în valuri sclipitoare. Dinspre miazănoapte, de subț un desiș de sălcii, apare Oltul. El vine-ncet, greoi, tăcut. În fața Dunării se desface-

n două brațe, ca și cum ar vrea să se mai razime-o clipă pe pieptul celui din urmă ostrov înainte de a intra în marele fluviu. De partea cealaltă, din codrii Balcanilor, vine Osma. În răspântia asta de ape, ți se pare că Oltul, despicând voinicește torențele Dunării, a străbătut dincolo, pe țărmul pietros al Bulgariei, și trece-nainte pe sub zidurile Nicopolii.

Suntem în fața portului Turnu-Măgurele. Orașul e retras mai deoparte, pe podișul luncii deschise între Dunăre și Olt. În lunca aceasta a fost vechiul oraș Turris, de unde se cărau în sus, pe apa Oltului, proviziile armatei pe care cuceritorul Daciei o împânzise dincolo de meterezile Carpaților. Din „Turnul lui Traian” nu se mai vede azi decât o movilă de pământ. Pe-aici și-au făcut vad oștile turcești, al căror șuvoi cotropitor sute de ani s-a izbit, ca de un zid neclintit, de piepturile oțelite ale românilor. Locurile acestea au văzut la luptă pe cei mai mari și mai slăviți voievozi ai noștri: pe Mircea cel Mare, pe Vlad Țepeș, pe Radu de la Afumați și pe Mihai Viteazu, care-aștepta pân’ ce iarna-i așternea pod de gheață peste Dunăre ca să se răpadă ca o vijelie în oștile turcești și, învâlmășindu-le mai mult cu iuțeala decât cu puterea, să bată și să supuie toate cetățile lor din smâncurile Osmii până în talazurile mării. Ș-acum douăzeci de ani, tot pe-aici, prin locurile acestea de-atâtea ori stropite cu sânge, s-au întors ostașii noștri biruitori din câmpiile Bulgariei. Rărite erau rândurile, și steagurile zdrențuite de gloanțe, dar pe chipurile uscate și pline de praf ale acelor viteji cari văzuseră moartea așa de aproape strălucea ca o lumină dumnezeiască; toată lumea se descoperea cu respect înaintea lor – pe străzile orașului flori li s-aruncau din balcoane, și ochii se umezeau de lacrimi privindu-i, lacrimi de iubire, de recunoștință, de admirație. Ei aduceau cu dânșii, din tăbiile Griviții și ale Plevnei, cele

mai mari și mai scumpe trofee cu cari s-a putut vrodată mândri o armată victorioasă – slava și neatârnarea patriei lor.

11. ZIMNICEA

E cald – aerul fierbe de zăpușală. Roata vaporului vântură pietre scumpe în dogoreala soarelui. Fug îndărăt malurile verzi; ostroavele parcă se învârtesc în loc. În dreptul insulei Bârzina se-ntinde pe țărmul stâng marele iezor Suhaia, care pornește din stuhărișul satului Vânătorii și ține mai bine de o poștă, până în platoul pe care-i așezat orașelul Zimnicea – veche și bogată schelă de grâne – capitala ținutului Teleorman acum șaizeci de ani, când, pentru paza și carantinele țării, se orânduise ca orașele de pe marginea Dunării să fie reședinți de județe. Pe șesul ce se așterne înspre apus, până în Rusca Lungă, a fost vechea cetate-a Zimnicii, din care nu se mai văd azi decât șanțurile de apărare. Aici se găsesc în pământ urne de lut pline cu cenușă și sfărământuri de oase, scule și rămășiți de podoabe femeiești de pe vremea dacilor. Locul acesta – cel mai însemnat cimitir antic din câte s-au descoperit la noi – se numește și azi de țărani: „Câmpul morților”. Mai departe, pe măguri ușor înclinate, de-a lungul malului se desfășură în soare galbene lanuri de grâu și iniști albastre. Pe țărmul din dreapta, înalt, râpos și uscat, e Șiștovul, orașel și port bulgăresc. Case mici, vechi, sprijinite una de alta, povărnite sub coperișuri de olane, au aerul unor moșnegi ce povestesc întâmplări pline de groază și de jale. Dunărea se lărgeste. În stânga țărmul se lasă, deschizând priveliști nemărginite peste ogoarele și suhaturile ținutului Vlașca. Satele fug din calea revărsărilor și s-așază pe dealurile depărtate. Apele

aburesc de căldură. Din desișuri întunecoase de sălcii ies lișiți și găște sălbatice, momite de soare. Sitarii vineți și becațele cu cioc alb și subțire se primblă fără frică pe lângă vapor. Încet vâslesc din aripi pe deasupra noastră gușații pelicani. Departe-nainte se văd, între cer și apă, minaretele din Rusciuc – mai demult cetate turcească, azi oraș însemnat al Bulgariei – împins în Dunăre pe-o limbă de mal.

12. GIURGIU. CĂLUGĂRENI

Sosim în fața orașului Giurgiu. Țărmurile se depărtează. Din coșurile înalte ale fabricilor gălgâie rotocoale negre de fum ce se risipesc molatic în zarea nefârșită. Dunărea liniștită, largă are aspectul unui lac frumos, poleit de razele soarelui. Un șes neted, verde, răsare în mijlocul apei. E ostrovul *San-Giorgio*, pe care-a stat odinioară un falnic castel, zidit de genovezi – stăpânitorii mărilor de-acum o mie de ani. În dreptul acestei insule se-ntinde, pe câmpia din stânga, Giurgiul – sentinela capitalei la Dunăre – vechea și zbuciumata cetate, stăpânită când de români, când de turci, bătută și pusă-n flăcări când de unii, când de alții, neștiind până pe la începutul acestui veac căruia Dumnezeu să se închine, și cui, și-n ce limbă să-și spuie durerile. În cinci sute de ani și-a văzut de paisprezece ori bisericile prefăcute în geamii: creștinii trebuiau să s-ascundă prin beciuri ca să se poată închina în legea lor.

Pe aici și-a întins pod peste Dunăre acum trei sute de ani bătrânul și nebiruitul Sinan-pașa – spaima creștinătății. El venea cu oaste multă și cu vâlvă mare, hotărât să sfarme – o dată pentru totdeauna – stăvilarele române din poalele Carpaților, cuibul acesta de viteji, cari

de-atâta timp stăteau străji neadormite la porțile Europei apusene și nu lăsau puterea Semilunii să-și întindă mai departe valurile-i cotropitoare. Pentru fericirea neamului nostru, pe vremea aceea domn în Țara Românească era Mihai Viteazu, una din cele mai eroice figuri în istoria omenirii. Văzând el ce potop de oaste vine asupra-i și cugetând că o luptă în câmp deschis nu e cu putință, se retrase la câteva ceasuri departe de Giurgiu, pe valea Neajlovului, la locul numit Vadul Călugărenilor. Aici, drumul spre București trecea printre două dealuri acoperite de păduri. Valea era îngustă și mlăștinoasă. La intrare era un pod lung de lemn peste băltoacele Neajlovului. Mihai trecu podul și se așeză în strâmtoarea aceasta ca-ntr-o cetate. Puțini erau la număr ostașii lui, dar inimoși, încercați în lupte, cu multă iubire de țară, și hotărâți cu toții a-și da scump viața. Împărțiți în cete, așteptau pe vrăjmaș și-și plănuiau lovirile. A patra zi, pe la nămiezi, pândarii de pe măguri zăriră dinspre Giurgiu un nor mare de praf întunecând văzduhul. Pe la toacă, oastea marelui vizir, de zece ori mai numeroasă decât a lui Mihai, era împânzită la gura vadului, dincolo de pod. Din înfundăturile codrului, românii își măsurau vrăjmașul cu care-aveau să dea piept a doua zi. Noaptea și-o petrecură sfătuind împrejurul focurilor. Când se lumina de ziuă, toți erau în picioare, nerăbdători, gata de luptă.

Mărimea primejdiei îi înfierbântă. Mihai se primblă printre ei. Privirea și vorba lui dau sufletelor încredere și brațelor tărie. „Cu inimă, copii, și nu pierdeți nici o mișcare. Gândiți-vă că în cumpăna bărbăției voastre atârnă azi destinele țării, mândria și viitorul neamului nostru!...”

Cumplită a fost lupta, și mult sânge s-a mai vărsat până să se hotărască biruința acelei zile. De trei ori s-au izbit, din ce în ce mai îndârjite și mai furioase, cele două

armate. De trei ori nenfricoșatele șiruri ale lui Mihai se răpăd dincolo de pod și-și despică drum cu paloșele-n gloatele adânci și dese ale lui Sinan. Înăbușiți însă de covârșitoarea mulțime a dușmanului, care părea că de ce-o tai, de ce sporește, românii se retrag, încet și cu rânduială, în strâmtoarea în care turcii nu-ndrăznesc încă să se adâncească. Se lasă soarele spre asfințit. Printre copaci se văd ostași legându-și rănilor-n pripă, nerăbdători de a-și jertfi patriei cea din urmă picătură de sânge. În vale viermuiesc turbanele. Sinan-pașa se pregătește să treacă podul și să înainteze cu toată armata. Încep clipele marilor griji. În vremea asta, iată că sosește în tabăra românilor o ceată de trei sute de pușcași ardeleni. Ajutorul acesta, venit la timp, e primit ca un semn dumnezeiesc. Acum nu mai e un moment de pierdut. Mihai își întocmește iute rândurile, s-așază-n fruntea călăreților și, smulgând o secure din mâna unui soldat, își face cruce și dă pintenii calului. Un freamăt lung, ca de stârnirea unui vânt, cutremură pădurea. Turcii apucaseră a-și trece o frunte de oaste dincoace de pod. Mihai se repede voinicește-n ea și-nvârtejindu-se își face loc cu calul și cu brațul în mulțimea-nspăimântată, ratează dintr-o lovitură de stângaci capul lui Caraiman-pașa și-nvălmășește cu ai săi șirurile rupte și zăpăcite de iuțea izbirii. Sinan, fierbând de mânie, își ridică grosul armatei și trece podul. Mihai se face că se retrage și-l lasă să-nainteze puțin în strâmtoare, unde mulțimea, neputându-și desfășura rândurile, nu mai era așa de primejdioasă. Turcii încep să se creadă biruitori, când deodată se trezesc izbiți în față de oastea învăpăiată a lui Mihai. Puterea, și mai ales iuțea atacului neașteptat îi oprește-n loc; loviturile, cari curg ca grindina, le ia văzul. Țipetele celor dinainte aruncă groază-n sufletele celor din urmă. Măcelul se-nfierbântă. Luptătorii sunt piept la piept. Ochii scapără, și inimile se-

ndârjesc de-o parte și de alta. Adânc străbate în gloată fulgerătorul voievod, lăsând dâră de morți pe unde trece; ostașii lui ucid cu mânerul când li se rupe spada. Ei înaintează mereu, spărgând șir după șir, împrăștiind spaima și neorânduiala în oastea păgână, care-ncepe să dea-ndărăt și să se-nvălmășască. Cei din urmă, văzându-se-mpinși spre pod, o iau la fugă. Sinan se răpede să-i întoarcă. El răcnește, blestemă și bate-n mișei cu ghioagăi de fier. Dar strigătul morții răsună mai tare. Oastea vizirului se tulbură toată, năpădită ca de-o furtună. Românii lovesc orbește. Piepturi și capete trosnesc sfărâmate sub copitele cailor. Mulțimea, nebună de groază, își caută scăparea-n fugă. Fricoșii târăsc pe eroi. La pod se înghesuiesc să treacă deodată cai, oameni și tunuri. Se face-o larmă și-un învălmășag de nu mai știu încotro să se miște. Toți poruncesc, și nimeni n-ascultă. Unii mor striviți de-mbulzeală, alții s-azvârl în mocirlă. Sinan, îmbrâncit, cade de pe pod și-și rupe dinții, – un supus îl ia-n spate și-l scapă. Soldați și pași fug laolaltă, lăsând și arme și steaguri în mâinile românilor, cari-i gonesc, lovindu-i de zor, până când noaptea ia sub ocrotirea întunericului ei sfărâmurile ce mai rămăseseră din marea oaste-a lui Sinan.

Mihai se-ntoarce-ncărcat de trofee. Stelele clipeșc peste bălțile de sânge. Bătrânul, cruntul vizir, bocește-n cortu-i, rupându-și hainele de pe el. Năuc, nepricepând ce-i asta, aiurit de durere, geme clătinând din cap: „Alah, Alah!...” Și pe când spahiii lui tremură tupilați prin bălării, din tabăra românilor se-nalță-n liniștea nopții cântece de biruință.

13. ÎNTRE ȚĂRMURILE NOASTRE

De la Giurgiu în jos trecem printr-o largă alee de răchiți. Dunărea-și croiește matca drept, pare c-ar fi canalizată. Pe lângă mal se mișcă-ncet șlepuri mari încărcate cu lemne. Nori albi, scămoși, plutesc în albastrul cerului. Amurgește. Din stânga, în zidul de sălcii, se deschide-o poartă prin care intră, liniștit, Argeșul. Aici, în unghiul acesta de ape, pe ruinele Constanțiolei, veche cetate zidită de Constantin cel Mare, e târgușorul Oltenița – schela de grâne a județului Ilfov. Malurile se teșesc. De-o parte și de alta pământul se așterne pustiu și neted ca o apă. În depărtare, spre miazăzi, se pierde într-o lumină roșietică înălțimile Balcanilor. Ne oprim câteva minute la Silistra, port bulgăresc. De-aici, din fața vechiului fort Arab-Tabia, amândouă țărmurile ni-s deopotrivă de scumpe. În dreapta încep să se desfășure șesurile ondulate ale Dobrogei, – în stânga, nesfârșitul câmp al Bărăganului, care-a văzut pe Alexandru Machedon, gonindu-și falangele pe urmele geților înspăimântați, și pe Mircea cel Mare, biruitorul de la Rovine, alungând de pe hotarele României oastea sfărâmată a trufașului sultan Baiazid-Fulgerul. De-aici pornește marele braț al Dunării – canalul Borcea – care trece prin fața orașului Călărași și, bătând spre miazănoapte, curge cale de cinci poște între deșertul pururea-nsetat al Baraganului și suhaturile mlăștinoase ale ostrovului Balta.

Noaptea se lasă tăcută, vastă, solemnă. Luceferi mulți răsar din fundul apei și tremură pe valuri. Sub tainica mângâiere a lunii, Dunărea, culcată-ntre păduri, cari-i aduc aminte de izvoarele-i depărtate, pare că visează.

Câte-a mai văzut, Doamne, și câte mai știe Dunărea asta a noastră, – când ar sta ea să le povestească pe toate!... Încă din vremurile tulburi, de pe când pământul nu-și așezase încă neamurile-n graniți hotărâte, roiau popoarele pe malurile ei atrăgătoare. Și n-a fost împărat

mare să nu-și poarte pe-aici doru-i de cucerire. N-a fost colț de lume în care să nu fi străbătut faima „Frumosului Istros”, fermecătoarele legende ale acestui minunat fluviu, la care se-nchinau atâtea noroade ș-a cărei apă – scrie Sofocle – avea, în credințele celor vechi, darul de a spăla de păcate. De-a lungul acestui torent, care spintecă Europa în două, au curs puhoaiile de barbari, oardele sălbatice ale pustietăților de la miazănoapte și de la rasărit – popoare vechi s-au risipit, iar altele au odrăslit și s-au ridicat pe sfărmăturile lor, și crai din toate părțile lumii și-au năpustit pe-aici oștile în războaie, din strășnicia cărora s-au dezlegat și lămurit cele mai mari evenimente în istoria omenirii. Rămâi uimit când stai să cugeți ce de noroade s-au vânturat pe malurile Dunării, și câte frunți încoronate s-au oglindit în undele ei, de la Darius până la domnitorul Carol.

Pe drumu-i lung, de trei mii de kilometri, Dunărea spală trei împărății, șase regate și două principate, dă viață la 30 de orașe, din cari trei sunt capitale, soarbe 120 de râuri, sparge două șiruri de munți, și în falnicu-i mers spre mare își ascultă gloria cântată-n șase limbi; dar doina, adânc mișcătoarea doina-a României, o farmecă într-atâta, că-și dă acestei țări cea mai frumoasă și mai bogată jumătate din stăpânirea valurilor ei. Nici nu se putea visa un dar mai prețios și mai binefăcător pentru patria noastră, pururea râvnită de atâția megieși puternici, țință atâtor vise lacome, Ileană Cosânzeană pusă de soartă în calea zmeilor înviforați, răpiți de frumusețea ei! Dunărea e brăul vrăjit din basme, care-ncingând trupul mândru al acestei fecioare încremenește pe loc brațele vrăjmașe întinse asupra ei.

14. PODUL DE PESTE DUNĂRE

Ne apropiem de Cernavoda. Înaintea noastră se-nalță, alb, strălucitor în bătaia lunii, podul „Carol I”. În liniștea nopții, sub cerul limpede și înstelat, frumusețea și măreția acestei puternice întrupări a geniului românesc ne dau impresia că suntem într-o lume de vrăji, în fața unuia din acele minunate poduri de argint de cari ne vorbeau poveștile-n copilărie. Picioarele de sprijin, zidite-n piatră, sunt așa de departe unele de altele ș-atât de înalte, încât toată uriașa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește în aer, ușoară ca o dantelă. Acum cele două maluri se împreună pentru totdeauna sub măiestria acestui nepieritor arc de triumf, închinat bătrânului Danubiu de poporul care-atâtea veacuri a luptat alături cu el și de-atâtea ori și-a amestecat sângele-n undele lui pentru ocrotirea civilizației apusene. Dobrogia, vechea noastră Dobrogie, al cărei pământ e o comoară nesecată de amintiri istorice, după un somn de cinci sute de ani sub jugul străin, se deșteaptă la o nouă viață. Un domn tot așa de viteaz ca și Mircea, cuceritorul ei de odinioară, a venit și i-a sfârșit cu spada lanțul de robie. Acum România întinde asupra ei puternice brațe de fier peste valurile Dunării, și cu drag strângând-o la sânul-i, mândră, încrezătoare, privește înainte-i deschise largi porțile răsăritului și calea nesfârșită a mărilor.

Ne oprim câteva minute la Cernavodă, port așezat în scobitura malului drept, pe marginea vechii albi, prin care, cu mii de ani în urmă, își tăia Dunărea un drum mai scurt la mare. Noaptea-i așa de luminoasă, parcă-i ziuă. Sclipitoare, tăcute, valurile se împing încet unele pe altele. Deasupra, Calea lactee, Calea lui Traian, cum îi zice poporul, albă, stropită de stele, pare-o răsfrângere a Dunării pe cer. De pe puntea vasului privesc visător în urmă spre dorobanțul de bronz, păzitor etern la căpățul

podului dinspre mare. Între cele două maluri, peste bătrânul fluviu, îndrăznețele arcuri de fier se-nalță ca niște aripi gigantice într-o falnică pregătire de zbor, ce pare a înfățișa închipuirii avântul și speranțele țării noastre.

15. BRĂILA

Se luminează de ziuă. Copacii sparg perdelele de ceață. Pământul se desface ca din scutice și-și dișterne priveriștile din ce în ce mai limpezi, din ce în ce mai largi. În fața portului Hârșova, așezat pe malul drept, la poalele dealului Ciobanu, se împreună cele două brațe ale Dunării. Puțin mai înainte, din vale de ostrovul Gâsca Mare, despicând ogoarele, își aduce lalomița dinspre apus undele-i galbene și liniștite, – a patra solie din împărăția Carpaților noștri. La sosirea ei, Dunărea se tulbură, ajunsă ca de-un dor adânc... Ce tânără și falnică era când se bătea cu stâncile ca să-și facă loc în lume! Ce dulce-i cânta freamătul codrilor întunecați! Un popor de amintiri o strigă din urmă. Apele ei se răzlețesc și se-mprăstie ca vițele unei funii despletite: unele apucă înspre răsărit, spre măgurile Dobrogiei îmbrobodite-n negură, altele se-ndoaie spre apus, spre strașina Carpaților, ca și cum, dornice de înălțimi, ar căta să mai întâlnească-n cale munții aceia frumoși, cu cari s-au luptat odinioară și pe cari i-au lăsat învinși.

O luncă mare, scrijălată de privaluri și spartă de bălți, s-așterne-ntre aceste brațe, cari străbat astfel rășchirate o depărtare de trei poște. Stufișuri de papură-naltă, deasă ca peria, astupă viroagele. Soarele răsare-ncet de după dealurile Măcinului. Văile fumegă în depărtare. În urma noastră, pe luciul apei, tremură vine albastre și roșii.

Păduri seculare de sălcii întunecă malurile. Intrăm într-un canal drept. De-o parte și de alta, copacii, înșirați ca pe-o alee, se văd răsturnați în apă. Stoluri de grauri se vântură-n aer ca o pulbere vânăta. Încet, perdeaua de arbori se trage la o parte, deschizând ochilor una din cele mai încântătoare priveliști. În fund, pe-o colină ridicată în fața înălțimilor fumurii ale Dobrogei, se desfășură, în toată măreția ei, Brăila, vechea Proilava, unul din cele mai frumoase orașe ale țării noastre. Turlele bisericilor strălucesc în razele dimineții ca niște globuri de cristal. Aici orizontul se lărgeste, se luminează din toate părțile. Avem impresia că suntem pe Bosfor, la intrarea în Constantino-poli. Dunărea-și împreună brațele cu zgomot. Valurile, stârnite de roata vaporului, fug speriate în urma noastră și se izbesc de maluri. De pretutindeni s-aud fluier, sute de steaguri fâlfâie-n aer, în fața portului se nalță o adevărată pădure de catarguri. De-a lungul cheiului, șleपुरi înșirate încarcă și descarcă. Mii de brațe se mișcă în zorul de muncă al dimineții. Movili de porumb se dau la lopată. Cărbuni, piatră, baloturi grele de mărfuri s-azvârl huruind pe jgheaburi de lemn. Deasupra acestui furnicar de muncitori, pe dealul culcat de-a lungul Dunării, se ridică orașul cu străzile lui largi și drepte, cu grădini frumoase și clădiri mărețe, cari-i dau înfățișarea unei capitale apusene. Ca la o bătaie de pușcă, cum ieși pe bariera dinspre miazăzi, dai de parcul „Monumentului”, o adevărată pădure, în mijlocul căreia se înalță pe o movilă, între patru tunuri, o piramidă de piatră, ale cărei inscripții amintesc că la 1828 fortăreața Brăila a fost luată de sub stăpânirea turcilor și redată pentru totdeauna României. Puțin mai înainte sunt vestitele băi de la Lacul-Sărat. Cu treizeci de ani în urmă era câmp pustiu pe aici, doar bivoli se răcoreau pe arșiță în mlăștinile sărate ale acestor bălți. Acum s-a ridicat un orașel, cu grădini,

oteluri și băi, în mijlocul acestei câmpii nisipoase, lângă lacul al cărui nămol negru – un adevărat izvor de tămăduire – atrage vara mii de bolnavi din toate unghiurile țării.

Prin multe focuri și prin mari greutăți a trecut și Brăila pe vremuri. Pusă aici, în pragul cel mai bătut de primejdii și mai greu de apărat al țării, a trebuit și ea, ca mai toate orașele noastre dunărene, să-și vadă adesea porțile sparte de ghiulele turcești, bisericile-n flăcări, și steagurile verzi ale Semilunii fâlfâind pe zidurile stropite de sângele vitejilor ei fii. Azi, după lupte și suferinți de veacuri, o altă Brăilă, liberă, mândră și strălucitoare, se ridică pe vechile-i ruini, – un oraș nou, însuflețit de o nouă putere de viață, își înal-ță-n cer uriașele-i coșuri de fabrici – stindarde de pace, de muncă și de propășire.

16. GALAȚII

Pornim. Malurile drepte și uscate fug îndărăt. O pulbere mărunță de aur plutește sub cerul albastru în zăriștea-necată de soare. Departe, la răsărit, dealurile goale, rumene ale Măcinului par aprinse. Un val de pământ, așternut de-a curmezișul înaintea noastră, ascunde vederea Galaților. Din stânga, despicând malul plecat și gol, intră liniștit bogatul Siret, mănunchiul puternic în care se împreună toate apele curgătoare ale Moldovii. Nici unul din râurile cari străbat țara noastră nu soarbe atâția afluenți în undele lui. Privit pe hartă, Siretul pare-un copac uriaș, culcat de-a lungul Moldovii, cu rădăcina-n Dunăre și cu crengile rășchirate, înfipite prin crăpăturile munților. Cărauș neobosit, el aduce corăbiilor catarguri și umple schelele Dunării de avuțiile codrilor

depărtați. Zi și noapte răsună vara frumoasele-i văi de doinele plutașilor.

Acum ni s-a deschis întreagă strălucitoarea priveliște a Galaților. Lunecăm încet pe dinaintea căzărnilor. În port stau sute de vase. Ne credem într-un oraș pe apă.

Pe tot brâul cheiului e îmbulzeală, fierbere, amestec de limbi.

Ciudată impresie îmi dau primii pași pe uscat după atâta plutire. Mi se pare că pământul se mișcă, se leagănă cu mine.

Aici, în partea aceasta de jos a orașului, se vântură bogățiile și marele negoț al portului. Aici sunt fabricile, gările, pescăriile și docurile, cu largul lor bazin încunjurat de magazii de grâne și de mărfuri, la ușa cărora trag corăbiile din Dunăre, ca o trăsură la scară. Aceasta-i vatra Galaților vechi, vestita schelă a Moldovii, „Veneția Mării Negre”, cum îi ziceau odinioară scriitorii străini. Pe-aici se întorceau domnii noștri cu pitacul împărătesc de la Țarigrad. De aici și din limanul Brăilii, porneau în Răsărit corăbiile turcilor, încărcate cu zaherele strânse cu hapca de pe mănoasele noastre ținuturi, pe vremea când firmele lor numeau Moldova și Valahia „hambarele sultanului”.

Fruntea orașului, partea liniștită, curată și luminoasă a Galaților, se desfășură-n sus, pe podișul ridicat între Siret și Prut. Nimic nu-ți mai amintește timpurile de groază și de jaf prin cari-a trecut orașul acesta mare și plin de viață. În centru se grămădesc clădiri înalte, răzătoare, oteluri, prăvălii bogate, cari te cheamă de pe drum. Mai pe de margini, în curți largi, între copaci, case vechi, cu ziduri groase și drepte, văruite pe dinafară, cu obloane la ferestre și cu balcoane ruginite de cari atârână vrejuri uscate de iederă, au aerul unor bătrâni gospodari cari-și păstrează portul, firea și datinile strămoșești

neatinse de prefacerile vremii. Rătăcesc singur prin străzile largi, tăcute și pline de soare ale orașului, pe când gândurile mele mă poartă cu veacuri în urmă. Văd republica înfloritoare a Galaților, înainte de Dragoș-Vodă, descărcând pe piețele ei bogățiile Răsăritului și ale Apusului, în zarva negustorilor adunați din toate polițiile lumii. Văd pe Alexandru cel Bun petrecând pe Ioan, fiul lui Ioan Paleologu, împăratul Bizanțului; alai mare, și muzici, și călăreți însoțesc pân' la corabie pe tânărul mosafir, care, mai târziu, ajungând împărat, își aduce aminte de frumoasa ospitalitate a țării noastre și trimete voievodului Moldovii titlul de rege și coroană imperială, iar mitropolitului, mitră de patriarh. Văd pe Petru Rareș, cu pletele pe umeri, cu cămașa desfăcută la piept, îngenunchind pe marginea Brateșului și-ncordân-du-și brațele vânjoase pe măjile -ncărcate cu pește: de unde să-i treacă prin cuget că, pe când el asudă trăgând la năvod, crainici trimeși prin țară îl caută de zor să-i spuie că sfetnicii Moldovii s-au strâns la Iași și l-au ales domn!... Văd apoi tătari și turci gonind pe uliți mulțimea orbită de spaimă, călcând femei, copii și bătrâni în copitele cailor, dând foc caselor părăsite, prefăcând bisericile-n grajduri și înfigându-și sulilele ude de sânge în ochii sfinților de pe icoane. De sub nori groși de fum zbucnesc lungi, sfâșietoare țipete de groază și de jale. Și iarăși zarea se limpezește. S-așază zile de pace și de muncă. Pribegii se-ntorc pe la vetrele lor. Orașul prinde a se înfiripa. O nouă viață se urzește sub cârmuirea pârcălabilor înțelepți și harnici. Și când, de pe cele două maluri ale Milcovului, pornesc glasuri de frați să cânte:

*„Hai să dăm mână cu mână
Cei cu unima română”,*

Galații ne dau pe Costachi Negri, unul din cei mai învățați apostoli ai Unirii; iar când cele două principate ridică-n mâinile lor o singură coroană și cer un domn pământean, Galații le dau pe Alexandru Ioan Cuza.

17. TULCEA

„Varda!” *Majă* – aici: plasă (prin apropiere de *mreajă*). – și punțile se trag cu zgomot. Roata izbește puternic în valuri, începe malul să fugă dinaintea noastră – casele parcă se-nvârtesc. Tot mai în fund, tot mai departe, se văd pe cheiul plin de lume fluturând batistele, ca niște aripi de porumbei. În stânga ne desparte de nemărginita oglindă a lacului Brateș un val de pământ clisos și fără vegetație, de-a lungul căruia se așterne albă vechea șosea a Prutului spre Reni. În dreapta învălesc malul desișuri de lozii și de trestie. De după munții Dobrogei soarele s-arată, în ceața dimineții, ca o ghiulea de foc. Dunărea s-abate din drum, ca și cum ar vrea să mai arunce-o privire – cea din urmă – înspre câmpiile Moldovii, și-n largă îndoitură pe care-o face-n țărmul Dobrogei, ne pomenim din nou trecând prin fața Galaților. De astă dată vedem pe deal tot orașul ca într-o panoramă. Un vânt rece suflă dinspre miazănoapte – e crivățul Rusiei. Dintre maluri umbrite de sălcii iese Prutul, tulbure și mâlos, cea din urmă solie pe care-o mai primește Dunărea de la Carpați. De-aici până în furca Ciatalului țărmul stâng nu mai e al nostru. Ne-apropiem de munții Isaccei. Vârfurile lor vinete, pleșuve trag linii colțuroase pe albastrul cerului, brâiele sunt îmbrăcate-n codru, iar jos, pe poale, se-ntind semănături, imașuri și livezi. Un braț mic se rupe din Dunăre. Pe malu-i trăgănat se vede orașelul Isaccea, vechiul Noviodunum, încunjurat de lanuri de grâu, și mai în jos, fortăreața Eschi-cale, în

preajma căreia au avut turcii, pe vremuri, multe războaie cu rușii, care năvăleau aici ușor prin vadul Isaccea. Tot prin vadul acesta a fost venit și Darius împotriva sciților, cu cinci sute de ani înainte de Cristos; dar cum a venit, așa s-a întors, căci sciții s-au retras departe spre munți, și Darius și-a ostenit oastea zadarnic căutându-i.

Ceva mai la vale, la furca Ciatalului, Dunărea se desface-n două mari brațe, cari, încovoiindu-se pe după o rariște de sălcii, se depărtează, pentru a nu se mai întâlni niciodată. Brațul Chilia, răpos și sălbatec, fuge la stânga și spală hotarul nostru dinspre Rusia până la mare, unde-și descarcă apele prin șapte guri. Noi apucăm la dreapta pe brațul Sulina, și peste-o jumătate de ceas suntem în fața portului Tulcea. Aici Dunărea face o curbă largă spre miazăzi și-mpinge orașul între două dealuri uscate, pietroase, pe spinarea cărora morile de vânt, puse la rând, se arată în zarea albastră a cerului ca niște cerșetori gârboviți, cu brațele-ntinse. E o căldură năbușitoare. Pe cheiul încins de soare, oamenii, caii de la trăsuri au o înfățișare tristă, obosită și de-abia se mișcă. În tot orașul e o tăcere, o liniște de noapte. Casele dorm cu perdelele lăsate. Negustorii se-ntind și cască în fundul prăvăliilor fără mușterii. Mă primblu pe ulicioarele înguste ce se ridică din piață și nu văd decât zaplazuri înalte, și porți închise, înnegrite de ploi și de vechime. Mi se pare că mă aflu într-o mănăstire. Pe deasupra coperișurilor de șindrilă răsar mari și rotunde turlele verzi ale bisericilor. Și-n aerul acesta cald, încropit, mă urmărește pretutindeni un miros de mușetel și de piele rusească. Lungi, nespus de lungi îmi par cele trei ceasuri pe cari le petrec aici.

18. SULINA

Pe la toacă ne urcăm pe un vapor mai mic și plecăm înainte. De-abia am pierdut din ochi morile de vânt de pe dealurile Tulcii, și iată că din ramul Sulinii se desparte un al treilea braț – Sfântul Gheorghe – a cărui linie albă se-ndoaie spre dreapta și se-nfundă-n stufăriș. În această rupere și împrăștiere de valuri peste delta Dobrogei, Dunărea pare c-ar încerca să s-ascundă, să fugă de puterea covârșitoare a mării, care o atrage, o cheamă de departe cu strigătul talazurilor ei. De jur împrejur, cât bate ochiul, e o luncă mlăștinoasă, acoperită de papură și de sălcii. Brațul Sulina, în mare parte canalizat, cu malurile pierdute, s-așterne drept și alb ca o trambă peste netezișul acesta verde, pustiu, nemărginit. Unde și unde vezi pe mal câte-un conac de pescari, o hrubă lungă învălită cu malduri de stuh. Câte o barcă, cu pânzele-ntinse, se ivește, ca o pasăre din alte lumi, în dunga argintie a apei. Cai slobozi, cu coame lungi, ies din desișuri, scutură din cap și se uită țintă la noi cu un aer mirat, întrebător. Pustietatea, sălbătăcia acestor locuri neumblate, întinsele păduri de trestii cari-și leagănă în vânt vârfurile arămii, tăcerea aceasta adâncă, stăpânitoare pe-ntregul cuprins, toate fac să te crezi departe de pământ, într-o planetă nelocuită.

Cătră seară zărim înaintea noastră, mai întâi, câteva suluri de fum risipindu-se molatic în albastrul limpede, străveziu, al cerului, apoi catarguri ascuțite, din ce în ce mai multe, din vârful cărora atârnă rețele de frânghii ca niște pânze de păiajin, apoi coșuri înalte, turnuri de biserici, coperișuri de case, – un oraș care iese din apă și se ridică-ncet, încet, atras în vază ca de puterea unei vrăji. Este Sulina, limanul fericit în fața căruia trag corăbiile mării și ale Dunării – poarta largă prin care trec bogățiile tuturor continentelor, purtate de la un capăt la altul al lumii pe drumul neted și fără pulbere al apelor.

De-a lungul cheului sunt înșirate, cu privirea spre mare, otelurile, agențiile, palatul Comisiunii dunărene și toate clădirile mai de frunte ale orașului. Două diguri largi de piatră călăuzesc valurile canalului înlăuntrul mării. Aici se sfârșește lungă și glorioasă călătorie a bătrânului Istru. Aici mândria și puterea fluviului-rege se farmă de talazurile grele ale mării, învălmășind în vuietul acestei izbiri unde și strigătele întregului popor de râuri pe cari le-a smuls din coapsele munților. Și în sfada aceasta de ape neliniștite, deasupra volburei aceștia îngrozitoare, se leagănă pururea un clopot, a cărui bătaie dă de știre marinarilor, pe vreme de ceață, să fie cu luare-aminte.

E noapte. Sub cerul negru, fără stele, orașul doarme. Ascult plescăitul somnoros al valurilor – vecinica și deșarta frământare a mării. Departe, cele două faruri de la capetele digurilor licăresc în întunerice ca două candelentr-un cimitir. Din când în când mi se pare că aud glasuri tânguitoare bocindu-se pe valuri. Dangătul clopotului răsună rar, înduioșat, în firoasa împărăție-a nopții.

19. PE INSULA ȘERPILOR

Răsare soarele scânteietor din geana depărtată a mării. Razele aștern brâie verzui, galbene și roșii pe întinsul neteziș al apei. Pământul se retrace în urma noastră. Încet Sulina se pleacă, se scufundă sub valuri. Copacii, catargurile, sulurile negre de fum, toate se șterg; albastra boltă a cerului se lasă ca un coviltir uriaș peste pustietatea lucie a mării.

După două ceasuri de plutire spre răsărit, zărim înaintea noastră o movilă albă. Acolo-i insula Șerpilor. De departe par ruinele unei cetăți fantastice înfipite în valuri. La vreo sută de pași vaporul se oprește. O barcă ne ia, și

peste câteva minute punem piciorul pe țărmul pietros al acestui singuratec ostrov. Un dorobanț chipeș, frumos, vine vesel înaintea noastră. El știe că odată cu noi i-au sosit merindele de la Sulina.

— Nu ți-e urât aici, leat? – îl întreb ca să intru în vorbă – pe când ne urcăm încet spre farul din vârful insulei.

— Poi de ce să ne fie urât? că doar nu suntem pe pământ străin... e tot țara noastră.

Și tânărul străjer îmbrățișă c-o privire mândră și fericită largă întindere a mării, ca și cum ar fi vrut să spuie: „A noastră-i toată”.

Pășind printre bolovani, îi povestesc cum au stat aici de mult, de mult, acum trei mii de ani, Ahile, cel mai vestit viteaz al Grecilor, cum s-a însurat el aici cu Elena cea frumoasă, și la nunta lor au venit Neptun, zeul mărilor, și Amfitrite, soția lui Neptun, și zânele tuturor apelor care curg în mare; îi arăt locul unde a fost templul lui Ahile, și-i spun cum păsările insulei zburau în fiecare dimineață la mare de-și muiau penele, apoi veneau grăbite de stropeau toată podeala de marmură a templului ș-o măturau frumos cu aripele.

— Or fi astea, zise dorobanțul, zburătuind un stol de lari albi care ciuguleau în petecul de secară de pe podișul ostrovului.

— Chiar ele... nu; dar strămoșii lor de bună seamă c-au cunoscut pe mândrul Ahile.

— Ale naibii dihanii, – să le auzi cum țiță. Domnule, juri că-s niște copii care râd.

Suntem pe vârf, lângă far. Nici un copac, nici o tufă nu se zărește pe scofâlciturile văroase și crăpate ale acestui ostrov. În jurul nostru valurile foșnesc. Ele vin mereu, de departe, popoare în veci neliniștite, și se sparg urlând de coastele pietroase ale insulei, în care bat stăruior, ca și cum ar vrea s-o smulgă din loc. Soarele împrăștie raze tot

mai fierbinți din limpezișul albastru al cerului. Curcubeie s-aprind pe talazuri. Privirile noastre se adâncesc în zare, se pierde uitate pe deșertul nemărginit și strălucitor al mării. Valurile parcă ard. Niciodată n-am văzut atâta lumină, atâta spațiu. De-un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele, și stăm neclintiți, ca într-o tainică rugăciune, sub farmecul acestei uimitoare priveliști. Timpul pare a se fi oprit din zbor. Gândurile noastre ațipesc de legănarea și tânguirea neîntreruptă a valurilor. Toți tăcem, ca într-o biserică.

20. CONSTANȚA

Așa liniștită și blândă s-arăta marea când am plecat din Sulina! Și cât ne-a prins în larg, a și-nceput a se posomorî și, din ce în ce mai cu mânie, a-și ridica oștirile-i de valuri înaintea noastră. Soarele a asfințit. Pământul nu se mai vede. Un întuneric greu, amenințător, se lasă din cerul înnorat, fără stele. De pretutindeni, mugind, talazurile negre vin ca niște matahale vii și se izbesc de coastele vaporului, care, gâfâind greoi, se luptă cu nămeții de apă și-și taie cale dreaptă pe marea involburată. Șuieră-n vânt frânghiile întinse de catarguri. Legănarea neregulată a vasului mă ametește. O căldură năbușitoare îmi învăluie capul. Culcat pe spate, în aerul greu al cabinei, îmi încopcesc mâinile sub ceafă, închid ochii și încerc să cuget; dar vijelia de-afară pare că împrășteie și gândurile mele. E o larmă, un zgomot înfiorător de scaune răsturnate, de uși trântite. Aud pași repezi pe punte, strigăte nedeslușite. C-un vâjâit năprasnic se-nalță valurile aruncându-se pe podelele vaporului, și-n hârtoapele ce se deschid, vasul scăpătând se pleacă într-o parte, pereții trosnesc, strânși între mișcătoarele dealuri

de apă. O amăgire a simțurilor zăpăcite de spaimă: mi se pare că în loc să-naintăm, ne lăsăm în jos, ne scufundăm încet în adâncul mării. Mă uit la ușă, – pe-acolo are să năvălească apa, pe-acolo are să vie moartea. O aștept. Învălmășit și răpede, ca la lumina unui fulger, îmi apar icoane din copilărie, stoluri de amintiri vechi, nechemate, tresar deodată în scăpărarea unei clipe; cuvinte, și lucruri, și întâmplări la cari nu m-am mai gândit de mult vin acum, stârnite din depărtările vieții, aduse valvârtej ca de suflarea unei vijelii. Măsor cu gândul întinderea mării: peste talazurile-i furioase văd vasul nostru – o jucărie, o coajă de nucă, pe care iscusința omului o cumpănește ș-o poartă totuși pe mări, înfruntând mânia furtunilor. În luptele-i de veacuri cu-atâtea primejdii și greutăți ce-i stau în cale, omul îmi apare ca acel voinic năzdrăvan din povești pe care nimic nu-l înspăimântă. Cine poate prevedea până unde-și va întinde într-o zi hotarele puterilor lui cuceritorul acesta îndrăzneț și neobosit!

În albul zorilor ies pe punte. Furtuna s-a potolit. Marea e liniștită, – ostenită parcă de-atâta frământare în deșert. Un oraș frumos strălucește înaintea noastră: Constanța – farul României, aprins la porțile Răsăritului, în pragul apelor nestăpânite. O, pământ binecuvântat!

Orașul e revărsat pe-o ieșitură de mal împlântată-n valuri.

Prin câte-a mai trecut, Doamne, și colțișorul acesta de lume!... La început au aruncat ancorele și și-au așezat liman aci fenicienii, cei dintâi colindători ai mărilor. După ei au venit grecii, cu puternicile lor corăbii. Apoi a început năvala noroadelor de pe uscat. Și așa, neamuri pe neamuri s-au împins în căutarea „berbecului cu lâna de aur” de la gurile Istrului; vieți peste vieți s-au așternut în trei mii de ani pe țărmul acesta, și vijelii după vijelii au bătuit și-au spulberat așezările lor din temelie.

Constanța de azi – chemată să devie peste câțiva ani unul din cele mai mărețe și mai însemnate porturi din lume – stă pe mormântul vechiului oraș Tomi, a cărui întemeiere e învăluită în negura unei triste și crude povești: „Frumoasa Medeea, fiica lui Aetes, regele Colchidiei, fuge de la părinți, luând cu ea și pe micu-i frățior Absirt. Furios, Aetes o urmărește pe mare. Iată-l, e gata s-o ajungă. Nebună de spaimă, Medeea, ca să scape de corabia prigonitoare, ale cărei pânze se văd tot mai aproape, ucide pe Absirt și, sferticându-i trupul, i-aruncă bucățile pe valuri. Nefericitul părinte oprește

mereu corabia, s-adune de pe apă bucățile-nsângerate ale

iubitului său copil, și, când le strânge pe toate, plângând de durere, trage la țărm să le-ngroape. Limanul acesta, cu orașul care s-a ridicat apoi aci, s-a numit Tomi (de la cuvântul grecesc Τόμη și bucată).”

De pe atunci au trebuit să fie îmbelșugate și atrăgătoare locurile acestea pentru ca să roiască și să s-așeze pe-aici popoare venite din depărtări așa de mari. Inscriptii vechi, stâlpi de marmură dăltuiți cu măiestrie, atâtea ruini de case, de temple și de băi ce se dezgroapă de sub malurile acestea arată starea înfloritoare la care ajunsese Tomi odinioară. O viață puternică, civilizată încolțise aci, și cine știe unde-ar fi ajuns azi dac-ar fi fost lăsată-n pace. Dar s-au pornit de la o vreme șuvoaiele de barbari, și au curs, au curs încoace năprasnice și pustitoare, spărgând întăriturile romane, culcând cetățile la pământ și prefăcând în pulbere munca de veacuri a atâtor neamuri. Din năruita Tomi s-a ridicat, sub Constantin cel Mare, Constanța, căreia mai târziu genovezii i-au redat, pentru câțva timp, vechea strălucire și însemnătate comercială. Apoi a căzut sub stăpânirea turcească: cheul și digurile de apărare, lăsate în grija

vremii, s-au stricat, frumoasele clădiri ale portului s-au părăduit, toată mișcarea și viața orașului a început a tânji – un somn îndelungat și greu, ca o robie, s-a întins peste întreaga Dobrogie. Valurile mării boceau stângerea unei lumi.

Dar iată că dinspre Dunărea se-nalță deodată, ca un freamăt reînvietor, cântecele de biruință ale românilor; stindarde ciuruite de gloanțe flutură-n vânt, și aceleași brațe vâjnoase cari-au sămănat moartea în câmpiile Bulgariei vin acum să împrăștie viață, putere și lumină în câmpiile și orașele Dobrogiei.

Astăzi, în portul Constanței, sirenele vapoarelor românești cheamă vijelioasele trenuri din depărtările Apusului: mărețul pod de la Cernavoda leagă pentru totdeauna căile uscatului cu ale mărilor, deschizând Europei drumul cel mai scurt înspre bogatele țărături ale Gangelui. Din malul împodobit de vile strălucitoare pornesc diguri uriașe, puternice brațe de piatră, cari înfrânează furia talazurilor și dau liman liniștit corăbiilor. Azi Constanța, renăscută, privește cu mândrie peste nesfârșita împărăție a mării. Pe schelele ei curg avuții din toate climatele; iar vara lume de pe lume se adună pe plajele ei calde.

Soarele asfințește, lungind pe mare umbrele orașului. E o seară frumoasă, liniștită, una din acele dulci seri de vară în care simți o adevărată fericire să te lași în voia visurilor. Valurile, cu vâjâitul lor legănător, țin ison orheștrei de pe mal, a cărei fanfară se-mprăștie lin în largul mării. Pe cer se aprind candelabre de stele. De pe terasa otelului Carol îmi lunec ochii pe sclipitoarea câmpie a mării și cuget la vremile-ndepărtate, la câte întâmplări și prefaceri au curs după ele. Mă gândesc la blândul și nefericitul Ovidiu... Aici și-a plâns amărăciunile surghiunului gingașul poet al Romei. Străin, bolnav,

neînțeles de nimeni, el nu găsește, în sufletu-i abătut, un cuvânt de laudă nici pentru locul, nici pentru poporul în mijlocul căruia e osândit să trăiască. În versul lui urlă crivățul iernelor grozave cari-nghețau marea, pe lira lui suspină dorul de soție, de prieteni, de patria lui pururea frumoasă și surâzătoare, din care-a fost gonit și pe care n-avea s-o mai vadă niciodată.

Au trecut de-atunci nouăsprezece veacuri.

Azi, poete, nu te-ai mai simți așa de străin în locurile acestea. N-ai mai vedea chipuri fioroase de barbari îmbrăcați în cojoace, nici marea prefăcută-n pod sunător de gheață. Sciții s-au dus, și Tomi s-a dărăpănat, și toate s-au schimbat de-atunci. Patria ta, neamul tău a răzbătut înapoi, și o lume nouă a răsărit aici, pe pământul acesta stropit de lacrimile tale; un nou oraș s-a ridicat din valurile Pontului, sub un cer tot așa de albastru și de cald ca și al frumoasei Italii. Din mijlocul acestui oraș, statua ta de bronz privește visătoare peste câmpia acoperită de ruinele cetăților și lagărelor romane, sub zidurile cărora zac oasele compatrioților tăi. Azi te-ai primbla pe uliți romane, printre vechi monumente, pe ale căror lespezi de marmură ai citi nume cunoscute și scumpe inimii tale; pe scutul legionarilor de piatră ai revedea pe cei doi prunci aplecați la sânul lupoaicei, și ai căuta cu noi în adâncimea vremii obârșia îndepărtată a gloriosului tău neam. Azi nu s-ar mai tânguie așa de jalnic lira ta, căci ai trăi aci în mijlocul unui popor care ți-ar fi drag, între oameni al căror chip ți-ar aminti trăsăturile mândre ale cetățenilor romani și-n a căror limbă – mlădioasă și sonoră ca și versurile tale – ai regăsi, cu atâta sfințenie păstrate, urmele vii din graiul stâns de mult al poporului tău.

21. PE COLIBAȘI

De mânecate ieșim din Turnu-Severin pe șoseaua care-o ia pe sub Munții Mehedinților și merge la Târgu-Jiu. Valea în care scăpătăm de pe podișul orașului se umple și răsună toată de zureitul zurgălăilor și de tropotul uscat al cailor. Dorm încă vietățile cuprinsului. Numai ciocârlanii, mai harnici, pășesc mărunțel pe marginea șanțului. De jur împrejur nu vezi decât holde și livezi. Înaintea noastră drumul se așterne alb, neted, pe sub colnice. În aer e o răcoare dulce ș-un miros sănătos de câmp și de pădure. Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o adiere de vânt nu se simte. Copacii, cu frunza neclintită, par zugrăviți. Brobonit de rouă, pământul doarme încă în lumina umedă și nehotărâtă a dimineții. Peste-un ceas începem să urcăm dealul Colibași. Sub noi zarea se lărgeste. Înainte, spre răsărit, cerul se dogorește ca de bătaia unei flăcări; o pulbere fină de aur se ridică din spatele codrului și se împrăștie în sus ca și cum ar sufla-o gura unui vulcan. Câțiva nori zgrunțuiți, ce plutesc în albastrul cerului, prind a se rumeni pe margini. Deodată, o sulită de foc străpunge perdeaua de arbori. Porțile zilei se deschid, și, în valuri, curge lumina pe văi. Pământul tresare din somn, vesel și plin de viață, sub calda binecuvântare a soarelui.

Pe culmea Colibașilor oprim, să răsufle caii. Priveliști largi, fermecătoare ni se desfășură din toate părțile. Lanuri și pajiști s-aștern în răzoare pe coaste de grinduri ușor trăgănate. Casele albe ale satelor, revărsate pe tăpșane, strălucesc printre livezile de pruni. Pe ogașele verzi ale văilor pătate de umbră gârlele trag dungi tremurate, vinete și sclipitoare ca oțelul. Departe, într-un albastru-fumuriu, se încalecă, încrețindu-se în valuri

neregulate, din ce în ce mai dese, spinările mătăhăloase ale dealurilor acoperite de păduri.

Vizitiul – un țăran chipeș și deștept din podgoriile Oreviții – îmi arată cu biciul, ca pe hartă, munții, plaiurile și apele Mehedinților și îmi povestește, cu șart, legendele pe care le-a auzit și el de la bătrâni.

„Muntele Babelor... I-am lăsat în urmă, se vede bine din șosea, cum vii de la Vârciorova, pe lângă Schela Cladovii... nu-i așa-nalt, da-i priporos grozav. Pe el și-a lepădat Dochia cojoacele. Cică era baba asta o zgriptoroaică urâtă, și bățăioasă, și rea, de mama focului, – ș-avea un fecior, Dragomir, care se-nsurase c-o fată frumoasă, și harnică, și cuminte, de nu mai avea păreche; da' baba n-o putea suferi și nu știa cum s-o mai canonească, doar o face-o să-și ia lumea-n cap. Într-o zi îi dă un caier de lână neagră să-l spele până l-o albi. Și pe când zolea la fântână și plângea biata nevastă de-nduioșa pietrele, iacă vine un moșneag, c-o barbă albă pân' la brâu, ș-o întreabă blând că de ce plânge; ea-i spune cum o prigonește ș-o hainește soacră-sa și cum tot la munci grele și fără spor o mână, ca s-o pârască pe urmă la Dragomir că nu-i nici de-o treabă și s-o izgonească din casă. Auzind una ca asta, moșneagu – care era chiar Dumnezeu – dintr-o vorbă-i nălbește caierul și-i dă ș-o chită de ghiociei înfloriți, să-i ducă babei. Cum vede baba ghiociei, crede c-a și venit primăvara și strigă: "Dragomire mamă, să ne pregătim de-amu să suim oile la munte, c-au prins a se ridica zăpezile...". A doua zi mână pe noră-sa c-un caier alb să-l spele pân' l-o face negru. Și iar trece Dumnezeu pe la fântână, și făcându-i-se milă de biata nevastă, blagoslovește încet cu dreapta, și caierul, din alb, se face deodată negru ca pământul în desprimăvărat; apoi îi întinde o chită de fragi coapte și-i zice: "Na, să le dai babei și să-i spui că le-ai cules de pe câmp...". Când a văzut

Dochia fragele, roșii ca sângele, nici n-a mai stat la gânduri: iute s-a încotoșmănat în cele nouă cojoace, a luat pe Dragomir și-au pornit cu turmele la munte. Și-a dat Dumnezeu întâi trei zile de vară, și pe urm-o moină și-o ploaie caldă, c-a început baba să-și lepede cojoacele, ude learcă și grele de nu le mai putea duce, pân-a rămas numai cu unul. Și atunci s-a lăsat deodat-un ger, și-o lapoviță, și-un îngheț de crăpau pietrele. Și umblând baba de colo-colo, rebegită de frig, vede pe fecioru-său răzămat cu șalele de-o stâncă și prinde-a-i grăi: "Aba, Dragomire maică, lumea se prăpădește de frig, și tu stai și cânti din fluier!„... Da' el era mort, – înțepenise-acolo prididit de zloată, c-un ciubuc de gheață la gură. Și-așa, au înghețat sloi și baba, și oile, și s-au prefăcut toate-n stană de piatră, de se cunosc și azi momăile lor albe, risipite ca o turmă, pe muntele care de-atunci se cheamă Babele."

Ascultându-l, mă gândeam că tot legenda asta, cu puține schimbări, mi-a povestit-o un cioban de pe muntele Ceahlău, arătându-mi o turmă de stânci împrăștiate pe prispa verde ce se-ntinde la picioarele Panaghiei.

22. LA UMBRĂ

Pe la amiază conăcim în Broșteni, sat mare și frumos, revărsat pe valea râului Motru. Vrednici, și cuminți, și buni gospodari trebuie să fie oamenii prin părțile acestea. Văd căsuțele lor vesele și curate, livezile îngrădite, curțile pline de păsări, fânul strâns cu îngrijire și așezat în pătuiace, vitele grase, femeile bine îmbrăcate și copiii rumeni la față. Mă dau în vorbă c-un moșneag care-pletește la un coșer de nuiiele.

„Sunt, ce e dreptul, și pământurile bune pe-aici, îmi spune bătrânul, dar și-ai noștri s-au ales tot oameni

harnici și de ispravă. Noi pe la târg mai mult vindem decât cumpărăm, c-avem aici, slavă Domnului, tot ce ne trebuie. De-ale îmbrăcăminte lucrează nevestele în casă; opinci și căciuli ne facem noi; și de-ale gurii ne dă Cel-de-sus de-ajuns și de rămas. Uite-o cum stă podoabă pe dealuri hrana noastră, din belșug: numai sănătoși să fim și zile s-avem s-o mâncăm. Vezi dumneata, noi avem în comuna noastră, de șapte sute de suflete, patru biserici și numai două cârcime. De aceea nici nu s-aud pe-aici gâlceve, ori bătai, ori furțișaguri, cum sunt, de-o pildă, pe la Ponoare, unde sunt pruni mulți și unde oamenii beau Țuică și-n loc de aghiazmă la Bobotează. Acolo cic-ar fi vrut odată sfântul Nicodim să le facă și lor o biserică, și ei, ticăloșii, ca să scape de sfânt, s-au apucat și i-au vârat pe-ascuns un miel în traistă, ș-apoi au sărit să-l bată zicând că le-a furat mielul, ș-a plecat sfântul în lume blestemându-i să nu mai aibă biserică-n sat, ci numai de cimpoieri și de toboșari să le facă Dumnezeu parte. Și multă vreme cic-au rămas fără biserică. Acuma au, nu-i vorbă, s-a milostivit Cel-de-sus cu ei, dar ce folos, că tot cârcima li-i mai dragă!... Urât lucru mai e, Doamne, și băutura asta. Lasă c-aduce și pagubă, și te sărăcește de te lasă pe drumuri, da-ți strică și minte, și sănătate, și viață, și tot, de-ajungi din om neom. Eu – mulțumesc lui Dumnezeu – iacă, sunt aproape de nouăzeci de ani, și muncesc cât și feciorii mei, și nu știu ce-i boala. Când mi-i sete, mă duc coala la șipot, îi trag un gât bun de apă rece și parcă-ntineresc...”

Mă uit la figura blândă și luminoasă a moșneagului, ascult cu drag vorba lui așezată și cuminte și mă gândesc că în el sunt întrupate toate bunele însușiri ale poporului român. Câtă înțelepciune, ce de comori nu zac ascunse în sufletele acestea cinstite și senine cari-au trecut de-atâtea ori prin cumpene mari, prin greutăți și nevoi cumplite, ș-au înfruntat cu bărbăție vijeliile vieții, ș-au știut pururea

să-și păstreze credința lor în bine și-n dreptatea Celui-de-sus!

Multe și neprețuite frumuseți ar descoperi acel care-ar putea străbate în sufletul acestui popor ales ș-atât de bine înzestrat de fire în adâncimile tănuite ale inimii lui bune și răbdătoare, unde s-au păstrat cu atâta sfințenie credințele, datinile, graiul și virtuțile neamului nostru și de unde-a izvorât cel mai cald și mai duios cântec din câte vrodată s-au spus pe lume – dulcea și fermecătoarea doină, în a cărei largă mlădiere pare că freamătă toți codrii și plâng toate izvoarele țării.

La plecare strâng cu iubire și cu adâncă recunoștință mâna aspră și noduroasă a lui moș Dumitru. Cugetul meu îmi spune că cea mai mare parte din bunurile și fericirile de cari mă bucur le datoresc acestei mâini harnice, cojite de soare și de muncă.

23. VALEA MOTRULUI

Mergem o bucată bună pe marginea Motrului, ale cărui unde verzui, pripite, se sparg de bolovani. Apoi urcăm pe-un podiș larg și luminos. Miresme dulci, îmbătătoare, de sulcină și de dumbravnic, se împrăstie în aer de pe fânețele bătute de soare. Un vânt căldicel adie, și grânele coapte își leagănă spicele ca de vraja unui cântec. În depărtare se pierde liniile încâlcite ale dealurilor întunecate de desimea codrilor. Lanurile sunt împânzite de secerători. Cărduri de fete în cămăși albe și vâlnice roșii se pleacă muncii și-și mișcă brațele-n tactul unei doine. Dulce răsună valea de glasurile lor. Pe miriști și pe șesuri alunecă-ncet umbrele călătoare ale norilor. În urma noastră, Motrul, tolănit în spintecătura dealurilor ca un balaur ostenit, își tremură solzii sclipitori în soare. Copacii

bătrâni s-upleacă pe undele lui sfătoase, să le-asculte poveștile. El scoboară de sus, dinspre „Culmea frumoasă”, de la poalele muntelui Oslea, unde-a stat în vechime încolăcit năprasnicul șarpe cu nouă ochi, de groaza căruia se cutremura toată valea Dunării, până când într-o zi iată c-a sosit acolo Iorgovan, voinicul fără seamăn, și s-a așezat într-o groapă, cu calu-i năzdrăvan și cu tolba-i de săgeți, și, când șarpele, flămând, a ridicat capul să-nfulce-o turmă de vite ce păștea pe vale, Iorgovan, întinzând arcul, l-a izbit c-o săgeată și i-a scos un ochi, iar muntele s-a zguduit din țâțâni de zvârcolirile dihaniei. Și tot așa l-a pândit și l-a săgetat, până când șarpele, rămânând numai c-un ochi, a rupt-o de fugă pe la Furca Alunului, pe unde se vede și azi dâra lui, căreia îi mai zic unii și „brazda lui Novac”. Iorgovan s-a luat călare după el, și unde-l ajungea, îi și hărtănea cu paloșul o bucată din trup; la apa Cernei însă voinicul a stat locului, fermecat de cântecul unei zâne, iar capul șarpelui a trecut Dunărea pe la Cazane și s-a ascuns în peștera neagră, de unde iese vara musca cea rea, care bântuie vitele de prin meleaguri.

Departe, hăt, Motrul scapă-n luminiș, și după ce soarbe undele Coșuștei, se îndoaie pe la capătul dealului Colibași și trece, domolit și gânditor, pe sub zidurile mănăstirii Strihaia, unde-a văzut într-o noapte pe Mihai Viteazu viind ostenit de război și grăbindu-se să ridice până-n ziuă, pe ruinele castelului părintesc, o biserică, pe care, de zor mare ce-a avut, a greșit ș-a zidit-o cu altarul spre miazăzi. De-acolo, bătând spre răsărit, se lasă molatic pe șes deschis, printre imașuri și sămănături, până-n mănăstirea Gara Motrului, unde-și descarcă undele-n Jiu. Mănăstirea, împrejmuită cu ziduri groase, sparte de vremi, e așezată pe poalele unui deal. Acolo odihnesc oasele cuviosului patriot Eufrosin Poteca, unul din cei mai harnici apostoli și luminători ai neamului

nostru pe la începutul secolului al XIX-lea. Pe porțile de fier de la intrare, mâncate de rugină, se cunosc încă urmele gloanțelor repezite din flintele pandurilor lui Tudor la 1821, când, de frica lui, boierii greci se închiseseră acolo, ca într-o cetate, cu averi, arme și arnăuți. Pe toată valea Motrului ș-a Jiului, pornind din câmpia Padeșului, de pe plaiul Cloșani, unde s-a ridicat întâi steagul libertății în mântuitoarea răscoală de la 1821, și până în șesurile Dunării, prin toate satele Olteniei auzi vorbindu-se de „Domnul Tudor”, ca și cum ieri ar fi trecut pe-acolo, în fruntea pușcașilor săi, așa viu, și mare, și întreg a rămas în mintea tuturor „viteazul răzbnător” al poporului, eroul legendar care îmbrăcase „cămașa morții” pentru mântuirea neamului său.

24. MÂNĂSTIREA TISMANA

De pe Culmea Frumoasă, din codrul de fagi bătrâni, în desișul cărora e pururea noapte, scăpătăm în valea largă și luminoasă a Tismanei. Aerul fierbe de zăpușală. Cerul pare că arde deasupra noastră. Pe lanuri zoresc muncitorii, desculți, cu frunze de brusturi pe cap, cu mânecile cămășii de pânză aspră sumese până-n suptiori. Trecem prin satul Tismana, așezat la poalele munților, între două vâlcele, de-o parte și de alta a râului Tismana. Stârniți de clingătul zurgălăilor, copiii aleargă de pretutindenii, se urcă pe garduri, zburdalnici, veseli, gălăgioși. Căinii își amestecă lătratul în chiotele lor. Din sat ieșim într-o pajiște frumoasă, așternută pe-o vale care se îngustează din ce în ce. În fund se deschide înaintea noastră ca o poartă în tainica și întunecata domnie a codrului. Prin spintecătura aceasta a munților, drumul, șerpuind pe marginea râului Tismana, se adâncește într-

un desiș de castani seculari. Umbra ne învăluie din toate părțile. Un dulce miros de fâneață plutește în aerul răcoros. În liniștea sfântă a codrului, în măreția și sălbătăcia acestor locuri, șopotul somnoros al apei, ușoara clătinare a frunzelor, stropii de lumină ce picură din strașina de ramuri, toate te farmecă; inima-ți bate de-un fior neînțeles, ca și cum ai fi intrat într-o lume de închipuiri, de basme. La o cotitură a drumului, crengile se desfac – o ferestruie se deschide-n păretele de verdeață, din fund răsare, peste vârfurile copacilor, un turn înalt și galben. De-abia l-ai zărit însă – și bolta de ramuri se-nchide din nou. Dintr-acolo s-aude tot mai tare, tot mai aproape un vuiet ca de moară, ș-un răpăit, un plesnet de apă care cade pe lespezi. Deodată, ca la un semn, perdeaua de arbori se dă la o parte sus, pe vârful unei stânci fioroase, îți apare, în toată fantastica ei măreție, mănăstirea Tismana, cu zidurile ei îndrăznețe, cu turnurile ei înalte de castel din timpurile vechi. Te uiți înmărmurit, ca la o minune, și nu știi bine de-i aieve, ori e-n vis, când iată că o nouă priveliște te cheamă: torentul Gurniei, repezit de sus, de sub talpa mănăstirii, s-aruncă vâjâind și cade de la o înălțime amețitoare peste-o grămadă de stânci dărâmate, unde sulul de apă se sparge și se preface într-o spumă fumurie, pe care-o ia ș-o duce-n undele-i repezi râul Tismana.

Drumul ocolește-n larg ca să facă urcușul lin. Trecem un podeț și suim pe-un tăpșan, între două ziduri vechi, dărăpănate. În poarta mănăstirii ne iese-nainte „piticul Tismanei”, un călugăr mic, spân, cu fața zbârcită ca un hrib, o mogâldeață de om, cu glas de copil, cu ochi și mișcări de maimuță. Arătarea aceasta ciudată se potrivește de minune cu sălbătăcia locului în care ne aflăm. Intrăm, pe sub bolta înaltei clopotniți, în curtea largă, tăcută, a frumoasei mănăstiri. În mijloc e biserica,

plină de scule și odoare vechi; pe ușile-i de stejar sunt săpate cu multă măiestrie iconițe și înflorituri migăloase, fine ca o horbotă. În stânga, spre săritoarea Gurniei, se-nșiră, de-a lungul zidului împrejmuitoar, încăperile stareției, și chiliile cu două rânduri, în fund – arhondaricul. Aripa dreaptă e un morman de ruini arse, acoperite de bălării. Patru turnuri înalte, cu ferestruți înguste, străjuiesc, din cele patru colțuri ale curții, liniștita și măreața lavră, ridicată aci, în locul acesta ascuns, acum șase sute de ani, de părintele Nicodim, cu ajutorul milostivilor Basarabi de pe acele vremuri. Spre miazăzi vederea e astupată de-o stâncă uriașă, în al cărei părete drept se văd două spărturi negre, tăiate în chip de ferestre la o înălțime fioroasă deasupra peșterii, din care iese urlând șuvoiul Gurniei și trece printr-un canal pe dedesubtul mănăstirii. „Acolo sus, îmi spune piticul c-un glas pițigăiat ce n-are nimic din glasul omenesc, în chilioara aceea scobită-n piatră se retrăgea sfântul Nicodim, și zile, săptămâni întregi se ruga în taină la Dumnezeu pentru păcatele oamenilor. El a venit de peste Dunăre, trimis încoace de-un înger care i s-a arătat în vis și i-a spus și locul anume unde să ridice mănăstirea. Și-a umblat, și-a rătăcit mult sfântul pân-a dat de săritoarea Gurniei. Erau ponoare pe-acolea și-ntunecime mare, sălbătăcie și desigur neștrăbătut. Și el, singur, a curățit și-a netezit locul, și-ntâi a făcut aici în fața peșterii o bisericuță dintr-un tis bătrân, și-a potrivit să fie pistolul chiar pe rădăcina tisului. Pentru credința lui cea mare îl dăruise Dumnezeu cu putere făcătoare de minuni. Și oricine venea, pățimaș de boală trupească ori sufletească, aici îndată-și găsea alinare, cât se lățise vâlva-n lumea-ntreagă de bunătatea și harul cel mântuitor al sfântului. Și-a venit pe vremea aceea din depărtările Apusului și-un împărat păgân ce-i zicea Jigmond și care avea o fecioară

bolnavă rău, "bântuită de duhul cel necurat,, și cum au ajuns aici, s-a și-ndreptat fata. Apoi, într-o zi, cică primind împăratul plocon niște purceluși, i-a dat bucătarului să-i gătească într-ascuns și să-i aducă la masă într-un blid acoperit; și vrând el să cerce puterea sfântului, i-a zis: "Blagoslovește, părinte, acești păstrăvi,,. Iar sfântul blagoslovind, când s-a descoperit blidul, s-au găsit într-adevăr păstrăvi în loc de porci. "Văd că este mare puterea ta, i-a zis împăratul, uimit, și de aceea vreau să-mi mai faci o minune: dacă vei putea trece nevătămat prin foc, să știi că eu cu toți ai mei ne vom boteza în legea ta., Atunci sfântul cic-a poruncit de i-au adus lemne multe și vreascuri din pădure, ș-a aprins un foc mare în fața bisericii, și-mbrăcând odăjdii preotești, a luat crucea și evanghelia, și-ncet a trecut de trei ori prin mijlocul flăcărilor. Iar când a ieșit neatins din văpăi, împăratul cu toți ai lui, spăimântați, i s-au închinat ș-au cerut grabnic taina botezului."

25. TÂRGU-JIU

Pe la toacă plecăm spre Târgu-Jiu. Câțiva nori fumurii călătoresc încet pe bolta albastră a cerului. Șoseaua dreaptă, bătută ca-n palmă, taie întinsa câmpie ce se desfășură înaintea noastră. La răsărit se văd peste șirul de dealuri verzi înălțimile Vulcanului cari, împreunându-se pe la cheia Jiului cu măgurile cenușii ale Parângului, alcătuiesc cununa muntoasă a județului Gorj și granița României dinspre Transilvania. După un ceas de drum pe șes deschis, intrăm într-o pădure mare și frumoasă de stejari seculari. Ne adâncim în ea ca-ntr-o lume tănuțită, plină de vrăji. Din desișul ramurilor se cerne întuneric. Treptat, aerul se răcorește. Crengile încep să se miște,

frunzele foşnesc de vânt. Fulgere dese, orbitoare, spintecă cerul din ce în ce mai posomorât, şi tunete prelungi se aud bubuind în depărtare. Când ieşim în limpeziş, vedem ploaia, ca o perdea de sulii, dreaptă şi întunecoasă, viind dinspre munţi şi cotropind câmpiile c-un ropot de oştire îngrozitoare, năprasnică. Tunetele se-ntetesc, şi peste câteva minute un adevărat potop s-abate vijelios asupra noastră. Nu mai vedem nimic. Caii aleargă îndemnaţi de ţipetele vizitiului, speriaţi de răpăitul stropilor cari cad, repezi şi grei, ca o grindină de gloanţe. Într-un sfert de ceas toată câmpia e o mare. Cu chiu, cu vai ajungem la Brădiceni, unde ne adăpostim sub umbrarul unei cârcime. Țăranii desculţi, cu iţarii sumeşi până deasupra genunchilor, cu braţele goale încrucişate pe piept, stau în picioare, neclintiţi, şi privesc cu jale la ogoarele-necate, la căpiţele risipite, la snopii desfăcuţi şi luaţi de puhoai, la munca şi speranţele lor nimicite într-o clipală. Şi nimeni nu scoate-o vorbă, nimeni nu se tânguie. E în liniştea aceasta a lor o măreţie de eroi de prin cărţi, o înţelepciune antică, înălţătoare, care mă umple de respect. Pe chipurile lor uscate e întipărită răbdarea sfântă a românului, tăria legendară a neamului acestuia oţelit în dureri, care-a văzut ş-a îndurat atâtea, că nimic nu-l mai poate îngrozi. Încerc să mă dau în vorbă cu ei. Duşi pe gânduri, cu privirea piedută-n văzduh, îmi răspund scurt şi silnic. De obicei țăranul nostru vorbeşte puţin; nouă, mai ales, celor de la oraşe, foarte cu greu îşi deschide inima lui largă şi răbdătoare...

Pornim. Ploaia a mai conţinut. Satul e pe jumătate în apă. Femei cu pruncii în braţe aleargă, ȕipând, de-a lungul şanţului prefăcut în gârlă, pe care plutesc împrăştiate copăi, ȕoale şi perine luate de şivoi.

La asfinţitul soarelui intrăm în Țârgu-Jiu. Oraşul este aşezat într-o vâlcea pe marginea Jiului. Un zăvoi mare de

plopi și de anini seculari umbrește malurile frumosului râu. Străzile sunt largi și drepte. E liniște ca la țară; și ce aer de bătrâni gânditori au unele case vechi, boierești, tupilate-n fundul curții, în desișul lor de arbori!

Se-nșerează. Singur mă primblu prin aleile tăcute ale parcului. Unde și unde, câte un felinar clipește-n frunzișul umed. Spre miazănoapte, Munții Gorjului își crestează, pe albastrul-închis al cerului, vârfurile lor înalte, negre, neregulate. Și-n tăcerea acestei nopți de vară, freamătul plopilor, șuietul Jiului par glasuri omenеști ce-mi povestesc întâmplări, amintiri dureroase din vremile de demult... Aici, în orașul acesta retras, își căutau scăparea la 1802 boierii Craiovii, goniți de groaza lui Pasvantoglu, pașa Vidinului; ș-au năvălit atunci peste ei cârjalâii lui Manaf Ibrahim, după ce-au spart bâlciul Clanovului ș-au prădat case, ș-au dat foc bisericilor, ș-au tăiat bătrâni și femei, și prunci nevinovați. Pe așa cumplite vremi s-a născut aici, în casa logofătului Broșteanu, George Bibescu, care peste patruzeci de ani avea să fie ales domn de boierii pământenii din Obșteasca Adunare, moment însemnat în istoria noastră: de-un veac și jumătate nu se mai rostise glasul țării pentru alegerea domnului ei.

Aici amintirile istorice sunt vii, strânse cu pricepută grijă și păstrate cu sfințenie. Nicăiri n-am găsit atâta iubire de țară, atâta respect pentru trecutul neamului nostru ca-n orașul acesta liniștit, unde toate parcă te îndeamnă la gânduri frumoase și la fapte bune. Statuia lui Tudor Vladimirescu – așa de potrivit așezată în fața gimnaziului – această nepieritoare întrupare a vitejiei și a jertfei, este și va fi pururea cea mai minunată lecție de patriotism pentru fragedele generații ce se vor perinda pe dinaintea ei.

26. PE VALEA JIULUI

De dimineată o luăm în sus pe șoseaua care duce, prin Bumbeshți, la graniță. Drumul s-așterne drept, între două rânduri de arbori, pe malul stâng al Jiului, tăind valea-mbelșugată ce pleacă de sub poalele munților și se-mpânzește spre miazăzi, netedă ca o apă. Trecem prin Vădeni, sat vechi, harnic și coprins, care-și înșiră gospodăriile frumoase de o parte și de alta a șoselei. În spatele caselor vesele se-ntind livezi mari de pomi roditori; de-a lungul prispelor atârnă pe culmi velinți vârgate, cămăși înflorite, scurteici și zăvelci cusute cu fluturi. În picioare, la umbra duzilor, femei înalte, rumene la față, curat îmbrăcate, întind pe rășchitor firele galbene de borangic. Fetele nălbesc pânze mai devală între sălcii. De departe s-aude în răstimpuri țipetul ascuțit și răsunător al unui hierăstrău. Soarele, de-abia răsărit, cerne peste codrii munților ca o pulbere fină, albăstrie. Drumul, cărările, casele, copacii, toate par mai vesele și mai frumoase, gătite ca de sărbătoare, în lumina dulce a acestei dimineți senine de vară.

După două ceasuri de drum în câmp deschis printre ogoarele și fânețele spălate de ploaia de ieri, sosim în Bumbeshți, așezare de moșneni muncitori și cu dare de mână, sat întins și bogat, care-și desfășură livezile și viile aproape pe-ntreg plaiul Jiului și-și poartă vitele și turmele în imașuri până pe sub codrii Sadului. Aici, în coasta dinspre Jiu a Bumbeshților, s-au descoperit, adâncite în pământ, rămășițele unei cetăți dărăpănate, de pe vremea luptelor lui Traian cu dacii. Ceva mai sus, dincolo de schitul Lainici, se văd urmele unor băi romane ș-ale unui drum de piatră tot de pe vremile acelea.

Cum ieșim din vatra satului, cotim la stânga și intrăm, pe spintecătura Jiului, în strâmtoarea munților. E de o frumusețe negrăită drumul acesta până sus, la Polatiștea. Nicăiri n-am văzut desfășurate cu atâta măiestrie, în același cadru, cele trei mari podoabe ale pământului – munții, pădurile și apa – ca în trecătoarea aceasta spre Petroșani. Șoseaua, o prispă netedă scobită-n brăul stâncos al muntelui, largă de două care și lungă de 29 de kilometri, merge șerpuind pe marginea Jiului, care-și taie voinicește albia-n piatră. Codrul răsună de vuietul undelor călătore. De o parte și de alta se desfac, în felurite îndoituri, înălțimile sălbatice ale Carpaților, unele goale, colțuroase – prăbușituri deschise ca niște răni în mijlocul desișurilor verzi –, altele rotunde, acoperite de păduri mari, întunecoase, nestrăbătute încă de pas omenesc. Pe unele locuri ne uităm cu frică-n sus la stâncile ieșite din zid, gata să se rupă și să se prăvale peste noi. Priveliști neașteptate, uimitoare, pururea altele, se dezvălesc la fiecare cotitură a drumului... Dar ce zgomot se aude-naintea noastră? Par urletele unei vijelii năprasnice, ș-amestec de glasuri, și bubuituri de tunuri. Ai crede că-i pieirea lumii. Este Jiul, puternicul Jiu, care se zbate și strigă, zugrumat între două stânci uriașe, ce vor să-i ație calea. Undele lui colcotă, sfărmate de bolovani, ș-azvârl în aer clăbuci albi, bulgări de zăpadă; curcubeie subțiri tremură în pulberea străvezie a stropilor bătuți de soare. Voinicul, frumosul râu se smulge din brațele monștrilor și pleacă hăulind devale. Iată-l tolănit într-un larg boschet de plute. Apa lui, limpede și potolită, pare-o oglindă culcată-n ramă de verdeață. Și-n tăcerea adâncă a codrului, biruitorul doarme – o ațipire de-o clipă – sub grija bătăliilor viitoare. Din când în când îi vin ajutoare; pâraie repezi, desfundate din văgăuni întunecoase, gonesc

curmăturile munților, și-l caută, îl strigă de departe, și Jiul le-aude, le cheamă și le soarbe lacom în undele lui.

Uneori, păreții nalți de pe de lături se desfac, deschizând deodată ca o spărtură largă în orizont. Toată valea se umple de lumină. Privirile noastre se pierd, uimite, peste mormanele depărtate, cari se urcă mereu, fac scară la cer, încălecându-se unele pe altele. Apoi iar se lasă perdeaua, și umbra ne-nvăluie subț în gusta fâșie de cer întinsă pe grebenii munților.

După un ceas de drum vedem deschizându-se în dreapta noastră o poiană frumoasă, în mijlocul căreia e așezat schitul Lainici – o bisericuță și câteva chilii împrejmuite cu leături de brad, unde-și fac mătania opt călugări bătrâni.

— Aici, la noi, e bine – îmi spune starițul – mai trece-o trăsură, mai vezi un om, mai afli ce-i pe lume; dar e un schituleț încolo, departe, pe munte, – unde-i zice la Răcoarele – mergi patru ceasuri de-aici, și tot prin locuri rele. Acolo în sălbătăcia și pustietatea aceea, trăiesc patru schimnici în adevărata pusnicie, ca pe vremea sfinților. De cu toamnă își iau de la noi făină pentru toată iarna, că, de cum se lasă zăpada, nu mai e chip de răzbătut la ei. Stau, săracii, ș-ascultă, noaptea, cum le urlă lupii la fereastră.

E soarele-amiază. Codrii aburesc ca după ploaie. Nesfârșite se desfășoară-n zarea înaltă încovăierile munților, cu coamele-n lumină, cu brăie de umbră pe la încheieturi. Înaintea noastră, dunga vânătă a drumului, ușor trăgănată în suiș se-ncolăcește pe grumajii mărețelor stânci, spărgând desigurile de fagi, și merge una cu Jiul, nedespărțit, ca și cum ar vrea să-i arate că mintea, și stăruința, și brațele omenești sunt tot așa de puternice și de străbătătoare ca și undele lui nebiruite. Nici nu știi unde să te mai uiți. Din toate părțile te cheamă priveliști cari de cari mai fantastice. Ar fi de-ajuns frumusețile și

minunățiile acestei văi să le poți distinge în larg peste-ntreg cuprinsul unei țări pentru ca să faci din ea una din cele mai mândre și mai fermecătoare podoabe ale pământului.

De la cotul stâncos ce-i zice „Cârligul Caprii”, mergem o bucată pe jos. Pe lespezile calde de pe marginea șoselei, șopârle aurii, culcate la soare, clipesc somnoros din ochi, ascultând șuietul adormitor al apei și cântecul privighetorilor. Deodată valea se îngustează și se-ntuneacă. Doi munți înalți de piatră își apropie deasupra noastră vârfurile lor colțuroase. Între ei se deschide ca o poartă uriașă, pe sub arcadele căreia Jiul trece malestos, sunându-și nahlapii de stânci c-un zgomot de fanfară ce âuie prelung prin bolțile acestui castel din basme.

Ne oprim la Păiuș, la vamă. Mai sunt șapte kilometri de-aici până la graniță. E așa de îngustă valea, că pe toată distanța asta nu s-a putut găsi un loc așezat pe care să se poată zidi o casă de vamă mai aproape de hotar. După prânz înaintăm prin strâmtoarea aceasta întunecoasă, pe fundul căreia Jiul curge ca pe un jgheab scobit în stânci. Poduri frumoase, tăiate ca-n marmură, aruncă șoseaua de pe-un mal pe altul.

La graniță, Polatiștea vine limpede și grăbită dinspre răsărit, spintecând făgetul unei văi, și se azvârle-n Jiu, sub podul de piatră care leagă malurile a două țări.

Seara vameșul ne ospătează cu păstrăvi proaspeți și cu ierunci.

După masă ne primblăm pe șosea. În liniștea nopții Jiul vuieste mai tare. Mii de licurici zburători răsar din întunecimile codrului, stropesc aerul cu luminile lor albăstrie și trec în roiuri de pe un mal pe altul, țesând peste luciul apei punți străvezii de jerbii fine și tremurătoare. De departe se văd printre ramuri liniile albe ale podului așternut între două stânci, deasupra unei

prăbușiri zgomotoase a Jiului. Apa lovită de muchiile stâncilor se sfarmă în bulgări sclipitori; din clocotul undelor pripite, fuioare de argint se desfac în bătaia lunii. Și toate-ți par vedenii dintr-o lume fermecată. În înălțimea zărilor munții își taie pe albastrul cerului coamele lor neregulate. Pădurile dorm în șuietul izvoarelor. Stelele clilesc, scuturând pe ape pulberea luminii lor.

27. PE ÎNĂLȚIMILE PĂRÂNGULUI

De la Păiuș până la Novaci facem o jumătate de zi. Șoseaua e largă, dreaptă, netedă. Mai pe toată întinderea ei, începând de la Bumbești încolo, sunt înșirați de o parte și de alta pomi roditori, cari-și apleacă drumeților crengile lor încărcate de fructe răcoritoare. Cică binefacerea aceasta se datorește unui duhovnic de la Polovraci, care, în loc de mătânii, acatiste și zile de post pentru iertarea păcatelor, hotăra fiecărui credincios să sădească un număr de pomi pe marginea drumului mare, și vorba lui a fost lege.

Pe la prânz intrăm în Novaci – un sat lung, de nu se mai sfârșește, așezat la poalele munților, în frumoasa vale a Gilortului. Casele albe, învălitate cu draniță, răsar ici-colo, prefirate pe tăpșanele cuprinse de livezi. Prin mijlocul satului trece Gilortul, puind în mișcare, cu undele-i harnice, mori, pive și joagăre, de-al căror vuiet răsună zăvoiul de anini, ce se-ntinde de-a lungul râului. De cu seară năimim cai, și ne pregătim merinde pentru trei zile.

În zori pornim. Satul rămâne-n ceață. După un ceas de drum printr-o pădure de fagi și de goruni ieșim în luminiș. Pe dealul sterp, acoperit de-o iarbă mărunță și crăpat de arșiță, caii, gâfâind sub noi, iau pripoarele în piept. Doi plăieși înalți și trupeși merg pe lângă cai. Ei

calcă ușor și lin, ca și cum ar pluti. Un drumeac îngust, săpat cu multă greutate, pleacă din coasta Novacilor și urcă, șerpuind printre surpături și vârtoape mâncate de șuvoaie, până la Titvele. Aici descălecăm, după cinci ceasuri de drum, și intrăm în răcoroasa pădure de brazi ce acoperă ca o căciulă vârful Țuguiaș al muntelui. În mijlocul acestei păduri, străbătută de izvoare, sunt câteva case de lemn – locuințe de vară pentru iubitorii de liniște, de aer curat și de natură frumoasă. Gustăm și noi, două ceasuri, farmecul acestui colț de rai și pornim mai departe. Cum ieșim din pădure, apucăm la dreapta, și – după un ceas de suiș anevoios – ne oprim pe vârful Păpușii, munte gol și singuratic, înfipt deasupra Titvelor ca o căpățână de zahăr. De-aici, în zarea largă ce se deschide în jurul nostru, vedem limpede coamele munților cum se înșiră în depărtări: spre miazănoapte și apus ne îngrădesc piscurile pleșuve ale Vulcanului, cari pornesc din fund, din coastele Oslii, și vin, în clocotișuri, până-n spintecătura Jiului, de unde-ncep să se ridice și să se înlănțuie gheburile din ce în ce mai mari ale Parângului, falnicul munte acoperit odinioară de ghețuri, din a căror înceată topire i-au rămas pe zănoagele de la Găuri turme de stânci albe, rotunjite de frecarea apelor, iar printre ele, lacuri albastre și minunate căderi de izvoare, cari fac din acest munte una din cele mai frumoase podoabe ale Carpaților noștri. În fund, de la apus spre răsărit, se înșiră ca niște sentinele uriașele vârvare: Comanda Prisloapelor, Grivele, Mândra, care se ridică la o înălțime de peste 2.500 de metri, Gruiu, Pâclișa, Piatra Tăiată, Coasta lui Rusu. Din spatele Mohorului, grebenii Parângului se despart în două șiruri, și apucând între ei undele Lotrului de la obârșie, le împreună mai încolo cu ale Lotriții și le duc în hiolă, devale, clăbucindu-le de stânci până dincolo de Brezoiu, unde Lotrul se varsă în Olt. Numai spre miazăzi privirea

scapă și se adâncește în limpezișul văilor. Pe strunga aceasta de lumină, departe, în fundul zării, vedem cuibărite la un loc câteva pete argintii, sclipitoare, ca niște cioburi de oglindă în bătaia soarelui. Acolo-i Târgu-Jiu.

Ne scoborâm pe partea ceealaltă a Păpușii și scăpătăm pe-o tarniță întinsă, acoperită de o iarbă subțire, uscată și lunecoasă.

Până pe la toacă mergem tot pe locuri deschise. De jur împrejur avem măreața panoramă a munților. Unde și unde vedem turme de oi presărate pe limpezișul plaiurilor; izvoare cu sclipiri de oțel tivesc poalele codrilor. Și nici un zgomot nu s-aude; nici un fum nu se ridică în larga pustietate a zărilor. Cei doi plăieși se uită mereu la soare – ceasornicul și călăuza lor prin coclaurile acestea fără drum și fără adăpost. Ne lăsăm în vale și mergem o bucată de matcă bolovănoasă a unui pârâu. Apoi facem la stânga și intrăm într-o pădure de molifiți. Pădurea-i deasă și pripoarele râpoase. Ne dăm pe jos și, cu caii de frâu, urcăm, urcăm din greu pe cărările încâlcite și întunecoase, printre stânci prăbușite, peste copaci doborâți de trăsnete, lungiți în neorânduială ca niște leșuri de uriași după un război năprasnic. Începe să se-ntunece, și noi horbăcăim mereu. În desișul nemărginit ochii noștri caută cu dor o zare de lumină. Tăcerea plăieșilor ne pune pe gânduri.

— Nu ne-om fi rătăcit, nea Gheorghe...

— Aș, că doar am ajuns.

De sus, de departe, s-aude un câine lătrând, apoi alții. Înaintea noastră albește, ca o ferestruie, o geană de lumină, la marginea codrului. Mai suim un dâmb și ieșim într-o poiană largă pe vârful Mohorului, unde ne adăpostim pe noapte la stâna lui lordache.

28. PE COAMA MOHORULUI

Se crapă de ziuă. Bacii își pregătesc gălețile pentru mulsoare. Oile behăiesc, înghesuindu-se la strungă. Văile sunt înecate de ceață. Pădurile, vârfurile munților parcă plutesc în aer. Departe, dinspre curmătura Oltețului slomnește pe poalele cerului lumina albă a zorilor, și norii arginții prind a se rumeni pe margini. Într-acolo zarea se limpezește, și măgurile par dogorâte ca de bătaia unei flăcări. O geană roșie se aprinde la îngemănarea pământului cu cerul. Încet se saltă soarele, rotund și scânteietor. Negurile se risipesc. Plaiurile verzi, brobonite de rouă, par bătute cu diamante.

Încălecăm s-o luăm înaintea, pe coama Mohorului, spre Piatra Tăiată. Ca-ntr-o minunată panoramă ni se arată acum, de jur împrejur, îndoiturile Carpaților, cu crestele încununate de raze, cu văile adânci și întunecoase, spintecate de izvoare repezi și umbrite de păduri seculare. Mă uit uimit la vârfurile acestea stâncoase ce se înalță-n cer ca niște falnice turnuri de cetăți, și gândul mă duce cu sute de ani în urmă, în trecutul viforos al neamului nostru. Din câte primejdii nu ne-au scăpat pe vremuri munții și codrii aceștia! Aici, în întăriturile acestea zidite de Dumnezeu, au stat adăpostiți aproape o mie de ani strămoșii noștri, când, prin șesurile Dunării, curgeau puhoaiile de barbari, când noroadale sălbătice ale Asiei se năpusteau cu duiumul, împingându-se unele pe altele asupra Europei, jăfuind orașele și pustiind pământul pe unde treceau. În munții aceștia s-a încheat tăria și unitatea neamului românesc. Ei au fost ocrotirea și scăparea noastră în zilele de groază, cetatea sfântă în care s-au păstrat așa de curate credințele, și limba, și datinile poporului nostru. În locurile acestea tănuite, pe veci

îngrădite de străjile Carpaților, plutesc umbrele strămoșilor noștri de-nainte de descălecătoare. Aici, în șoptitul izvoarelor și în freamătul codrilor, a răsunat pentru întâia oară frumoasa noastră doină, și nu e pârâu, nici plai de care să nu fie legată o amintire scumpă sufletului nostru, nu e vârf de munte, în tot cuprinsul acesta, care să nu-și aibă povestea și cântecul lui.

Mai târziu, după ce-au conținut năvălirile și s-au scoborât ai noștri iar la șesuri, de câte ori o primejdie mare ne-a amenințat, munții ne-au chemat în adăposturile lor, și vai de dușmanul care ne-a urmărit în întăriturile cetății noastre! Când Carol Robert, trufașul rege al Ungariei, și-a împins oștile în câmpiile Olteniei și, la sfatul de pace al blândului nostru voievod Alexandru Basarab, i-a răspuns semeț că „el e păstorul oilor sale și-l va scoate de barbă din vizuina lui”, românii îl atraseră cu încetul într-o vale strâmtă și întunecoasă din munții Gorjului, și deodată, ca prin farmec, cu buburi asurzitoare, stâncile începură a se rostogoli din înălțimi, și toată falnica lui oaste, învălmășită și zdrobită sub grindina de bolovani, pieri în fundul acelei râpi. Și-n sutele de ani cari-au mai curs de atunci, câte n-au văzut, Doamne, munții aceștia, de câte ori n-au răsunat codrii și văile acestea de buciul vitejilor noștri plăieși!

29. ÎN NOVACI

Suntem la Piatra Tăiată, la o înălțime de peste 2.200 de metri. În depărtare, munții rotunzi se văd ca niște mușuroaie, pe ei pădurile de brazi par pete de cerneală. Un vânt rece, cu lapoviță, bate dinspre miazănoapte și culcă pe jnepi palele albe de nori. Și cum se schimbă de răpede vremea! Aci e soare, aci se-ntunecă. Se războiesc

stihiiile ca-n zilele babei. Tăcerea și pustietatea în care ne aflăm, văile prăpăstioase prin cari am trecut, priveliștile uimitoare ș-atât de felurite ce ne-au lunecat pe dinaintea ochilor fac să ni se pară foarte depărtată lumea din care am plecat, ș-un sentiment de neliniște, de grijă, pare că-nvăluie dorul și nerăbdarea noastră de a ne vedea mai curând în Novaci.

Ne lăsăm devala pe fâgașele puhoaielor, și după vro două ceasuri de scoborâș prin ponoare și desișuri, ce păreau că nu mai au sfârșit, sosim la obârșia Gilortului, sub Coasta Pie-troasă, ș-o luăm oblu printre stânci pe matca prăpăstioasă a râului.

Seara, târziu, ajungem osteniți în Novaci.

A doua zi, duminică, e horă mare la cârcima din mijlocul satului. Ce chipuri rumene și frumoase au novăcenii, și ce curat se poartă, și câtă cuviință e în vorba, în privirea, în mișcările lor! Pe aici n-au putut răzbate nici dresurile, nici stâmburile orașelor. Cămășile albe, cusute cu arnici și cu fluturi, maramele-nvârstate de borangic, scurteicile-nflorite și sumăieșele cu ciucuri, vâlnicele de lână negre, vârgate cu roșu, betele-nguste, cusute cu mărgelile, ițarii de dimie albă – toate sunt țesute și lucrate-n casă. Și ce bine-l prinde pe român portul acesta al lui, așa de curat, așa de simplu și de frumos!

Nevestele se piaptână cu concii și se-mbrobodesc cu ștergare lungi. De obicei ele nu joacă, ci stau deoparte, în picioare, și privesc. Fetele-și împletesc în cozi panglicuțe și flori de câmp, la gât poartă șiraguri de mărgelile colorate, și la brâu busuioc – floarea dragostei.

În picioare, doi țărani tineri, novăceni, zic unul din scripcă și altul din cobză. În jurul lor, în roată largă, se mișcă încet, în dulce legănare, strămoșasca horă, joc potolit, tacticos, în care se prind și oamenii mai în vârstă, uneori moși cu barba albă, ca să-și mai aduc-aminte de

când erau și ei tineri. La țară *hora* e temeiul jocului. Ea înfățișează, în închipuirea poporului, ca și în cântecele poeților, împăcarea, frăția, unirea tuturor într-un singur cuget, – e veche, de la întemeierea neamului nostru, ș-aceeași a rămas în toate părțile locuite de români. Celelalte jocuri (brâul, sârba, căzăceasca, țaitura, joiana, bătuta, învârtita, ca la Breaza ș. a.) se mai amestecă, se mai schimbă după locuri. Unele sunt vijelioase, cu mișcări repezi și smâncite, cu încleștări de brațe și-nvârtejiri amețitoare, ce parc-ar da să-nchipuie o luptă, o răpire, o rupere de fugă.

Un farmec deosebit au „chiotele” sau „strigătele” pe care le rostesc, în tactul jocului, cu glas trăgănat, jumătate vorbă, jumătate cântec, flăcăii cei mai deștepți din sat.

Aici, la joc, își spun tare dorul și păsul inimii lor, în versuri scurte, făcute sau numai potrivite de ei, duioose și gingașe, pentr-o logodnică iubită:

*„Sucă-mi-te, suveicuță,
Dacă știi că-mi ești drăguță;
Sucă-mi-te, suveicea,
Dacă știi că ești a mea;
Și te sucă-ntr-un picior
Dacă știi toarce fuior,
Și te sucă-ntr-amândouă
De știi țese pânză nouă!”*

glumețe și pilduitoare în pofida fetelor cari n-au rost la treabă:

*„Fetele dintre Vâlcele
Spală iile-n ulcele,
Și le-ntinde pe zăbrele,*

*Și latră câinii la ele.
Le ridică mai în sus –
Latră câinii ca la urs.”*

înțepătoare și fără îndurare cu cele cari se țin numai de petreceri și nu-și văd de casă:

*„La argea nu știu să ȣes,
La horă mă-ndes, mă-ndes!”*

sau:

*„La drăguța jucăușă
Stă gunoiul după ușă;
La drăguța-n joc voinică
Spală oala tu, pisică!”*

30. MÂNĂSTIREA ȘI PEȘTERA POLOVRICI

Pe la toacă plecăm spre Polovraci, peste dealurile ce se culcă pe lângă poalele munților. Vremea-i frumoasă și drumul bun. După vrun ceas de urcușuri și scoborișuri, printre porumbiști, dăm în satul Baia-de-Fier, așezat pe-o costișă clisoasă, spartă de gropniți – băi din cari se scotea odinioară fier pentru trebuințele țării. De-aici ne lăsăm în valea adâncă a Oltețului și mergem puțin în sus, pe matcă. Râul curge repede și zgomotos printr-o rariște de anini subțiri și zvelți, ale căror ramuri se-ndoaie ș-acopăr drumul cu bolți de frunziș. Trecem prin vad și urcăm pieziș malul înalt și râpos din stânga. Deasupra ieșim într-

un șes larg și neted pe care e așezat satul Polovraci. Mănăstirea, unde ne găzduim pe noapte, e retrasă mai în fund, într-o margine de crâng, la ieșirea Oltețului din munți. Un zid vechi de piatră amestecată cu cărămidă împrejmuiește acest adăpost liniștit, în care puseseră șapte călugări. O curte îngustă, acoperită de iarbă, în mijloc biserița, zidită la 1704 de jupân Danciu Părăianu; în tindă, pe peretele din față e zugrăvit iadul – spaima păcătoșilor; lângă ușă, pe ușorul din dreapta, stă scris cu slove vechi de mâna lui Tudor Vladimirescu: „Am venit și eu, robul lui Dumnezeu, la această sfântă și dumnezeiască mănăstire pe vremea de la 821 maiu 28 în zilele lui Alexandru Ipsilant V. V. Sluger Vladimirescu”. De jur împrejur, chilii vechi, joase – unele părăsite și dărăpănate; aripa dinspre Olteț, mai înaltă, mai arătoasă, își înșiră în lungul pridvorului odăile arhondaricului și ale stareției, ale căror ferestre mici privesc ca niște ochi bătrânești la cei doi molifți înalți și falnici din fața bisericii: puternici și nepăsători de anii cari trec, ei își ridică în slăvi bogata lor podoabă de cetini pururea verzi, pe când în jurul lor toate se învechesc și se părăduiesc.

A doua zi de dimineață plecăm la Peșteră. Mergem din vatra mănăstirii ca o jumătate de ceas în sus, pe spintecătura Oltețului. O cărăruie sucită ne duce prin crăpăturile peretelui din stânga; ne urcăm pe brâie înguste de piatră, pe margini de prăpăstii, pe unde de-abia trecem agățându-ne uneori cu mâinile de colțurile stâncilor; jos, sub noi, la adâncimi amețitoare, urlă vâltorile Oltețului. Intrarea peșterii e largă și se aseamănă cu tinda unei biserici mari, scobită-n piatră. Călugărul care ne însoțește aprinde-o lumânare de ceară și pășește încet-naintea noastră. La slaba lumină ce joacă pe pereții umezi și întunecoși ai peșterii vedem o bogăție uimitoare de stalactite și stalagmite – ciucuri mari de piatră atârnați

de tavan, ca niște țurțuri de gheață, gata să se împreune cu alții ce cresc de jos în sus – plăzmuirea minunată a picăturii de apă care, strecurându-se prin steiuri, în mii și mii de ani de stăruință, cioplește stâncile, topește piatra și face din ea ce vrea. Înaintăm mai bine de o jumătate de ceas în uriașa hrubă, ale cărei bolți răsună fioros de pașii și de glasurile noastre și de pe ai cărei pereți întunecoși par gata să se desprindă tot felul de vedenii fantastice: balauri încolăciți pe stânci năruite, trupuri trunchiate, brațe întinse-n întuneric, animale diforme, monștri ce te privesc amenințător din firidele lor negre, chipuri omenești învălitate-n zăbrănice de piatră.

— Mai ține mult așa, părinte?

— Ehei, domnișorilor, zile-ntregi să mergem, și nu-i dăm de capăt. Am auzit și eu din vechi că sparge pe dedesubt două șiruri de munți și răspunde tocmai în Transilvania.

Gândul că ne-am putea rătăci, c-am putea rămânea fără pic de lumină în boștura aceasta umedă și fioroasă, ne taie pofta de a merge mai departe.

Și lung, îngrijitor de lung ni se pare drumul la întoarcere. Călugărul ne spune că-n vechime a fost aici capiștea păgânilor, și – ca și cum le-ar fi văzut aievea – ne povestește cum a trăit în tainița asta Zamolxe, zeul dacilor, cum o dată din bătrân s-a făcut tânăr și-a mers de-a îmbărbătat poporul la luptă, cum, în sfârșit, după ce-au răzbătut pe-aici romanii și s-au măsurat viteaz cu viteaz, și-a văzut el prăpădul și risipa norodului lui, de jalea înfrângerii a închis ochii și s-a făcut duh, și-n clipa aceea s-a dezlegat, așa, din senin, o vijelie cumplită, și s-au răscolit stihiile toate, cât, din învălmășagul lor, pământul s-a lămurit cu altă față, cu alte neamuri și cu alte legi, și de-atunci ne tragem noi, românii, suflet nou și-nvăpăiat, trezit în zile de vifor din zăngănit de paveze și

zbârnâit de săgeți... iar stropii ce se preling și picură și azi din steiurile-acestea sunt lacrimile lui Zamolxe...

În sfârșit!... Când ne-am văzut iar la lumină, ni s-a părut c-am înviat din morți. Afară era soare. Codrii abureau. Un dulce miros de rășină îmbălsăma aerul căldicel. În vale răsuna, ca un tropot de cai, goana năprasnică a Oltețului. Sus de tot, în limpezișul cerului albastru, se învârtea încet, în roate largi, tot mai largi, un vultur cu aripele întinse.

31. ÎN VÂLCEA

Pe la nămiezi pornim înainte pe șoseaua netedă, care taie de-a curmezișul dealurile ce se lasă din poalele Parângului și se-ntind buziș între Olteț și Olt până-n câmpiile Romanaților. Văi și coline sunt înecate de soarele arzător de iuliu, și nici o abureală de vânt. Iarba și tufele prăfuite de pe marginea drumului pălesc, ca bătute de pară. În depărtare, miriștile scânteiază. Pe imașurile dezvălite, oile stau grămadă, cu botul în pământ, înghesuite una într-alta, ca să-și ție umbră. Crâmpei de nor nu se zărește, – tot cerul pare că arde deasupra noastră. Aerul tremură de zăpușală, și ochii ne dor de-atâta lumină. Într-un nor de praf, și urmăriți de o droaie de câini cari ne asurzesc, străbatem satul Fometești, așezat la curmătura dealului Gurguiata, în spatele muntelui Slătioara; și pe la toacă ajungem în târgușorul Horez, așternut pe opcina Ursanilor, cu dughenile lui mici înșirate de o parte și de alta pe-o singură uliță. Mai mergem o jumătate de ceas printre dealuri acoperite de păduri și sosim la mănăstirea Horez, întemeiată de familia Brâncovenilor cătră sfârșitul veacului al șaptesprezecelea.

Aici suntem în mijlocul județului Vâlcea, podoaba mândrei Oltenii și unul din cele mai frumoase ținuturi ale țării. Multe și minunate lucruri are de văzut călătorul în Vâlcea. Numai când îi străbați văile ei încântătoare, umbrite de livezi, spintecate de izvoare repezi și-acoperite de lanuri îmbelșugate, înțelegi și grija cea mare cu care-și zideau locuințele și sfânta dragoste de pământ a vechilor moșneni, cari se întăreau, ca în niște cetăți, în culele lor înalte, și în zile de neliniște și de năvăliri trăgeau plugul sub șopron, zăvorau ușile de fier și

s-așezau cu flintele la metereze. S-au împărțit gospodăriile de odinioară, moșiile s-au duminat pe mulțimea gurilor, multe din averi s-au înstrăinat, și culele – micile castele ale Vâlcenilor – s-au păraginit. Astăzi urmașul vechiului moșnean, stăpân pe-o palmă de loc – „boier încins cu tel”, își pune drobul de mămăligă-n sân și-ncalecă pe deșelate o umbră de cal; dar de supus nu-l supune nevoia, oricât de sărac ar fi, el slugă nu se bagă, și când îl întrebi de unde-i, își dă căciula pe ceafă și-ți răspunde semeț: „Sunt vâlcean”, ca și când tot județul ar fi al lui. Și are într-adevăr de ce să fie mândru. Acestei bogate fășii de pământ, ce se lasă din culmea Plătăneștilor ca o perdea lungă și grea, cu falduri largi, natura i-a dat cu amândouă mâinile din toate frumusețile și din toate comorile cu cari-i înzestrată țara românească. Pâinea și sarea – simbolul strămoșesc al îndestulării și al ospitalității patriei noastre – se găsesc în Vâlcea să sature un popor. Pe valea Oltului, de la Ocne-n jos, vezi numai lanuri de grâu, fânețe și întinse ogoare de porumb. La miazăzi, chiar în pragul județului, cum vii dinspre Romanați, ai în față dealul viilor, vestitele podgorii de la Drăgășani; păduri de nuci seculari și de pruni împodobesc colinile cât vezi cu ochii; de la gura Cernișoarei în sus, între Olteț și Olt, Vâlcea e o livadă încântătoare, cu văi

străbătute de ape limpezi, cu pajiști înflorite pe sub poalele codrilor, cu sate vesele pe marginea râurilor, cu drumuri albe și netede, ce s-aștern ca niște dungi de lumină pe brâiele verzi ale dealurilor. Și bogăția aceasta de priveliști atrăgătoare, darurile și frumusețile

acestui pământ binecuvântat au croit o fire mai deosebită țaranului de aici. În privirea lui deșteaptă, în portul lui îngrijit, în umbletul lui semeț, cu pieptul înainte și cu fruntea sus, în vorba lui cumpănită și dezghețată și-n felul cum te întâmpină și te ospătează în cei patru pereți ai lui are ceva din măreția blândă a naturii care-l încunjoară, din dărnicia largă a pământului pe care trăiește, din aerul curat și sănătos pe care-l respiră. De la cea dintâi vorbă, de cum își zice „bună ziua”, simți că ai de-a face c-un om de ispravă, gata să-ți dea un sfat bun, o mână de ajutor, dacă e nevoie, și asta fără socoteli negustorești, fără nici un gând de răsplată, mulțumit că i-ai adus prilej să facă și el un bine. Și câtă plăcere simți să vezi cum își iubește țaranul vâlcean toate lucrurile gospodăriei lui, cum caută să le înfrumusețeze, și în tot ce face să puie ceva din sufletul lui, din gustul și priceperea lui, din darul mâinilor lui meștere și răbdătoare. Mă oprisem la o casă țărănească de pe valea Cernei și mă uitam cu drag la poarta ogrăzii – o poartă grea de stejar, lucrată toată în sculpturi migăloase, cum se lucrau în vremile vechi și bune ușile sfintelor biserici.

— De cine e făcută poarta asta așa frumoasă? Întreb pe tânărul gospodar care ne ruga cu stăruință să poftim înăuntru.

— A, e de mult, a fost la casa bătrânească... e făcută de-un unchi al tatei, Ilie Rotaru-i zicea lui.

— Azi nu se mai fac lucruri de astea...

— Ba pe-aici se fac. Lucrăm și noi, așa, cât ne taie capu.

Și ne-a dus în casă, și ne-a arătat un război de țesut, ș-un gherghef, ș-o furcă de tors, și multe alte scule de-ale casei, lucrate toate de mâna lui, împodobite cu tot felul de înflorituri săpate în lemn ca de cel mai iscusit meșter.

Și ce simplu, ce frumos ne spunea, zâmbind de mirarea noastră:

— Astea iarna le lucrăm, când nu prea avem ce face... Stăm la vatră și ciopârțim și noi ba una, ba alta, ca să nu ședem degeaba și ca să mai treacă ziua. Nu-i vorbă, tot atâta se toarce și c-o furcă mai așa, dar parcă-ți umblă mâna mai ușor pe-o sculă frumoasă, și nu știu cum, iese și lucru mai curat. Și pe urmă rămâne la feciori, și-și aduc și ei aminte, cum pomenim și noi, bunăoară, pe unchiu tatei. De câte ori ne uităm la poarta lui, parcă-l vedem pe el...

Grija aceasta de a-și lega viața de-un lucrîșor care va rămânea pe urma lui, la care se vor uita feciorii cu drag când el nu va mai fi, această duioasă întindere de brațe a celui care se duce spre cei cari or să vie este semnul unei simțiri alese ș-al unei bunătăți largi, înălțătoare, pe care țăranul vâlcean pare c-o respiră cu aerul sănătos al văilor și al pădurilor cari-l încunjoară.

32. PE CHEIA BISTRIȚEI

De la mănăstirea Horez în sus, locurile se sălbătăcesc, văile-s tot mai înguste și mai răpoase, dealurile acoperite de păduri se-ncolăcesc, se-ncalecă, și închid zarea din toate părțile. E așa de adâncă și de sfântă tăcerea, că înaintezi cu grijă, pare că ți-e frică să nu deștepți, cu zgomotul trecerii tale, cine știe ce ființi legendare adormite de mii de ani în liniștea acestor pustietăți. După vrun ceas de drum cotit prin strâmtori și desișuri întunecoase, auzi

un vuiet, o gălgăire de izvoare, ca și cum o stăvilă s-ar fi abătut deodată din calea undelor nerăbdătoare, valea se deschide, codrii se trag la o parte, o priveliște neașteptată, negrăit de mândră, se înfățișează ochilor. Sus, pe brâul muntelui din față, răsar dintre copaci turnulețele mănăstirii Arnota, sfânt lăcaș în care se odihnesc oasele bunului și milostivului nostru domn Matei Basarab. Jos, la poalele muntelui, pe malul drept al Bistriței, s-așterne o poiană de toată frumuseța, în mijlocul ei se ridică zidurile cenușii ale mănăstirii Bistrița, clădire mare, arătoasă, întemeiată acum patru sute de ani de Barbu Craioveanul, ban al Craiovei, unul din stâlpii vechei și puternicei familii a Pârvuleștilor, cu care domnii de pe vremuri căutau să se-nrudească pentru mai bună pază și îngrădire a tronului.

De aici încolo nu mai poți răzbate decât cu piciorul. Chiar din spatele mănăstirii intri în cheia Bistriței, în lumea prăpăstiilor și-a vâltorilor: tot muntele e crăpat de sus și până jos, și pe fundul acestei tăieturi, între înalții păreți de piatră, s-azvârle Bistrița, vijelios bătându-și nahlapii de stânci, c-un zgomot asurzitor. În perețele din dreapta, la o înălțime amețitoare deasupra torentului, se deschide peștera Sfântului Grigore. O potecuță cu trepte scobite în piatră te duce de-a lungul cheiei, pe sub creasta muntelui, la gura unei vizuini înguste, prin care de-abia te strecuri și mergi târâș prin întuneric ca vro zece pași până dai subț o boltă înaltă care primește puțină lumină de afară prin crăpăturile păretelui din dreapta; apoi te cobori pe sfărâmături de pietre în tinda peșterii, la paraclisul sfântului Grigore; de aici se despart două hrube adânci, întunecoase; una, „a liliiecilor”, unde într-adevăr huzuiesc acești zburători ai nopții ca în propria lor domnie, alta, „a chiliei”, care te suie prin fel de fel de cotituri la o chilioară părăsită, cu icoane șterse, cu pereții afumați, acoperiți de

vechi pisanii – urmele pusnicilor cari, retrași din lume, și-au fost închis viața de bunăvoie în tainițile acestea umede și întunecoase.

Toți munții de prin părțile acestea sunt sparți și scorboreșiți de ape. Cărări înguste și primejdioase te poartă pe margini de prăpăstii în adâncul cărora ți-e frică să te uiți. Pe unele locuri pământul sună sub picior ca o boltă. Pe sus vezi stânci uriașe scoase din zid, gata să se prăbușească. Copaci chirciți, schilozi, cu ramuri strâmbe, ies de prin crăpăturile păreților de piatră. Te crezi într-o lume dărăpănată, pustiiată în urma unui mare dezastru. Doar glasul apelor zbuciumate răsună ca un bocet în tăcerea și neclintirea atâtor ruini.

33. RÂMNICU-VÂLCII. VALEA OLTULUI

De la obârșia Bistriței, de sub curmătura Văleanului, mergi mai bine de trei ceasuri spre răsărit, pe sub codrii ce se lasă din culmea Părângului, și dai de cheia Recei, în pragul căreia se deschide fantastica peșteră Stogu. Te sui anevoie pe-o lungă scară de grohotiș până la intrarea ei largă, triumfiulară, din vârful căreia atârnă o stalactită de mărimea unui om aproape, podoabă uimitoare, ce pare că înadins stă spânzurată acolo ca să te vestească de ce minunății ai să vezi mai departe. Într-adevăr, de-abia faci vro douăzeci de pași în gârliciul peșterii, și te găsești înlăuntrul unei bolți uriașe, din tavanul și de pe pereții căreia atârnă mii de stalactite lucii și străvezii, candelabre, potire acoperite cu năframe de piatră, ciucuri mari și perdele horbotate, din încrețiturile cărora se preling și cad picături de apă („lapte de piatră”) pe creștetele

stalagmitelor de jos, ce cresc în felurite forme, înălțându-se spre podoabele de sus. Mai în fund găsești tidve de urși, oase risipite de cine știe câte mii de ani; pe sub perețele din dreapta, un izvor lunecă încet, cu sclipiri argintii, răsfirându-și apa limpede ca o pânză de lumină pe lespezi netede de alabastru; hrube înguste se deschid pe de lături, tainiți încălcite se scoboară în adâncimile întunecoase ale muntelui, în cari înaintezi orbecăind, și de la o vreme păsești tot mai încet, tot mai cu grijă – temeri nedeslușite te năvălesc, începi s-ascuți tăcerea pustiului, ca un copil lăsat singur în întuneric – dorul de lumina soarelui te cheamă îndărăt.

Pe sub seară scoborâm în satul Olănești, vestit prin băile lui de ape minerale și prin marmura care se găsește în munte. A doua zi dimineață suntem în Râmnicu-Vâlci. Orașul se urcă pe un tapșan trăgănat pe malul drept al Oltului. Biserici multe își înalță turnurile strălucitoare dintre copaci; case vechi, tupilate sub coperișuri mari, înnegrite de ploi, par adâncite în amintirea bunelor vremuri de demult. În fund, dealul Capela îngrădește vederea spre munți; în partea dinspre miazănoapte-i Episcopia, așezată aici de pe la jumătatea veacului al paisprezecelea; dincolo, spre miazăzi, se-ntinde „zăvoiul” – grădina publică a orașului. Cum ieși din Râmnic pe șoseaua ce suie spre Râul-Vadului, vezi în stânga „Cetățuia”, un schituleț înfipt în vârful unui deal înalt și tuguieț, loc de strajă și de apărare în zilele de viforoase-nvăluiri. Aici a fost prins Radu de la Afumați și ucis, împreună cu fiul său, Vlad, de boierii țării răsculați sub Neagoe Vornicul și Drăgan Postelnicul la 1529. În fața Cetățuiei, de partea cealaltă a orașului, se ridică, tot așa în formă de stog, dealul Troian, pe vârful căruia generalul Magheru își așezase tabăra de panduri gata de luptă în mișcarea de la 1848. Toată Valea Oltului, această mare

cetate ocrotitoare a românilor în zile de primejdie, este plină de amintiri istorice. Nu e zidire veche, ruină, movilă de pământ de care să nu fie legat un cântec, o legendă, un nume de viteaz. Pe aici au străbătut romanii în inima Daciei, lăsând lagăre întărite la *Pons Aluti*, la *Buridava* și la *Praetorium*. Sfinte ni-s văile și măgurile acestea, – ele au văzut aievea chipul măreț al lui Traian, codrii lor au răsunat de tropotul cailor cari duceau la biruință pe cei mai mari și mai îndrăzneți cuceritori ai lumii; sfânt ni-i râul acesta, cu apa învolburată și cu nisip de aur, în undele lui s-au oglindit lucitoarele scuturi cu cei doi prunci care sug la lupoaică – ostașii secerători de pe columna lui Traian sunt legionarii care acum optsprezece veacuri, în drumul lor spre Sarmisegetuza, s-au oprit în holdele părăsite de pe Valea Oltului și-au secerat un lan de grâu ca să-și facă provizie.

Drumul larg și neted șerpuiește pe malul drept al Oltului. Lungi s-aștern peste luncă umbrele plopilor înșirați pe marginea șoselii; sclipesc în soare ca niște bănuți de argint frunzele sălciilor aplecate pe apă, și e liniște, n-auzi decât șuietul Oltului, în aer e un miros de fân și de pădure, peste dealurile verzi ce se înșiră înaintea noastră se ridică uriaș muntele Cozia, cu creștetul pleșuv în soare. După un ceas și jumătate de drum sosim în Călimănești, sat cuprins și frumos așezat pe malul drept al Oltului. În marginea de sus sunt băile și marele otel, în care vara e atâta lume, și zarvă, și mișcare, că te crezi în mijlocul unui oraș. Ceva mai încolo, la zece minute cu piciorul, sunt binefăcătoarele izvoare – vestitele ape minerale de la Căciulata. În fața otelului e un ostrov cu fâneață și drumuri printre copaci, în mijlocul ostrovului e o bisericuță veche, zidită de Ion Neagoe-voievod pe la începutul veacului al șaisprezecelea. Sus, pe malul celălalt, e satul Jiblea; pe acolo trece noua cale ferată,

care desfundă munții și răzbate prin strunga de la Turnu-Roșu în Transilvania. Între Jiblea și Călimănești e un pod umblător. De-aici valea începe să se mai strâmteze, codrii se lasă din înălțimi până-n matcă Oltului, șoseaua pe unele locuri e scobită-n stânci. Puțin mai în sus de izvoarele Căciulatei răsar din Olt sfintele ziduri ale mănăstirii Cozia. Clădită de Mircea-voievod aici, în spintecătura Carpaților, această mănăstire istorică a fost nu numai un loc de retragere și de rugăciune pentru cei cuvioși, ci și o cetate de pază și de ocrotire în zile de primejdie. Vechile încăperi s-au schimbat, s-au refăcut, un turn întreg din aripa stângă s-a desprins și s-a prăbușit în apă, numai zidul defărară, în care bat valurile Oltului de mai bine de cinci sute de ani, și biserica din mijlocul curții au înfruntat puterea stricătoare a vremii. Înăuntrul acestei biserici, cu frumoasa-i catapeteasmă ce pare o horbotă de marmură, cu pereții afumați, cu jilțuri de piatră lustruite de vechime, la puțina lumină ce străbate prin ferestrele înguste, nespus de triste ți-apar chipurile sfinților, ciopârțite de suliițele păgânești, – din ochii lor zgâriați pare că vezi lacrimi curgând. Aici, sub o lespede cu slove șterse, odihnesc oasele marelui voievod Mircea, și tot aici e îngropată familia lui Mihai Viteazu: maica Teofana, doamna Florica și Nicolae-vodă. Un călugăr bătrân ne spune că de lângă strana din stânga altarului se face-o hrubă-n jos care merge pe sub albia Oltului și răspunde dincolo pe celălalt mal: pe-aici a scăpat Mircea-ntr-o dimineață, când au năvălit turcii pe neașteptate, de-au spart zidurile mănăstirii, au jăfuit-o și i-au dat foc, iar stânca pe care-a stat și-a ospătat bătrânul voievod în ziua aceea, o stâncă singuratică sub care urlă vâltorile Oltului, se cheamă și azi „Masa lui Mircea”. În dreptul mănăstirii, pe malul stâng, e locul numit Bivolari, unde s-au descoperit ruini de băi romane, un izvor cald și urmele

unui drum vechi, ce se pierde printre stânci. Sus, pe brâul muntelui, ascuns în codru, e un metoh al Coziei, schitul Turnu; în apropiere, pe-o stâncă înaltă se văd părașinile unei zidiri îndrăznețe – vro strajă romană pe Olt – călugării îi zic „Turnu lui Traian”.

De la Cozia-n sus șoseaua urcă șerpuind prin spintecătura din ce în ce mai strâmtă și mai prăpăstioasă a munților. Izvoare limpezi, cu sclipiri de oțel, s-azvârl printre stânci în valurile grele, tulburi, gălbui ale mărețului Olt. Freamătă codrii de vuietul apelor. Departe, pe zările-nalte, vezi, peste pădurile posomorâte, câte-o poiană verde, bătută de soare. Drumul se dă după îndoiturile Oltului schimbând priveliștile ca într-o panoramă, așa că nici nu bagi de seamă cum trec cele cinci ore pe cari le faci cu trăsura de la Râmnic până la graniță. Cam pe la jumătatea acestui drum, cum scapeți de după un morman de stânci năruite, deodată munții se dau la o parte, o luncă veselă, luminoasă se deschide jos la poalele codrilor, vezi înainte un pod alb, mai departe drumul urcă iar și, cotind pe după o coastă, se pierde ca o dungă de fum. În stânga se desface o vale largă, cu livezi și ogoare de porumb așternute la soare. Din fundul acestei văi s-aude viind un vuiet, ca un ropot de ploaie – e Lotrul, vijeliosul Lotru, care, izvorând din depărtatele steiuri ale Parângului, taie de-a curmezișul partea de miazănoapte a Vâlcii, deschide plaiuri frumoase, holde neașteptate și vetre de gospodari în ascunzișurile munților, mișcă mori, pive și hierăstraie, și vine mândru să-și verse în Olt undele-i limpezi, ce parc-aduc cu ele coloarea pajiștilor, răcoarea și freamătul codrilor prin cari-au trecut. De pe podul înalt, așternut pe gura Lotrului, ne uităm cum undele verzui ale acestui râu învârstează pânză lată a Oltului, întinzând pe lângă malul din dreapta o fășie

luminoasă, ca și cum apele celor două râuri împreunate n-ar vrea să se amestece.

La câteva minute de-aici, pe valea Lotrului, într-un adevărat colț de rai, e așezat satul Brezoiu. Mulți orășeni iubitori de natură, de liniște și de aer curat vin să-și petreacă vara aici. În fața satului, dincolo de Lotru, se înalță ca un foișor Țurțudanul, de pe al cărui creștet pleșuv și ascuțit se deschid priveliști mărețe în depărtarea zărilor, peste spinările vinete ale munților și pe văile înnoptate de codri, pe fermecătoarele văi, prin cari șerpuesc, luminoase, cele două râuri. În spatele Țurțudanului se văd la rând trei munți golași, trei namile de stânci ce se rotunjesc în sus ca niște turle uriașe: oamenii de pe-aici le-au dat numele sfinților Mihai, Gavril și Vasile. Tot pe Lotru, dar în fund de tot, dincolo de meterezele Părăngului, e Voineasa, sat mare și bogat, tănuț în mijlocul codrilor silhii, într-un luminiș adăpostit, unde iernile sunt dulci și verile răcoroase, și unde viața retrasă și tihnită a aceluia cuib de români ne amintește așa de bine veacurile petrecute de strămoșii noștri în ascunzătorile Carpaților, pe când curgeau pe șesurile Dunării puhoaietele de barbari.

De la gura Lotrului în sus șoseaua se îndoaie în urcușuri trăgănate prin adâncă deschizătură a Oltului, al cărui torent, rupând stăvilarele munților, aci, strâns între ziduri de stânci, gonește devale cu zgomot de vijelie, aci, întins la poalele unui codru, se odihnește molcom și srtăveziu pe largi așternuturi de nisip. Drumul nostru pe Valea Oltului se încheie la granița țării, din sus de Râul-Vadului, la strunga de la Turnu-Roșu, care, în vechime, întărită de romani, purta mărețul nume de „*Poarta lui Traian*”. Aici Oltul desfundă munții, spintecându-i din creștet până-n temelie, și-și deschide drum larg în văile noastre. Pe undele lui ne vin cântece duioase din Ardeal,

glasuri de dor din Țara Bârsei, tânguitoare doine din câmpiile Făgărașului, pe undele lui ne vin amintiri sfinte din Avrig, din satul care ne-a dat pe cel dintâi dascăl român, pe nemuritorul Gheorghe Lazăr. De-aici ne uităm și cu drag, și cu durere în sus, pe albia Oltului... Dincolo de munții aceștia sunt frați de-ai noștri, și-acolo e o parte însemnată din istoria noastră. Câte steaguri n-au fluturat pe-aici, câte oști n-au curs prin strunga aceasta în muntele și sângeroasele războaie pe cari au avut a le purta strămoșii noștri cu neamurile megieșe!

34. LA CÂINENI

Ne-ntoarcem devala-n Căineni, sat mare, așezat de-o parte și de alta a Oltului ca la o fugă de cal din pragul țării. Aici e răspântia vechilor drumuri de șleau cari leagă Oltenia și Valahia mare cu Transilvania, aici e întâiul popas al chervanelor ce vin de dincolo-ncărcate cu mărfuri și umplu bătătura cârcimelor, toamna mai ales, pe vremea iarmarocului de la Răureni. Trecem de partea cealaltă a Oltului pe-un pod plutitor.

Soarele scapătă-n asfințit, puind cununi de aur pe creștetele codrilor. Acum, de pe țărmul stâng, în pacea amurgului, aruncăm cea din urmă privire dincolo, pe pământul Olteniei, în acea grădină frumoasă, plină de podoabe, de cântece și de legende, pe acel pământ binecuvântat în care râurile curg pe nisip de aur, munții, înveliți de codri nemăsurați, ascund în sânul lor comori necunoscute, dealurile sunt acoperite de vii și de livezi, câmpiile – de holde îmbelșugate. În Oltenia și-au înfipt romanii cele dintâi steaguri cuceritoare, și tot în Oltenia am avut cel dintâi voievodat; iar la zile grele Oltenia ne-a dat pe Mihai Viteazu, pe frații Buzești, pe Tudor

Vladimirescu, atâtea suflete mari, atâtea pagini frumoase și înălțătoare în istoria neamului nostru.

Închisă între Carpați, Dunăre și Olt, partea aceasta a țării, păzită chiar de hotarele ei, a fost mai puțin bântuită de năvălirile barbarilor și mai apărută de amestecul popoarelor străine. În ea s-au păstrat neatinse și firea, și graiul, și portul românesc. Casele, livezile, drumurile în Oltenia sunt mai îngrijite decât în alte părți și oamenii sunt mai dezghețați, mai iubitori de țară, mai cu credință în Dumnezeu. Pe marginea șoselelor, pe la fântâni și pe la răspântii, adesea vezi cruci zugrăvite, icoane așezate prin copaci, sfinte semne de credință, cari amintesc că pretutindeni e casa Domnului – în fața lor drumețul se oprește, își ia căciula în mâna stângă, își pleacă fruntea cu evlavie și se închină.

Păstor în munți, plutaș pe Olt, plugar la câmp, sau precupeț la târg, băștinașul mândrei Oltenii e pretutindenea „cruce de voinic”, român deștept și vrednic, făcut să ție piept nevoilor, pururea semeț, încrezător în el, gata să lupte morțiș pentru ceea ce i s-o părea lui că-i sfânta dreptate, – în firea lui aprigă și zvăpăiată, în pornirea lui caldă la visuri mari și la fapte îndrăznețe are ceva din popa Farcaș, și ceva din banul Mărăcine. Tinerețea aceasta înflăcărată, prisosul acesta de viață au făcut să se zică despre olteni că au *„douăzeci și patru de măsele”*.

35. PE ARGEȘ. CURTEA-DE-ARGEȘ

De mânecate pornim călări din Căineni pe drumul neted ce se lasă, șerpuind printre colinele plaiului

Loviștea, în valea mândră și bogată a Topologului. Trecem prin șirul de sate ce-și aștern livezile și holdele pe poalele trăgănate ale muntelui Cozia, și pe la amiază scoborâm în Sălătruc, sat de cherestigii și drăniceri, așezat între păduri de brad pe apa Topologului, ce izvorăște de sub pripoarele Făgărașului, taie-n lung toată partea muntoasă a județului Argeș până-n măgurile Pleșoiului și se varsă în Olt, puțin mai sus de gura Luncavățului. Pe valea asta, în satul Bălcești, s-a născut, acum optzeci de ani, Nicolae Bălcescu, unul din cei mai mari scriitori ai noștri, înflăcăratul patriot de la '48 și neîntrecutul povestitor al celor mai glorioase zile din viața neamului nostru.

De la Sălătruc lăsăm drumul mare și-o luăm oblu, pe cărări de codru și pe scursuri de puhoai, peste culmea Comarnicului, care se desface din muntele Negoiu, cel mai înalt vârf al Carpaților noștri (2.547 m), și-și întinde spinarea ca un zid despărțitor între cele două văi frumoase și rodnice ale acestui județ: valea Topologului și valea Argeșului. Pe la toacă sosim în satul Căpățineni. O dulce boare adie dinspre miazănoapte. Câțiva nori albi își lunecă umbrele pe desișul verde al codrilor. Freamătă valea de vuietul morilor și-al hierăstraielor. În apropierea acestui sat, între doi munți păduroși, pe vârful unei stânci uriașe deasupra râului Argeș, stă singuratică, pustie și dărăpănată „Cetatea lui Vlad Țepeș”, la zidurile căreia se zice c-au muncit, ca salahori, boierii târgovișteni, răzvrățiți împotriva cruntului domn. Tot pe valea asta, puțin mai jos, în dreptul satului Poenarii, se văd dărâmurile palatului domnesc zidit de Țepeș-vodă cu aceiași salahori. Pe vremile acelea de bântuire și de jaf, aici, în locurile acestea depărtate și sălbătice, în ascunzătorile acestea păzite de întunecoasa desime a codrilor, își închidea vajnicul voievod soția și averile, iar el

se lăsa cu oastea la câmp și sta vitejește în calea vrăjmașilor ce ne călcau hotarele.

În amurgit sosim la Curtea-de-Argeș. Cine-ar mai zice azi că acest orașel retras, liniștit, cu căsuțele lui joase, împrăștiate pe coasta unui deal, a fost odinioară capitala țării! Nimic – nici măcar ruinele nu i-au mai rămas din vechea-i mărire. În jurul Bisericii Domnești, unde se odihnesc oasele primului nostru voievod, Radu Negru, de-abia se mai văd din bălării urmele vechiului palat al Basarabilor. Și, totuși, călătorii din toate părțile lumii se abat cu drag prin părțile acestea. Ei vin să vadă minunata zidire care întrupează visul voievodului-artist de-acum patru sute de ani. În mijlocul unei lunci, ce se așterne puțin mai în sus pe malul stâng al Argeșului, la poalele Carpaților, ca din vrăjirea unor basme, răsare uimitor de frumoasă, cu turlle ei zvelte aurite, încinsă de brâie albe sculptate în piatră, strălucitoare ca un juvaier, mândra biserică a Curții-de-Argeș. Ridică pe la începutul veacului al șaisprezecelea de înțeleptul și cuviosul domn Neagoe Basarab, stricată apoi de vreme, de foc și de cutremure, ea a fost din nou întemeiată și împodobită după vechile-i izvoade în zilele gloriosului nostru rege Carol. Zidită toată în piatră, îmbrăcată ca într-o rețea de sculpturi migălite cu o rară măiestrie, clădirea întreagă pare c-ar fi dintr-o singură bucată, și, ori din ce parte-o privești, îți înfățișează o desăvârșită armonie de linii și de proporții. E fără îndoială una din cele mai frumoase biserici ale Răsăritului creștin. Vechea legendă spune că meșterul Manole, pentru ca s-o poată isprăvi, a trebuit să-ngroape de vie în zidurile ei pe buna și scumpa lui soție, vrând înțelepciunea poporului să ne arate cu aceasta câtă jertfă și tărie de suflet se cere unui om ca să poată duce până la sfârșit o așa de grea, o așa de măreață și de minunată lucrare. În fața bisericii, pe partea cealaltă a

drumului, e vestita și binecuvântata cișmea, numită „Fântâna lui Manole”.

Puțin mai la deal, în marginea luncii, e așezat palatul episcopiei de Argeș, reînnoit o dată cu biserica. De la una din ferestrele acestui palat îmi las privirea-n jos, pe valea adormită sub farmecul lunei. Noaptea e limpede și răcoroasă. Peste toate domnește o liniște care te-ndeamnă la visuri. Numai Argeșul, călător fără odihnă, trece hăulind pe spintecătura văilor, și undele lui vorbesc întruna, când mai tare, când mai încet. Vorbesc undele lui de măreția și frumsețile Negoiiului, din coapsa căruia au izvorât, de codrii lui deși, adânci, nestrăbătuți, unde fiarele șed fără frică tolănite-n luminișuri

și-ascultă ca omul cântecul privighetorilor, unde mușchiul e moale ca perna de puf, și izvoarele, albe ca spuma laptelui, și brazii așa de-nalți, că-ți cade căciula din cap când stai să te uiți în vârful lor. Vorbesc undele Argeșului de strășnicia stâncilor de la Chei, pe care le-au biruit și le-au lăsat în urmă ca pe niște cetăți dărăpănate, vorbesc de comorile pământului acestuia îngrășat cu sângele atâtor viteji, de mândrețea plaiurilor, de rodnicia pășunilor și holdelor pe cari le scaldă, de turmele pe cari le-au adăpat, de chiotele ciobanilor și de tânguirea dulce-a doinelor, pe cari le-au ascultat cu drag în lunga și zbuciumata lor călătorie. Trece bătrânul Argeș devale, îndoindu-și albia spre răsărit, pe lângă orașul Pitești, unde s-au născut frații Dumitru și Ion Brătianu – două figuri mari, luminoase în istoria politică a patriei noastre, – de-aici, din ce în ce mai potolit, se lasă în largul neteziș al câmpiilor, și, după ce-și trage în matca-i nisipoasă din stânga Neajlovul și Glavaciocul, din dreapta Vâlsanul, Râul Doamnei, Sabarul și Dâmbovița, abate spre miazăzi, taie șesul Ilfovului și merge de se toarnă-n Dunăre, în dreptul Olteniții.

36. CÂMPULUNG

De la Curtea-de-Argeș o luăm de-a dreptul peste muscele și, după șase ceasuri de umblet mai mult prin pădure, sosim pe la prânzul cel mare în Câmpulung. Orașul se întinde pe-o vale răcoroasă la poalele munților. Dealuri acoperite de livezi îl adăpostesc de vânturi. Râul Târgului îl spală și-l înveselește cu undele lui limpezi și gălăgioase. Străzile sunt drepte, curate, umbrite de arbori – mai toate casele au grădină; unde te uiți, vezi numai flori, răzoare de flori pe lângă ostrețe, glastre de flori în cerdacuri și pe la ferestre – orașul tot e împodobit cu flori.

Aici, la locul acesta liniștit, retras, a descălecat acum șase sute de ani primul nostru voievod, Radu Negru, care s-a scoborât din Făgăraș pe matca Dâmboviții și-a venit să întemeieze „țara nouă” dincoace de Carpați. Aici s-a așezat cea dintâi capitală a României – cuibul de scurtă odihnă al legendarului vultur menit să despice atâtea vijellii cu zboru-i îndrăzneț – aici s-a ridicat de norocosul descălecător cea dintâi biserică domnească, în amintirea acelor zile mari și însemnate de la cari un alt drum ni se deschide și începe o nouă istorie pentru neamul nostru.

Mă opresc gânditor în fața chipului de bronz al falnicului Basarab – păstor cuminte, care și-a tras turma din bătaia fiarelor. Cum să nu te simți mândru că ești român și cum să nu rămâi uimit de tăria neamului tău și să nu-l slăvești, când cugeți la câte s-au petrecut de atunci... la câte primejdii au învăluit mâna aceasta de oameni, sămănată pe brâiele Carpaților – șase veacuri de lupte și de zbucium, șase veacuri de neadormită și dârză împotrivire la năvala atâtor vrăjmași, cari-aduceau în țara asta blândă urgia și jaful războiului cu toate cruzimile lui:

stricarea gospodăriilor și sălbăticierea oamenilor, izvoarele munților roșite de sânge, orașele-n flăcări, femei desculțe, cu prunci în brațe, alergând pe lanurile pustiite, sute de leșuri zăcând nengropate pe marginea drumurilor!... Și ce de viteji și-au pus zilele lor punte biruinții, până să răsară și pentru noi mult așteptata zi de mântuire și de liniște! N-a fost pe lume un neam mai încercat ca al nostru.

N-a fost popor care să-și fi plătit mai scump dreptul de a trăi în țara și-n legea lui, popor pe care să-l fi împins la jertfe mai mari adâncă dragoste de moșie și dorul de neatârnare.

37. RUCĂR. DÂMBOVICIOARA

De la Câmpulung plecăm la Rucăr pe frumoasa șosea care s-așterne ca o prispă netedă pe vârful Mateiașului, de unde-n largi șerpuiri trăgănate se lasă-n valea Dâmboviții, ascultă șuietul apelor și zgomotul morilor și joagărelor de la Dragoslave și de la Rucăr, apoi o rătează-n sus peste măgurile umbrite de brazi și trece, prin strunga de la Pajera, dincolo, în Țara Bârsei. Ne oprim câteva minute la Nămăești, la mănăstirea de călugărițe, adăpostită-ntr-o copaci, cu vestita bisericuță scobită în inima unei stânci, pe coasta verde a unui deal, de pe care se vede-n jos, ca-ntr-o panoramă, orașul Câmpulung, cu mândrele-i împrejurimi. După două ceasuri de drum intrăm în Rucăr, sat mare, aproape un orașel, așezat sub strașina Carpaților, la răspântia a două ape, în una din cele mai încântătoare văi ale județului Muscel. Toate te-nveselesc aici: aerul curat, freamătul pădurii, șuietul apelor, casele albe presărate printre copaci, înfățișarea mândră și voinicească a gospodarilor, chipul rumân și luminos al rucărencelor, și portul lor adevărat românesc, țesut, lucrat

și înflorit de mâna lor c-o măiestrie pe care nu știu singure de unde-au învățat-o. În jurul acestui cuib fericit munții își desfășură podoabele lor de o măreție sălbatecă, țăncuri ascuțite ies vinete din întunecimile pădurilor de brazi și stau înșirate, ca niște străji de veci, pe granițele zării, la îngânarea pământului cu cerul. Deasupra tuturor, în fund, spre miazănoapte, își ridică Păpușa creștetu-i înalt, rotund ca o turlă de biserică. De-acolo, din coapsele Păpușii, zbucnește Râușorul, șivoi puternic, care sparge meterezele de stânci ce-i stau în cale, soarbe izvoarele codrilor, și-n goana-i nebună strigă, se ceartă, se bate cu grămezile de bolovani ce vor să-i astupe matca – învolburat și alb de spumă sosește-n Rucăr, și rucărenii, cum îl văd, îl pun la treabă: ei au porumb de măcinat, sumane de bătut, bușteni de retezat și de-nfeliat în scânduri, și Râușorul, sprinten și harnic, se înhamă la toate, pe toate le face cu drag, iar când își isprăvește de lucru, voios se duce de se culcă în patul larg al Dâmboviții, râul norocos care-a călăuzit pașii celui dintâi voievod al Munteniei și care străbate capitala unde s-a încoronat cel dintâi Rege al țării Românești.

Din Rucăr plecăm călări la Dâmbovicioara. Șoseaua se urcă-n cotituri mari, trăgănate, peste grebenii stâncoși ai Scărișoarilor, având în stânga zidul de piatră al muntelui, în dreapta desfășurarea văilor, aci repezi, adânci, prăpăstioase, aci larg deschise în tăpșane regulate, acoperite unele de fâneață, altele de păduri răcoroase. De la Podul-Dâmboviții, lăsăm șoseaua și cârmim la stânga pe drumeagul pietros ce merge-n sus pe lângă hierăstraiele Dâmbovicioarei. Dar iată că în fața noastră se ridică un munte înalt și drept ca un zid năprasnic, de crezi c-aici e sfârșitul lumii. Ne-apropiem, și deodată, la o cotitură, ni se deschide, printre două stânci colțuroase, intrarea înlăuntrul muntelui, cheia adâncă și îngustă a

Dâmbovicioarei. E răcoare, și vuietul apei răsună așa de tare, că nu-ți mai auzi glasul. De pe fundul acestei prăpăstii ne uităm cu groază-n sus la namilele de stânci aninate de pereții cheii ca niște dihanii ce stau la pândă, gata să se prăbușească peste noi.

Deasupra noastră se zărește un petecuț de cer sprijinit, ca un capac albastru, pe crestele ascuțite ale înaltelor ziduri ce ne îngrădesc în umbra lor veșnică. Pe sus vezi câte un brad ieșind strâmb și chircit din crăpătura unei stânci, mirat și el de firoasa singurătate în care se găsește, întinzându-și cetenele-i triste, în așteptarea zadarnică a unei raze de soare. Mergem așa, în sus, pe matca întortocheată a râului, vreo jumătate de ceas, și deodată cheia se lărgeste: în păretele din dreapta, deasupra unei prispe de piatră, se deschide gura neagră a „Peșterii”, în hăul căreia intrăm cu lumânări aprinse. E un întuneric rece, umed, apăsător, din când în când auzi câte-un strop picurând din tavanul scund, și-n jocul slabei noastre lumini, pe pereții umezi și scofâlciți ai hrubei

se-nșiră tot felul de vedenii urâte. Mă cred într-o lume din basme. Un glas bătrânesc pare că vine de departe, din adâncul beznei, și-mi spune: „În văgăunele acestea au trăit, fără foc, fără lumină, goi, slabi și-nfricoșați, cei dintâi oameni – strămoșii voștri ai tuturor – din fundul acestor tainiți au izvorât încetul cu încetul miile de popoare ce-au împânzit pământul... Măsoară drumul pe care l-a străbătut, numără stepenele pe cari le-a suit omenirea de la sălbăticia și întunecimea acestor vizuini până la puterea și strălucirea ei de azi, și vezi din ce depărtată obârșie te tragi, și câtă muncă i-a trebuit vieții ca să se desfacă din noaptea ce-o învăluia la început și să iasă tot mai în larg, tot mai în lumină...”

„Mai în larg, mai în lumină...” Înțelesul acestor cuvinte capătă aici o deosebită însemnare, și mereu mi le rostesc în gând, nerăbdător de a ieși mai curând din peșteră; mereu îmi revin pe buze, tot timpul cât scobor lunga strâmtoare a cheiei. Mi-e așa de dor de cer, de soare, de arbori – un vac de om mi se pare de când n-am mai văzut pământ întins și verde înaintea mea.

38. TÂRGOVIȘTEA. RUINILE

Dormim noaptea la Podul-Dâmboviții, un sat cuibărit în fundul unei văi adânci, închis din toate părțile, ca o căldare. Pe creasta zidului de stânci dinspre miazănoapte se văd rămășițele unui vechi castel. Nu se știe al cui a fost. Bătrânii spun c-așa l-au apucat. Mulți au căutat comori pe sub ziduri, căci mereu se zărea noaptea jucând o pară albastră, acolo, la „Ruina Pustie”, cum îi zic ei. Ceva mai în jos, dincoace de ruinile cetății lui Negru-vodă, pe malul drept al Dâmboviții, e satul Stoenеști, unde s-a retras Mihai Viteazu, acum trei sute de ani aproape, să-și odihnească mica lui oaste în urma strălucitei biruinți de la Călugăreni.

De la Podul-Dâmboviții o luăm spre răsărit, pe cărări de turme, peste muscele; prin codri de brad și de fag suim din greu muntele Leaota, care se desface din culmea Bârsei și se lasă-n podișuri trăgănate până-n măgurile de var și de cărbune de la Șotânga. Mânem la o stână pe vârful Leaotii. A doua zi ne scoborâm în valea lalomicioarei, și pe la asfințitul soarelui sosim la Târgoviștea. Orașul e așternut în limpeziș, pe malul drept al lalomiții. Un lung șir de coline, acoperite cu vii, îngrădesc zarea spre răsărit, iar în mijlocul acestor coline, pe vârful cel mai înalt, se vede ridicându-se falnică dintre

copaci Mănăstirea Dealului; întregă, strălucitoare, stă mândră în fața orașului, ca și cum vremea ar fi adormit la pragul ei. Acolo, în tinda bisericei, într-o raclă de sticlă se păstrează capul lui Radu cel Mare, întemeietorul mănăstirii (acum patru sute de ani) și capul lui Mihai Viteazu, pe-a cărui frunte a strălucit, în fulgerarea unei clipe de noroc, cea mai glorioasă coroană la care-a ținut vreodată visul de mărire și de dreptate al neamului românesc.

Aici, în Târgoviștea, și-a așezat Mircea-vodă scaunul domniei cătră sfârșitul veacului al paisprezecelea, și, fiind lunca deschisă și fără apărare, a făcut șanțuri și ziduri tari împrejurul cetății, și 333 de ani a rămas aici capitala țării. În vremea asta orașul a fost adesea bântuit de oștile turcești, și cu toate nenorocirile cari l-au învăluit, a mers înainte, s-a rădăcit și s-a îmbogățit mereu. Domni după domni l-au înfrumusețat și l-au dăruit cu mitropolie, cu biserici, cu tipografie; subț înțeleapta și blânda stăpânire a lui Matei Basarab, mulțimea norodului ajunsese la 60.000 de suflete.

Ce viață, ce zarvă trebuie să fi fost odinioară pe ulițele acestea, astăzi așa de liniștite, aproape triste! Aici bătea inima țării, cu toate grijile și bucuriile ei. Aici veneau negustorii din Veneția, din Genova și de la Țarigrad. Ei aduceau în acest „Damasc al României” scule și covoare scumpe, mătăsuri cusute cu fir de aur, haine și podoabe pentru mitropoliții și gospodarii țării, pentru domnițele și bogatele jupănese de pe vremuri. Și de-aici porneau, pe cele patru porți ale cetății, chervanele-nărcate cu lână, cu miere, cu sare și cu zaharele, ce-mprăștiau vestea despre dărnicia și-mbelșugarea pământului nostru până-n cele mai depărtate schele ale Europei.

Acum Târgoviștea e un oraș de amintiri. Zidurile cetății s-au năruit, șanțurile s-au astupat, pe unde se-

ntindeau palatele și edecurile Mitropoliei, astăzi e obor de vite, iar curțile domnești, mândrele curți de pe malul lalomiții, înlăuntrul cărora s-a urzit o parte așa de însemnată din istoria patriei noastre, au rămas părăginite, – un morman de ruini înecate de bălării, bolți surpate, grămezi de moloz sprijinind câteva ziduri afumate, în cari se văd ca niște răni spărturile ferestrelor, lărgite de ploi. O singură odaie își mai păstrează cei patru pereți lăturalnici : din mijlocul ei se-nalță doi salcâmi. În toate părțile sentind desigur mari de bozii și de urzici, de jur împrejur pământul crește, ca și cum ar vrea să năpădească și să înghită și aceste biete rămășiți din ceea ce-a fost odată fala și podoaba Târgoviștii. Ce păcat că nu ni s-a putut păstra măcar palatul acesta, ca o mărturie scumpă a vremilor trecute! Am fi venit aici din toate unghiurile țării, am fi alergat aici, ca la o școală înălțătoare, să ascultăm șoapta zidurilor sfinte și să trăim o parte vie din istoria neamului nostru. Am fi pășit cucernici prin sălile largi și tăcute ale bătrânilor voievozi, ș-am fi putut zice: pe ușa asta a intrat marele Mircea când s-a întors biruitor de la Rovine, de la fereastra asta se uita cruntul Țepeș peste orașul lui domolit și spălat de fărădelegi; în jilțul acesta a stat viteazul Mihai, pe când în mintea lui cutezătoare se împânzea un vis măreț – o țară întinsă, puternică și glorioasă, toată suflarea românească sub un singur sceptru. Dar a bătut nemilos viforul vremii, mai aprig decât războaiele și decât focul, ș-a pustiit mândrele curți, ș-a surpat zidurile falnicului palat, în încăperile căruia n-a stat nici un domn fanariot. Numai biserica a rămas, cu sfinții ei zgâriați de sulile turcilor, și înaltul turn al Chindiei, unde vegheau străjile și unde bătea meterhaneaua când s-așezau domnii la masă.

Doarme bătrâna Târgoviște, cetatea atâtor glorioase amintiri. Un moment de tresărire a avut pe la începutul

veacului trecut, ș-a dat atuncea țării trei poeți însemnați, aproape în același timp: pe Eliade, pe Alexandrescu și pe Cârlova. Dar la sunetele harfei lor pietrele nu s-au mai mișcat, să reînvie cetatea moartă, ca-n bunele vremuri de demult la cântecele lui Orfeu.

39. PE IALOMIȚA. DE LA TÂRGOVIȘTE LA PETROȘIȚA

Șoseaua care se rădică din Târgoviște spre munți merge pe stânga Ialomiței, de-a lungul văii ce se deschide ca o albie între două șiruri de dealuri din ce în ce mai înalte, din ce în ce mai repezi și mai înconcișate. E o dimineață senină și răcoroasă de pe la sfârșitul lui august. Trecem pe sub viile și livezile așternute pe costișa din dreapta. De sus, de pe măgura cea mai înaltă, ne privește Mănăstirea Dealului. Puțin mai în fund, pe un alt vârf de măgură, stă mănăstirea Golgota, întemeiată de Pătrașcuvodă, tatăl lui Mihai Viteazu, iar mai jos, la curmătura dealului, ferită de privala lumii, e Viforâta, mănăstire de călugărițe.

Dulce miroase în aerul dimineții fânul de pe luncă, și-i așa liniște – nu se aude decât tropotul cailor pe drumul neted și uscat. În urma noastră, Târgoviștea s-afundă, se șterg una câte una turlele numeroaselor ei biserici. Un farmec deosebit dă acestei văi priveliștea căsuțelor albe ce se ivesc dintre pomii încărcăți de rod; sate mari, îndestulate, își întind gospodăriile de o parte și de alta a râului până-n negura munților. Printre ele trece calea ferată la băile Pucioasa. Iată Doiceștii, sat vechi, care-și are și el istoria și ruinele lui de întăriri și de palate: se spune din bătrâni c-aici se trimiteau doicile cu pruncii

domnești când era război în țară. Mai încolo, după un crâng de aluniș, Șotânga își dișterne livezile de pruni și ogoarele de porumb pe malul drept al lalomiții, pe trăgănatele tăpșane ce-ascund în sânul lor bogate straturi de cărbune. Iată Lăculețele: în stânga, o fabrică mare – pulberăria statului, în dreapta, pe măgura ce se-nalță chiar din marginea șoselii, sunt presărate vile frumoase, vesele, cu grădiniți în față, cu drumuri prunduite ce se deapănă pe sus, în rotocoale largi, de la ușă la ușă – ai zice că un oraș nou stă să răsară, împins de comorile dinlăuntrul pământului. De-aici încep Glodenii, satul norocos sub care gâlgâie izvoarele de păcură: o sută de guri sorb afară bogăția aceasta minunată, stoarsă din nămolul gras al vechilor mări, adunată picătură cu picătură în mii și mii de veacuri, gonită din cine știe ce depărtări, pe jgheaburi întunecoase, de uriașele frământări ale globului și strânsă aici, ca de o mână prevăzătoare, în tănuitele cisterne ale adâncului. Un miros care nu e deloc plăcut ne vestește c-am intrat în Pucioasa, așezare frumoasă, într-o vale deschisă, pe râul lalomița, de o parte și de alta dealuri ușor trăgănite, în fund, priveliștea munților acoperiți de codri; dincolo de râu, de sub o ruptură de mal, țâșnesc binefăcătoarele izvoare de pucioasă și de fier. Peste deal, spre apus, sunt băile de iod de la Vâlcana. Un izvor de pucioasă mai e și la Bezdead, cel mai întins și mai bogat sat din munții Dâmboviții. Acolo, în marginea de sus a satului, e un zid înalt de stânci foioase, numit – pentru ecoul răspicat și puternic pe care-l dă – „Malul-de-răsună”.

De la Moțăeni în sus valea începe să se strâmteze; șoseaua ține mereu șerpuirile lalomiții, care de-aci încolo prinde-a lua glas: tot mai limpezi și mai repezi s-azvârl undele ei printre bolovani, îmbrâncind pe unii cu mânie, mângâind pe alții și puindu-le pe creștet rotunde coifuri

de oțel. Intrăm pe la amiază în Petroșița, sat mare cu mai multe cătune frumos revărsate pe brăiele plaiului – de jur împrejur case albe, din ce în ce mai rare, se urcă pe coastele dealurilor, ca și cum

s-ar fi luat la întrecere: care să privească mai de sus – în lungul apei, hierăstraie, mori, pive și dârste, zorite, se strigă unele pe altele până hăt, în capătul de sus al Moroienilor, de unde-ncepe înalta pustietate a munților, măreața și liniștita împărăție a Bucegilor.

40. PRIN CHEIA TĂTARULUI LA SCHITUL PEȘTERA

De la Moroieni părăsim șoseaua, care, încovăindu-se pe sub poalele unui munte frumos cu nume urât, răzbate prin bezna codrilor de brad în valea Izvorului, la Sinaia, și-naintăm pe jos, călăuziți de-un pădurar, pe năprasnica spintecătură a lalomiții. Trecem anevoie peste prăbușituri de stânci, chemând uneori și brațele-n ajutor; urletul apei ne silește să vorbim tare.

— Nu ne-om rătăci, bade Stane, să-nnoptăm pe-aici?!

Pădurarul se uită liniștit la noi și zâmbește; apoi, ridicând mâna, ne-arată la stânga-n fund, printre cheliile munților, un țugui mai depărtat, aurit de razele soarelui.

— Stă soarele pe Zănoaga... avem destulă vreme. Acolo să vedeți mândrețe. Sus detot, chiar pe vârful Zănoagei, s-așterne-o pajiște frumoasă, care se cheamă „Podu-cu-florile”, că-i numai flori toată, și la mijloc e un lac așa cât fața unei arii de mare, și-i limpede, limpede apa, ca lacrima, iar împrejurul pajiștii, pe margini, sute de stânci înalte și colțuroase stau înșirate, parcă-s puse s-o păzească. Povestesc bătrânii că s-au fost ascuns odată

acolo niște domnițe pe care le fugăreau tătarii, și când le-au dat păgânii de urmă, ele s-au suit sărăcuțele pe stânci și s-au azvârlit în prăpastie, unde-au pierit...

Trecem printr-o rariște de fagi și ieșim la „Cheia Tătarului”. Aici Ialomița deschide vitejește porțile Bucegilor și se aruncă peste sfărâmurile stăvilarelor, prin adâncă desfundătură a muntelui, ce răsună ca un gang uriaș, de vuietul nahlapilor. Pășim cu grijă printre stânci prăbușite, subț îngusta fâșie de cer întinsă, trambă de lumin-albastră pe crestele celor două ziduri de piatră ce se ridică, drepte, înalte, năprasnice, de-o parte și de alta.

Dar ce frumoasă și veselă priveliște ni se deschide la ieșirea din cheie! Deodată valea se lărgeste, desfășurând în dreapta podișuri întinse, verzi, descoperite, pe legănarea cărora te uiți ca pe valuri în sus, până-n cătarea Vârfului-cu-Dor, la stânga se-nalță trăgănat muntele Padina, în creștătura căruia se vede-o căsuță albă, singură-ntre stânci – vama de la Strunga; în fund, în fața noastră, peste dungile de brădet ce se diștern pe vale ca niște grădini, se ridică, vinete și prăpăstioase, meterezele Obârșiei. Aerul dulce, răcoros, miroase-a pajiște și-a pădure. Soarele scapătă după muchea Padinei. Valuri de umbră îneacă valea. Trecem pe lâng-un hierăstrău părăsit, peste grămezi de leături și de scânduri înnegrite de ploi. Nu se aude decât șuietul potolit al apei, ce pare că stă s-adoarmă, culcată între răzoare de flori. Și toate ni se par sfinte în singurătatea și în măreția acestui cuprins. Înaintăm tăcuți, ca-ntr-un templu, în adâncă liniște-anserării. Un călugăr ne iese-nainte și ne urcă pe-o potecuță tăiată-n brâul muntelui din stânga. Suntem la schitul „Peștera”.

Pe-un prag ridicat deasupra vâltorilor Ialomiții, o spărtură largă se deschide, boltindu-se în coasta stâncoasă a muntelui Bătrâna. La intrare, sub tavanul ei

Înalt, scobit ca un fund de corabie, e o bisericuță, pe de lături, pe lângă pereții umezi și-nnegriți de fum, câteva chilii scunde, întunecoase, adăpostesc vro doi-trei călugări, ale căror chipuri au împrumutat ceva din sălbătăcia peșterei. Un izvorăș limpede lunecă pe sub zidul din stânga. În fund tavanul se pleacă și pereții se apropie, ca și cum ar vrea să-ți închidă trecerea. Multă vreme nu s-a știut ce e mai departe. Mâna îndrăzneată și scotocitoare a omului a spart în sfârșit și încuietorile acestor tainiți. Acum vestita peșteră te lasă să intri în toate cămărilor ei, să străbați departe în firoasele-i adâncuri, s-auzi șopotul izvoarelor ascunse și plescăitul răsunător al cascadei – o ploaie de pietre scumpe la lumina torțurilor – să vezi cele două lacuri ce dorm, limpezi, albastre, fără nici o-ncrețitură, sub mândre ploguri de piatră, din vârful cărora atârnă felurimi de ciucuri albi și lucii ca de marmură, și de-aici să te urci în marele dom al peșterii, sub uriașa boltă împodobită cu stalactite, – în minunatul palat unde-au împărățit odinioară „urșii speluncilor”, ale căror oase zac, de cine știe câte mii de ani, risipite pe lângă pereți. În fund de tot este o altă încăpere largă – cea din urmă – care, pentru frumusețea și bogăția stalactitelor ei lungi și sclipitoare,

s-ar putea numi „sala coloanelor de marmură”.

41. PE OBÂRȘIA. LA OMUL. PE VALEA CERBULUI

E frig; încă n-a răsărit soarele, și noi de mult urcăm pe coastele uscate și priporoase ale Obârșiei. Schitul a rămas departe-n urmă; la stânga, în jos, de-abia se mai zăresc, dincolo de spintecătura Ialomiței, câteva pete negre de

codru, tot mai largă și mai adâncă se cască năprasnica vale de sub noi; în dreapta se-nalță surele metereze ale Bucegilor, turme de stane se-nșiră pe creste, pale de ceață se mișcă molatec pe dinaintea lor. Unde te-ntorci, nu vezi decât spinări goale de munți, întinsa domnie-a prăpăstiilor și-a pustietăților de

piatră, – nici un copac, nici un izvor, nici un petecută de verdeață pe care să-ți odihnești privirea. De-asupra „Babelor” o lumină albă se-mprășteie pe cer, un pisc înalt s-aprinde de cealaltă parte, apoi altul, – perdeaua de ceață se rupe, și-un snop de raze, lungi sulii luminoase, săgetează văile. Încă două ceasuri de urcuș, și suntem pe vârful cel mai înalt al Bucegilor, pe creștetul plesuv al „Omului”.

Când te vezi aici, întâi te încearcă un fel de neastâmpăr, o dulce neliniște, parc-ai fi gata să zbori. E în cuprins ceva așa de măreț și de sărbătoresc, că uiți deodată și osteneală, și foame, și sete, și nu te mai înduri să stai jos – privești uimit în toate părțile, respiri din adânc aerul acesta proaspăt, răcoros, ce pare că miroase-a zăpadă, ochii tăi sorb cu nesaț depărtările, și nu știi ce sentiment de voioșie, de copilărească semeție te face să-ți ridici fruntea și să cauți falnic în jurul tău, ca și cum ai fi lucrat și tu la așezarea atâtor podoabe, ca și cum în clipa asta, anume pentru tine se-nalță-n slăvi de pretutindeni popoarele de munți...

Ne oprim la picioarele celor trei namile de stânci înfipite în creștetul Omului – cea din mijloc, privită mai de departe, are într-adevăr ceva din chipul omenesc. În spatele lor e o colibă de piatră, unde te poți adăposti pe vreme rea. De jur împrejur bolovani risipiți, – te-ai crede pe ruinile unei cetăți fantastice. Și-i liniște, nici o adiere de vânt, nici o pasăre în aer, soarele scânteie pe muchile Coștilei, ce-și sprijine spinarea de cei doi uriași bătrâni:

Morarul, pe culmea căruia poți sta c-un picior în România și cu altul în Transilvania, și Caraimanul, cu țăncuri ascuțite, pe brâiele cărora cresc friguroasele steluțe de munte – „Floarea reginei”. Și vârfuri multe, nenumărate, răsar din toate părțile, unele din altele, se pleacă și se-nalță în limpezișul zărilor, ca și cum ar da să spargă cu zimții lor bolta albastră a cerului. Printre ele privirile coboară pe stepene de codri în depărtările văilor; unde și unde se zăresc în pâlcuri locuințele omenești, stropituri albe pe fundul adâncului, unele sclipitoare ca niște cioburi de oglindă... Așa trebuie să vadă vulturii orașele noastre din mândra lor împărăție.

De pe Omul, „o tulim o țără” – cum spune badea Stan – pe șeaua ce se-ndoaie spre Caraiman, și după ce scoborâm câteva sute de pași pe iarba lunecoasă, crescută-n fuioare, așa de potrivit numită „barba-caprii”, facem la stânga și intrăm în Valea Cerbului, în uriașa spintecătură a bucegilor, ce ține din străjile Obârșiei până jos, în matca Prahovei. Păreții crăpați, stâncoși, sunt așa de înalți și de repezi, poteca așa de îngustă și fără sprijin, că uneori te oprești cu frică pe câte-un colțișor de piatră la mijlocul prăpastiei, te uiți în jos și parcă ți se taie picioarele când vezi câtă adâncime e sub tine. În fund, pe treptele de stânci, s-azvârle pârăul Cerbului în sărituri mari, ce recheamă în închipuirea poporului goana speriată a unui cerb. Din când în când te uiți înapoi și ți se pare că munții se pornesc și vin după tine. Și mergi prin prăpastia asta mai bine de trei ceasuri; iar cine-a pierdut cărarea poate să rătăcească și-o zi-ntreagă până să-i dea de capăt. Devala malurile se pleacă. Intrăm într-un codru de brazi. Acum pășim fără grijă pe cărarea largă, umbrită, brazde noi de mușchi ne îmbie să ne mai odihnim, izvoarele freamătă în toate părțile, ici-colo câte o rază piezișă de soare tremură prin cetini; de jos vine tot mai tare un sunet

de clopot – ne-apropiem de Bușteni; încet, sufletele noastre încep să se reculeagă: priveliștea nemărginită din vârful Bucegilor, înălțimile acelea amețitoare, nenumăratele castele ce despicau zărilor cu turlele lor albe și neregulate, Valea Cerbului, cu firoasa ei măreție, toate frumusețile și minunățiile pe care le-am văzut, acum, când ne revin în minte, pare că au ceva din farmecul lucrurilor visate.

42. PE VALEA PRAHOVEI: PREDEAL, AZUGA, BUȘTENI, SINAIA

Pe sub coastele Bucegilor, pe dinaintea celor mai înalte și mai frumoase vârfuri, se deschide de la miazănoapte spre miazăzi Valea Prahovei – pustietăți și întunecimi de codru acum două sute de ani – astăzi valea cea mai locuită și mai bogată din țară. Pornește de la hotar, din dâmbul Predealului, și se lasă-n cotituri trăgănite printre munți până dincolo de Câmpina, unde-și topește malurile în largul neteziș al *șesului*.

Cum intri din Transilvania, pe frumoasa șosea ce s-așterne pe vale, ai, în stânga, clădirile mari ale gării ș-ale vămii, în dreapta – o cascadă de vile ce se revarsă pe sub poalele codrilor în jos pe tăpșanul verde, întins ca un covor la soare. Aici e Predealul, sat mare, așezat în curmătura munților pe unul din cele mai înalte podișuri din marginea țării. De-aici țâșnesc de pe sub maluri izvoarele cari, mai la vale, se adună într-o singură albie și dau ființă Prahovii. Șoseaua se lasă pe sub Clăbucetul Taurului, pe lângă schitul Predeal, taie satul Azuga, căruia îi dau o înfățișare de oraș numeroasele fabrici ce-și

înșiră înaltele coșuri, înnegrite de fum, de sub coasta muntelui Sorica până în matca Prahovei. Păduri nesfârșite se ridică de o parte și de alta. În lungul apei aleargă zgomotoasele trenuri, unele gâfâind la deal, altele, repezite la vale, în goană amețitoare, desfundând munții și-nfiorând codrii cu șuierul mașinilor și cu uruitul asurzitor al roților.

Din Azuga șoseaua face o îndoitură largă spre dreapta, încunjură tunelul drumului-de-fier și dă în Bușteni. Aici valea se mai deschide. Poieni întinse, stropite cu flori, s-aștern între izvoare. Case frumoase, vesele – un adevărat orașel de munte – se răsfață la soare pe tăpșanul din stânga, în fund codru de brazi, iar din întunericul codrului se ridică, vinete și prăpăstioase, crestele Bucegilor, cu brâie albe de zăpadă și cu țancuri ascuțite, pe cari numai vulturii și norii le ating. De nicăiri nu se văd așa de bine și de aproape uriașii gemeni din fața Zamorii, stâncoșii Jepi ce stau ca două străji la meterezele Bucegilor. Sub poalele Jepilor, din deal de Poiana-Țapului, e frumoasa cădere de apă, vestita Urlătoare, unde pârăul se aruncă de sus, de pe o prispă de piatră, și cade drept, de la o înălțime de 15 metri – un sul lucitor de cristal, ce se sparge cu zgomot în volbura de jos.

La șapte kilometri din Bușteni, tot pe partea dreaptă a Prahovei, e Sinaia – capitala de vară a țării. Acum două sute și mai bine de ani erau pustietăți pe aici. Muntele Molomoț (Furnica) era acoperit de păduri, un singur schituleț era ascuns într-un luminiș, pe brâul muntelui, unde pusniceau câțiva călugări. Povestea spune că-n noaptea de Sfântă Mărie îngrijitorul schitului, ieșind de la utrină, ar fi stat puțin să se odihnească pe culmea dealului sub care e astăzi mănăstirea Sinaia, și, fiind ostenit, ar fi ațipit, și un vis preafrumos i s-ar fi arătat în somn. I se părea că din vale cântări îngerești s-auzeau

înălțându-se în slăvi, iar jos, pe o poieniță, se făcea parcă o „lumină mare ca ziua, și două cete de tineri îmbrăcați în alb, cu lumânări aprinse, cântau troparul adormirii, și cum au încetat cântările, s-a pus iarăși întunericul nopții”. Mai târziu, auzind despre asta spătarul Mihai Cantacuzino, și aducându-și aminte că, pe când se afla ascuns de prigonirile turcilor în muntele Sinai din Arabia, cugeta că, de se va mai întoarce cu zile în țară, să facă o biserică, a pus de-a zidit o mănăstire pe poienița aceea, din vale de schitul Molomoț, și i-a zis *Sinaia*, „după asemănarea Sinăiei cei mari”. Și-a stat această mănăstire aproape două veacuri pitită în pustietatea codrului, până ce într-o zi, viind Domnitorul Carol I pe aici, și plăcându-i mult frumusețea locurilor, a hotărât să-și facă așezare de vară în valea asta liniștită și răcoroasă. Copacii s-au abătut, un falnic castel s-a ridicat deasupra Peleşului, și un oraș a răsărit, ca-n basme, pe coastele muntelui Furnica. Stau astăzi bătrânii, vechii cărăuși, care de pe la Orășii până la „Slonul de piatră” de sub Zamora umblau cu chervanele numai prin pustietăți, stau și se uită ca la o minune la atâta sodom de case, care de care mai mândre, cățarate pe brâiele muntelui, și parcă tot nu le vine să-și creadă ochilor... Iar noaptea, noaptea, când tot orașul strălucește la lumina lămpilor electrice, când cele mai frumoase stele parcă s-au coborât din cer ca să dea farmec văii aceștia, Sinaia pare o vedenie de prin alte lumi – Bucegii se-nalță și o privesc înmărmuriți – un mândru colț de rai aninat pe poalele lor, și-și zic și ei, de bună seamă, vorba bătrânească: „Omul sfințește locul”. Unde-i schivnicul de la Molomoț, să-și vază aievea visul lui de acum două sute de ani?

De jos, din marginea parcului, o luăm încet pe șoseaua ce urcă trăgănat la deal, trecem prin curtea mănăstirii și scoborâm pe valea Peleşului. Un tăpșan

verde se ridică în fața noastră și sus, pe-o așezătură deschisă la soare, svelt și luminos iese din codru „Castelul Peleş” – podoabă uimitoare, de o măreție și de o frumusețe cum nici prin basme nu s-a pomenit. Răzoare de flori îl încunjoară, molcom îi cântă și-i sar împrejur izvoarele, și-i aruncă pietre scumpe, iar soarele, la asfințit, se oprește pe „Piatra Arsă” și lung, și cu drag se uită în vale la minunea asta, și parcă nu se îndură să mai plece. – Așa, cătând spre castel, moșnegii Bucegilor au văzut într-o seară pe Regina noastră stând gânditoare la fereastră, și i-au trimes veste prin crainicul Peleş, c-ar vrea să stea de vorbă – mărire cu mărire – că multe au de spus și-s mii de ani de când așteaptă o minte să-i priceapă. Și le-a răspuns buna regină, că-i gata să-i asculte. Și s-au pornit atunci gureșul Peleş și „Vârful cu dor” și „Furnica”, și „Jepii” și „Omul” și toți munții, și toate izvoarele cuprinsului acestuia, și și-au spus tainele și păsurile lor, de la Adam Babadam și i-a ascultat Măria Sa, cu milă și cu dragoste, pe fiecare, iar din spusele lor o măiastră carte a izvodit, o carte plină de adâncuri, nepieritoare, ca și munții și izvoarele, care i-au povestit-o.

43. CÂMPINA. VALEA DOFTANEI. SLĂNICUL-PRAHOVEI

De la Sinaia șoseaua se-ndoaie puțin pe vale, apoi cotește la stânga, trece Prahova și, amăgind dealul, se urcă tiptil pe brăiele-i încâlcite, dă stâncile la o parte, așterne pod înalt peste Orății și iese în luminișul de la Posada. De-aici se deschide cea mai largă și mai frumoasă vedere pe Valea Prahovei în jos. Se trag perdelile munților în lături, și-n depărtare, cât bate ochiul, vezi lunga

șerpuire-a apei presărând pete de argint din ce în ce mai mici, din ce în ce mai dese pe prundul alb, între malurile-rupte, din ce în ce mai plecate, din ce în ce mai strâmte – o lumină dulce, odihnitoare, limpezește valea, dealurile sure se topesc în adâncimea zărilor. De pe la Orășii șoseaua e tăiată-n munte, din marginea ei se prăbușesc în jos teancuri de lespezi uriașe, cărți răscolite, pe filele cărora a scris vremea istoria zbuciumată a pământului. Jos vâjâie Prahova, codrii clocotesc de zgomotul trenurilor. Pe la Comarnic valea se mai lărgeste, șoseaua trece de partea cealaltă, pe dealul din stânga, străbate Breaza și se lasă trăgănat în jos, între malurile sparte și-nnegrite de păcură de sub podișul Câmpinei. De aici încolo Prahova iese-n larg, soarbe undele Teleajenului din jos de Ploiești, și la hotarul județului se toarnă-n Ialomița, care duce Dunării toate apele Bucegilor.

Părăsim șoseaua, urcăm dealul din stânga și intrăm în Câmpina – un orașel liniștit, așternut la pragul munților pe-o colină dezvălită, bogată-n izvoare de petrol. Aici trăiește într-o căsuță retrasă, departe de zgomotul lumii, cel mai mare artist al neamului nostru – pictorul Grigorescu. În ce lumină fermecătoare ni se arată frumusețile țării pe pânzele acestui maestru! Sub ceruri albastre, calde, pe-ntinse revărsări de plaiuri, pasc turme de oi; un cioban stă rezemat în bătă pe o muche de deal; păduri ruginite de toamnă își scutură frunza, nori albi, ușori se mișcă pe deasupra lor; pe văi depărtate sclipesc râuri de argint; căsuțe albe, vesele, se ivesc dintre copaci; de pe coline coboară-ncet, alene, boi înjugați la care încărcate cu fân, într-un nor de praf trece pe drum o laie de țigani; o țarancă-naltă, zveltă, pășește agale și toarce, ducând la păscut un cârd de viței... Și nu știu ce aer de bunătate, de liniște și de curată și înălțătoare iubire plutește în jurul

acestei lumi ieșite din mâna artistului, – o lume sănătoasă, în care toate trăiesc: un colțișor de pajiște, o tufă subțire și albă de mesteacăn, o gingașă floare de câmp, vii te privesc din tablou, îți surâd, îți vorbesc cu drag, și ce de lucruri frumoase-ți spun de țara ta!

leșim înseninați din casa maestrului, ca dintr-o biserică în care ne-am rugat. Ni-s plini încă ochii de atâta lumină, și când, după un ceas de urcuș prin pădure, coborâm în valea deschisă a Doftanii, ni se pare că luncile verzi, și casele albe de pe poalele măgurilor, și vitele ce pasc, și cârcima de la drum, și malurile rupte ce se depărtează în susul văii spre Teșila sunt podoabe desprinse de pe pânzele artistului.

În stânga Doftanei se arată, pe încheietura colinelor, satul Telega, cu bogata-i ocnă de sare, la gura căreia vine, peste dealul Câmpinei, o ramură de drum-de-fier. Mai în sus, spre miazănoapte, într-o frumoasă deschidere de șes, e vechea mănăstire Brebu, îngrădită cu ziduri înalte, ca o cetate. Aici a stat odată, îngrijată, și-a bătut mătânii pentru mântuirea țării milostiva domnița Elena, soția lui Matei Basarab, pe când domnul, în lupta de la Finta, roșea lunca și undele lalomiței cu sângele vărsat în deșert al bieților români, – crâncen și nelegiuit război, care-a lăsat una din cele mai dureroase pagini din istoria neamului nostru. De la Brebu o retezăm călări peste culmea Negrașului, și după un drum greu de patru ceasuri, ne lăsăm, printre huceaguri, pe plaiul Vărbilăului, la Slănicul din Prahova. Satul e așezat pe vale, străbătut de apa Slănicului, în care se preling izvoarele ce mijesc de pe sub dealuri și lasă pe iarba uscată cărări albe de sare. În dreapta sunt băile, ceva mai sus sunt clădirile mari ale ocnei. Ne scoborâm „cu hârzobul” pe gura strâmtă și întunecoasă a ocnei: de jos vine răcoare ș-un năbușitor miros de petrol, apoi s-aud

ciocanele zingănind din ce în ce mai tare, deodată o lumină albă, scânteietoare, ne-mpresoară din toate părțile – am ajuns. Suntem aievea pe alte tărâmurî, în unul din acele palate de cristal cu care ne minunau basmele copilăriei. În uriașele galerii deschise la o adâncime de aproape o sută de metri, sub lumina vie a lămpilor electrice, spărgătorii ce viermuiesc pe lângă pereții înalți și strălucitori ai bolților par niște pitici care se joacă. Nimic nu se mai aseamănă cu ce știm noi. Și sunetele sunt altfel aici. Izbesc ciocanele-nțețit în sticloasele ziduri, blocuri mari, tăiate regulat, se răstoarnă greoaie în cărucioare, bubuie adâncul tot de zgomotele muncii. Suntem în una din cele mai bogate saline din lume; sute de ani am putea îndeștula pământul numai cu sarea de-aici. Ne ridicăm; c-un fior de neliniște simțim golul crescând sub noi, tot mai departe și mai înfundat auzim zingănitul topoarelor... Iată-ne iar la buna lumină a soarelui. Puțin mai la deal e oca părăsită, hăul fioros și răsunător, în fundul căruia nu te poți uita. Alături se-nalță, cât o biserică, o stană albă de sare, răbufnită din sânul pământului, – scapără-n soare muchile-i lucii și străvezii, pe sus ploile au împodobit-o cu „arabescuri”.

44. VALEA TELEAJENULUI

Prin frânturi de măguri, subt arșița soarelui, tăiem spre răsărit meleagurile pustii, scrijelate de izvoare sărate ce usucă iarba pe unde trec, și ne lăsăm pe surpătura Runcului în valea Teleajenului. Ne oprim puțin în Vălenii-de-Munte, orașel vechi de peste șase sute de ani, așternut, între izlazuri și livezi de pruni, pe râșorul Văleanca. Pe spintecătura asta se vede că și-au făcut vad gloatele tătarilor când s-au năpustit înapoi, pentru că toate satele

de pe Teleajen, până-n cheia Bratocii, păstrează amintiri – doine, legende, nume de locuri – de pe vremile acelea de groază. De-aici o luăm pe apa Teleajenului, pe lângă Drajna-de-sus, unde s-au descoperit de curând, pe culmea dealului Gradiștea, urmele unui însemnat lagăr roman, și după un drum de patru ceasuri, peste dealuri sparte de viiturile șuvoaielor, printre hârtoape prăpăstioase, ieșim la mănăstirea Suzana, așezată-ntr-o poiană frumoasă, pe-o frunte de dâmb, sub care se azvârl în Teleajen pârăul Stanca din dreapta și Epurașul din stânga, tăind pe braniștea văii o cruce de argint.

Toacă. Împodobite peste comanac, în lungi rase de șeiac, lin pășesc măicuțele spre biserica din mijlocul curții. De jur împrejur, pe marginile întinsului covor de iarbă, se înșiră chiliile – căsuțe albe, curate, gătite ca de sărbătoare, cu flori multe, dintre care se înalță mai mândre tomnaticile dimitrițe. Dulce, tânguitor, răsună în liniștea cuprinsului glasurile cântăreților de strană. În aer e un îmbătător miros de mintă și de dumbravnic. Și vorbe grăbite, neînțelese, bolborosesc pe sub pământ – e sfada apelor din vale.

De la Suzana-n sus drumul se leagănă între dealuri îmbrăcate-n codru, pe-ndoiturile Teleajenului. Unde și unde se desfac luminișuri verzi, răcorite de izvoare limpezi. Urcăm un tăpșan, și deodată, ca și cum s-ar fi tras repede o perdea, înaintea noastră se face larg, și-o priveliște neașteptată ni se deschide. În fund un șir de munți îmbrățișează zarea; din desimea codrilor, cei învelesc pân' la brâu, falnic își înalță grebenii colțuroși, albi, ca sideful, desfășurați în arc pe albastrul cerului; iar jos, în mijlocul acestei îngrădiri de codri și de munți, o încântătoare poiană s-așterne pe malul stâng al Teleajenului, pe ea sunt presărate câteva case de țară, mai la o parte-nspre pădure-i mănăstirea Cheia, dincolo, la

sânul drumului, vama Bratocea. Descălecăm în pragul acestui rai, ascuns în pâlnia celor mai frumoși munți din Șirul Tătarului. Deasupra noastră țancurile zimțuite ale Tigăilor, aprinse de cele din urmă raze ale soarelui, par o cunună de flăcări. Amurgul iese din codri. Pe vale e pace, răcoare, ș-un dulce miros de fâneață.

45. ÎN MUNȚII BUZĂULUI. SIRIU

De pe culmea Tatarului, unde se răzoresc hotarele noastre cu ale Ardealului, ne luăm rămas bun de la mândrețele ținutului Prahova și cătăm spre răsărit, peste clocotișul plaiurilor, la munții cei plini de comori – la Carpații blânzi și darnici ai Buzăului. În jurul nostru, în lumina limpede a zorilor, se înalță mii de catedrale. Soarele răsare din spatele Siriului. Turlele ascuțite prind a se rumeni. Sub noi ceața se risipește, pale fumurii plutesc pe creștetele codrilor, încep apele să se lămurească pe spintecătura văilor.

De-aici pornesc și se desfac în raze spinările rășchirate ale munților – ca printre degetele unui pumn uriaș țâșnesc din toate părțile râuri furioase ce trag în matca lor suvițele despletite ale pâraielor ș-arunc-o plasă de argint peste podoabele Buzăului. În depărtare, cât gonesc ochii, se desfac podișuri verzi, plaiuri luminoase ce se lasă în cascade pe stepenele munților, cătră satele răzlețite pe văi, târle de oi se zăresc pe sub poalele codrilor, mori și hierăstraie de-a lungul apelor. Intrăm în trecătoarea de la curmătura Crasnei, scoborâm în valea Tătăruțului și ieșim la cărare bătută de turme în mândra pădure de molift așternută pe coastele muntelui Siriu; urcăm din ușor, pe sub bolți de cetini, printre înaltele ferigi iubitoare de umbră; calde, sfiicioase mângâieri de soare tremură pe

trunchii arămii; în stânga se deschid luminișuri – din pragul lor cătăm în larg, spre miazăzi; departe în zări se deslușesc cătunele împrăștiate pe încheieturile măgurilor, întinsele obrații ale Chiojdului-din-Bâsca, sat mare de moșneni cuprinși, ale căror livezi și izlazuri pornesc din pajerea hotarului și merg una până hăt în pripoarele Nehoiului, aproape de apa Buzăului. După două ceasuri de suiș trăgănat ieșim deasupra, în înalta și luminoasă pustietate de pe „Fețele Siriului”. Ne odihnim la capătul podișului pe una din stâncele ce împrejmuesc încântătorul lac al Siriului. Stă soarele la nămezi. Peste vrăjitul cuprins domnește o liniște dumnezeiască. Uimiți, ne uităm în apa lucie, în adâncul albastru al acestui crâmpei de cer încopcit în stânci, la picioarele noastre. Ș-o clipă trăim în basme. Aici spun ciobanii că vin vulturii, primăvara, de beau apă ca să-ntinerească, aici își învață puii să zboare, deasupra acestei oglinzi fermecate mijesc de somn, cu aripele-ntinse, trufașii regi ai înălțimilor.

Ne lăsăm în jos pe pâraul Mreaja, care-și trage izvorul din apele lacului, trecem prin locuri râpoase, peste grumaji de stânci, ca să dăm *mai de-a dreptul*, ceea ce-i pururea drumul cel mai lung, cum spune-așa de bine înțeleptul nostru popor. Iată-ne în sfârșit pe frumoasa vale a Siriului, deschisă-ntre păduri de brad și plaiuri vesele, cu întinse fânețe ce-ți odihnesc ochii și te-mbată de mireasma florilor. Pe valea asta, aproape de apa Buzăului, ne-ntâlnim c-un tânăr învățat francez, care umblă să afle vacul și tainile pământului în cartea necercetată încă a munților noștri. Frumusețile naturii, ca și ale artei, împrietenesc pe oameni ușor. El vine tot din Prahova, pe altă vale însă, pe Bâsca Chiojdului, a văzut cam aceleași locuri pe care le-am văzut și noi, și de aci încolo facem o bună parte din drum împreună.

46. MELEDIC

După mai multe zile de călărie și de zdruncen, și nopți de nesomn pe la stâne, să stai răsturnat într-un jilț moale, pe-o limpede seară de vară, în liniștea solemnă a munților, sub un cer învăpăiat de stele, și s-ascuți pe un străin deștept care a umblat și a văzut lume multă, să-l ascuți vorbindu-ți cu uimire de țara ta, de frumusețile și de bogățiile ei, iată o fericire din acelea care-ți lasă-n viață dungi neșterse de lumină, cărări de-a lungul cărora îți porți cu drag aducerile-aminte.

Suntem la Meledic, una din cele mai largi deschizături din Carpații Buzăului. Măgura pe care stăm – un vârf înalt de unde privim toată valea Meledicului și munții depărtați cari-o înconjoară – se cheamă „Gruiul Haiducilor”. Un mândru castel se ridică pe marginea lacului, flori nepresoară, stelele tremură-n lac, lin clincătă pe vale apele Slănicului.

— Doamne, frumoasă țară mai aveți... Pământul d-voastră e într-adevăr o mamă care vă răsfăță: el vă dă, aproape de-a gata – și asta nu este totdeauna un bine – vă dă cu mâna largă fructele cele mai gustoase, grânele cele mai căutate în Europa și vinuri despre cari noi, la Paris, vorbim ca de lucruri din povești. În alte părți va să muncești și s-asuzi din greu, să te lupți piept la piept cu pământul ca să smulgi și tu ceva din bogățiile lui, fără să mai vorbim de țările friguroase unde glia e săracă și unde oamenii sunt nevoiți să ceară mărilor hrana pe care nu le-o poate da pământul. Aici am văzut pășuni întinse rămase nepăscute, păduri nemărginite ce par a fi crescut numai pentru podoaba munților și adăpostul fiarelor, gorgane de sare și râuri de păcură ce de sine au izbucnit din adâncuri, nerăbdătoare, viind ele la d-voastră. Eu am

rămas pe gânduri ieri, la Lopătari, când am văzut pe deal limbile acelea de flăcări, străvezii, tremurătoare în bătaia soarelui – îmi închipuiam... poți oare să nu visezi într-o țară ca a d-tale?... îmi închipuiam că pe dealul acela al Smoleanului s-ar ridica un oraș care s-ar încălzi și s-ar lumina c-un gaz așa de curat, strecurat cu atâta grijă și împărțit cu atâta dărnicie de bunul d-voastră pământ, și că toți munții aceștia – frumoșii munți ai Buzăului, care au lacuri, și chihlimbar, și aur – și-ar deschide deodată ascunsele lor comori și le-ar revărsa asupra acelui oraș, asupra țării întregi... Ce noapte divină, și cum te îndeamnă la vorbă și la vedenii!... Spune drept dacă patria d-voastră – pe care-mi închipui cât trebuie s-o iubiți – nu vă dă adesea visuri de acestea, dintr-o mie și una de nopți. În orice caz, mărturisește că sunteți un popor fericit.

— Ar trebui să fim. Îți spuneam însă ce istorie zbuciumată am avut, o luptă a fost aproape toată viața noastră, și un câmp de jaf și de măcel – pământul țării. Și azi găsesc plugarii noștri săgeți pe unde ară, și piteni și zăbale ruginite, și oase de cai cu oase de viteji amestecate. Pe când d-voastră munceați în liniște, și ridicați altarele luminii apusene, noi păzeam – străji credincioase și neadormite – la porțile Carpaților, noi ne luptam, sărmanii, neștiuți și neajutați de nimeni, și apăram cu sângele nostru sfânta și rodnică d-voastră pace... Gardă care moare – cum ziceți în mândra d-voastră limbă – moare, dar nu se predă. *Noi* am fost garda aceea! Vedeți dar că nu vă suntem tocmai străini, și că am pus și noi ceva – de departe – la lumina asta mare, spre care de-abia acum, de câțiva ani, putem să ne întoarcem fața și să ne adăpăm, la strălucirea ei, sufletele noastre așa de-nsetate, de veacuri însetate. Poporul nostru e încă sub spaima primejdiilor prin care a trecut. El nu-i strângător, pentru că a strâns de mii de ori, și de mii de ori a fost jăfuit; el

nu-i încrezător în dreptatea și rânduiala omenească, pentru că mereu s-a încrezut, și mereu a fost înșelat, și de oameni, și de soartă. El e acum, bietul, ca un copil bătut, un copil bun, blând, înzestrat cu cele mai alese însușiri – comori ascunse dorm încă în sufletul lui, ca și în pământul pe care trăiește – și în ziua când, înseninat și trezit la adevărata viață, va fi chemat să și le arate, nu va fi popor pe lume mai cuminte, mai generos și mai de ispravă ca poporul românesc.

Și atunci, scumpul meu domn, frumosul d-tale vis, visul nostru al tuturor, nu va mai fi un vis...

47. MUNTELE PENTELU. MÂNĂSTIREA GĂVANU

Soarele e de trei suliți pe cer, spune moș Gheorghe, la noi sunt zece ore, și când am plecat, nu se zărea vârf de suliță. Departe a rămas în urma noastră valea Meledicului, cu băile ei, cu mândru-i castel și strălucitoarele-i lacuri, vechea mănăstire și posomorâtele ruine ale Cetății lui Vintilă-vodă de pe malul Slănicului. Numai legendele, minunatele legende ale Meledicului, merg cu noi pe plaiuri. Le poartă moș Gheorghe în tolbă. Și cum le spunel...

— De unde le știi așa, moș Gheorghe, că d-ta nu ești de pe-aici?...

— Ei, apoi au mai venit *e/e* pe la noi...

Vorbește rar și așezat. Din când în când își dă puțin capul pe spate, surâde pe sub mustață, ș-atunci toată fața i se luminează.

Un trup mijlociu, vânos, sprinten la mișcări; piciorul strâns bine în opincă, ițari de dimie, o curelușă peste

cămașa de cânepă, scurtă-n poale, strâmtă în mânici, – un chip uscățiv, fără vârstă, ars de soare, ochii vii, mustața roșcovană, tunsă puțin pe buze, chica retezată, și o căciulă cât toate zilele, pe care o dă moș Gheorghe – la anumite vorbe – când pe ochi, când pe ceafă, când pe-o ureche. E pândar în Jitia și-i zice lumea *moș* de când era mic, pentru că vorbea „în tâlcuri” și tot cu oamenii mari îi plăcea să stea. Are un frate în București, învățat, însurat, procopsit acolo: de zece ani n-a mai venit în satul lui și nu mai vrea să știe de cei care și-au luat mămăliga de la gură ca să-l dea la carte.

— S-a făcut boier... Săracu!

— De ce sărac, moș Gheorghe, că zici c-a ajuns bine?

— Hm... bine să-i dea Dumnezeu. Da' eu știu o vorbă țărănească de-a noastră, și mi-i dragă, ș-o spun și la copii acasă:

*„Decât să-nting în unt
Și să mă uit în pământ,
Mai bine să-nting în sare
Și să mă uit la soare!”*

Frumos și-a dat căciula pe ceafă și s-a uitat în sus, iar mie mi s-a părut că văd în el – în scăpărarea acelei clipe – toată mândria neamului românesc.

Tăiem în lung înaltul dezvăliș de pe „Podul Calului”. În jurul nostru, ieșind din văi, codrii de brazi s-agață de stânci. Pe deasupra lor ochii scapără departe, în largul zărilor. Spre miazănoapte s-alungă șirul nesfârșit de măguri, ca valurile unei mări. Falnic și luminos se ridică-n fund blândul rege al atâtor înălțimi, vestitul Penteleu, cu cele mai grase pășuni, cu cele mai încântătoare și mai bogate plaiuri din tot cuprinsul Carpaților noștri. Din podișuri moi, trăgănate, pare că-l vezi cum crește, cum se

desface-n sus, puternic și singur, lămurindu-și fruntea boltită pe albastrul cerului, împingându-și spinarea rotundă, gigantică, spre munții Ardealului. Din trunchiul lui pornesc, rășchirate, ca degetele unei mâini, cele cinci ramuri mari, descoperite: Cernatul, Miclăușul, Piciorul Caprii, Vâforâtul și Zănoaga. Pete de umbră se poartă pe codri și pe luminișuri. Întunecat, în manta-i de brazi, senal-ță-n fața noastră muntele Cireșu.

Cărarea intră-n desiș. Răsună sub picior pământul uscat și vânat ca cenușa. Tufe mărunte de afine se întind pe lângă arborii doborâți de bătrâneță.

— Mai avem mult, moș Gheorghe, pân' la Găvan?

— Mai e nițel. Așa, ca o fugă de iapă... până crapă.

Urcăm din greu tihăraiele umbrite ale Cireșului, maluri de sigă sparte de puhoaie, brazi de înălțimi uimitoare, fagi stufoși cu ramurile încărcate de jir, pe dâmburi deschise mesteacăn albi, cu frunza mărunță, ușoară – o ploaie de bănuți în aer; jos, în vale, s-aruncă vâjâind undele zbuciumate ale Jgheabului. Un cerb speriat trece-n goană pe dinaintea noastră, cu botul înainte, cu coarnele lăsate pe spate, ca o săgeată spintecă desișul, lung freamătă pădurea în lungul lui. O luăm pe hățașe la stânga și coborâm în Găvan. Descălecăm în curtea verde, tăcută, tristă a mănăstirii.

— Uf, că greu a mai fost, zic eu, șchiopătând puțin de osteneală.

Da' moș Gheorghe, care-a venit pe jos tot drumul, și cu merindele în spinare, clatină din cap, surâde pe sub mustață și mă privește lung.

— Asta-i curat vorba aia: „În loc să geamă boii, scârție caru”.

Mănăstirea este ascunsă într-o poieniță sub tăietura dreaptă, prăpăstioasă a muntelui Găvanu: o bisericuță de lemn în mijlocul curții, pe de lături câteva chilii vechi,

unele-n ruină, în fund, un izvor, de la care pleacă în deal o cărăruie ce duce printre stânci la o cocioabă, adevărată vizuină, unde trăiește singur – de optzeci de ani *singur* în această pustietate – schimnicul Sofronie. Ne-a întrebat „cine mai domnește pe țară și ce mai e pe lume”. Acum un veac a fost cătană subț Ipsilante-vodă pe vremea pasvangiilor. Ne-a spus că, înainte de-a veni aici, a fost călugăr la „Poiana Mărului”. Ne-a vorbit cu dor de „curțile” și biserica de acolo, s-a dat să plângă, dar ochii lui nu mai aveau lacrimi – a oftat adânc și cu multă jale-a zis: „Cântă cucu la Poiana Mărului!”

48. ÎN RÂMNICU-SĂRAT

Din codrii Găvanelor ieșim pe-ntinsoare de plaiuri, spre răsărit, pe sub „Gropile de aur” din muntele Bisoca – Abrudul Buzăului – lăsăm în urmă sate, împrăștiate pe văi, și lacuri cu ostroave plutitoare, și izvoare sărate ce-aștern, pe unde trec, cărări de zăpadă, și, după vro trei ceasuri de umblet tot pe locuri învălurate și pe sub frânturi de dealuri descoperite, cotim la stânga și dăm în măreața spintecătură a Râmnicului. Valea se deschide ca o carte, pe malurile-i revărsate, de-o uimitoare înălțime, se-nfig gospodării, căsuțe rare, fânețe-ngrădite cu leături, fâșioare de livezi prinse pe clinuri înguste, gata parcă să se pornească și să curgă toate de râpă. Aici, la capătul Bisociei, e schitul Poiana Mărului, ascuns în mijlocul pădurii ce-mbracă până jos malul drept al Râmnicului. Ne scoborâm în adâncul prăpăstios al văii și trecem râul prin vad. Soarele asfințește. În fund, pe Bisoca, norii aprinși se farmă, bulgări de jăratic se-mprăstie pe cer – înaltul mal din fața noastră e rumenit ca de bătaia unei flăcări. Urcăm pe cărări piezișe pripoarele descoperite – umbra-

nserării ne-ajunge din urmă, și intrăm cu ea în satul Jitia. De aici încep să se ridice grebenii munților ce-ncununează partea dinspre miazănoapte a Râmnicului-Sărat.

A doua zi dimineață o luăm în sus, cătră strunga de zare ce se deschide printre „Piatra Vânăta” și țuguilul păduros al „Stejicului”. Ne lăsăm pe pâraul Cerbului – aceeași tăietură de maluri, același pământ scrupos, uscat, plesnit în toate părțile.

— Nu ți-e cald, moș Gheorghe, cu căciula aia mare?...

— Nu, că-s deprins. Și-mi mai țin răcoare țidulele de bir, pe care le păstrez în fund, și pacul de tutun... că ziua mi-i geantă, și noaptea mi-i căpătai, când dorm în țarnă, pe pământul gol. Iar când sunt singur, și mi-i urât, și-mi urlă capul de nevoi, îmi pun căciula lângă mine și stau cu ea de vorbă, cum ai sta d-ta c-un prieten... Hei, câte sfaturi bune n-am avut eu de la căciula asta!

Abatem la stânga și urcăm pe podișuri verzi, înecate de soare. Căsuțe albe, rari, încep să se ivească pe trâmba de fâneată ușor înclinată pe spatele rotund al muntelui. De sus, bisericuța de lemn privește în vale peste micile gospodării împrăștiate pe-ntinsul tăpșan. E satul Niculele, așternut în lumină, în zariște largă și-n miros de flori. leșim din sat și trecem pe lângă două stânci mari ce răsar, ca din senin, în mijlocul pajiștii. Sunt „Pietrele Fetei”. Moș Gheorghe ne-arată, spre stânga, vârful înalt și colțuros al muntelui...

— Iaca acolo ședeau și se jucau, odată, doi copii de uriaș – o fată și un băiat – și cătând încoace, pe plaiul Niculelor, au făcut rămășag între ei: care-o zvârli mai departe, ș-au luat fiecare câte-o stâncă din țancul muntelui, cum am lua noi o pietricică, ș-a aruncat întâi băiatul, și piatra lui... uite-o lângă râpă, iar când a zvârlit fata, a zbârnâit stânca-n văzduh, ca scăpată din prăpastie, și tocmai aici a căzut;

ș-atunci băiatul, de necaz c-a rămas de rușine, s-a repezit de sus și numai o dată a izbit cu baltagu-n piatră ș-a despicat-o-n două, cum o vedeți, iar fata s-a pus pe un râs de-au clocotit văile și codrii până-n coclaurile Vrancei. Astea erau pe vremea „Jidovilor”, cari pășeau pe munți ca pe mușuroaie și uscau râurile dintr-o sorbitură... Ce lume-o fi fost pe-atunci, că cică tot așa un copil de uriaș, purtându-se pe meleagurile astea, a găsit într-o vale un sat de-ale noastre și l-a strâns cu case cu tot în poala cămășuții ș-a dat fuga la mă-sa, bucuros: „Uite, mamă, ce-am găsit eu”. Și mă-sa, plecându-se pe micile gângănii ce furnicau în poala țâncului, s-a uitat cu luare-aminte și i-a spus: „Du-i la loc, dragul mamei, că ăștia-s oameni, și ei or să stăpânească pământul”.

Străbatem codrul de brazi așternut pe poalele muntelui Piatra și ieșim iarăși în luminiș. Ne ridicăm pe trepte largi de pajiște, valea se deschide din ce în ce mai mândră-n urma noastră, trecem un tăpșan, apoi altul, și iată-ne sus, pe vârful Muntiorului.

Aici suntem în pragul Moldovii. Din coapsa acestui munte zbucnesc, bolborosind, și se împing spre răsărit undele Milcovului, care pentru multă și amară vreme au curmat în două pământul țării și istoria neamului nostru. O dungă neagră așterne Milcovul peste trecutul patriei noastre. Numele lui recheamă atâtea amintiri dureroase: războaie crâncene între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos, între Tomșa și Petru Șchiopul, între Mihai Viteazul și Simion Movilă... aproape patru veacuri de luptă vrăjmașă între frați! Și nu e apă pe albia acestui râu cât sânge și câte lacrimi s-au vărsat pe malurile lui.

O iarbă subțire, culcată de vânturi, s-așterne ca un covor pe largul, înaltul creștet al Muntiorului. Privirile noastre, însetate de spațiu, zboară peste munții a trei ținuturi. Sute de piscuri răsar de pretutindeni, se desfac

unele din altele, zimțuind zarea până în albastrul depărtărilor. Numai spre răsărit, în strunga ce se deschide pe lângă Zboina Frumoasă, s-astâmpără clocotul pământului, și măgurile se pleacă, dând goană vederii pe valea netedă, fumurie a Siretului.

49. ÎN VRANCEA

Ne lăsăm spre miazănoapte, pe plaiurile umbrite ale munților, în „Țara Vrancei”. Departe-naintea noastră se văd printre munți șerpuirile apelor, și-n lungul văilor albe, cu sclipiri de argint, se lămuresc satele ca-ntr-o panoramă, presărate pe sub frânturi de codru. Soarele scapătă cătră asfințit, fuioare de nori izvorăsc din adâncuri, un vultur plutește, cu aripele-ntinse, în creștetul zării – pe coaste răsună tălângi, și glasuri de ape, și doine din fluier. În tot cuprinsul e un farmec care ne spune c-am pășit pe pragul unei alte lumi. Descălecăm și tăiem pripoarele de-a dreptul; străbatem pădurea de brazi ce acopere poalele muntelui și, pe la aprinsul stelelor, ieșim în larg, pe valea Zăbalii, la satul Nereju.

Într-adevăr, Vrancea e o altă lume. De aici s-abat Carpații, împingându-și culmile spre miazănoapte. Din îndoitura lor se rup lungi șiruri de munți: Giurgiul, Alunișul, Lapoșul, Culmea Neagră, Soveja, Zăbrăuții, Lepșa, puternice brațe ce se desfac și prind în arcurile lor mândrul plai al Vrancei, îngrădindu-i codrii, satele și izvoarele ca-ntr-o cetate uriașă. O armată-n Vrancea s-ar bate c-o lume.

„Era o babă vădană, ș-avea șapte feciori...” Așa-și încep vrâncenii frumoasa lor legendă. „Și cum sta bătrâna pe prispă și torcea, cătră un amurg de seară, iată că

tresare de-un tropot venit de pe deal, un călăreț se oprește-n fața ei, trudit, cu calul în spume.

— Sunt Ștefan, turcii ne-au călcat țara, viu din război, oastea mi-i spartă... și-s singur.

— Dumnezeu te-a îndreptat, stăpâne, la ușa mea. Am șapte feciori, frumoși și voinici, și mi-s dragi ca lumina ochilor... ai tăi sunt, doamne.

În zori sunau din corn, pe munții Moldovii, cei șapte voinici. Curgeau plăieșii roiuri de pe sub poalele codrilor. Oaste nouă ieși ca din pământ. Ș-a pornit domnul cu ea, într-un ceas bun, și s-a lăsat pe neașteptate asupra turcilor, cari se credeau stăpâni pe țară. Atunci a văzut Ștefan ce pot flăcăii Vrâncioaiei! Cădeau turbanele sub brațele lor ca spicele sub secere. De dimineață până-n noapte a ținut lupta, ș-atâta măcel a fost, ș-atâția păgâni au pierit, cât s-au cruntat apele de sângele lor. Iar când s-a întors marele voievod, biruitor, în cuibul lui de vultur, la Cetatea Neamțului, a chemat cu drag pe cei șapte voinici și le-a zis:

— Voi sunteți șapte frați, în Vrancea sunt șapte munți, ai voștri să fie de veci, și neam de neamul vostru să-i stăpâneas-că-n pace!...

Și multă vreme răzeșii Vrâncii bir n-au plătit, podvadă n-au făcut, singuri și-au fost stăpâni."

Iar sus domnii fanarioți spuneau cu fală: „Niciodată droșca unui Grec n-a ridicat colbul de pe drumurile noastre!"

Închiși în munți, departe de zbuciumul orașelor, sănătoși, deștepți și harnici, vrâncenii sunt, cu adevărat, mândri – mândri de noblețea lor militărească, de graiul și de portul lor românesc, de doinele și de legendele lor, de sculele, scoarțele și alesăturile ce fac podoaba casei și pe cari nu ți le-ar vinde pentru nimic în lume, mândri până și de numele plaiului lor, voinicesc și sonor ca un strigăt de

trâmbiță. Și ce frumos s-au luptat vrâncenii în războiul de la '77! Cu pieptul deschis se duceau la moarte. Ei țineau să arate lumii că în dorobanții Domnitorului Carol sunt sufletele vechilor plăieși ai lui Ștefan cel Mare.

De dimineață ne scoală morile și fierăstraiele Nerejului. Încălecăm, s-o luăm în jos, pe Zăbala. Valea e-n ceață, munții fumegă. Întăim în pasul calului pe cotiturile apei, trecem prin satele Spulberul, Paltinul, împrăștiate de o parte și de alta pe poalele munților, și pe aproape de nămiezi coborâm în Năruja, cea mai cuprinsă așezare de pe valea asta, așternută sub măguri de sare, la răscrucea apelor, unde s-aruncă pârăul Năruja în matca Zăbalii. E soare și liniște. Vitele rumegă pe prund. Gospodarii robotesc pe lângă casă, în așteptarea mămăligii. Numai drăstele și pivele toacă pe pârău.

Rupte și prăpăstioase se-nalță-n zări spinările munților. Pe unelocuri se văd ca niște răni urmele vechilor codri. Valea se pleacă. Apele spumegă, din ce în ce mai zorite, sfărâmându-se de stânci în bulgări de cristal. Sosim la gura Zăbalii, în satul Prisaca. De-aici o luăm la stânga, pe spintecătura noduroasă a Putnei. Alte priveliști încep, și toate parcă-s mai mărețe. Acum urcăm în susul apei. Din când în când munții se dau la o parte, ca să facă loc satelor. Ogoare și livezi s-aș-tern pe podișuri întinse. Se-mbracă ponoarele-n păduri. Trecem prin Bârsești, prin Tulnici – sate vesele, primitoare, în larg răspândite pe prispe de verdeață – și ne oprim în prăbușitura stâncilor de la „Săritoarea Putnei”. Aici munții s-apropie, se strâng, să zugrume râul în zidurile lor de piatră; și Putna se zbate, se smulge biruitoare din încleștarea lor; pe lespezi mari, culcate, coboară praguri-praguri, se toarnă toată-n copci adânci, și fierbe de mânie, și iar dau munții

s-o prindă, și iar îi răpune; lung freamătă codrii de strigătele ei, – din când în când se lasă-n culcușuri largi,

odihnitoare, și pare c-ațipește-o clipă pe căpătâiul stâncilor învinse.

Urcăm prin strâmtoare, cărarea-i teșoasă, caii trudiți, și valea se-neacă de umbră. Dormim noaptea la un conac de hierăstraie, pe Lepșa. A doua zi ne lăsăm, prin rariști de codru, pe albia Șușiții, și pe la amiază sosim în Soveja, în dulcea Soveja, așternută pe o luminoasă deschidere de plai, în mijlocul munților, între păduri de brad, la porțile Vrancei. Albe, curate, se saltă căsuțele dintre livezi, și toate-ți surăd și te cheamă cu drag. Un tăpșan acoperit cu molifți desparte cele două cătune: Rucărenii și Dragoslovenii. Pe-ncheieturile măgurilor, de pretutindenii, izvoare limpezi vin să s-arunce în matca Șușiții. Pe sus, cărări ispititoare strătaie poienile și s-adâncesc în desișuri. În fund munții își rotunjesc gheburile tărcate de soare. Sub strașina Zboinii, deasupra pâraului Dragomira, dorm rămășițele vechii mănăstiri Soveja, unde Matei Basarab, domnul Munteniei, a zidit acum două veacuri și jumătate o biserică mare, „afară de hotarele țării *lui*, în locul moldovenesc al Vrancei”, pe când domnul Moldovii, Vasile Lupu, înălța în Târgoviște biserica Stelea, voind astfel cei doi voievozi să sfințească pacea încheiată-ntre ei după atâta hainie și vărsare de sânge.

Înserează. Valea răsună de mugete. În aer e un miros răcoritor de brad și de fâneată. Și parcă n-ai mai intra-n casă, și parcă n-ai mai pleca de-aici...

50. ÎN MUNȚII BACĂULUI

De pe larga tăietură a Șușiții, o luăm pe la Câmpuri în sus, pe pâraul Negru, urcăm spre miazănoapte, pe sub coastele Tihăraielor, prin păduri brăcuite, prin meleaguri pustii, scrijelate de rovine, și ieșim, după două ceasuri de

suiș, pe culmea Tempei, de unde ne lăsăm, țiind matca Haloșului, la mănăstirea Cașin. De-aici începe lanțul frumoaselor sate de mocani, înșirate pe spintecătura Cașinului, până-n Trotuș. Vechea mănăstire s-a dărăpănat. Acum două sute cincizeci de ani se ridicau pe măgura asta, încunjurată de codri, curțile domnului Gheorghe Ștefan, întărite cu ziduri, ca o cetate – au bătut vijeliile vremii și le-au amestecat cu pământul. Din toată strălucirea de odinioară n-a mai rămas decât stema Moldovii săpată-n chenarul de marmură de la gârliciul tainiții, prin care-au ieșit într-o noapte domnul și curtenii de-au scăpat teferi sub pavăza codrului, pe când turcii, în gloată mare, trosnind din sinețe, spărgeau porțile cetății.

Ne scoborâm pe valea Cașinului în satul Onești, veche așezare de răzeși, pe-un șes așternut între dealuri, la răspântia celor mai sălbatice ape ce se prăbușesc din munții Bacăului. Aici soarbe Trotușul, din dreapta, undele Oituzului și ale Cașinului, din stânga, șioiul zbuciumat al Tazlăului și, târându-le peste bolovani, le scoate la luncă, unde le primește, în patu-i larg și nisipos. Siretul – Dunărea Moldovii. Pe-aici trece linia ferată care, urcând în sus pe strâmtoarea Trotușului, despică munții și răzbate-n Ardeal prin strunga de la Palanca. Din vatra Oneștilor facem un ceas, cu trăsura, până-n Târgu-Ocna – un orașel drăguț, cuibărit pe apa Trotușului, între măguri acoperite cu vii și cu livezi. Lăsăm în dreapta gorganul vânat, cu vestitele-i ocne, cari din timpurile cele mai îndepărtate și-au deschis țării nesfârșitele lor bogății de sare, ș-o luăm cătră apus, pe drumul uscat și colburos al Slănicului. Soarele se apropie de codri. În urma noastră, cu fața spre lunca Trotușului, rămâne, singuratică, înfiptă-ntr-un mal, casa bătrânească a nemuritorului Negri. Ne uităm cu respect la zidurile acelea albe ce de-abia se văd dintre copaci – acolo a trăit, acolo a visat, acolo a muncit pentru

binele și fericirea noastră blândul preot al Unirei, omul pentru care iubirea de țară și de neam a fost o adevărată religie. Treptat, zarea se închide. Drumul îngust șerpuiește pe sub stânci, pe marginea Slănicului, ale cărui unde repezi vâjâie clăbucite de pietre. Sosim, după un ceas, la vechiul „Cerdac” – două căsuțe, între care s-așterne, peste volbura apei, un umbrar de scânduri, mângălit de iscălituri. De-aici-ncolo se mai lărgeste puțin: începe satul; mergem încă vrun ceas printre casele rare, înșirate de-a lungul pâraului, cotim la stânga, pe după o perdea de fagi, urcăm un dâmb, și deodată înaintea noastră se descopăr, luminoase-n rama lor de codru, Băile Slănic – Sinaia Moldovii.

Aici valea se-nchide din toate părțile: o horă de munți o prind la mijloc, și apele colcotă grămădite ca-ntr-o pâlnie. Pe fundul văii, de-o parte și de alta a Slănicului, se înalță oteluri mari, vile atrăgătoare răsar dintre copaci, drumuri albe, netede se-ndoaie molatic peste tăpșanele verzi, cărări pietruite se cațără pe brâiele măgurilor, pe sub bolți de ramuri; chioșcuri neașteptate-ți ies în cale; de sus te strigă vârfurile munților Cerbul, Puful, să-ți arate poienele lor înflorite, și largile lor priveliști, peste clocotișul codrilor, înspre Poiana Sărată de la trecătoarea Oituzului și-nspre Poarta Vânturilor de la Nemira-Mare. Zbucnesc din stânci izvoarele binefăcătoare, descoperite acum o sută de ani de serdarul Mihalachi Spiridon, care vâna cerbi și urși pe unde ne primblăm noi azi în cântecul muzicei. Înaintăm, pe lângă băi, pe șoseaua ce șerpuiește spre graniță. Tot mai tare s-aude-naintea noastră vuietul apei. Suntem la cascadă. O punte s-așterne peste Slănic – de pe ea ne uităm, pe după o perdea de brazi, la valul sclipitor ce se aruncă de pe pragul unei stânci și cade plescăind pe-o lespede lată de piatră. Soarele aprinde

curcubeie în norul de pulbere ce se ridică, împrăștiind în aer o răcoare dulce, – pădurea răsună ca de-o fanfară.

Din Slănic pornim de dimineață pe cărăruia de codru ce suie-n prapoarele munților spre miazănoapte, trecem pe la obârșia izvoarelor sărate, peste vârtoapele sălbatice ale Nemirei și ne lăsăm, după cinci ore de umblet prin pustietăți, în cătunul Poiana de pe pârăul Uzului. De-aici ținem spre răsărit șleaul apei și ieșim, pe la Dărmănești, în mândra și bogata vale a Trotușului – Prahova Bacăului. Gonit din steiurile Solului, din Transilvania, Trotușul sparge pe la Palanca meterezele Tarcăului și, dând stâncile la o parte, deschide văi largi și roditoare pe poalele munților și le împodobește cu sate, cu fabrici, cu minunate castele și parcuri, așterne drum-de-fier, desfundă izvoare de păcură, mine de cărbuni și cariere de piatră, mișcă sute de herăstraie, cară plutele de vale și, strângând pâraiele codrilor, se lasă voios la luncă, unde, tolănit pe nisip, ascultă fluierile doinașilor și-și joacă solzii de argint în razele soarelui.

Ne urcăm la Comănești, sat mare, frumos așezat între munți, pe tăpșane deschise, ușor înclinat spre apa Trotușului. Vuiește valea de zgomotul morilor și-al herăstraielor. În toate părțile e mișcare, zarvă – freamătul muncii. Sute de brațe harnice desfundă comorile pământului. Din când în când auzi, ca niște vaiete prelungi, strigătele acelea de glasuri unite cu care obicinuiesc muncitorii a se îndemna la ridicarea greutateilor mari; tăcut privește de pe podișul din stânga mărețul castel, care-și întinde-n fund, spre codri, parcu-i întunecos, cu drumuri tănuite, cu bărci pe lacuri, cu punți peste cascade și cu boschete de portocali.

Pe-nserate sosim la Moinești, cea mai bogată schelă de petrol din Moldova. A doua zi luăm în sus calea Tăzlăului Sărat și, după trei ceasuri de urcuș printre stânci, cârmim

la stânga, pe sub Runcu Stânelor, străbaterăm codrii de brazi ce se lasă ca niște plete pe umerii Goșmanului și intrăm în sălbatica, prăpăstioasă spintecătură a Tarcăului.

51. ÎN MUNȚII NEAMȚULUI

Ne lăsăm în jos pe la schitul Tarcău, pitit într-o poieniță la gura Bolohănișului; păduri nestrăbătute atârnă pe laturile stâncoase ale văii. Un nor se oprește deasupra noastră; din creștetul cerului soarele-l săgetează și-l sparge; și alți nori se ridică, tot mai posomorâți, de prin văgăunile munților; în aer se face răcoare, frunzele încep să tremure, un pod de-ntuneric s-așterne în văzduh, și câteva minute nu se aude decât foșnetul pădurii; deodată, ca un șarpe de foc se zvârcolește în nori, ș-un tunet groaznic zguduie cuprinsul; ne uităm îngrijați în urmă, ploaia vine perdea spre noi, și toată valea se umple de ropot. Într-o clipă potopul ne-ajunge, fulger după fulger spintecă tăria, și tunetele se-ntetesc. Ne-adăpostim sub un fag – în credința poporului nostru fagul e un copac sfânt, apărat de trăsnet. Urlă Tarcăul în vale, umflat de puhoaie; din ce în ce mai tare s-aud grohotind bolovanii târâți în valurile-i posomorâte, și ploaia cade, cade vijelioasă, neostoită, răpăitoare ca o grindină, de crezi că se dărapănă munții. Peste vrun ceas se răzbună, bolta se limpezește, pădurile-ncropite de soare încep să aburească. Ne lăsăm la conacul hierăștrăielor, de unde se-ntinde, pe malul drept al Tarcăului, o linie ferată pentru căratul lemnului în vale. Jos, pâraul

s-azvârle involburat pe scările de lespezi. De-o parte și de alta se-nalță pripoare îmbrăcate-n codru; încet picură ploaia de pe ramuri, rari licăriri de soare tremură-n

frunzișul umed, șopârlele gonite din culcușurile lor de năvala apei tânjesc pe lângă drum. O strungă luminoasă se deschide-n fața noastră – ieșim în valea Bistriții.

A doua zi plecăm cu trăsura de la Gura-Tarcăului în sus, pe frumoasa șosea ce se așterne ca o prispă lată de-a lungul Bistriții, pe sub poalele codrilor. Multe râuri saruncă din strâmtorile Carpaților în roditoarele noastre câmpii, nici unul însă nu deschide în băтелиște munților o vale mai luminosă și mai fermecătoare ca Bistrița Moldovii. Ea întrunește-n întinsa-i domnie sălbătăcia Jiului, măreția Oltului și bogățiile Prahovei. Călătorii străini cari-au străbătut-o pe plute, din Dorna până-n Piatra, o pun, cu drept cuvânt, printre cele mai frumoase ape din lume. În vechime curgea pe prund de aur și purta numele de „Aurar”. Drum larg despică printre măguri valurile-i repezi, și falnic îi e mersul. Se-nalță codrii s-o privească, sprintăre-i sar pâraiele-n cale, plutașii îi cântă doine, satele huzuresc pe mândrele-i maluri: pădurile au căprioare, izvoarele păstrăvi, și Bistrița – Iostriți. Trecem Bicazul, Buhalnița, Hangul, și de la Răpciuni, lăsăm șoseaua ș-apucăm la stânga, pe pârăul Schitului, pe lângă jgheabul de scânduri, prin care-o lungă șuviță de apă cară ghile și dulapi din herăstraiele munților în schela Bistriții. Urcăm un tăpșan întunecat de brazi și ieșim în luminiș, în larga fâneață de pe poalele Ceahlăului, la schitul Durău. Toaca răsună limpede în pacea cuprinsului. Soarele scapătă spre asfințit. Pete de aur se aprind pe coamele codrilor. Șuietele izvoarelor

s-aud bolborosind, ca niște glasuri pe sub pământ. Măreț, fantastic se ridică-n fața noastră, ca un dom uriaș, Pionul – bătrânul rege al Carpaților Moldovii.

Pornim, șir lung de călăreți, pe cărarea ce taie la deal poiana schitului. Turlele Ceahlăului stau îmbrobodite-n ceață. Și-i liniște, o liniște sfântă, care face să te crezi pe

alt tărâm. Miresme dulci plutesc în aerul răcoros al dimineții. De pe zarea colnicului o luăm la stânga și intrăm în pădure. Cale de-un ceas, până la „Fântâna Măcărescului”, urcușul e trăgănat, și strunga ce spintecă desișul pare-o alee. Din deal de fântână se dezvălește din codru un tăpșan verde, de pe care privirile scapă în zariște largă – vezi în depărtare șerpuirile Bistriței, și satele împrăstiate pe poalele măgurilor; la apus, „Pietrele Roșii” par ruinele unui castel, la miazănoapte, munții Călimanului își rotunjesc spinările goale, fumurii, pe bolta albastră a cerului. Deasupra noastră, Ceahlăul iese din neguri, soarele pune hlămizi de argint pe umerii stâncilor. Cărarea urcă-n cotituri prin beznă de codru, brazi lungi, doborâți de bătrânețe, zac pe pat de cetină, acoperiți de mușchi; unii, în picioare, putreziți, întind brațe negre, schiloade, cerșind parcă ajutor de la tovarășii care îi încunjoară voinici, zvelți, plini de viață. De pe Curmătura Arșiții se deschide iarăși priveliște largă spre munți. Jos, sub brădișul atârnat de țăncuri, se vede schitul Durăului, cuibărit ca în fundul unei prăpăstii. Înaintăm pe podișul descoperit, lăsând în stânga turma de stane albe – „Caprele”, c-o mogâldeată mai răsărită-n mijlocul lor – „Ciobanul”, și din dreapta, „Scaunele” – o stâncă-naltă, singuratică, tăiată-n muchi regulate. Din nou ne adâncim în pădure, caii mărunți și inimoși se grapșină pe scări de bolovani, ne plecăm pe sub scobitura „Malului pestriț”, un părete zidit din pietre rotunde, albe, vinete, roșietice; înaintea noastră lumina începe să se cearnă prin rariștea de brazi, mai urcăm un pripor, și iată-ne sus, pe zarea Ceahlăului. Din jnepenii culcați de vânturi se înalță de pretutindeni stânci uriașe, ale căror forme ciudate au toate nume și înțelesuri potrivite în închipuirea poporului: Dochia, Tabăra Vulturilor, Turnu Sihastrului, Căciula Dorobanțului, Masa Ciobanului, de unde ai cea mai

frumoasă vedere pe Valea Bistriții, Gardul Stânelor, ridicat pe pragul unei prăpăstii înfiorătoare, și-n mijlocul acestei salbe de stânci se-nalță Panaghia, un sul măreț de piatră, scrijelat de ploi, înfipt ca un corn în creștetul pleșuv al Ceahlăului. Soarele e la nămiezi. În depărtări, o pulbere albastră plutește peste talazuri de codri. Spre răsărit, în limpezișul cerului, se vede luna ca o secere de argint. Trecem, printre jnepeni, lunga tarniță ce-ndoaie culmea de la Toacă până-n măgura Lespezilor și ne lăsăm la Fântâna Rece. Aici ne odihnim pe mușuroaiele de iarbă din preajma șipotului, a cărui apă te taie la dinți, atâta-i de rece. În fața noastră se deschide în coasta muntelui o adâncă spintecătură, care se aseamănă foarte mult cu Valea Cerbului din Bucegi. De-aici încolo nu mai e cărare; lumea, de obicei, se întoarce la Durău tot pe unde a venit. Pe noi însă ne momește farmecul necunoscutului și, deși nici unul din țăranii cu care am venit nu se-nduplecă să ne întovărășească, trimitem caii îndărăt și încercăm, într-un noroc, o nouă scoborâre de pe Ceahlău. E ora două după prânz. Cerul e senin, și în tot cuprinsul e o lumină și o tăcere ca-n vis. Mergem înainte pe podina descoperită ce ține zarea din movila de lespezi, pe la spatele cișmelei, și ne lăsăm pe vale în codrul brăcuit de sub Piciorul Șchiopului. Printre copaci trântiți, printre hârtoape și bolovani, scoborâm mereu, ca-n adâncul unei prăpăstii. Pe ferestruiele ce se deschid în coperișul de ramuri ne uităm în sus la stanele albe de pe vârful Ceahlăului: ele-s călăuza noastră. Peste două ceasuri începem s-auzim, tot mai deslușit, tot mai aproape, freamătul sălbatecelor ape. Treptat, valea se-ngustează. Din stânga se repede pe crăpătura unui zid de piatră un izvoraș, lungă șuviță de argint, ce cade făcându-se pulbere la picioarele noastre. Dar de unde vine-atâta vuiet?... Ne-ntoarcem privirile la dreapta și rămânem uimiți. O pânză lată de apă, albă ca

laptele, desfășurându-se ca de pe un sul, s-aruncă de la o înălțime ametoitoare într-o copcă de piatră, care o prinde la vreo zece metri mai sus de albie, ș-apoi o toarnă-n jos, răsfirând-o ca o coadă de păun, peste pieptul rotund al unei stânci. De la Duruitoarea ne lăsăm pe matca pârăului, și după două ceasuri ieșim, printr-o rariște de mesteacăn, în cărarea bătută ce taie poienile Slatinei. Pennoptate sosim la Durău, unde lumea-ncepuse a se neliniști de întârzierea noastră.

A doua zi ne scoborâm în Răpciuni și ținem în sus drumul de șleau ce se așterne pe malul drept al Bistriții până la gura Bistricioarei; de-aici ispititoarea șosea cârmește pe brâul unei măguri și străbate, pe la vama Prisăcani, dincolo, în valea Mureșului, iar noi apucăm drumeacul spart de puhoaie ce duce în Vatra Călugărenilor, trecem podul de la Gura-Largului, și spunem Bistriții: „La revedere...” Acum, înaintea noastră se deschide o vale pietroasă, pustie – de o parte și de alta dealuri descoperite, uscate, din coastele cărora ies pe unelocuri lespezi foioase, teancuri de plăci negre și bulgări de cărbune; un pârăuaș curge risipit, tăcut, printre bolovanii arși de soare. Pe la nămiezi ajungem la înfundătura văii, în codrul de brazi și de fagi ce-mbracă de sus până jos muntele Pătru-Vodă, pe care-a stat de s-a odihnit, într-o zi de cumplită-nvăluire-a sorții, semețul Rareș, biruitorul de la Feldioara. În șerpuiiri largi, pe sub bolți de ramuri, șoseaua se-nalță trăgănat pe brăiele munților. Din zare ne uităm în urmă și vedem, ca-ntr-o panoramă, toată mareața zidire a Ceahlăului, lămurindu-și coroana-i de stânci pe albastrul cerului. Coborâm în Plotun: câteva căsuțe presărate pe-ncheietura măgurilor de-a lungul pârăului ce se azvârle din Pătru-Vodă, desfundându-și calea printre rupturi de lespezi; ici-colo, câte-un petecuț de fâneăță așternut, ca un lăvicer, pe sub

poalele brădetului; drumul se lasă-n hopuri pe malul înalt al Plotunului. Pe la toacă sosim în Pipirig. E duminică. Tot satu-i strâns la horă, în bătătura cârcimei de pe prund. Tineretul joacă de răpăie pământul. Bătrânii cinstesc pe prispă. Nevestele stau mai la o parte, tăinind de-ale lor. Încet, soarele scapătă în dosul Cotnărelului. În fund, pe Luciori, și în fața satului, pe rotunzișul pleșuv al Bompei, treptat se micșorează, până se șterg, cele din urmă pale de lumină. Hora se sparge. În pâlcuri, mulțimea se-mparte pe cărări; tot mai deasă-i umbra pe vale, tot mai rari și mai depărtate răsună în dulcea liniște a-nserării chiotele flăcăilor. Vin vacile la muls, cu mugete lungi își strigă vițeii. Încep să s-aprindă luminile pe la case, și stelele pe cer.

Drumul se-ndoaie pe la capătul muntelui Bompă, pe pârăul Pipirigului, hrănit de undele Dolilor ș-ale Plotunului, străbate printre stâncile de la Dumesnic într-o luncă deschisă, din ce în ce mai largă; fânețe bogate și ogoare de porumb s-aștern între cele două dealuri acoperite de păduri de fag. Mergem ca vrun ceas pe valea aceasta fermecătoare și, lăsând drumul neted, apucăm la dreapta pe matca pietroasă a unui pârăuș, ș-ajungem într-o înfundătură de codru, la mănăstirea Secu, zidită acum patru sute de ani de vornicul Nestor Ureche. Un călugăr bătrân ne poartă prin sălile mari, tăcute ale arhondaricului, prin tainițele întunecoase și turnurile de apărare cu ferestruți înguste, ne-arată vechile odoare bisericești, frumosul „*aer*” cusut de Mitrofana, soția lui Nestor Ureche, candelă, potiruri și cruci de argint împodobite cu pietre scumpe, ne spune prin câte valuri cumplite a trecut locașul acesta pe vremuri, de câte ori a fost bântuit de turci, de tătari, de leși, care dăramau zidurile și răscoleau și cenușa din vatră, căutând bogății ascunse, dezbrăcând icoanele, răpind tot ce era de preț,

arzând ce nu puteau lua... În una din chiliile acestei mănăstiri a murit, acum vro zece ani, cel din urmă călău, Gavril Buzatu, care, pentru ispășirea păcatelor lui, a venit pe jos de la Iași și s-a făcut călugăr.

De la Secu ne-ntoarcem pe aceeași rovină în drumul pe care-l lăsasem, suim un tăpșan și intrăm într-o frumoasă pădure de stejari: o ploaie de lumină argintie se cerne printre frunze, falnici și drepti se înalță trunchii seculari, despletindu-și în sus podoaba lor de ramuri, bolți largi, tăcute, stropite de soare, fac să te crezi înlăuntrul unui templu mareț. Abatem la stânga. Din marginea dumbrăvii se deschide ca o poartă, și în fund, printre crângi, se văd strălucitoare turlele bisericilor de la Mănăstirea Neamțului. Scoborâm pe lângă cișmea în valea-mpestrițată de flori, culcată-ntre păduri de brad; o bună fugă de cal, și iată-ne sub lungile cerdacuri ale celei mai bogate așezări de monahi din tot cuprinsul țării. Mănăstirea asta ține minte de demult: ea era veche când a venit Ștefan cel Mare de-a zidit Biserica Înălțării Domnului, după ce-a învins pe craiul Albert și-a pus pe poloni să are și să semene ghindă în țelina îngrășată cu sângele lor. Și domni după domni au înzestrat-o. De avuțiile-i de odinioară vorbesc bătrânii ca de lucruri de pe alte lumi: se-ntindeau moșiile și codrii mănăstirii din zările Grințieșului până în cele mai depărtate ținuturi ale Basarabiei, cirezile și hergheliile umblau slobode pe imașuri, ca în vremile de sălbătăcie, și galbenii se măsurau cu banița la răzătoare... Curgeau din când în când puhoaiile păgâne, îi spărgeau zidurile, o prădau și-o pustiau, și, cum se potolea urgia, se ridicau toate la loc: biserici, școli, spitale, fabrici, tipografie, biblioteci – un centru de lumină, de muncă și de bogăție, iată ce-a fost în Moldova Mănăstirea Neamțului aproape cinci sute de ani. Azi e liniște peste tot. Dorm largile-i încăperi, îngrădite-n

ziduri de cetate, dorm căsuțele albe presărate pe tăpșanul deschis între păduri de brad, cum doarme dus și lacul de pe luncă, acoperit de mătreață verde.

Dăm iar în șoseaua ce trece prin dumbrava de stejari și, de la Coverga, ne lăsăm la dreapta pe valea Nemțișorului în satul Vânători și ne oprim pe prundul Ozanei, sub malul râpos, înalt, pe fruntea căruia stă, ca o coroană, fantastica ruină a Cetății Neamțului. Urcăm pe jos, prin strâmtoarea uscată, spartă de puhoai, cărarea ce taie păretele din stânga, și-ntr-un sfert de oră suntem deasupra, la „porțile cetății”. Se văd încă urmele șanțului de apărare ce ocolea zidurile pe dinafară. Între cei patru stâlpi de la intrare se-ntindea ziua, peste șanț, un pod „de piele de bivoliță”, noaptea se strângea, și rămânea castelul încins c-un brâu de apă. Deasupra porții și pe la colțuri se ridicau turnuri înalte, cu ferestruie înguste, pe care cătau în vale ochii și sinețele străjerilor. Trufașa clădire-și rânduia-ncăperile în patru aripi mari, lăsând între ele o curte, în mijlocul curții o bisericuță, din altarul căreia pornea pe sub pământ tainița scăpării, o hrubă boltită, ce răspundea departe, afară din cetate. Puternic înfipt în creștetul unui grind stâncos, având în spate întunecime de codru, în față prăpastie sub metereze-nalte, și vedere largă pe toată valea, cuibul acesta de vulturi, cum îl numesc legendele, a înfruntat adesea c-o mână de voinici oștiri năvălitoare, și-n șase veacuri de nepătată mândrie, o singură dată și-a deschis porțile fără de luptă, ș-atuncea nu unui cuceritor străin, ci falnicului domn al tuturor românilor – Mihai Viteazu. Pustii și sparte de vremi, se mai înalță câteva ziduri peste mormanul de ruini prăbușite-n curtea cetății, pe ai cărei pereți au strălucit odinioară armurile grele ale cavalerilor din Malta.

Închid ochii și revăd cetatea-ntreagă. O pagină sfântă mi se lămurește, ca și cum toate câte-au fost s-ar smulge

pentru o clipă din umbrele trecutului și-ar îmbrăca din nou viața de atunci. E noapte, și-i liniște. Deodată, pe vale s-aude un tropot de cal. În turn străjerul sună din corn. Bate cineva la poartă. De sus se deschide o fereastră și întreabă doamna-ngrijată: „Cine-i?” „Sunt eu, răspunde un glas ostenit, sunt eu, Ștefan, singur, rănit, învins...” Tresare sărmana doamnă; i se frânge inima de durere și de milă, că-i fiul ei cel care-i vorbește; ci cugetă că-i româncă și fiul ei e cel mai slăvit voievod al țării, și, năbușindu-și plânsul ce stă s-o podidească, îl roagă frumos să plece-ndărăt, să buciume-n munți, să-și strângă plăieșii și s-arate dușmanului cum știu să moară, când nu pot birui, stăpânii și apărătorii pământului acestuia. Ce popor are în istoria lui o pildă mai mare și mai înălțătoare de jertfă și de iubire de patrie?... Îmbărbătat, se-ntoarce Ștefan să-și reînchege oastea-i sfărâmată. Nici ostenit nu se mai simte, nici rana nu-l mai doare. Din nou se strâng arcașii în jurul viteazului, și, pe când turcii își socotesc pleanul, ca un stol de vulturi se lasă asupra lor, un vaiet de moarte înfioară valea, și cerul se întunecă tot de atâta grozăvie.

E a șaptea noapte de când domnițele se roagă-n genunchi, le picură lacrimile pe covor, și chipurile lor par umbre sub slaba licărire-a candeliei. Se roagă neadormite, mama pentru fecior, soția pentru soț, și amândouă pentru țară. Și iată că de pe luncă un freamăt se ridică în tăcerea nopții. Tot mai aproape, tot mai lămurit s-aud sunete de corn și cântece de biruință, și tunete de glasuri s-aud strigând: „Trăiască Ștefan!” Ca de-un vis frumos se-nviorează domnițele, și scoală pruncii din somn, și-și umplu mâinile cu flori, și-aleargă la poartă, și plâng de bucurie primind în brațele lor fragede pe marele Ștefan, lumina, mândria, odorul sufletului lor. Cu ce drag îl strâng la piept, și cum se uită la fața lui senină, în ochii

lui mari și frumoși, și cum nu se-ncred că-l văd, și, neputând spune-o vorbă, îi sărută fruntea, mâinile, colbul de pe haine. Târziu se sting luminile-n castel. E liniște-acum, și fericire-n tot cuprinsul. Șoptesc încă domnițiile-n iatac, mărită pare lumina candeliei de subț icoane. În odaia de alături doarme ostenit biruitorul, temutul Ștefan, gloria Moldovii.

Ce de lucruri n-ar ști să povestească de-ar avea grai ruinile acestea! Când te gândești c-a fost atâta viață-aici... inimi care s-au iubit, ochi care-au plâns, viteji care și-au vărsat sângele pe zidurile acestea! La porțile acestei cetăți s-a strâns norodul răzvrătit, cerând lui Lăpușneanu capul lui Moțoc. Pe meterezele ei au stat dârzi în fața lui Sobiețchi cei 19 plăieși, luptând c-o oaste-ntreagă, prețuindu-și fiecare glonț, ochind în căpetenii și făcând pe poloni să creadă că-i o armată-n cetate.

Din drumul ce se desparte la dreapta-nspre Agapia, ne uităm în urmă la zidurile cetății, măreață până și-n ruina ei, și, de la depărtarea asta, în forma pe care i-a cioplit-o vremea, ni se pare că vedem coroana lui Ștefan cel Mare.

Mănăstirea Agapia e vârată-n munți, pitită-ntr-un ungher de văi, așa că n-o vezi decât când intri-n ea. Dinspre miazănoapte o păzește de crivăț o măgură-naltă, descoperită – „Muncelul cu Flori”; la apus se ridică zid întunecat de codru, și-n față iarăși pădure de brazi, străbătută de cărări ce te scot în luminișuri neașteptate – „Poiana Mitropolitului”, „Poiana Stăriții”, iar mai sus prin bungete de fagi, deasupra opcinei înalte, în fermecătoarea priveliște de pe „Ciungi”, de unde vezi jos mănăstirea Văratăcului, în dreapta băile Bălțățești, în stânga Cetatea și Târgu-Neamțului, în față larga, nemărginită vale-a Moldovii.

Stă soarele pe strunga de la „Cruce”. Din cerdacul arhondaricului îmi răcoresc privirea pe ierbulița verde ce-

acopere curtea pătrată, îngrădită de toate părțile de încăperile albe, curate, tăcute ale mănăstirii. Din mijlocul curții se-nalță strălucitoare „biserica cea mare”, zugrăvită pe dinlăuntru de maestrul nostru Grigorescu.

E liniște, ca-n vis. De-odat' aud ca un semnal, un sunet clar, puternic, muzical: mă uit jos – în ușa bisericii văd o măicuță bătrână, scundă, în mâna-i stângă cumpănește toaca ușoară la înălțimea umărului, în dreapta ține-un ciocănaș de lemn, – a lovit o dată și stă, pare că așteaptă s-adoarmă răsunetul celei dintâi bătăi, apoi pășește încet pe lângă zidul bisericii, bătând în toacă, la început câteva lovituri tari, hotărâte, răzlețe, apoi treptat depărtarea dintre ele se micșorează, până ce nu mai auzi decât o ploaie de sunete mărunte, dulci, cadențate, ca șoapta pripită a unei rugăciuni, și parcă se duc, se topesc, și iar vin aproape, iar se despart, tot mai rare, tot mai puternice, – ecouri lungi auiesc prin coridoare, prin sălile boltite ale chiliilor, întreaga mănăstire răsună ca o vioară. Iar eu, în taina care mă-mpresoară, simt cum toate loviturile acestea bat în sufletul meu și-mi redeșteaptă, ca dintr-o lume depărtată, dulcea și sfânta evlavie a copilăriei.

52. ÎN MUNȚII SUCEVII

Pe la-ngânarea zorilor ieșim din cotlonul mănăstirii, pe poarta pâraului Agapia, în largul luncii aburite de brumă, trecem prin Târgu-Neamțului, printre dughenile ce-ncep a-și ridica obloanele, deschizând ochi somnoroși în ulița pustie, urcăm dealul Oglinzilor, din zarea căruia vedem la stânga „Băile Oglinzi”, sub poalele codrului, și dăm pe la satul Boroaia în frumoasa și îmbelșugata vale a Moldovii. În dreapta noastră, legendarul râu, care-a chemat pe

Dragoș descălecătorul din poghiazurile Maramureșului să-
i urzeasc-o țară nouă, se-ndoaie liniștit pe sub dealul
învârstat de lanuri, tăindu-și printre fânețe și huceaguri o
albie cu mult mai lată decât îi trebuie. În stânga, pe
marginile luncii, în falduri largi își lasă Carpații gâteala lor
de codri. Suntem în Suceava, în cel din urmă ținut de
munte al țării. Cerul e de un albastru limpede, străveziu,
câtiva noruleți, prigoriți de razele soarelui, se frâng încet
în bulgări de rubin și se topesc. Șoseaua, netedă și albă,
abate printr-o alee de sălcii, trece podul Moldovii și urcă
trăgănat dealul Spătăreștilor, de unde se lasă-n Fălticeni;
iar noi ținem înaintea drumul Bogdăneștilor, pe sub poalele
munților, dăm pe la Mănăstirea Râșca, pusă sub o
sprinceană de braniște, la marginea șesului, întemeiată de
episcopul Macarie al Romanului în zilele lui Petru Rareș,
care-a înzestrat-o c-o biserică și cu opt chilii. Ne oprim la
Baia, sat harnic și bogat, oraș de frunte pe vremea lui
Dragoș-vodă, pământ frământat în sânge: plugarii de azi
răstoarnă brazda peste mormintele a zece mii de unguri și
povestesc lucruri înălțătoare, auzite din bătrani. S-a
sculat craiul Ungariei, Matei Corvin, care nu mai putea
dormi de vâlva lui Ștefan cel Mare, și, ridicându-și toată
oastea, a răzbătut înapoi prin pasul Oituzului, prădând
satele în cale; s-a oprit șapte zile la Roman, apoi i-a dat
foc și-a purces spre Suceava. Înserând pe valea asta și
fiind vreme de iarnă și vifor, s-a tras cu oastea la adăpost
și-a tăbărit în Baia, să stea până s-o mai lumina de sus.
Iar domnul nostru, care-l aștepta la porțile Sucevei,
văzând zăbava craiului, n-a mai stat la gânduri, ci iute și-
a luat o mână de sprintenași și, gonind dealurile, s-a
lăsat, în puterea nopții, ca o vijelie, în lagărul ungarilor,
și-atâta i-a izbit de năprasnic și fără de veste, încât toată
falnica oștire a lui Mateiaș, învălmășită de spaima
întunericii și de grindina săgeților ce-o împrășcau de

pretutindeni, a fost în mai puțin de-un ceas sfărâmată și pusă pe fugă. Cic-a fost așa măcel, că urla valea de vaiete, armele scăpărau fulgere-n beznă, pâlcuri întregi se abăteau stropșite-n picioarele cailor, și oriîncotro fugeau bieții unguri, tot de Ștefan dădeau. Praful s-a ales până-n ziuă din oastea cea grozavă. Iar trufașul rege, care venise să cucerească Moldova, de-abia a scăpat, rănit de-o săgeată și dus pe targă prin cărările munților. Pentru amintirea acelei biruinți, Ștefan a ridicat în Baia Biserica Albă – la ruinele ei, țărani cu dare de mână, păzitori unei sfinte datine strămoșești, duc în toți anii, în ziua de Sfântu Gheorghe, mâncări, băuturi, în vase nouă, împodobite cu flori, și fac praznice pentru săraci. Ce oameni aleși, și ce gospodării frumoase sunt prin părțile astea ale Sucevei! Pe lunca Moldovii și pe vâlcelele Șomuzului sparte de iazuri se-nșiră ca o salbă în jurul Fălticenilor mândrețe de sate, așezări de moșneni, care păstrează cu sfințenie portul, legendele și bunele obiceiuri ale vremurilor de demult: Baia, Bogata, cu urmele vechilor mine de aur desfundate de romani, Sasca, Rădășenii, cu vestitile-i livezi de meri, Brădățelul, cu minunata-i pădure, în care doarme un lac albastru, încunjurat de brazi, izvoare zgomotoase se prăbușesc printre stânci – o bucățică de munte, ruptă din Carpați și răsădită aici, ca de-o putere dumnezeiască, să stea podoaba satului... Și pe toate văile astea găsești amintiri prețioase din trecutul neamului nostru, biserici vechi, durate de Alexandru cel Bun, de Ștefan cel Mare, de Petru Rareș...

Suntem la Cornul-Luncii, în pragul ținutului Suceava – și al țării. Netedă și albă ca marmura se întinde înaintea noastră șoseaua care merge la Dorna... Frântură de rai, scumpă inimii noastre, cântată de poeți, țărână sfântă în care se odihnesc vasele celui mai glorios Voievod al Moldovei, nespus de duios freamătă izvoarele tale – și ce

dulce-i umbra codrilor tăi!... tu ești într-adevăr una din cele mai frumoase țări de pe pământ, – dar numele tău ne doare să-l rostim și – străbătându-ți fermecătoarele drumuri – ochii noștri nu-ți pot privi podoabele decât printr-o perdea de lacrimi.

53. PE PLUTĂ DE LA DORNA LA PIATRA

— Dă-i drumu!

Comandă moș Vasile de la cârmă, și Toader, desprinzând gânjul din pociumb, sprinten s-aruncă pe plută, își face cruce și-nfige și el lopata-n valuri. Un dulce fior ne străbate, codrii fug îndărăt, pe obraz simțim, ca o adiere de vânt, suflarea răcoroasă a mișcării. Nici nu știm când s-a șters, în urma noastră, Dorna cea mândră, cu schela de la Gura-Arinului. Departe, înainte, răsar din neguri de brădet „Pietrele Doamnei”, turle de castele, scânteietoare în lumina rumănă a dimineții; înalt și întunecat, malul din dreapta ne astupă vederea. Cu pălăria dată pe ceafă, cu brațele încordate pe coada lungă a lopeții, adus puțin de spate sub cojocelu-i fără mâneci, moș Vasile, cârmaci vestit, pe care-l cunoaște Bistrița de patruzeci de ani, cumpănește pluta în dunga nahlapilor, strigând lui Toader, „dălcăușul” (care poartă cârma dindărăt): „La pădure! când e s-abată la dreapta; ”La câmp!” când e să ție spre stânga. Iar la cotituri ne vestește locurile pe unde trecem, și strigătul lui, răsunător în pustiul apei, pare că poruncește schimbarea priveliștilor.

— Colțu Ortoaia!

Deodată perdeaua de codru se dă la o parte: căsuțe vesele se ivesc pe podișul din dreapta, zăvoaie și ceiruri

străbătute de cărări; spumegând, cu vuiet spărgându-se de bolovani, undele Ortoaiei s-azvârl în Bistrița, pe mal vedem femei torcând, înalte, zvelte, cu fața luminoasă, ca într-un tablou de Grigorescu, catrințe negre, strânse pe șolduri, cămăși cusute cu arnici, pe cap broboade albe.

Ușor alunecăm la stânga și scăpătăm în genunea de sub „piatra Zmăculesei”. Plutașii lasă „condeiele” din mâini și privesc pe dealuri, nepăsători; apa e lină, adâncă, tăcută; câteva minute înaintăm încet, așa de încet, că nici nu simțim că mergem. Dar iată că malul din dreapta purcede spre noi, râul se deșteaptă, cârmaciul înșfacă vâsla și-o împlântă pieptiș în propta torentului...

— Osoiu!

Ș-în foșnet de valuri trecem ca o săgeată prin lunca de arini, fuge tăpșanul cu satu-n spinare, fug oștile de arbori și stâncile speriate – o goană nebună, fantastică, amețitoare. Ca pe fus, munții se învârtesc, macină izvoare și le toarnă în Bistrița. În vremea asta plutașii luptă: în mișcarea brațelor lor, în toată voiniceasca și puternica încordare a picioarelor și-a trupului lor vânjos au ceva din măreția statuielor antice ale gladiatorilor romani. Apa se domolește... Vâslașii își dau binețuri cu oamenii de pe mal, se întreabă de-ale lor, iar bolțile pădurilor parcă vorbesc și ele...

— Gura Sunătorii!

Sunând din unde s-aruncă pârăul pe praguri de stânci, o clipă se vede deasupra-i sătucul risipit pe poalele Palmeșului, și-o nouă priveliște ni se deschide înainte. Pietrosul înalt, cu gheburile-i de cămilă, pare că stă în drum să ne-aștepte.

— De ce i-or fi țăncurile așa roșcate, moș Vasile?

— Acolo sus, în frig, sunt numa târși uscați de vânturi, și-i cetina lor așa.

În șerpuiți largi se îndoaie strălucitorul râu printre munții întunecați de codru. ă...î Din jos de Călinești, o lungă dâră de grohotiș, năruit din coastele Pietrosului, împinge Bistrița, strâmtând-o, înghesuind-o în malul din stânga. Înaintea noastră, la cotul Căpriții, apa se iuțește și se involburează, iar jocul valurilor albe, de departe, îți pare-un cârd de găște care bat din aripi; peste clocotul lor repede alunecă pluta, hartuindu-se ca o sanie. Scăpătăm iar într-o genune – oglindă-n care vezi copacii cu vârful în jos. Moș Vasile bate cu muchea toporului în cuiele de la jug, apoi înfige tăiușul în grindă, își leapadă cojocelul, scuipă-n palme și apucă lopata.

— Colțu Acrii!

Ca printr-un farmec tabloul se schimbă, se trag pădurile-n lături, ș-un minunat decor de stânci se înalță-n fața noastră. Mugește Bistrița toată, năpustindu-și valurile-n năprasnicile ziduri, și dă să le spargă, din ce în ce mai-nverșunată, dar stâncile se joacă cu ea, o resping, o cheamă, o răsucesc în loc, buimăcită se-ncolăcește ca un șarpe, și, după un sfert de ceas, se pomenește bătând, din spate, în același zid de care s-a izbit întâi, ca și cum ar cerca, lovindu-l din amândouă părțile, să-l desfunde mai curând și să deschidă cale dreaptă valurilor viitoare. Sus, deasupra noastră, își tremură frunzulița câțiva mesteacani subțiri, crescuți pe vârfurile stâncilor. Din cotul Colbului intrăm în strâmtoarea fioroasă de la Chei – gherdapurile Bistriții. În huietul valurilor, luptând din răsputeri, moș Vasile mai găsește timp să-mi strige numele locurilor... „Scara”: din fruntea unei scăfârlii de piatră un brad își întinde ramurile-n jos ca niște brațe, de ele s-atârână plutașii și scapă când li se sparg plutele de stânci. În perețele din stânga, „Coiful” își vârfuliește turla-i vânătă pe gangul unei văgăuni. Sus, pe Zănoaga din dreapta, arde „comoara de argint” a Bogolinului, un țuguț ascuțit ce

luminează ca o flacără albă, și de subț el, dintr-o spintecătură de stânci, s-aruncă-n jos, înspumată, frumoasa cascadă numită „Moara Dracului”. Și toate minunățiile acestea trec pe dinaintea noastră cu repeziciunea lucrurilor văzute-n vis. Ieșim din prăbușiturile Cheilor. Bistrița se odihnește. Moș Vasile își șterge fruntea de sudoare. Toată figura lui e luminată de mulțumirea omului care-a luptat cu moartea și-a biruit-o. Stă soarele-n răscruce. Lunecăm în liniște printre păduri, pe sus se desfac poiene verzi, rariști de mesteacăn albi ca făcliile. La cârjoiul Dohotăriei malul din dreapta se pleacă dezvălind prispe largi de pajiște sub poalele brădișului atârnat de coastele Pietrosului. În urmă, peste norodul de măguri, în trei arcuri mari, își taie spinările pe cer Munții Călimanului, cari-ncheie Carpații Moldovii.

— Balta Fagului!

Un grind întunecos s-abate la dreapta, și iată-ne-n lumină. Suliți de aur tremură pe pânza lată, lucie, a râului. Vâjâind vine pe-o râpă stâncoasă Pârăul Arâmii, – hotar, pe stânga Bistriții, între codrii Bucovinei și-ai noștri. Trecem vâltoarea de la gura Piscului și strunga ostroavelor de la Cojoci, de unde se ridică un drumeac spre schitul Rarău, și de-acolo, prin pădure, spre minunatul podiș înflorit de la Pietrele Doamnei – trei turle ascuțite înfipte sus, în creasta cea mai înaltă a muntelui Rarău, pe care-a stat și s-a adăpostit odinioară voievodul Rareș, cu domnița lui, Elena. Un deal rotund,

îmbrăcat în brazi, se culcă-n fața apei. Bistrița, cuminte, îl ocolește, făcând un cot larg în dreapta pe sub coama vânătă, zimțuită a Pietrosului, se lasă molcom, strângându-și undele-ntre două ziduri de codru, și iese-n luminiș la cotul Lițului.

— Căldarea!

O horă de măguri dezvelite prind Bistrița la mijloc. O clipă râul doarme tolănit la soare, în miros de fâneață. Încet, încet, ne soarbe brădișul din fund, cotim în umbră pe la gura Pârăului Rău, apa scade răsfirându-se-n larg pe matca-i bolovănoasă, grinzile-ncep să joace sub noi, se hârșcăie pe colții stâncilor, și stăm. Foșnesc valurile de jur împrejur, un clocot e râul.

— Am pus-o de mămăligă, zice moș Vasile, scărpinându-se în cap... Dă paru, Toadere, să săltăm grinzile...

Dar iată c-o plută ne-ajunge din urmă. Dălcăușul își scoate iute cârma, să nu i-o rupă. Fără să vrem, închidem ochii. Un trosnet ș-o zguduitură puternică. Am pornit. Pluta care ne-a izbit rămâne înțepenită pe-aceleași stânci.

— Dâmbul Colacului!

Un munte-nvălit se-nalță stog în fața noastră, Bistrița se îndoaie frumos pe sub codri, încovrigându-se în jurul lui ca un șarpe ce vrea să-și muște coada. Zarea se-nchide, se întunecă din toate părțile. Numai în urma noastră se rupe-o strungă în negura de cetini: prin ea se văd în fund, măreț încondeiate pe albastrul cerului, Pietrele Doamnei, încinse de soare.

— La Cruce!

Intrăm într-o genune largă. Munții se descopăr. Privirile se odihnesc pe-nalte poiene scăldate-n lumină. Din stânga, de sub Tarnița golașă, vine spumegând Pârăul Crucii, din dreapta, Bărnărelul – sclipitoare fâșie de argint. Trecem pe sub podul de lemn ce leagă cele două maluri, pe care stau presărate căsuțele unui sat. Lunecăm pe sub dealul Ursului și iar năvălesc măguri din toate părțile, se mușuroiesc în jurul nostru greoaie și mătăhăloase. Din clocotișul lor se-nalță la dreapta mândrul Barnar, în stânga, Bâtca lui Târsână. Pâraie repezi s-azvârl cu vuiet în Bistrița. Stânci mari, fioroase,

își scot gâturile din întunericul codrilor și s-apleacă în jos ca niște cămile ce vor să bea apă.

— Balta Câinelui!

Râul face-un vârtej spre stânga, și-amuțindu-și valurile, ce rotesc în ochiuri, adoarme sub un mal înalt de piatră. Pluta pare că stă locului, atât de-ncet se mișcă. Moș Vasile mai bocănește-n chingi, cearcă tăria cârmei și spune lui Toader să bage de seamă la cot. În mișcările, în vorba și pe figura lui se vede reculegerea, grija omului care va să stea în fața unei primejdii mari și care-și adună toate puterile pentru o luptă hotărâtoare. Și-n adâncă, fioroasă tăcere a cuprinsului, ne uităm la munții îmbrăcați în codru, la soare, la cerul albastru, ca și cum am căuta un semn, o prevestire de sus a soartei care ne-așteaptă. Alunecăm din ce în ce mai repede. Scârțâie vâslele-n juguri. Un grind înalt, ținut drept înaintea noastră, din spatele lui se ridică două țăncuri vinete, ascuțite. Tot mai aproape, tot mai puternic s-aude într-acolo mugetul apei.

— Toancele!

Pluta izbește-ntr-un peș dunga șuvoiului și, repezindu-se-n hart, șterge din fugă tărășii apărători de sub „Piatra lui Toader”, trece săgeată prin cotul arcuit spre stânga și intră voinicește în groaznică strâmtoare de la Toance. Un popor de stânci se ridică din fundul râului clocotitor și sfâșie-n zdrențe toată pânza apei. Ca-n bolți răsună urletul valurilor între înaltele maluri de piatră. De pretutindeni, și tot mai multe și mai amenințătoare, se năpustesc dihanii-n calea noastră. Moș Vasile pare că le-mbrâncește-n lături cu lopata, așa de voinicește, așa de falnic își taie strungă printre ele, și-n amețitoarea iuțeală cu care trecem colții și pragurile strâmtoării, bătrânul și meșterul cârmaci pare-o făptură din basme, un năzdrăvan care a luat pluta-n tălpi și zboară cu ea peste stânci.

Gonim la stânga. Deodată valurile tac, se-ntinde Bistrița-n
ntre codri. Își întoarce moș Vasile fața-i luminată, se uită-
n urmă la țăncurile Toancelor și, prujind a răs, clatină din
cap.

— Hm! dihăniile naibii... să ne răpuie, și mai multe
nu.

Lunecă pluta ușor pe la gura Căpriții, în stânga se
înalță Holda descoperită, în dreapta cade perdeaua de
brazi până-n marginea apei. În urma noastră soarele se
lasă pe zarea Barnarului. Lungi cărări de văpaie tremură
pe trâmba de oțel a Bistriții. Pale de umbră se lătesc pe
măguri; focuri clipească în depărtări. Dălcăușul își aprinde
luleaua și-ngână-ncetișor o doină haiducească...

*„Sub poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel și potolit,
Tot de voinici ocolit...”*

Tot de voinici ocolit...”

leșim în larg. Cărmaciul împlântă adânc lopata-n
valuri: se-ntoarce pluta-n loc și prinde la mal, în vatra
Broștenilor.

A doua zi plecăm pân-a nu răsări soarele. Trecem pe
sub pod și scăpătăm în arcu ce se îndoaie la stânga. Pe
sus tivește poalele Hărăoaiei șoseaua care duce, peste
muntele Scărișoara, la Fălticeni. De-o parte și de alta a
râului se întinde mândra așezare a satului Broșteni. De-
aci încolo Bistrița se îmblânzește. De trei ori și-au ridicat
Carpații falangele de stânci împotriva ei, de trei ori
puternicele-i valuri au trecut biruitoare, în sunete de
fanfară, peste prăbușiturile uriașelor zăgazuri. Falnică s-
așterne acum între bogatele-i maluri, împodobite de sate.
De pretutindeni vin apele văilor să i se închine. Tot mai

largă și mai liniștită se lasă devale. Printre păduri tace, ca s-asculte cântecul privighetorilor. În luminișuri cheamă casele frunțașilor la prund și, noaptea pe lună, le spune povești.

Din jos de Cărpiniș, Bistrița-și taie calea dreaptă până-n livezile Mădeiului. Soarele răsare punând cununi de aur pe creștetele codrilor. În urma noastră, pe măgurile depărtate, se văd bungetele de brădet înnegrend zarea ca o arătură proaspătă. Priveliști fermecătoare, care nu se pot spune cu vorbe, se deschid de pretutindeni, și fug, alunecă fantastic îndărătul nostru, și altele vin, și cele care vin ni se par și mai fermecătoare. De pe plută, din goană, ochii noștri beau cu nesaț frumusețile acestea, care curg și nu se mai sfârșesc, și ne pare rău că nu le putem lua, să le ducem cu noi și să le arătăm lumii, așa cum le vedem acum, în lumina, în măreția și-n liniștea asta dumnezeiască, și să spunem celor care nu le cunosc și nu ne știu: „Iată țara noastră!...” Atunci ar înțelege deodată – ca bătrânii de pe zidurile Troiei la vederea frumoasei Elena – de ce s-au dat atâtea lupte și-atâta sânge s-a vărsat pentru „bucățița asta de pământ”.

Pe o largă deschizătură în munții din dreapta își așterne Borca mândrele-i gospodării. Din fund aleargă pârăul, sărind peste înalte zăgazuri de stânci, s-aducă Bistriții stăpâne prinosu-i de unde. În stânga se-ntinde Sabasa între două dealuri descoperite, o linie ferată cară buștenii din codru. Pe maluri sunt schele de plute, și-un pod peste râu. Din vale de Fărcașa, între Bâta Frumosului și Runcu Popeștilor, Bistrița o rătează de fugă, aruncă pluta peste praguri, plesnind-o de apă, și astfel, în jocuri și cântece de valuri, intră în ținutul Neamțului; leit în zale de oțel zorește Dreptul pe sub coastele Zahornii: zburlindu-și coama-i de argint s-azvârle Calul peste scările Cernegurii, și-i ies în cale la hotar. Se

bat nahlapii de grinzi, în tact scârțâie cârma de la spate; ca o suveică alunecă pluta pe sub bolți de mestecăni. Pe malul drept, în vatra Călugărenilor, se-nalță o namilă de stâncă – „Piatra Teiului”. Cic-a vrut dracu odată să iezească Bistrița și, rupând un hârtan din Ceahlău, l-a luat de-a fedeleșu și s-a pogorât cu el în puterea nopții, dar pe vale l-a prins cântarea cocoșilor ș-a zbughit-o Aghiuță, lăsând stana-n bătătură, de s-au crucit oamenii când au văzut-o a doua zi. Cotim la dreapta pe sub podul de la Gura Largului, și deodată ni se deschide înaintea minunata priveliște a Ceahlăului. Singur și posomorât, trufaș stăpânitor peste-un popor de munți, ce par pe lângă dânsul mușuroaie, înălțându-și creștetu-n cer, scărmanând norii în raghila de stânci înfipte pe fruntea-i pleșuvă, mândrul uriaș farmecă râul cu puterea măreției lui și-l face să-și uite drumul și dorul de câmpie. De pe la nămiezi până-n scăpătatul soarelui ne poartă Bistrița tot pe lângă el – pleacă ea uneori, hotărâtă să nu se mai întoarcă, și iar se răzgândește, și vine mai aproape, aciură vrăjită pe sub poalele lui, rotindu-se-n loc, scuturându-și platoșa-i strălucitoare, aci suspinând din adânc, aci privindu-l lung, strigându-l, dând freamăt pădurilor cu glasul-i de valuri. Într-un târziu își ia de seamă și pleacă mânioasă, vorbește singură, se bate de maluri, urlând s-aruncă toată, cât îi de lată, peste înaltele praguri de la Bicz și de la Lunca Strâmbului. Nălucesc pe tăpșane căsuțele satelor, prin văi herăstraie, din întunecimi de codru răsar mărețe vechile mănăstiri: Pângărații, Bisericanii, castel fantastic pe vârful unei măguri, și mai în vale, Bistrița, după o perdea de ploi. Înainte, Bâta Doamnei s-abate la stânga și ne-arată orașul – cel mai frumos oraș de munte al Moldovii – culcat între două străji înalte: Pietricica și Cozla.

La asfințitul soarelui suntem în Piatra. Pământul umblă cu noi. Ceahlăul, ridicându-și falnic fruntea peste grinduri, ne privește încă din negurile depărtării.

VALEA PRUTULUI

Din cel din urmă arc al Carpaților, de sub poalele Călimanului, se lasă pe coasta despre răsărit a țării, un lung șir de coline, care marg – ridicându-se și culcându-se ca valurile unei mări – până la cătările Dunării. Pe la căpătâiul acestor dealuri, frumoasele și roditoare dealuri ale Moldovei – se îndoaie Prutul în șerpuiiri mari, așternut ca de pe întinsul unei stepe. Izvorât de departe, din Carpații Galiției, râul vine tulbure la hotarele noastre, sparge măgurile Mamorniței și-și împinge apa-i gălbuie, lină, fără nici o încrețitură, în lunca largă, ce se desface de la Cotul Boianului de jos.

Tăcut, posomorât, mâncându-și mereu malurile-i nisipoase, uneori părăsindu-le și căutându-și o albie nouă pe lăsaturile șesurilor, curgând, mai în toată lungimea lui, în câmp deschis, între maluri joase, rupte, pustii, arareori umbrite de câte-un zăvoiu de sălcii, de câte un petecuț de dumbravă, – Prutul n-are nimic din frumusețea râurilor ce înveselesc pământul țării noastre. Întotdeauna apele mari – „drumuri care merg singure” – au atras așezările oamenilor pe țărmurile lor. Pe ele se înșiră toată strălucirea și toată istoria lumii. Prutul e râul pe-ale cărui țărmuri n-a înflorit nici un oraș și, din câte scaldă pământul românesc, e singurul, pentru care blânde doine ale poporului n-au găsit nici o vorbă de bine. Îi tristă și la vedere apa lui lată, molăie, veșnic întunecată, triste sunt și amintirile pe care ni le deșteaptă, triste sunt și văile pe care le străbate, și puținele așezări ce-i caută-n

cale, retrase mai toate pe dâlme, de frica revărsărilor. Pe-aici s-au răpezit pustiitoare puhoaiele de barbari asupra Europei, pe-aici au străbătut Hunii în câmpiile Panonei, spulberând vetrele din văile Carpaților, lăsând siliștile albite de oase, ca un potop năprasnic gonind din calea lor sfărâmurile noroadelor, și împrăștiindu-le pe vârfurile cele mai înalte ale munților. De sute de ori au năvălit prin vadurile Prutului oardele Tătarilor flămânde de prăzi... În şuierul crivățului ce culcă în valuri pădurea de papură crescută pe râu, grănicerul nostru ascultă noaptea zângănit de arme și vaiete de moarte. Știe el bine, că dincolo e o bucată răsluită din trupul Moldovei, știe că cei care trăiesc și plâng acolo sunt frații lui, și cu toate astea – privind uitit pe apa Prutului – își năbușe dorul și-un cântec amar și plin de blesteme îi scapă de pe buze:

*„Prutule, râu blestemat,
Face-te-ai adânc și lat,
Mal cu mal nu se zărească,
Glas cu glas nu se lovească,
Ochi cu ochi nu se-ntâlnească.
Dușmanii țării, de-or trece,
La cel mal să mi se-nece,
Iar tu-n valurile tale
Să-i tot duci, să-i duci la vale
Până-n Dunăre și-n Mare...”*

Lăsăm în urma noastră Herța, unde s-a născut nemuritorul Asachi, Darabaii, Rădăuții, târgușoare ridicate pe dealuri, de-a lungul râului, și-ajungem pe înnoptate, în Ștefănești, cea mai veche și mai de frunte așezare de pe Prut, întemeiată de Ștefan cel Mare, ca să stea strajă oștilor ce se purtau mereu pe valea asta, între Dunăre și Hotin. Orășelul e așternut pe poalele unui deal

acoperit de vii și de livezi. O măgură stâncoasă își împinge coastele-i vinete până în marginea râului, care mai în jos scapă din albie, prin stufișul de sălcii, și presară bălți și viroage pe șesul întins și neted al Bașeului. De la Ștefănești drumul se-ndoaie peste frumoasele dealuri culcate între valea Jijiei și valea Prutului. Păduri de stejar îmbracă tăpșanele, de jur împrejur se văd în depărtări, peste sclipitoarele oglinzi ale iazurilor, întinderi nemărginite de holde și de fânețe, legănate în undulații dulci, largi, odihnitoare. La Tabăra Mănăstirii, în apropiere de Bivolari, rămășițele vechilor tăbii ale Eteriștilor ne amintesc cele din urmă zile de groază și de durere, prin care-a fost să mai treacă mult încercata noastră țară.

Ne lăsăm pe coama descoperită a unei coline. Din dreapta Jijia, îmbucând apele Meletinului, scaldă ogoarele ce se răzoresc pe luncă. În stânga Prutul șerpuiește în desigururi de trestie și de lozii. Către apus, în fund, se rotunjesc pe poalele cerului ramurile rășchirate ale dealului Catelina ce-și ridică trunchiul din mijlocul vestitelor podgorii ale Cotnarilor. Străbatem târgușorul Sculeni, așternut pe malul plecat al Prutului, în fața Sculenilor din Basarabia, trecem pe sub zidurile castelului de la Stânca, așezat în mijlocul unui parc întunecos pe creștetul unei măguri, și pe la toacă sosim în Ungheni. Un pod de fier leagă cele două țărmuri ale Prutului, și cele două căi ferate: a României și-a Rusiei. De aici luăm trenul – și peste un ceas suntem în Iași. Frumosul oraș, care-a fost, timp de trei veacuri, capitala Moldovii, se-ntinde pe coastele revărsate spre miazăzi ale dealurilor „Copoul” și „Șorogarii”. În spate, un arc de măguri acoperite de codru se înalță din lunca Prutului și-l apără de crivăț. În față, peste valea Bahluiului ș-a Nicolinii, se ridică un alt șir de măguri, unele-mpodobite cu vii și cu grădini, altele dezvălitate, odihnind vederea pe pajiștea lor

verde, întinsă, luminoasă. Pe costișele lor răsar vechile mănăstiri: Cetățuia, Galata, Frumoasa, Bârnova, cu ruini de palate, sub zidurile cărora dorm atâtea amintiri de glorie și de suferință din învăluitul și mult zbuciumatul trecut al lașilor. Cuprins cu ochii de sus, de pe Râpedea, orașul îți înfățișează una din cele mai frumoase priveliști. Biserici, case, străzi curg toate devale, nălbînd, cu minunata lor cascadă, revărsarea celor două dealuri, din creștet până-n poale. Ce păcat că nu-i, în locul Bahluiului, o apă mai mare!... Să treacă Bistrița pe-aici, n-ar fi pe lume-o așezare de oraș mai mândră și mai fermecătoare. Încep umbrele să se lungească. Soarele-și împrăștiie cele din urmă raze pe turlele bisericilor. Mă cobor încet pe strada largă, liniștită, ce spintecă orașul din zarea Copoului până în valea Socolii. Trec pe lângă grădina publică, așternută-n stînga pe podișul măgurii, și pe lângă mărețul palat al universității, de-o parte și de alta, în mijlocul curților cu parcuri în fund, se-nalță case mari, bătrânești, a căror vechime și strămoșască simplitate îți duc gândurile departe, în lumea care-a strălucit odinioară, la viața povestită prin cronici. Parcă te aștepti să vezi ieșind, pe balcoanele-mbrăcate-n iederă, chipuri de voievozi cu barbă albă, domnițe palide, visătoare, în rochii lungi de matasă, și logofeți, și vornici, cărmuitorii țării de pe vremuri. În vale, lângă mitropolie, se ridică, reînnoită de curînd, biserica sfinților Trei Ierarhi, durată de Vasile Lupu. Zidită toată-n piatră, cu zveltele-i turle, în minunata-i horbotă de sculpturi, amintește mândra podoabă a Curții-de-Argeș.

Mă opresc în fața statuii lui Ștefan cel Mare. Soarele-a asfințit. Încep să se aprindă felinarele. Treptat, zgomotele orașului se depărtează, se sting. În evlavia acestei liniști, falnicul voievod, călare, cu coroana pe cap și sceptrul întins, cum trage frâul cu stînga și-apasă picioru-n scară,

desfăcându-și pieptul de sub manta-i de bronz, pare că s-a oprit dinaintea palatului, în răstimpul a două bătălii, să cuvânteze sfetnicilor țării. În ținuta, pe chipul și-n gestul lui e mândria gravă a domnului, care cumpănește-n mână-i soarta unui neam, și seninătatea biruitorului, care-a stat în lupte mari și-a răpus vrăjmași ce îngrozeau lumea cu vâlva puterii lor. Privirea lui arată dusă, adâncită departe, dincolo de hotarele Moldovii.

Din Iași ne lăsăm iar în valea Prutului. E o dimineață rece, umedă, fără soare și fără cer. Drumul se încovoiaie pe îmbinările colnicelor, ce iese, printre bălțile Jijiei, la satul Țuțora, unde acum trei veacuri și jumătate boierii Moldoveni, răsvrățiți împotriva lui Ștefan al VII, domn crud și asupritor, au năvălit într-o noapte asupra lui și l-au ucis în cort. Pe atunci era aici pod stătător peste Prut, și vad de oști, și cea mai deschisă trecătoare între Moldova de jos și Basarabia. – Într-amurg sosim la Stănilești, satul istoric, care a văzut sfărâmându-se în câteva ceasuri uriașul plan al lui Petru cel Mare, visătorul unei împărății împânzite din pustietățile Volgei până în fermecătoarele maluri ale Bosforului. Încă două zile de întinsoare pe lunca scrijălată de vigoare a Prutului, și ieșim în larg, în fața Brateșului, unul din cele mai mari și mai frumoase lacuri ale României. Prutul face un țâncuș adânc în pământul nostru, apoi se-ndoaie la stânga, înconjură lacul, și se descarcă în Dunăre sub dumbrava de sălcii de lângă târgușorul Reni. Încet se desfac în ceață coșuri de fabrici, turnuri de biserici, catarguri de corăbii, – puternic și strălucitor orașul Galați răsare, se înalță din valurile fluviului rege.

ȚARA. POPORUL

Dunărea, Marea, Carpații și Prutul – iată cele patru hotare cari-ngrădesc pământul Țării Românești. Am fost trăit, pe vremuri, în graniți mai largi. S-au fost învărtit, pe vremuri, paloșele sclipitoare ale Voievozilor noștri și peste Carpați și peste Prut. Dar s-au vărsat încoace înecuri de potop, neamuri pe neamuri s-au împins – noroade, ce nu le mai încăpea lumea, au curs mereu peste noi și-a trebuit – ca să putem trăi – să ne mai strângem țara, și de la miazănoapte și de la răsărit.

Aduși în Dacia de împăratul Traian, rămași aici, în urma celei mai vajnice lupte ce-au văzut timpurile vechi, am păstrat în sângele nostru vitejia acelor două popoare mari din care ne tragem, și nu o dată, în zbuciumul atâtor veacuri, ne-am arătat urmașii vrednici și ai legionarilor biruitori, care au vânzolit lumea și-au abătut codrii, ca să răzbată în cetatea lui Decebal, și ai uriașilor învinși, care – ne mai putându-se apara – și-au dat o moarte așa de măreață și de tragică în flăcările Sarmisegetuzei. De-atunci au trecut aproape două mii de ani. Multe războaie am avut și multe nenorociri ne-au călcat în vremea asta. Vijelii cumplite-au trecut peste noi, la toate-am ținut piept, și nu ne-am dat, și-aici am stat. Ca trestia ne-am îndoit sub vânt, dar nu ne-am rupt.

Și-am rămas stăpâni pe moșioara noastră. Știe numai bunul Dumnezeu cu cât sânge ne-am plătit noi pământul acesta, scump tuturor românilor, scump pentru frumusețile și bogățiile lui, scump pentru faptele mărețe și înălțătoare care s-au petrecut pe el.

Odihnească-n pace gloriosul Ștefan, că n-au fost spuse în deșert cuvintele mândre și-nțelepte pe care ni le-a lăsat cu limbă de moarte: „Dacă dușmanul vostru ar cere legăminte rușinoase de la voi, atunci mai bine muriți prin sabia lui decât să fiți privitori împilării și ticăloșiei țării voastre. Domnul părinților voștri, însă, se va îndura

de lacrimile slugilor sale și va ridica dintre voi pe cineva carele va așeza iarăși pe urmași voștri în voinicia și puterea de mai înainte”.

Din strașina munților ce-nalță marginea țării de la Severin până la Dorohoi, râuri frumoase, dătătoare de viață, și nenumărate pâraie se despletesc, în cărări de argint, peste-ntinsele șesuri ale Valahiei și printre dealurile blânde ale Moldovii. Singură câmpia Ialomiței s-așterne tăcută, netedă, uscată – vast ostrov însetat, în mijlocul atâtor ape ce-mpodobesc pământul României. Doarme sub șuierul vânturilor deșertul larg, nemărginit al Bărăganului. De mii de ani visează râuri limpezi și lacuri scilipitoare: în zilele senine de vară visu-i se răsfrânge-n undele aerului și-ngână peste lanurile și bălăriile uscate ale pustiului acele ape vrăjite, amăgitoare ale „mirajelor”, așa de frumos numite de popor „apa morților”.

Călătorii străini care-au străbătut văile României pe drumuri hrintuite, în căruțele de poștă de-acum patruzeci de ani, cu greu ar mai cunoaște astăzi locurile pe unde-au umblat. Li s-ar părea că altă țară s-a pus între Carpați și Mare. Și-ntr-adevăr, o țară nouă s-a ridicat de-atunci în răsăritul Europei. Moșia lui Mircea ș-a lui Ștefan, libera și mândra Românie de azi nemaicrescând în lături, a trebuit să crească-n sus, și saltă zi cu zi – o saltă puterea tinereții și setea de lumină! Din hotar în hotar, în lung și-n lat, o prind acum, ca-ntr-o rețea, șosele netede, pietruite, și linii ferate, înșirând pe firele lor orașele-nfloritoare și sutele de fabrici ce scot la lumină bogățiile țării.

Astăzi, capitala noastră, care-a stat pitită prin munți atâtea veacuri, sporește – sigură și puternică – în mijlocul câmpiei dunărene, ridicând palat lângă palat, pe unde-și păștea odinioară turmele legendarul Bucur. Și largi își deschid acum porțile altarele luminii – treptat poporul se

învieorează, se deșteaptă, la o viață de pace și de muncă roditoare.

În fața scundelor și sărăcăcioaselor chilii, unde-acum optzeci de ani dascălul Lazăr pune în mâna copiilor cea dintâi carte românească, se-nalță falnic palatul universității, iar pe locul acela sfânt s-au așezat trei statui: Eliade, Mihai Viteazu, Gheorghe Lazar – poetul, eroul și apostolul.

Două mari bulevarde taie-n cruciș orașul. Dâmbovița se minunează de strălucirea și mândreța-n care se desfac malurile ei, ascunse până mai dăunăzi sub rădiuri de sălcii.

De-aici, din mijlocul capitalei zgomotoase, îmi întorn gândurile pe unde am umblat. Multe din locurile frumoase pe care le-am văzut îmi revin acum, învăluite în farmecul depărtării, și parcă mă dojenesc, unele că n-am spus destul, altele că n-am spus nimic de ele. Multe vor fi iarăși pe care nu le-am văzut încă. Dar ceea ce se ridică mai luminos și mai sfânt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mândră-ntre podoabele țării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atâtor suferinți, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cântece și înțelesul istoric al trăinicieii și stăruinții noastre pe acest pământ. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și-n inima lui caldă am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gândul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvălit în zloată și-n bătlui, muncind ca să plătească dările țării, luptând ca să-și apere pământul, căzând și ridicându-se iar, murind în șes și renăscând în munți, pururea tânăr, pururea mândru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie, și mă-ntreb: ce popor a avut pe lume o soartă mai aprigă și

mai zbuciumată, ce neam de oameni a stat mai viteaz și mai întreg în fața atâtor dureri!

Unde-ar fi ajuns el astăzi dac-ar fi fost lăsat în pace!...

„O lacrimă-i tremură-n glas, și graiul lui e un suspin”, zice Michelet vorbind de poporul român.

În adevăr, suferințele acestea au pus o blândeță divină pe figura țăranului nostru. Inima lui e plină de milă pentru cei nenorociți, și limba lui e dulce și plină de mângâieri.

Câtă gingășie e în cântecul cu care-și adorm țărancele copiii:

„Nani, nani, puișor”...

Și cu ce vorbe sfâșietoare, adânci ca și durerea din care-au izvorât, își petrec morții la groapă:

*„Dragile mamei sprincene,
Cum o să fiți buruiene!
Dragii mamei ochișori,
Cum o să vă faceți flori!...”*

Într-o țară așa de frumoasă, c-un trecut așa de glorios, în mijlocul unui popor atât de deștept, cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie, și cum să nu-ți ridici fruntea, ca falnicii strămoși de odinioară, mândru că poți spune: „Sunt român!”

PICTORUL N. I.
GRIGORESCU

I. UN SOL AL NEAMULUI

„În zile ca acestea, când vechile credințe, cu sau fără părerea noastră de rău, se dărăpănează, poate c-ar trebui să păstrăm un loc de cinste și un adăpost respectat artei, cea din urmă dintre religiile omenirii.”

BERNARD PERETZ

Popoarele vorbesc rar. E un anume grad de căldură care lămurește cugetarea lor și-i dă glas. Și atunci vorbesc tare – în auzul veacurilor. Ele își au, pentru aceasta, interpreții și împuterniciții lor – crainicii gândului lor. Prin ei, marele suflet înfierbântat al mulțimii se dezvălește, în răstimpuri depărtate, cum se dezvălește jarul pământului prin gura vulcanilor. Aprins și luminos întotdeauna, câteodată spăimântător.

Neamul nostru, din firea lui, vorbește puțin. Strămoșii noștri – oameni de război – erau tăcuți. Apoi, și fără asta, valurile grele prin care am trecut, atâtea veacuri de griji, de zbucium, de luptă pe viață și pe moarte nu ne-au îngăduit reculegerea, concentrarea prisosului aceluia de puteri disponibile care ard parcă de nerăbdarea de a se descărca, de a se turna în formele trainice ale artei.

Mai ales pictura cere liniște și siguranță, îndeplinire materială, zidiri spațioase, cu ferestre largi – o viață înfloritoare și liberă, primitoare de acea înaltă aristocrație sufletească pe care arta ar putea-o numi aerul ei. Noi n-am avut nimic din toate acestea. Câte vijelii au trecut peste viața și peste așezările noastre ar fi risipit fără de urmă, cum au și risipit atâtea, orice înfiripare de artă plastică ce-am fi putut și noi porni. În multe din bisericile care ne-au mai rămas de pe vremuri se văd și astăzi resturi de icoane arse, ziduri sparte de ghiulele, sfinți cu

ochii scoși de sulițele turcilor. Căci mai ales împotriva acestor vrăjmași ai tuturor creștinilor am luptat noi aici, neajutați de nimeni, atâta amar de vreme. Câmp de război ne-a fost țara, de la Mircea până la Mihai Viteazu. Pictorii noștri, artiștii noștri, toți aleșii neamului nostru au pierit în bătăliile cu turcii. Deschideți istoria, și vedeți ce era aici, la gurile Dunării, în veacul de aur al artei creștine!

Din aceeași rasă de oameni mari au fost desigur și Ștefan al Moldovei, ca și Leonardo da Vinci al Italiei. Și în aceeași vreme au strălucit, fiecare aducându-și partea lui de bine pe lume. Înaintea lui Dumnezeu, în adâncimile tainice ale destinelor omenești, cine știe dacă nu e o legătură între paloșul de la Războieni și penelul de la Florența!

Sufletul artist al poporului s-a destăinuit adesea, în șoaptă de grijă și de dor, pe minunatele cusături și alesături ale țărăncilor noastre, în măiestria cu care își ciopleau voinicii ghioaga de luptă, plugul de arat și fluierul de doinit, în felul cum știașu toți la țară să-și împodobească portul, casa și viața lor. Ai zice că pe fiecare lucrison mijește geana de lumină a unui răsărit care întârzie. În ce vifor am trăit noi, e de mirare că mai avem și ce-avem. Mă gândesc la cât sânge s-a vărsat pe bucățica asta de pământ, și, pentru prima oară, bag de seamă că în limba noastră instrumentul de țesut se cheamă „război”.

Cântece însă, cântece de vitejie și de dor, avem cum nici un alt neam de pe pământ nu cred să mai fi avut vrodată. E aproape singura artă ce ne-a rămas întreagă din zilele acelea. Binecuvântată, mântuitoare doină, numai sufletul nostru te înțelege!

Sunt insule care răsar deodată din valuri, în urma unei uriașe zguduiri telurice. Așa am ieșit noi în vază,

după marile zguduiri politice de la începutul veacului al nouăsprezecelea. Și ca într-o tabără, când sună goarna deșteptării, un freamăt și un zor de pregătire a fost viața noastră de la un capăt la altul al țării. Din această proaspătă înviorare de puteri, aproape sălbătice în izbucnirea lor, din acest clocot de viață frenetică au răsărit eroii mântuirii noastre – oameni de-aceia unici, aproape divini, a căror apariție în mijlocul unui popor înalță stâlpi de lumină în istoria universală și despre care cu drept cuvânt se zice că n-au înaintași, nici urmași. Un astfel de om a fost pictorul Grigorescu.

Înainte de venirea lui – în afară de acea veche, amestecată și risipită pictură bisericească, la care nu se prea uitau cei care mergeau să se închine, pe care foarte puțini știau s-o prețuiască și din care nimeni nu învăța ce era de învățat – nici o cărare, nici un semn luminos nu se arăta sufletului artist care ar fi vrut să afle încotro e adevărul. Atingerea cu Apusul așternea doar o poleială, o îngânare de artă și de cultură la suprafața vieții noastre. Și noi aveam nevoie de un glas care din adâncul *acestei* vieți să se ridice și despre *această* viață să ne vorbească. Un asemenea glas am avut în Grigorescu. Cum a vorbit el, în limba formelor și a colorilor, despre țara și despre neamul lui, a fost mai mult decât îndeplinirea unei chemări de artist. Un apărător înflăcărat, un sol neadormit al geniului nostru, în fața lumii care nu ne cunoștea și în fața veacurilor viitoare, iată ce-a fost omul acesta pentru noi. Ce-a fost pentru cealaltă lume, ce noutăți a spus el artei universale și *cum* le-a spus, și întrucât le-a spus în chip deosebit de ceilalți – aceasta se va lămuri deplin de către cei care, uitându-se îndărăt, la lucrurile timpului nostru, vor putea îmbrățișa cu o privire mai senină, în orice caz mai pregătită, vederea largă pe care o deschide ochiului o anume depărtare.

II. VIAȚA PICTORULUI

Viața lui Grigorescu o povestesc operele lui. O viață simplă, tăcută, ordonată, puternică, închinată toată artei lui. În afară de artă nimic nu exista pentru el. Acolo și-a pus adâncă lui iubire de natură, de podoabele și de tainele ei, minunate pretutindeni, dar mai ales în țara și în făptura neamului lui; acolo iubirea de *bine*, de *adevăr* și de *frumos* – „treimea cea de o ființă și nedespărțită” a credinței lui, a singurei lui religii.

O copilărie de sfânt. S-ar părea uneori că soarta, în înțelegere cu natura, de la început alege, înseamnă și ia sub ocrotirea ei pe cei care au de spus vreo veste din cer pământului nostru.

Nicolai Grigorescu s-a născut în satul Pitaru din județul Dâmbovița în ziua de 15 mai 1838, într-o casă fără noroc, plină de griji, unde sosirea acestui al șaselea copil de bună seamă că n-o fi fost vro bucurie. O nouă gură de hrănit – iată ce însemna pentru bieții părinți și acest nou-venit, care putea foarte bine să nu mai vie! Văzute de aici, privite *post-factum*, lucrurile acelea toate au pentru noi ceva din îndeplinirea unei scripturi. Și anii de secetă care au trecut pustiitori peste bucățica de pământ în care oamenii aceia își puneau munca și speranțele lor, din ce în ce mai ostenite, și tristețea acelei case fără noroc, și spuza de copii mici, și moartea neașteptată a celui ce era sprijinul și lumina atâtor vieți, toate parcă au trebuit să fie și să se întâmple așa cum s-au întâmplat, pentru ca să avem, în felul cum l-am avut, pe marele nostru Grigorescu.

Gândul nostru se îndreaptă cu recunoștință spre ființa divină care a fost mama pictorului.

E toamnă pe sfârșite, o ploaie mărunță și rece, un amurg trist, fără cer, din anul 1843. Într-o căruță de țară, încărcată ca de băjenie, o vedem slabă, istovită de plâns, cu șapte copilași palizi, zgribuliți în juru-i, dintre care cel mai mare n-are încă doisprezece ani; după un drum de două zile, sosește, cu chiu, cu vai, la București. În urmă – din atâta viață irosită pe meleagurile acelea, unde neam de neamul ei n-avea să se mai întoarcă – nu mai rămânea decât un nume, crestat pe-o cruce de lemn, în cimitirul satului: „Ion Grigorescu”. Înainte... se făcea parcă și mai pustiu, și mai întuneric. Trăia în București, în mahalaua Cărămidarilor, o mătușă a ei, văduvă – femeie vrednică, bună, curată, știind să-și ție casa pahar și zilele cinstite numai cu munca mâinilor ei. La porțița acelei căsuțe albe cu vechi coperiș de șindrilă au poposit cele opt vieți rămase fără nici un căpătâi.

— Tu ești, Ruxando?

Și două brațe se deschid, cu drag, să-i cuprindă pe toți.

Ce încăpătoare sunt casele săracilor!

Copiii parcă s-au trezit acolo de când lumea. Cu veselia, cu strigătele, cu jocurile lor au pus numaidecât stăpânire pe casă, pe curte, pe uliță. Numai Nicu sta totdeauna retras. Gălăgia celorlalți îl speria. Mișcările lor violente îl făceau să se depărteze, înfricoșat ca de o primejdie. Era un copil tăcut, timid, străin pe pământ. El se uita la oameni și la lucruri cu o privire întrebătoare, neliniștită, pururea minunată, ca și cum atunci s-ar fi deschis pentru întâia oară marii lui ochi fulgerători. Poate că și unde-l vedea așa plâpând îl iubea mama lui mai mult decât pe ceilalți. Într-o zi, când i-au adus mort pe unul din copii, călcat de o trăsură, și cum fața bietului copilăș, plină de praf și de sânge, nu se mai cunoștea, cel dintâi strigăt al ei a fost: „Unde-i Nicu?... Cine știe ce presimțire,

ce tainică vedere în viitor striga astfel din întunericul acelei spaime, din adâncimile acelei dureri?

De-acolo, din căsuța aceea primitoare a mătușii Maria, porneau cele dintâi amintiri ale pictorului:

„Cu acul ne-a crescut biata mama. Și o dată n-am auzit-o plângându-se ori blestemând, ori spunând vreo vorbă rea. S-a trudit, sărăcuța de ea, s-a învățat singură să citească și să scrie, ca să ne poată învăța și pe noi puțină carte. Că ce școli erau pe vremea aia?... De dimineață până în noapte muncea și ne îngrijea s-avem de toate. Surorile începeau să coasă și ele. Un frate mai mare intrase ucenic la un unchi al mamei, zugrav de biserici... Se vede că era în neamul nostru, că mult îmi mai plăceau și mie icoanele când eram mic. Pentru mine, sfinții erau vii: stam cu sfială înaintea lor, și eram încredințat că și ei se uită la mine, mă așteptam să-i aud vorbind, să-i văd mișcându-se, ridicând mâna să mă binecuvânteze. La zece ani am intrat și eu la un iconar. Da' era un om sucit, Dumnezeu să-l ierte, și rar auzeai o vorbă cumsecade din gura lui. Mă puneă să mătur, să-i legăn copilul, și când vroiam să mă uit și eu cum zugrăvește, mă lua la goană. Numai câteodată, când îi frecam colorile, se mai îmbuna și mă lăsa pe lângă el – atunci eram în culmea fericirii; îmi vorbea blând, îmi arăta cum se fac sfinții, îi sorbeam vorbele și mă uitam la el ca la un dumnezeu. După doi ani m-am întors acasă, ș-am început să fac singur iconițe. Era vară. Duminica mă duceam la obor. Îmi așterneam hăinuța jos, îmi întindeam marfa pe ea și-mi așteptam mușterii, ca orice negustor. Treceau femei sărace, oameni de la țară, mă întrebau cine le-a zugrăvit, le spuneam că eu... și cumpărau, bieții oameni, ziceau că-s icoane cu noroc, de la copil nevinovat. Doamne, cu ce bucurie am venit eu acasă după cea dintâi afacere a mea! Făcusem vreo zece sorcoveți, și când i-am pus mamei în mână, s-a uitat la bani, apoi la mine, și m-a întrebat

*îngrijată de unde-s – că eu lucrasem pe ascuns icoanele.
Când*

i-am spus, m-a sărutat, a dat să zică ceva, și s-a întors repede cu fața spre fereastră, că-i venea să plângă. Acea a fost, poate, cea mai fericită zi din viața mea. Eram mare – aduceam parale în casă, bucurie la ai mei, cu munca mâinilor mele... Cine mai era ca mine!"

Din umbra aceasta, din cuibușorul acesta ascuns în fundul unei mahalale din marginea Bucureștilor s-a ridicat marele Grigorescu... Singur s-a ridicat. Era un copil delicat, sfios, care se uita în juru-i cu ochii pururea proaspeți ai nevinovăției, ai acelei naivități divine care a fost farmecul puterii lui și care niciodată nu l-a părăsit. Și așa fraged și puținel cum era, ardea de neastâmpăr, de setea de a zbura, de a pleca în lume, de a lupta, de a ispiți necunoscutul, vraja și primejdiile depărtărilor, tăcut și încrezător în el, ca prâslea cel năzdrăvan din basme. Cine știe dacă nu au într-adevăr presimțirea chemării lor pe lume copiii aceștia predestinați, în sufletul cărora, ca floarea în mugur, se pregătește să înflorească sufletul unui popor! Altfel, cum să înțelegi siguranța cu care se duc năzdrăvanii aceștia drept la ținta lor, cu toate și peste toate greutatele ce li se pun în cale?

Copil sărac, fără nici un sprijin, cu două clase primare, la vârsta de paisprezece ani Grigorescu își pune în gând să plece la Paris. Lucrează de zor la icoane, pe care acum le iscălește, într-un colțișor, cu litere ca de tipar: NICU. Începe să strângă ban cu ban din produsul micilor vânzări. Învăță singur franțuzește. Își atrage, cu o icoană frumoasă, înalta luare-aminte a domnului. Se prezintă la un concurs al Eforiei Școalelor, pentru o bursă de pictură în străinătate: i se recunoaște talentul; dar e respins, pentru că n-avea nu știu câte clase umane pe care le-a avut un altul... mai fericit. Rămâne, tăcut și

răbdător, la iconițele lui. Se mângâie cu gândul că „toată piedica-i spre bine”, și plin de încredere în biruința de la urmă a dreptății, muncește, muncește înainte, cu din ce în ce mai multă însuflețire. Face un tablou istoric mare, *Mihai scăpând stindardul*, pe care-l pune în fereastra unui zugrav, unde, văzându-l aga de pe atunci, beizadea Mitică (Ghica), și minunându-se de frumusețea lui, îl ia și-l duce domnitorului Barbu Știrbei, care-l cumpără cu o sută de galbeni.

Un șir de izbânzi: câteva icoane la Căldărușani, între care *Izvorul tămăduirii*, ce împodobește aghesmatarul din curtea mănăstirii, pun pe „meșterul Nicu” printre cei mai căutați zugravi de biserici. Se lămurea uneori în contractele zugravilor: „*Iară chipurile de la catapeteasmă să fie de meșterul Nicu*”. Lucrează aproape doi ani la mănăstirea Zamfira din Prahova.

O duioasă amintire din vremea aceea:

„Eram de cincisprezece ani când meșterul care zugrăvea biserica de la Zamfira m-a luat cu el să-i fac sfinții de la catapeasmă. Acolo am cunoscut o fetică tot așa cam de vârsta mea. Foarte frumoasă. Avea niște ochi mari albastri, și-n toată figura o expresie dulce, de-o cumințenie îngerească. Și, nu știu cum, că ne-am pomenit prietenii. Seara, când isprăveam de lucru, ne-ntâlneam în grădina bisericii. Era vară, liniște, frumos ca în vis. Și ne primblam alături, țiindu-ne de mână, și nu ne spuneam nimic. Da' eram așa de fericiți, cum numai la vârsta aceea poți fi. Când ne despărțeam, ne strângeam de mână, ne șopteam încetișor: „Noapte bună”, și ne dam întâlnire pe a doua zi, tot la ceasul și în locul acela... Ea era pentru mine tot ce făcuse Dumnezeu mai frumos pe lume. Și nici nu mai puteam gândi altceva. Odată, plecase zugravul la târg, și se vede că se-ncurcase la vrun chef, c-a lipsit două zile. Ajunsesse cu lucrul la turla cea mare din mijlocul bisericii,

unde mai rămăsese de făcut un serafim în creștetul bolții. Îmi isprăvesc eu ce-aveam de isprăvit și mă urc pe șchele, mă cocotez pe un scaun, ca s-ajung, și cât oi fi lucrat eu acolo nu știu, da' când dau să mă depărtez puțin ca să văd ce făcusem, o dată aud, de la spatele meu, glasul jupânului: „Brabo, mă băiete, să trăiești! E cel mai frumos înger pe care l-ai făcut tu. Leită Mariuca popii, da' parcă-i și mai frumoasă aici.” Fără să vreau, făcusem chipul de care tot sufletul meu era plin...”

Acolo cunoaște Grigorescu pe călugărul Isaia, un bătrân foarte deștept, și om purtat, care povestea frumos tot felul de minunății de prin țările pe unde umblase. Bănuia oare povestitorul ce suflet îl asculta? Plănuiesc să plece amândoi la Paris. Și încep să se pregătească. De astă dată se pare că nu mai e nici o piedică. Se duc mai întâi la M-rea Neamțului, locul de mătănie al călugărului Isaia. Acolo bătrânul se îmbolnăvi. Așteptându-i vindecarea, meșterul Nicu zugrăvea icoane. Și ce icoane făcea el acum!... Una din aceste minuni ajunge în mâinile stăriții de la mănăstirea Agapia, maica Tavefta Ursachi, „o femeie care ar fi guvernat o țară”, cum spunea pictorul. De mult căuta maica Ursachi un zugrav pentru biserica cea mare a mănăstirii. Locurile erau frumoase, călugărul Isaia nu se mai îndrepta, și trei mii de galbeni erau pe atunci o avere. Tânărul zugrav își târgui din lași ce-i trebuia, ridică șchelele și s-apucă de lucru. Parisul era din nou amânat. Norocul Agapiei!

III. AGAPIA

Trei ani frumoși în acest loc retras, al cărui nume înseamnă *iubire*. Toată întârzierea, toată vremea asta de așteptare, petrecută în ruga cea mai curată a muncii, s-ar

zice că e un *noviciat* – o pregătire a sufletului pentru a putea intra în tainele artei.

Pentru istoricul picturii noastre bisericești – când se va scrie odată această istorie – biserica Sfinții Voievozi de la Agapia va fi ca un larg și luminos limpeziș de câmp, după o îndelungată rătăcire prin codru. Un curent de aer sănătos străbate și în arta noastră religioasă.

Sfinții lui Grigorescu sunt vii, omenește vii, și destul de sfinți prin expresia de bunătate, de îndurare și de evlavie pe care pictorul a știut să le-o dea, fără să-i desfigureze, fără să-i bizantinizeze prea mult, înțelegând instinctiv că un sentiment ceresc nu poate decât înfrumuseța o figură omenească. De altfel, încă de pe atunci el nu lucra decât având înaintea lui un model viu, care să-i dea figura și atitudinea cerută. Pentru sfântul Gheorghe de pe una din dverele altarului i-a pozat profesorul de la Iași, Miltiade Țoni – un tip de frumusețe; pentru Maica Domnului, cutare femeie din Filioara; băiețașul unui dulgher – pentru copilul Isus; iar cutare măicuță, uitată de vremi, slabă, cocoșată și zbârcită ca un hrib, cată azi cu jale la sfânta Varvara, își vede tinerețea ei acolo, aidoma gura și ochii ei de-acum cincizeci de ani, și zice oftând: „Mare dar ș-aista, Doamne. Eu am să fiu oale și ulcele, ș-aici... tot așa am să stau”.

Cu ce drag își aducea el aminte de anii aceia de aprigă încordare la o muncă îndrăzneată, uriașă pentru vârsta lui fragedă, dar nu și pentru puterile lui, care în adevăr erau supraomenești!

„Toată noaptea visam numai îngeri și scene religioase. Erau zile când tot ce făceam, tot ce făcusem mi se părea trist, fără viață, fără armonie, și atunci îmi venea să las toate baltă și să plec în lume. Intra o rază de soare, și deodată se lumina și biserica, și sufletul meu.

Pe-atunci noi n-aveam nici un fel de orientare în artă. Era o carte veche, cu slove chirilice, care ne da rețete de la Muntele Athos pentru prepararea colorilor și câteva lămuriri despre vârsta, îmbrăcămintea, viața și însușirile fiecărui sfânt. Atât. Încolo, făceam fiecare cum ne tăia capul. Și-n meșteșugul ăsta al nostru, când stai și migălești mult, mult la un lucru, de la o vreme nu mai știi ce faci. Nu mai vezi. De aceea, uneori lăsam bidinelele, ș-o luam razna peste munți, cu pușca la spinare. Umblam așa câte-o zi-ntreagă; și când m-apucam a doua zi de lucru, parcă eram alt om.

Într-o dimineață ne vine vestea că s-a ales Cuza domnitor în amândouă capitalele. Am lăsat tot, am pus șaua pe cal, și fuga la târg. Atunci am văzut eu ce va să zică bucuria unui popor. Cântece, jocuri, chiote în toate părțile. Îți ieșeau oamenii în drum cu oala plină cu vin; care cum se întâlneau luau vorba de Cuza, de unire, se îmbrățișau și încingeau horă în mijlocul drumului. Și era un ger de crăpau pietrele. Da' unde mai sta cineva în casă? Am văzut bătrânii care plângeau de bucurie. Vro săptămână n-am mai putut lucra. Trimiteam la târg de două ori pe zi după vești. Plăteam câte trei și câte patru sfați pe-o gazetă, și ne strângeam toți s-ascultăm noutăți – „novitale”, cum se zicea pe atunci. Nici nu era chip să ne gândim la altceva. Mi-aduc aminte că stam seara până târziu și făceam desenuri alegorice despre Unirea Principatelor... Vremi de credință erau acelea! Era mai multă iubire între oameni, și mai multă cinste.”

Pictura de la Agapia – pictură murală în ulei – amintește, prin moliciunea liniei și prin căldura coloritului, factura maiștrilor italieni ai Renașterii, despre ale căror opere Grigorescu doar din auzite și din palide reproduceri de va fi știut ceva la vremea aceea. Dar cu siguranță că era înrudit cu ei. Da, între Grigorescu al nostru și între Tiziano, Leonardo da Vinci sau Andrea del

Sarto erau legături de suflet, care sunt mai puternice decât cele de sânge. Prin sentimentul *adevărului*, care trebuie să fie același în toate timpurile și la toate popoarele, prin farmecul spontaneității, prin revelația pe care o dă împărtășirea directă cu natura, prin credința adâncă, aproape mistică, în puterea *darului* ce vine mai de departe și merge mai departe decât hotarele unei biete vieți omenești, prin acestea și prin multe alte neștiute legături, Grigorescu era frate cu uriașii aceia fără de asemănare din veacul de aur al artei creștine.

Cum intri în biserică, e în dreapta un sfânt Vlasie, în picioare, așteptând parcă un cuvânt, un semn, o minune de la Dumnezeu, gânditor, senin gânditor, în atitudinea lui cuvioasă de schivnic, pe care nici o bucurie lumească nu-l mai ispitește și nici o suferință nu-l mai tulbură. E atâta viață cucernică în figura și în toată ființa acestui bătrân, de-o uimitoare putere de adevăr, de armonie și de unitate în cele mai mici amănunte, încât, dacă n-ai ști, dacă nu ți-ar spune pisania bisericii de cine și când e zugrăvit, greu ți-ar veni să crezi că e opera unui tânăr de douăzeci de ani, care nu făcuse nici o școală, care

n-a văzut un muzeu, care în afară de vechea carte a zugravilor, nici un fel de dumerire n-a avut de la nimeni. Și în toată pictura acelei biserici se vede aceeași deplină înțelegere a lucrului, aceeași hotărâtă personalitate în factură. Partea omenească a sfinților i-au dat-o țăranii din sat – adevărate documente de figuri ale neamului nostru – iar partea divină i-a dat-o sufletul lui. Întocmai ca maiștrii cei vechi a muncit el acolo, în biserica aceea, închinându-se fiecărei clipe, puind o rugăciune în fiecare urmă de pensulă – șoapta de foc a neliniștii, a frigurilor, a tuturor îndoielilor și-a tuturor speranțelor tinereții lui, neștiutoare de ce-i pe lume.

O călugăriță i-a pozat pentru mucenica Varvara. Recunoscător, pictorul i-a făcut o icoană: În mijlocul unei lumini de foc – un fel de vânat-auriu, care ar fi culoarea eternității – stă Maica Domnului în nori, cu mâna dreaptă pe glob, cu stânga ținând în brațe pe pruncul Isus, care, sprijinindu-și cotul pe glob, ridică mânuța dreaptă în semn de binecuvântare; și ea, și copilul privesc în infinit; deoparte și de alta doi serafimi, în adorare, cu brațele încrucișate pe piept; de jur împrejur, o ghirlandă de heruvimi, blonde capete întraripate, ce se pierd, cu cât se ridică mai sus, în zările înălțimii; jos, în margine, câteva pete albastre ne spun că ceea ce vedem acolo e cu adevărat „în împărăția cerului”. Dar ce studiate sunt toate în cele mai migăloase amănunte, figuri, mâini, stofe... și ce sărbătoare de colori, ce roșu-vioriu în bogata draperie care, după ce încadrează ca o maramă chipul duios al Preacuratei, se revarsă în falduri largi peste tunica de un albastru de smalt, întinzându-se luminos pe genunchiul stâng și căzând întunecat în cute adunate la picioare. Dar verdele-sclipitor de pe tunica serafimului din dreapta! Dar albastrul-stins de pe haina serafimului din stânga!... Și reflexul tuturor acestor colori, cald jucând, ca bătaia unei flăcări pe cămeșuța încrețită la gât a pruncului divin... Un prodigios cântec de colori. Ce pot vorbele să spuie despre frumusețea unui cântec?

După trei ani, Agapia, în sărbătoare, își sfințește podoaba, de care cu drept cuvânt se poate mândri. Din câte biserici avem în țară, nici una nu închide o așa de aleasă comoară artistică, atâta bogăție de viață cerească, exprimată așa de frumos, așa de curat și cu atâta putere... „Parcă nu mai e de mână omenească!” Așa se minunau maicile clătinând din cap. Acolo rămâne un muzeu și o școală de pictură bisericească. Lucrarea de la Agapia, sfârșită în anul 1861, încheie prima perioadă din uriașa

activitate artistică a lui Grigorescu – primul capitol din istoria vieții lui, care ar putea fi intitulat: „*Meșterul Nicu*”. Un sfânt și el – intrase în artă pe poarta cea sfântă.

IV. LA BARBIZON

Ș-acum toate gândurile lui, ca scăpate din lanțuri, se îndreaptă spre Paris. E liber, e aproape bogat – Kogălniceanu îl cunoscuse la Agapia, rămăsese și el uimit de darul acestui tânăr zugrav și-i înscrisese o bursă în bugetul Moldovei – nimic nu-l mai poate opri. Vine în București, lasă familiei o bună parte din bani. Își regulează toate cu acel spirit de ordine care a fost una din puterile de căpetenie ale fecundei lui vieți, și – în sfârșit! – pleacă. Fără tovarăș – bătrânul Isaia, simțind că i s-apropie ceasul, se retrăsese la Sfântul Munte – pleacă din Galați cu vaporul pe Dunăre. E o dulce dimineață de toamnă. Satele de pe mal, cu smeritele lor bordeie acoperite cu stuf, cumpenele de fântână, șirurile de care pe drumurile cenușii, turmele de pe șesuri, pădurile rumenite, toate mândrele priveliști ale țării lui parcă-l strigă din urmă, parcă spun duios ochilor lui însetați de lumină și încărcăți de visuri: „Ochilor, ochilor, să nu ne uitați”... Nu, nu, n-au să vă uite!

Parisul. Ce era orașul acesta pentru tinerii noștri de pe-atunci! Pentru Grigorescu, Parisul e o școală. Aici se poate învăța. Aici vechii dascăli spun taine mari celui chemat să le audă și să se pătrundă de puterea lor. Pânzele de la Luxemburg, minunile de la Luvru, atelierelor pictorilor, astea-s Parisul lui. Toate celelalte ademeniri ale fermecătorului oraș îi rămân necunoscute. Și e de douăzeci și trei de ani. Lu-crează câteva luni în atelierul lui *Cornu*. Un concurs la Bele-arte; se prezintă și el între

cei mulți chemați. Subiectul – cu ce haz ne scanda pictorul acest juvaier al academismului în floare pe vremea aceea! – „O luptă antică între doi păstori, la stânga, în primul plan, un stejar bătrân, la dreapta, o apă curgătoare, în fund, munții”... Reușește printre cei zece care, după opt zile, trebuiau să treacă, în loji separate, proba hotărâtoare – „*Le concours de l'arbre*”. Pleacă să facă studii de copaci la Fontainebleau; și vasta pădure seculară îl prinde și-l ține în lumea ei de mistere... trei ani. Aici sufletul tânărului zugrav de icoane primește marele botez al artei, aici, în mijlocul pădurii sfinte, care a fost școala și templul celor dintâi peizagiști și celor mai glorioși pictori ai Franței. Pe vremea aceea de curată și profundă adorare a Frumosului, se vedeau închinătorii artei pornind de mânecate, din satul Barbizon, cu sarcina la spinare, răznindu-se, fiecare pe cărăruia lui, pe sub uriașele bolți de umbră, spre locul lui de întâlnire cu natura, în căutarea clipei eterne. Și drumeții aceia simpli, în bluză albastră de lucrător, se numeau: Troyon, Diaz, Rousseau, Corot, Millet, Daubigny, Courbet... Seara numai se întâlneau la o pipă și la un pahar de bere, își aveau colțul lor, masa lor știută, acolo schimbau impresii, discutau arta, aruncând uneori în tunete de glas, cu gesturi largi, gânduri proaspete, repezi, aprinse – adevărate revelații – scăpărări de acelea ce nu se găsesc prin cărți. Tânărul cu ochii scânteietori, necunoscutul ce se așeza cu respect, aproape cu teamă, într-un colțișor, la măsuta cea mai dosită, era Grigorescu. După admirația cu care se uita la înțelepții aceia, după evlavia cu care asculta fiecare vorbă, lesne s-ar fi putut vedea în străinul acela tăcut, pururea dus pe gânduri, cel mai harnic, cel mai însetat de a învăța ucenic al lor.

Iată care a fost școala, și iată cine au fost – fără știrea lor – cei mai buni dascăli de la care și-a învățat Grigorescu

secretele artei lui. Ziua îi vorbea natura, seara îi vorbeau tălmăcii ei. Și în sufletul lui pururea în friguri, noaptea, dospeau vedenii și vorbe, și tot alte înțelesuri, și tot alte puteri izvorau în el, împinse din adâncimile necunoscute ale unei vieți ce parcă nu mai era a lui, ce de bună seamă că nu era *numai* a lui.

În zori, cel care pornea înaintea tuturor la lucru era Grigorescu. De multe ori pleca pentru mai multe zile. „Afurisit stăpân, cum îl încarcă pe bietul băiat!” îl căina într-o zi un pădurar bătrân, uitându-se cu milă după el, cum ducea în spate o sarcină prea mare pe seama unui trupșor micuț și delicat ca al lui.

O mână de om era, însă vrednic și inimos, lucru mare, și iute la treabă, și toate le făcea cu acel farmec al puterii ascunse care dă precizia și eleganța mișcării.

Trei ani – ce repede trec zilele când muncești! – trei ani n-a mai știut nimic din ce se petrece pe lume. Ca un pusnic a trăit acolo, ș-a lucrat, a luptat cu toată aprinderea, cu toată frenezia, cu toată setea de a birui a celor douăzeci și trei de ani. Au tăcut în el și dragostea de ai lui, și dorul de țară, și toate celelalte griji de viața lui, de sănătatea lui, de ce viitor îl așteaptă, toate au stat adormite, sub încordarea, sub frigurile acelor zile de muncă pasionată. Frigurile erau în sângele lui! De pe atunci trebuie să fie copia aceea puternică după tabloul de la Luvru al lui Prud'hon: *La justice et la vengeance divines poursuivant le crime*, pe care Grigorescu a trimis-o pinacotecei noastre, și care, pusă alături cu originalul, ar putea, cu foarte bună dreptate, să ridice întrebarea: „Unde-i mai multă emoțiune?”

Dar vremea trece, și melancolia străinătății, a depărtării începe să aștearnă ca un fel de umbră de amurg pe lucrurile care-l înconjoară.

De trei ani nu mai auzise o vorbă românească.

În vara anului 1864 vine în țară și – dintr-un sentiment de datorie, căci fusese bursierul statului – se pune la dispoziția Ministerului de Culte. Ministrul îi spune:

— N-avem nevoie de d-ta.

— Atunci?

— Atunci, nimic. Să-ți vezi de treabă.

Și și-a văzut de treabă. Și-a luat pe pânză câte o fărâmă de suflet, de pământ și de cer, podoabe din podoabele patriei care n-avea încă un locșor pentru el, și s-a întors iar la școala și la maiștrii lui de la Barbizon.

Natura-i frumoasă pretutindeni. O lume nouă la fiecare pas. Și Grigorescu se simțea din ce în ce mai atras, mai *învăluit* în misterul acestor frumuseți. Era un suflet în ele. Dincolo de forma, de culoarea și de structura lor era un suflet. Îl presimțise el, așa vag de tot, în unele zile de hoinăreală pe muncelile Agapiei. Acum însă îl *simțea*. Îl simțea cu neliniște, aproape cu frică. Da, era acolo, în tăcerea pământului, în norul ce luneca încet pe albastrul cerului, îndărătul frunzei care tremură, în vibrarea aerului, sub scoarța copacilor și sub mușchiul stâncilor, pretutindeni șoptind lucruri adânci și neînțelese, de pretutindeni chemându-l, privindu-l mereu, mereu vorbindu-i prin semne, prin jocul petelor de umbră și de lumină, ca o ființă de departe, din alte văzduhuri. Și el se lupta să priceapă. O luptă strașnică era viața lui. Fiecare dimineață îi aducea o speranță nouă, și fiecare seară o nouă disperare. Veșnic nemulțumit de lucrul lui, răzând de câte zece ori o pânză, plecând și întorcându-se de câte zece ori în același colțișor de natură, care mereu tot altceva-i spunea din marele mister, și el mereu întrebând, simțind că, dincolo de liniile și de colorile care se văd, mai e ceva care nu se vede, și care totuși trebuie să se vadă. *Trebuie*. Că aceasta și este chemarea unui artist pe lume –

să te faci să vezi în *vecii vecilor* ceea ce natura nu arată decât o *dată*, la fulgerarea unei clipe, o singură dată, în toată necuprinsa și spăimântătoarea veșnicie a vremii.

Multe lucruri bune, prinse din fugă, trebuie să fi șters Grigorescu, pentru că *lui*, dintr-un punct sau altul de vedere, nu-i mai plăceau. Dar din câte a păstrat, ce de minuni, de care, odată ș-odată, se va vorbi cu acea definitivă admirație universală pe care operele *etern*e au toată răbdarea s-o aștepte!

Ochi visători, frumoși ochi nevinovați, care au plâns fără să știe de ce, sufletele sfioase, neînțelese, care se ascund îndărătul feței cum se ascund unele gânduri îndărătul cuvintelor.

Curate dimineți de vară, în a căror limpede lumină toate par gătite ca de sărbătoare.

Robuști jitari, aspri la căutătură, care, înainte de a porni în țarină, își cercetează arma, ce n-are altă menire decât doar aceea de a spune și ea o vorbă... inofensivă, atunci când glasul gros și mustățile lor firoase nu vor fi de ajuns pentru a vârî groaza în delicvenți;

Interioruri de pădure, cu încremenirea aceea ca de vrajă, cu aerul acela de sfințenie al singurătății grandioase și al lucrurilor eterne, cu răcoarea umedă a stâncilor acoperite de mușchi și cu nu știu ce amestec de basme, de duhuri ascunse, de tăcere care așteaptă ceva;

Apusuri de soare, cu întunecări de codru în fund, sub dogoreala din ce în ce mai scăzută a cerului, cu tăpșane ce se revarsă în umbră de sub poalele codrului, cu păstori ce și-aduc oile la strungă și cu pregătirea aceea de odihnă, cu învăluirea aceea dulce, în taina înserării, a tuturor formelor, ce parcă-s de abur și se topesc;

Fagi bătrâni, uriași, cu pete ca de păcură pe trunchiul vânat-închis, ce se înalță dintre stânci drept și puternic, despletindu-se în sus într-o pădure de ramuri;

Și văi larg deschise, luminoase, vesele, ce parcă te
îmbie să te tăvălești pe pajiștea moale, stropită cu flori,
încălzită de soare;

Și pale albe de nori pe ceruri albastre, și dealuri
fumurii, departe, în adâncimea zărilor;

Și crânguri ruginite de toamnă, cu frunze spulberate
de vânt;

Frumuseți proaspete, nemaivăzute parcă, minuni de
forme și de colori, cu nu știu ce delicateță de vis în
frăgezimea și armonia lor, și totuși foarte adevărate, una
câte una s-au dezvelit ca din neguri sub puterea privirii
creatoare; și, astfel pregătite pentru taina vieții de veci,
trecând prin sufletul mare și curat al artistului, mari și
curate au înviat pe pânzele lui...

Dar Grigorescu, nici vorbă, nu-i mulțumit. Cum să fii
mulțumit când vezi cum îți scapă printre degete, și se
pierde, pentru toți și pentru totdeauna, cea mai bună
parte din comoara pe care *tu* ai descoperit-o!... O vezi – e
la dispoziția ta – și n-o poți lua...

Caută încă, mereu caută, pururea neliniștit, sorbind
puteri nouă din înseși izvoarele nemulțumirii lui. Prietenii,
admiratorii lui de-abia îi pot smulge câteva bucăți pentru
o expoziție a tinerilor pictori de la Fontainebleau, în
toamna anului 1866. Împăratul Napoleon III, vizitând
expoziția, cumpără din lucrările lui Grigorescu o creangă
de măr înflorit și un studiu (un cap de femeie). A doua zi
toate bucățile lui erau vândute. Lumea se-ntreba: Cine-
i?... Cel care a aflat mai târziu noutatea asta, și cel care a
uitat-o mai curând a fost Grigorescu.

În vara anului 1867 iar îl încinge dorul de țară.

— De ce nu rămâi la noi?... Ascultă, rămâi la noi. Ai să
fii înțeles aici, și iubit, și sărbătorit de toți...

El clătina din cap, visător:

— De-ați ști voi ce frumoasă-i țara mea!...

V. ÎN ȚARĂ

Își ia o parte din lucruri, lasă restul în seama unui prieten, și pleacă. Ciudat, ce schimbată-i pare lumea de când n-a mai ieșit din pădurea lui!

Vine prin Galiția. Ce nerăbdător trebuie să fie de a-și revedea țara lui, de care nu-l mai desparte acum decât o zi de drum! Și iată că mulțimea de note interesante ce-l împresoară de pretutindeni, pitorescul acelei părăgini de lume, în fața căreia ochii lui neliniștiți se aprind ca de farmecul unei descoperiri, îl fac să-și întrerupă călătoria pentru câteva zile. Se oprește la Lemberg. Îl opresc străzile vechi, tăcute, triste, ca orice început de moarte, hanurile mari adormite sub greu coperiș de olane, și mai cu seamă evreii aceia așa de caracteristici din biata Galiție, de la izvorul evreilor noștri, unde s-a păstrat, în toată primitiva habotnicie a neamului, adevăratul tip al rasei. De aici sunt primele lui studii de evrei: telali, cârciumari, zarafi, belferi – fiecare, în mișcarea și cu expresia lui particulară înfățișându-ți portretul general al rasei, care te privește, din umbra vremilor biblice, prin ochii aceia întredeschși, atenți, sclipitori, ochi ce nu dorm – îndărătul cărora simți sufletul îngrijat, încordat, al neamului îmbătrânit, pururea în luptă cu tinerețea celorlalte neamuri. Cu ce căutătură strabătătoare, profund serioasă, se uită el la pictor! Dar și pictorul, cu ce intuiție și cu câtă putere de sinteză vede și recheamă toată străvechea seminție a lui Israel în privirea unui biet vânzător de mere murate de pe ulițele Lembergului! Multe se vor discuta până să-și ia locul lor printre lucrurile pe care obișnuim să le numim eterne. Ceea ce se va așeza însă fără nici o discuție alături de tot ce mâna omenească a creat mai viu și mai profund

adevărat pe lume va fi „Ovreiul lui Grigorescu”. În toată istoria artei de a exprima viața prin linii și prin culori nu cunosc un alt pictor care să fi văzut mai adânc, în figura unui evreu, caracterul tipic al rasei și să-l fi înfățișat mai puternic „sub specie aeterni”. În străinătate, e cunoscut mai mult „Ovreiul cu găscă”, expus pentru întâia oară în Salonul picturii franceze din primăvara anului 1880, și apoi în expoziția pe care a făcut-o Grigorescu mai târziu (1887) la Paris, în *Boulevard des Italiens*, și despre care presa de atunci vorbește ca de un adevărat eveniment în lumea artistică. Nici vorbă că e o bucată extraordinar de puternică acest „cetățean român în perspectivă”, cum îl numește pictorul, care pentru a-și însuși modelul, pentru a-i aprinde în ochi scânteia semitică, îi povestea mereu anecdote palpitante despre amețitorul joc al milioanei în țara dolarilor. Un tip urât de evreu, de o urâtenie brutală, respingătoare, cu părul și barba nepieptănate, cu gura mare, jimbătă, cu nasul bobașat și cu acei ochi bolnavi ai rasei, ochi mici, spălăciți, fără gene, cu pleoapele roșii, umflate; în mână stângă ține o hârtie, cererea de împământare, pe care se vede scris: „Domnule Președinte, Domnilor Deputați... cu dreapta strânge lacom o găscă – ploconul „gheșeftului” – și nu știu ce expresie de rapacitate cu cele cinci degete rășchirat îngropate în puful alb și moale de pe pieptul găștei, care suferă – te-aștepți parcă s-o vezi sărind deodată jos, scuturându-și aripele și strigând de bucurie c-a scăpat. Figura evreului e însuflețită de-o lumină dinlăuntru – lumina inspirației... fulgerarea unui gând care vine mai departe și bate mai departe decât fărâma lui de viață – verigă și ea din lanțul cel mare și sfânt. Toți evreii, de la telul din Hârlău până la Rotschild, sunt acolo.

E o pictură viguroasă, de o strașnică vervă, – și fără îndoială că-și merită celebritatea de care se bucură. Dar

cu cât e mai sintetic văzut, și în același timp mai adânc și mai nobil tratat, acel tip de evreu din Moldova care e la Pinacotecă, – „Ovreiul cu caftan”, – și mai ales celălalt evreu, din Pinacotecă, intitulat „Un habotnic din Galiția” care de mare nevoie, și numai biruit de pofta banului, trebuie să se fi înduplecat să pozeze pictorului!... Atâta ură stăpânită e în ochii aceia încruntați, cătând chiorâș la golul care-l fixează, și atâta grijă în toată figura aceea hotărâtă, concentrată, de o înfiorătoare seriozitate dramatică – ai zice o luptă crâncenă, interminabilă: între două rase care se urăsc de moarte, adânc exprimată în misterioasa privire a unui portret.

Într-o dimineață, pe când pictorul schița zorit învâlmășagul târgului săptămânal din marginea Lembergului, unul din evreii ce se înghesuiau în spatele lui să vadă ce face, alergă repede la poliție și spuse c-a venit un spion, care ia planul orașului...

A doua zi, Grigorescu deschidea ochii pe mândrele dealuri ale Moldovei.

Acum vede el ce rai dumnezeiesc e țara lui! Străbate valea Siretului, oprindu-se mereu, privind în toate părțile cu uimire, cu lacrimi de iubire în ochi, căci toate-i surâd, toate-l cunosc și toate-l cheamă duios – ape și dealuri, păduri și șesuri, oameni și lucruri – toate-l strigă pe nume. O adâncă, fecundă prietenie se lămurește între sufletul lui și natura țării lui.

Se poate zice că de pe atunci începe Grigorescu să hotărânicească pământul și cerul patriei lui. Da, și cerul.

Un deosebit farmec și nu știu ce notă de bătrânească cinste și cuviință găsește el în satele Moldovei, în tăcutele sate ale Moldovei, cu bordeie smerite, cu țărani blânzi care pășesc ușor și vorbesc încet, cu strâmbe coșere de nuiel, cu vechea bisericuță de pe deal și cu toată pacea sfântă care învăluie cuibulețele acelea de viață cuminte, plină de

îndurare și de evlavie. Îl urmărește și aci, mai ales prin târguri, același evreu, de care credea că l-a despărțit hotarul Galiției. Și mereu se oprește să fixeze cu creionul pe-o foaie de carnet o nouă privire caracteristică a micului ochi șiret întredeschis, pe care din ce în ce îl cunoaște mai bine. Drumul lui e o prețioasă recoltă de studii. Note și schițe prinse din fugă, din fuga vieții lui pururea grăbite: ratișe la drum, chervane, vite la adăpat, bâlciuri, țigani cu șatra, o cumpănă de fântână într-un fund de zare, un călăreț pe coama unui deal, o geană de lumină în spatele unui huceag, și-n toate, din ce în ce mai lămurit, simte aerul, lumina, sufletul țării lui.

Acum e pregătit. Taine pe care de-abia le bănuia, una din alta încep să i se deschidă. La București se înfățișează iar Ministerului de Culte și cere un loc de profesor la Școala de bele-arte.

Multe se schimbaseră-n țară în acești trei ani din urmă: domnitor nou, legi și așezări nouă, miniștri noi, numai răspunsul fu pentru Grigorescu același: „Nu-i nici un loc vacant”.

„Dacă nu-i, nu trebuie.” Își ia pânze și colori și pleacă în țară. Căldărușanii, Târgoviștea, Câmpulung și Rucărul sunt cele patru popasuri mai însemnate ale acestei rodnice campanii. La Căldărușani își revede *Izvorul tămăduirii*, care împodobește tavanul aghesmatarului de lângă biserică – o icoană din copilărie. Și, ca și cum ar fi vrut să-și arate sieși cât drum a făcut de-atunci, în după prânzul unei zile senine de pe la sfârșitul lui iuliu, își pregătește paleta și, până să scapete soarele spre asfințit, veșnicește pe pânză scara de la arhondaric: jos, curtea mănăstirii, cu ierbulița ei uscată, de un verde-prăfuit; dintr-o margine mijește, ca o șuviță de fum, trâmba cărării. În mijloc, acoperind tot largul tabloului, se desface, în linii de o măreață simplitate, intrarea

arhondaricului; în stânga, din capătul cărării, se ridică, pe lângă zidul alb, o scară dreaptă de lemn, care dă într-un larg pridvor deschis și scos mai afară din masivul clădirii, deasupra strămoșescului gârlici de pivniță, care în vechea noastră arhitectură era o notă așa de frumoasă și de caracteristică sub ceardacul primitiv al casei; un călugăr se urcă-ncet pe scară; sus, pe pazia pridvorului, răzemat cu spatele de stâlp, un alt călugăr tânăr stă și citește într-o carte mare, pe care-o ține deschisă pe genunchi. În perețele din fund, înecat în umbră, se văd printre stâlpii ceardacului ușile arhondaricului; o lumină caldă, din ce în ce mai potolită, se înalță din spatele clădirii, nu vedem soarele, dar îl simțim că e acolo, arzând ca un foc mare în dosul mănăstirii, îl simțim în aerul dogorit, în rumenirea coperișului înfierbântat și a coșului din stânga, pe care bat pieziș razele soarelui, cu un tremur de flacără. Umbra crește. De prin bolțile tăcute, din fundul cerdacului, de pe sub strășini parcă vezi cum izvorăsc undele-nserării și se împrăstie în pale cenușii pe albul pereților. Din ce în ce mai întunecat se desenează pe adâncul luminos al cerului acoperișul mănăstirii, care de la stânga spre dreapta coboară frumos într-o gamă de linii ritmice. Deasupra, aer care vibrează, nemărginire fără culoare, o dumnezeiască împăcare între umbra care se cerne de sus și lumina ce, tot mai slabă, se înalță de jos. Și toată clădirea parcă se pregătește de somn, învăluită, ca-n farmecul unei povești, în acel suflet misterios al lucrurilor, pe care nici unul din marii constructori cu pensula nu l-a înțeles mai bine ca Grigorescu.

O pictură sobră, liniștită, puternică, plină de religie, pătrunsă de atmosfera sfântă în care a văzut lumina. Jos, în stânga, lângă iscălitură, pictorul a însemnat și data: 1867. Ceea ce nu făcea de obicei.

Un ochi nou se deschidea în lumea formelor de aci înainte.

Din același timp și de aceeași viguroasă factură sunt: *Bărăția de la Câmpu-Lung*, cu zarva și clocoteala unei zile de târg; *Vatra de la Rucăr*, cu o liniște de biserică înlăuntrul sărăcăcioasei căsuțe de țară, unde nevasta, așteptându-și omul de la muncă, stă lângă vatră și-și adoarme copilul; *Ciobanul*, cu sarica dacică până în pământ, ce-i dă nu știu ce aer de uriaș al munților... Și tot de pe atunci e și acel interior de șatră, învăluit într-o lumină tainică, făcută din umbră, ca în tablourile lui Rembrandt: în fund, sub cortul afumat, bătrânul zice din scripcă un cântec de jale; înaintea lui, o țigancă tânără, culcată cu fața în jos, cu spinarea goală, arsă de soarele zilelor de secere, cu tălpile picioarelor albe de praful drumului fără sfârșit al pribegiei; în stânga, danciul în pielea goală, cu brațele înlănțuite peste genunchii ridicați până în dreptul bărbiei; el, foarte atent, asculta cu gândul de a învăța; ea tânjește de dor: fără să-i vedem fața, simțim că ascultă și visează. E ceva antic în atitudinea ei nostalgică, în felul cum își ține fața îngropată în moliciunea brațului, în pânza aceea albă – un alb din draperiile vechilor tablouri flamande – aruncată frumos peste șoldurile ei mari și puternice. În toate e un sentiment de melancolie care te cucerește – parcă și borfele lor, așa de cald și de armonios colorate, iau parte la cântecul bătrânului.

Din același an, din aceeași vară chiar, e *Bătrâna de la Chailly*. Cu totul alt subiect, altă țară, altă lumină. Și cum se vede că e același fel de a înțelege sufletul formelor, și același fel de a-l exprima! E o zi caldă, într-o grădină; rufe albe întinse pe frânghie la soare, jos o balie rezemată de zid; pe prispa de pământ de lângă scară stă o bătrânică legată la cap turcește, stă frumos la soare, și coase,

cârpește; cum își ține ochii plecați pe lucru, înclinarea capului adună sub bărbie aceleași piei zbârcite ca și la bătrânul din cort. Aceeași expresie de melancolie pe față, același suspin după cele duse pentru totdeauna; aceeași bătrânețe gândind aceleași gânduri, aceeași mână uscată încordând, pe ac sau pe arcuș, aceleași degete ciolănoase. În umbră, sau în soare – același asfințit sufletesc.

Neastâmpărat și neobosit, prins ca într-un vârtej amețitor în mulțimea de frumuseți ispititoare ce-l strigau de pretutindeni, pururi cu sufletul la pândă, ca un vânător pătimaș, pururi în comunicare cu natura, care din ce în ce i se arată mai prietenă, absorbit la fiecare pas de lucrul lui, de tainele artei lui, Grigorescu nici n-a știut cum a trecut vremea. Toată vara, și toamna până târziu – căci sunt nespuse de frumoase toamnele noastre – i s-a părut o primblare într-un câmp de flori. Și-a făcut un buchet mare din cele mai alese flori ale țării lui și, luându-l cu el, s-a întors iar în Franța.

„Nu m-am mai dus la Barbizon, îmi povestea odată pictorul, c-o umbră de melancolie. Începuse să-mi fie dragă una din fetele lui Millet și – cine știe? – poate că... nici eu nu i-aș fi fost indiferent dacă mai rămâneam pe acolo. Dar mă gândeam că ea e fata unui artist mare, că eu n-am încă nici un rost pe lume, că nu se știe dacă-l voi avea vreodată, și-mi ziceam c-ar fi o faptă de om necinstit s-o fac și pe ea să îndure nevoile și păcatele mele. M-am vindecat muncind. Ea n-a știut niciodată c-am iubit-o, și nimeni n-a bănuیت ce-a fost în inima mea.”

De data asta se așază la Marlotte, aproape de Barbizon. Peisaje, boi și viței, flori, portrete, muncitori și ciobani... femei nevoiașе ce de-abia pășesc sub sarcina de iarbă, pe care-o așteaptă flămânde lighioanele de-acasă, atâtea și-atâtea subiecte din lumea celor simpli și buni trec în fugă pe pânzele lui – zic *trec*, pentru că foarte rar e

mulțumit de ceea ce face. Sunt pânze care ar putea să povestească amintiri pline de interes despre feluritele tablouri ce au lunecat pe ele. Aceeași neliniște, aceeași căutare pasionată a celui mai mare înțeles în cel mai mic semn, aceeași muncă de dimineață până seara. Când se așternea pe lucru, nu mai știa de nimic. Nici osteneală, nici foame, nici frig – era cu totul absorbit de marea taină pe care i-o șoptea natura. În una din aceste zile de adâncă uitare în rugăciunea muncii n-a băgat de seamă că vremea se răcorește – era o zi umedă de toamnă – l-a pătruns răceala, și când s-a sculat de la lucru, a simțit că-l ține un junghi în spate. Dar ce vrea să știe tinerețea și arta, mai ales – o tinerețe și ea – de astfel de lucruri?...

VI. PRIMA EXPOZIȚIE

De pretutindeni se întunecă a vijelie. Sufletele se încarcă de griji – încep pregătirile războiului de la 1870. În Franța, pe pământul ei generos și ospitalier, nu mai e loc decât sub steag. E frumos, e nobil, e o glorie să moară cineva sub steagul Franței. Dar Grigorescu prea e artist și prea e român. Viața lui nu-i a lui, și nici n-o trăiește pentru el.

Se întoarce în țară. Osteneala drumului și o nouă răceală îl silesc de data asta să asculte sfatul doctorului și să stea câteva zile în pat. Aceste câteva zile se fac vreo trei săptămâni, ceea ce pentru Grigorescu e un chin aproape intolerabil. Se frământă ca un leu în cușcă, dar n-are încotro. Trebuie să se supui. Mai mult decât boala, mai mult decât groaza de doctor și de doctorii, îl face să sufere apăsarea timpului pierdut. Ce bucurie de copil când se vede liberat!

Dăm aci prima pagină dintr-o scrisoare – ilustrată în goana condeiului, cum obișnuia să trimeată prietenilor acest pasionat gânditor prin forme și hotărât vrăjmaș al slovelor – scrisoare prin care își arată părerea de bine c-a scăpat de doctorii...

Acum e om de treizeci de ani – în plină dezvoltare a talentului, în plină putere. E stăpân pe arta lui. Dar arta lui e o cheltuitoare: călătorii, atelier, modele, colori... și pictorul n-are nimic din ceea ce se cheamă „simțul practic” al vieții. E nevoit să-și puie pânzele în rame și să facă o expoziție – „să deschidă prăvălie”, cum zicea el cu înfiorare, scuturându-se ca de o băutură amară. Într-o sală din Calea Victoriei, colț cu Știrbei-Vodă, bucureștenii au văzut în anul 1873 cea dintâi expoziție a lui Grigorescu. Un public pregătit pentru înțelegerea imediată a lucrurilor acestora în toată adâncimea lor, un public în adevăr cunoscător și iubitor de artă nu era, cum nu e nici azi la noi, și cum nici în capitalele Apusului nu e întotdeauna. Dar s-au găsit câțiva „amatori” – fericiți amatori! Și unii simțind, alții presimțind adevărul și viața, viața aceea pururea nouă a operei de artă, au cumpărat. Erau flori, flori de răsură și de inișor, mănunchiuri de flori de câmp în ulcele de lut; erau luminișuri de pădure, fagi și mesteceni, case, biserici și tipuri din împrejurimile Parisului; erau ciobani din Moldova și țărânci de la Rucăr; erau vaste limpezișuri de câmp, târle de oi, vite la pășune, pluguri pe brazdă, bordeie și livezi sub poale de dealuri; erau ceruri minunate, strălucitoare dimineți de primăvară și dulci amurguri de toamnă... și toate trăiau, în toate era suflet, aer, lumină și o tinerețe care te înveselea și-ți făcea dragă viața – ceva curat și proaspăt în fiecare strop de culoare.

Pentru istoria picturii noastre și pentru lămurirea multor amănunte privitoare la rosturile și la sufletul acelei

vremi nu va fi de puțin interes, odată ș-odată, să se știe ce subiecte înfățișau tablourile lui Grigorescu din prima lui expoziție, cu ce preț se vindeau, și cine au fost cei dintâi cumpărători ai lui. Reproducem aci o pagină din catalogul acelei expoziții:

EXPOZIȚIA GRIGORESCU
(1873)

Car cu boi (întoarcerea acasă)
Spălătorese pe marginea Senei
Natură moartă
Cireșe
Zaraf, evreu spaniol
Un ștregar
O sorginte (schiță alegorică)
Țigani pe drum
Țărancă franceză
Un bragagiu
Natură moartă (rațe)
O bălăioară
Savoiarzi
În marginea unui bâlcu
Un cioban din Moldova
Peisagiu din marginea Senei
Cap (studiu)
Apunerea soarelui la Barbizon
Un bujor de copiliță (din
Marioara Florioara)
Nimfă
Cioban francez
Țița la Dâmbovicioara
Un bătrân cerșetor
Mesteacănii la Barbizon
Un cântător din fluier

Copilă (studiu)
Fată la Rucăr
Casă la Valea Moșneagului
Țigancă
O moară (apus de soare)
Dimineață

Nimic zgomotos, nimic aspru în opera lui Grigorescu. Nici o violență, nici un strigăt. Toate vorbesc încet, limpede, prietenește, cu o căldură și cu o grație fermecătoare. În peisajele lui nu bate vântul. Rar o adiere leagănă câte-o frunzuliță scuturată de toamnă, sau de-abia mișcă, pe albastrul cerului, albi, strălucitori nori de argint. Și ce aer de sărbătoare au toate pânzele lui Grigorescu, așa de curate, așa de armonioase! Visezi, gândești în fața lor. Cele mai mici lucruri îți șoptesc vorbe de o adâncă putere de evocare. În florile lui e frăgezimea și respirarea umedă a vieții, ele surâd cu strălucirea lor de-o clipă și cu ceva din privirea ochilor omenești, te-aștepti să se scuture, te-aștepti să le vezi ofilite, moarte peste câteva minute – atâta gingășie, atâta proaspătă lumină tremură în fiecare petală. Te gândești, admirându-le: ce curat trebuie să fie sufletul artistului, pentru ca, trecând prin el, spre a intra în eternitate, florile acestea de-o clipă să nu-și fi pierdut nimic din farmecul vremelniceii lor!

De pe acum începe Grigorescu să studieze cu dragoste, cu pasionată luare-aminte boul, acest tovarăș de muncă și de îndurare al țăranului, boul, despre care spunea și la bătrânețe că încă nu-l cunoaște destul; încep de pe acum să coboare pe luncă, în praful drumului de vară, pitoreștile șiruri de care, foarte rar încărcate, vechile care, ce merg parcă și ele, ca toate ale noastre, în ritmul doinei strămoșești. Se pregătește pentru marele peisaj al țării.

Sforțarea, brutalitatea, scârșnirile durerii și ale răutății fac linii aspre, urâte, distrug orice armonie, și artistul trebuie să fie preocupat nu numai de tăria, ci și de calitatea impresiei pe care o produce cu opera lui.

În liniște e noblețea și trăinicia lucrurilor pământești. În liniște – partea divină a puterii, grația formelor, taina cea de la fund a vieții, și cea mai greu de aflat. Sufletul delicat, bun și duios până la suferință al lui Grigorescu nu putea servi în altarul Frumosului decât așa cum a servit până în ceasul din urmă: încredințând artei numai lamura vieții. N-a „înfrumusețat” natura. Se poate gândi un artist la o asemenea absurditate? Dar și-a ales întotdeauna ceea ce-i era drag, ceea ce *cânta* poruncitor inimii lui. Era un omagiu pe care îl aducea lucrului aceluia puindu-l pe pânză – un fel al lui de a-și exprima admirația și recunoștința acelei clipe de fericire, de cucernică închinare în fața Frumosului. Niciodată nu s-a preocupat de gustul publicului. Niciodată nu s-a gândit că *rugăciunea* aceea a lui poate fi expusă în vitrină, discutată și vândută.

Păstorilele lui, cu mișcări de o eleganță antică, și ciobanii, și plugarii lui au, în blândețea privirii, în zâmbetul gânditor, în toată înfățișarea lor nu știu ce aer de cuviință și de omenie, în jurul figurii lor, nu știu ce aureolă de sfințenie, care îți spune că oamenii aceia au fost priviți nu numai cu înțelegere adâncă, dar cu multă iubire și cu mult respect.

Nimeni n-a scris în colori mai armonioase pagini mai limpezi, mai calde și mai profund adevărate despre țara lui.

Un rapsod al pământului nostru a fost Grigorescu. Al pământului și al neamului nostru. Un poet mare, adânc și adevărat ca însăși natura care i-a fost model, prieten și povățuitor, un poet care-a adus un cântec nou pe lume, și l-a cântat cu glas proaspăt, cald, inspirat – glasul

sincerității care nu se ascultă și care nu se știe ascultată. Prin aceasta mai ales, prin acest farmec irezistibil al sincerității, lucrurile lui Grigorescu au plăcut, de la început, chiar și acelor care nu prea știau ce să vadă în ele.

Din vreo trei sute și mai bine de bucăți, s-au vândut aproape jumătate. Acum pictorul are, la dispoziția artei lui, peste treizeci de mii de lei. O avere. Aripă, deci.

VII. ÎN LARG...

Marii artiști ai lumii alcătuiesc între ei ca un fel de familie a lor, nobilă, mândră, solidară, îngrădită în aristocrația caracterelor ei de rasă aparte. Membrii ei se cunosc, se înțeleg, își vorbesc unii altora, în limba lor, peste oricâta întindere de timp și de pământ i-ar despărți: cei dinainte povățuind, destăinuind; cei din urmă admirând, întrebând... Unul din membrii acestei familii, și nu dintre cei mai puțin însemnați, e Grigorescu. Lucrul acesta se va vedea lămurit și se va recunoaște pretutindeni odată ș-odată, când personalitatea lui, înfățișată prin cele mai puternice pânze, adunate la un loc, va fi descoperită marelui public din Apus. Având note de asemănare cu cele mai alese dintre glorioasele lui rude, întrunește, în vasta lui operă, toate marile însușiri ale rasei, de la naivitatea lui Perugini și frăgezimea lui Botticelli, până la adâncimea de vedere și concentrarea de viață a lui Leonardo da Vinci, de la naturalețea robustă, gravă a lui Millet, până la eleganța, adesea feminină, a lui Corot – din tot ce-i sănătate, lumină și farmec în artă s-a împărtășit opera lui, așa de variată! Avea în el, rămânând pururea el, toate însușirile de competenție ale maiștrilor, de la observația liniștită și factura cinstită migăloasă a

olandezilor, până la verva largă, fulgerătoare, pururea izvorâtă din sentimentul just al adevărului și din profunda iubire de natură a marilor peisagiști francezi, în mijlocul și sub binecuvântarea căroră se poate zice că a deschis ochii în artă, și care au însemnat în istoria picturii universale o epocă a lor, cu numele de „Școala de la Fontainebleau”.

De aceștia, de opera lor dătătoare de îndemnuri și de puteri proaspete i se făcuse dor lui Grigorescu, și, cum își închide expoziția, zboară iar în străinătate. Prefaceri mari și de necrezut se petrecuse în Apus în acești din urmă trei ani. Le știa el pictorul, cât se poate ști de departe, căci urmărise, cu inima dureros îngrijată, ca de soarta propriei lui țări, îngrozitoarele peripeții ale războiului de la 1870. Dezolarea era mult mai adâncă de cum și-o închipuia. În Franța nu-și mai găsește lumea lui. Nu mai sunt pictori la Fontainebleau. Arta e în doliu. La Barbizon, ca niște lei bătrâni ce de-abia mai clipesc din ochi, apun, în umbra care învăluie gloria Franței, cei din urmă *preoți* – păstrători sfintelor taine ale artei lor. Cu viața lor se stinge o religie. Un amestec de jale și de revoltă e în sufletul curat al acestui *credincios*. La Paris, foștii lui camarazi au ajuns pictorii saloanelor mondene, ei fabrică lucruri de „șic”, pentru vânzare, tablouri de modă și portrete pentru americani. „Boemii” de ieri, care umblau în bluză de uvrier și munceau cu pasiune de dimineață până seara, acum sunt bogați, au ateliere în „Parc Monceaux”, echipaje, lachei în livrea, zile de „recepție”... Nu, nu, simplul, sălbatecul Grigorescu nu-și mai cunoaște în sclivisiții aceștia pe bunii lui tovarăși de visuri cinstite, de străduinți și de glume din pădurea Fontainebleau.

Pleacă în Italia. Acolo își înseninează sufletul la marea, curată, cucernica artă a Renașterii. Se închină lui Giotto și lui Botticelli. Admiră pe Leonardo da Vinci și pe Michel-Angelo. Înțelege de ce-s așa de mândri, în țara aceea a

soarelui și a iubirii, până și *farnienții* care, solemn în zdrențele lor pline de pitoresc, au priviri și atitudini de regi. La Neapoli tremură de frig. Pompei îl umple de melancolie. Pleacă la Atena, în calea primăverii întârziate. Vede Partenonul, impunător și trist, arta divină, opera zeilor, batjocorită de furia distrugătoare a două religii, și, ca și cum din însuși sufletul lui s-ar fi rupt ceva – un sprijin, o credință scumpă –, simte, pentru întâia oară, urâtul, deșertul, minciuna și zădărnicia vieții omenești.

La Constantinopol, pictura în stradă nefiind îngăduită, își petrece zilele mai mult în Bazar, căutând, în fărâmurile vechilor podoabe, sufletul trecutului, adâncă iubire de frumos și nobila distincție a gustului, pe care parcă l-au dus cu ei în mormânt oamenii de odinioară. Un vas persan, o pereche de sandali încrustați cu sidef, un petec de stofă brodată cu fir, strălucitoare, de un albastru de cer, o armă sculptată, un covor pe care vremea a topit colorile ca într-un tablou... în fiecare zi cumpără câte ceva. Singura pasiune care l-ar fi ruinat, oricât de bogat ar fi fost!

Și iar la drum. Simte nevoia de a se așterne pe lucru undeva, departe, în liniște, într-o atmosferă de cinste și de bunătate, unde sufletul oamenilor, aspectul lucrurilor, lumina, cerul – toate să-i fie prieteni. A umblat, a căutat și-a găsit. A găsit în Bretania, orașelul Vitré, vechi, tăcut, cu casele lui înalte ce parcă dorm în lumina cenușie a uliilor strâmbe și înguste; fără fabrici, fără căzărmi, fără bogății de exploatat, retras din calea brutalei sălbătăcii moderne, care se cheamă civilizație, acest mic Nürenberg al Franței a fost singurul colțișor de lume în care sufletul delicat al lui Grigorescu n-a avut nici-o clipă de nemulțumire. Și cu ce drag a lucrat acolo!

Zile senine, sfinte și cu adevărat neuitate, zile de visuri fecunde și de binecuvântată muncă... Ele au adus o notă

de o strălucitoare noutate și, desigur, una din cele mai puternice pagini în opera lui Grigorescu.

Într-o lumină potolită, sub un cer de un albastru-închis, vezi adâncindu-se străzi liniștite între vechi zidiri medievale, înalte, dese, cu balcoane grele, cu repezi coperișuri de țiglă, ale căror linii ritmice îți dau nu știu ce impresie de game, de triluri; rar câte un trecător, câte o bătrână în ușa unei prăvălii, ori vreo căruță de gunoi trasă de marele cal normand îți arată că orașul acela e locuit; uneori, din fund, dintr-un zid întunecat, o ferestruie se uită trist în gol ca un ochi posomorât din alte vremi. Câte o privire de la soare luminează un colțișor de perete, aprinde un zâmbet de tinerețe pe figura unei bătrâne ce coase în ușă, înfierbântă o muche de coperiș, pune un fulger pe brâul unui coș, sau îmbracă în aur și pietre scumpe o copiliță cu bonețică albă și pieptărăș verzui, ce coboară gânditoare cu ulciorul la fântână. Și toate lucrurile de-acolo, așa de nobile în simplitatea lor, scăldate în lumina aceea locală de un cenușiu catifelat, cu scânțieri de argint, au între ele un vădit aer de familie. Se cunoaște numaidecât că sunt din aceeași localitate și că au fost văzute cu ochiul aceleiași dispoziții sufletești. În toate e o poezie liniștită, cinstită, intimă, o dulce bătrânețe ce parcă șoptește basme în acea atmosferă de melancolie a lucrurilor de demult.

Târziu, încoace, la o expoziție din sala Ateneului, erau grupate pe un singur carton mare vreo zece bucăți din a doua călătorie pe care a făcut-o în Bretania pe la 1881: o biserică, un colț de stradă, o fetică pe drum împletind la ciorap, o poartă, un cerșitor... În catalog erau puse la un loc: „*Vitré... lei 14.000*”. Stam cu catalogul în mână și mă uitam în fund, pe-o ulicioară de acelea întunecoase, cum cobora încet un cal înhămat la o căruță... Pictorul vine spre mine zâmbind:

— Probabil te întrebi de ce le-am pus așa scumpe?... Nu le vând. Îmi amintesc zile destul de frumoase lucrătoarele astea. Și ce oameni de treabă erau acolo!...

VIII. ÎN RĂZBOI

Grigorescu era, de felul lui, foarte friguros. Orice alte neajunsuri și suferinți găseau în el o mare putere de rezistență. De frig, însă, și de indiscreția oamenilor, toată viața lui a avut groază.

Apropierea iernii, ploile, cumplitele vânturi ale Britaniei îl hotărăsc să plece. Își închirie un atelier la Paris. Avea adunate, din atâtea călătorii, o mulțime de lucruri de artă: mobile vechi din Normandia, goblenuri, stofe orientale, covoare, arme, vase, și, cu darul lui de a însufleți lucrurile prin felul cum știe să le grupeze, să le armonizeze între ele, își făcu un interior artistic, de pace și de vis, unde toate vorbeau încet, cu glas din alte vremi. Acolo îl găsi chemarea lui Ion Brătianu la 1877.

Poetul liniștii, bunătății și blândeții, poetul luminii și al cerului albastru e chemat să cânte întunericul și viforul morții, să găsească pe paleta lui colori pentru cea mai îngrozitoare priveliște pe care o poate înfățișa sălbătăcia nedomolită încă a neamului omenesc. Și n-a fost pictor pe lume care să le fi găsit mai bine ca el. Pare că toată viața lui nu făcuse decât asta. În rând cu soldații, înfruntând moartea, a privit de aproape toate atrocitățile războiului, a înțeles cine sunt adevărații eroi, și lor le-a închinat toată iubirea și toată admirația sufletului lui; pe ei, pe opincarii aceia uscați și vânjoși, care se azvârleau cu frenezie în brațele morții, pe ei, mai ales, i-a nemurit în puternica lui operă – cea mai mișcătoare epopee a vitejiei neamului nostru. Da. Erau frații lui aceia. Și cum îi semănau! Frați

buni, puindu-și ca și el, tot sufletul în ceea ce făceau, muncind din greu, luptând din greu, jertfindu-se, fără nici un gând de răsplată, simțind în tot ceasul, asupra destinului lor, o poruncă ce vine mai de departe și poruncește mai strașnic decât cea pe care le-o strigă împrejurările. În fața îngrozitoare tragedii a războiului, un pictor nou se deștepta în Grigorescu.

Sunt douăzeci de ani de când – pogorât din lumea sfinților – omul acesta culege din aspectele vieții pământești numai ce i se pare lui că se apropie mai mult de cele sfinte. Seninătate, vis luminos, șoaptă discretă, mișcare liniștită – partea de zâmbet, de iubire și de bunătate a vieții – tot ce se poate exprima printr-o desăvârșită armonie de colori și printr-o caldă euritmie de linii – acestea sunt notele fundamental caracteristice din mai toate tablourile lui Grigorescu de până acum.

Dealurile lui sunt lin trăgănate, munții din fund de-abia se zăresc tăindu-și, în linii frumos ondulate și din ce în ce mai șterse, coamele fumurii pe cerul albastru, cu nori de argint, copacii lui sunt de obicei mesteceni zvelți, cu tulpina albă, cu rămurelele fine, îndoite în jos și frunzulița ușoară ca lumina; boii lui trag încet, fără să se opintească în jug – arareori carele sunt încărcate – și oamenii merg încet pe lângă boi, fără să-i silească; ciobanul sprinten și voinic, ce stă răzemat în bâță cu privirea pierdută în adâncul zării, e visător, cum visătoare e și păstorița care toarce pe tăpșan, în marginea pădurii; în atitudinea și pe figura lor e liniște și grație, și un aer de străveche noblețe, ca și cum ar zice: „Noi suntem solii trecutului, noi suntem lamura neamului acestuia”.

Largul zărilor, depărtările străbătute încet, privirea îngrijat îndreptată spre cer, munca pământului, cu fatalitatea ei misterioasă, au dat sufletului românesc o

mare putere de resemnare și nu știu ce mișcare potolită și ritmică în felul lui de a se exprima.

Toți oamenii lui Grigorescu, tăcuții, gânditorii lui oameni de la țară, sunt răsăriți ca și arborii lui, din calmul aceleiași naturi mărețe și nepăsătoare. Ei nu gândesc cine știe ce. Totuși, pe buzele lor o taină mare pare că așteaptă dezlegarea cuvântului. Și acum, tăcuții aceștia, uitații și neștiuții aceștia aveau să spună, în fața morții și-n auzul întregii lumi, cine sunt, de unde vin...

Grigorescu a trecut cu ei Dunărea. A trăit cu ei ostenelele, suferințele și primejdiile războiului. A pândit cu ei în șanțuri, sub șuierul gloanțelor, s-a amestecat cu ei în iurușul de la Grivița; la Smârdan, la Opanez, la Plevna a văzut ce lucru de nimic e viața unui om în război și ce fiară a fost dormind sub înfățișarea aceea blândă a frumosului păstor ce făcea podoaba peisajelor lui.

El era acolo în ceasurile acele de scârșnire, un glas al istoriei, un trimis care avea să vadă într-o clipită, și pentru toți, ceea ce nu se poate vedea decât o singură dată, în toată întunecata nemărginire a timpului, să vadă profund, „cu ochi pe care moartea nu-i închide”, și să spună veacurilor viitoare ce-a văzut.

În tablourile lui „din campanie” nu-s mișcări de manevre, nici grupări convenționale de modele care pozează. Nimic aranjat, nimic teatral. Sincer, ca însuși faptul pe care-l privește, el te face să vezi, ca la lumina unui fulger, în grozăvenia unei clipe, toată zguduitoră tragedie a războiului; dar așa de strașnic îți luminează clipa aceea, și așa din adânc îți răscolește sufletul cu ceea ce-ți arată, că ai dintr-o dată întreaga priveliște a celor ce au fost și a celor ce au să fie.

Toată priveliștea luptei, în toiul ei... cine a putut-o vedea vreodată? Cine și-o poate măcar închipui? O panoramă de mișcări? Vai, au făcut destui pictori bătlîi

de acestea reci, încremenite, compuse în atelier, spre glorificarea cutărui „mare general”. Privindu-le, te gândești liniștit la... talentul pictorului. Ostașii lui Grigorescu se bat, ucid și mor în câmpul cel mai adevărat și mai serios al vitejiei și al morții. Bunătatea și mila acestui suflet de artist au strigat de groază și de durere în fiecare trăsătură de creion. Ceva din inima lui rănită se simte în fiecare lovitură de pensulă.

Am înaintea mea o bătălie în valea Rahovei, văzută dintr-o margine și foarte de aproape. E chiar începutul ciocnirii. Gornistul turc a căzut străpuns de baioneta celui dintâi ostaș român, care doar un pas a mai făcut și-a căzut și el, împușcat, cu fața-n jos, cu inima pe armă, peste el cade pe spate ucigașul lui, cu mâinile încleștate pe pușcă, turcul mătăhălos, în pieptul căruia dorobanțul nostru și-a înfipt din goană baioneta pâ-nă-n gardă; acum se văd și ceilalți dorobanți cum vin din urmă grămadă, ca aduși de o vijelie; moartea fulgeră din mii de puști îndreptate asupra lor, ci ei înaintează neînfricoșați, orbiți de setea biruinței; în fund se ridică tot mai întesit zarva mulțimii învâlmășite; acolo e toiu bătăliei, oarba frământare a pieirii. Nu cunosc în pictură povestire mai zguduitoare despre grozăviile războiului. Găsesc în această schiță o mult mai puternică și mai adevărată înfățișare a ferocității omenеști decât în marele tablou de la primărie, intitulat *Atacul de la Smârdan*, asupra căruia unul din cei mai autorizați critici de artă ai Apusului își rostește astfel părerea: „Privindu-l, zice d-l W. Ritter, rămâi uimit de nespusa simplitate a compoziției, dar mai ales de pasiunea ce respiră din toată această pânză; e războiul văzut cu ochii soldaților, nu cu al șefilor. Trebuie să știi, însă, că impresia asta așa de puternică ce ți-o dă tabloul e datorită pasiunii de care-a fost stăpânit pictorul în momentul execuției: niciodată un pictor de război n-a fost așa de adânc răscolit

în sufletul lui. Nici Meissonier, nici Detaille, nici de Neuville n-au presimțit că bătălia, văzută printr-un singur episod, ar putea da o astfel de sinteză. Nici lui Menzel, nici lui Werner nu le-a dat în gând să-și sacrifice demnitatea de diplomați și de înalți slujbași ai statului, ca să înțeleagă răcnetul sălbatec al soldatului în vârtejul luptei. Aci cu adevărat vezi furia în artă, și e zugrăvită de cineva care, pe când lucra, își plătea foarte scump clipele acelea. Dar ceea ce e mai de mirat e că această uriașă pânză, în care personajele sunt înfățișate în mărime naturală, îți face impresia că a fost pictată, cu iuțeala fulgerului, pe câmpul de război. Nimeni nu-și închipuie că există în București o astfel de operă. Îi îndemn pe toți care trec prin capitala României să nu părăsească orașul fără a se duce la primărie, pentru a-și umplea sufletul de măiestria și de puterea de vrajă a acestei uimitoare picturi."

Am văzut o replică a tabloului acestuia în colecția doctorului N. Kalinderu, o adevărată minune. Tabloul ca suprafață e mult mai mic – mult mai mare însă ca adâncime și ca mișcare. Nu atât de fioros, pe cât de sfâșietor. Te uiți c-un sentiment de admirație și de mândrie la ostașii aceia, învăluiți ca în flăcările unui foc uriaș... Cum se duc, și cum simți că se duc la moarte! Ce-ar fi zis d-l Ritter dac-ar fi văzut pânza aceasta!

Numai când știi ce pasiune de muncă neadormită a stăpânit întreaga viață a lui Grigorescu, începi să înțelegi verva, căldura, tresărirea de sentiment a fiecărei linii, cum și miraculoasa repeziciune și siguranța de factură care au slujit așa de admirabil sufletul fără de astâmpăr al acestui mare observator.

Dar *Spionul!* Ce vifor de mișcare, și ce expresie de supremă încordare! Iată, călărașul nostru a ajuns pe spion din fugă, a ridicat sabia cu atâta îndârjire, cu atâta vajnică mânie că parc-o și auzim vâjiind în aer, și capul

turcului, plecat cu frică sub lovitura morții, degeaba se mai ferește – îl și vedem despicat; poate că în aceeași clipă se vor rostogoli amândoi, căci turcul a scos revolverul și-a tras, un alt călăraș sosește și el în goana calului – o tragedie zărită la lumina unui fulger; totul e fioros: cerul de plumb, apusul de sânge, scăpărarea de lumină în fund, goana nebună a cailor cu ochii aprinși, cu urechile ciulite, și coama zburlită, și coada fuior; gestul hotărât, scrâșnitor al călărașului ce dă strașnica lovitură, mișcarea tălhărească a spionului, care în clipa din urmă scoate revolverul și trage – toate parcă sunt alese și puse acolo ca să te îngrozească. Și dac-a fost vrodată artist pe lume care să se gândească mai puțin la efecte, la ce vei simți tu și la ce ai putea spune în fața operei lui, acela, fără umbră de îndoială, a fost Grigorescu.

Toate tablourile lui din campanie sunt făcute cu viforul marilor emoțiuni pe cari le dă războiul. Simți că așa a trebuit să fie. Simți că toată această înfiorătoare priveliște a măcelului omenesc a trecut prin ochii lui înspăimântați, a zguduit adânc sufletul lui de artist și, ca tăria unui trăsnet, s-a descărcat, prin mâna lui, pe pânză, aproape fără știrea lui.

Lucruri trăite. Îți zici numaidecât, privindu-le: „Iată ceva care nu e din închipuire, nici din auzite; ceva care n-a putut să fie decât așa.” Le-a văzut cu groază, și cu nespusă milă. În avântul dorobanților „la baionetă”, din acea neuitată *Vale a sângelui*... este istoria nu a unui moment de vitejie în sorbul unui asalt, ci a întregii vieți de luptă, de crâncenă îndârjire în apărarea dreptului de a trăi al neamului românesc. Noi vedem acolo pe ostașul veacurilor, călit în focul tuturor bătăliilor, de la Negru-vodă și de la Dragoș până la Domnitorul Carol, și până în adâncul vremilor viitoare – aceeași strajă neadormită, același viteaz nenfricoșat, care se duce hotărât la moarte,

fără altă părere de rău decât aceea, poate, că, la o cumpănă așa de mare, n-are decât o singură viață de dat. Totul e posomorât în aceste tablouri: lumina, cerul, aerul – forma și culoarea lucrurilor te înfloară. Nu, nu e o tragedie de teatru. Sunt luptători înfierbântați care se azvârl ca fiarele unii asupra altora, și morții aceia, încremeniți cu mâinile pe arme sunt morți în adevăr.

Câtă umanitate în acel jalnic *Convoi de prizonieri!* E ger, e viscol – o zi cumplită de iarnă într-un pustiu fără cer – sute de nenorociți, de toate vârstele, învinșii de la Plevna, bolnavi, pierduți, înfofoliți în cele din urmă trențe ciuruite de gloanțe, cu ochii în pământ, pășesc încet prin zăpadă, sub paza călărașilor de pe margini; cade, din când în când, câte unul, toropit de osteneală, de frig, de somn, și unde a căzut, acolo a rămas; corbii flămânzi din stolul ce se ține de convoi, s-abat glonț asupra-i și-l încep de viu...

„Dac-aș avea eu tabloul acesta, spunea într-o zi unul din admiratorii pictorului, l-aș dăruia orașului Haga, pentru sala de ședințe a Congresului păcii. Ce sunt toate discursurile meșteșugite ale marilor diplomați ai lumii pe lângă ceea ce spune așa de simplu și așa de adânc mișcător bucățica asta de pânză!”

Grigorescu, însă, nu s-a gândit niciodată la „cuvântarea unui tablou”. O impresie a lui, o tresărire a inimii lui în fața adevărului pitoresc – aceasta și numai aceasta a pus în opera lui. Ce va spune ea lumii nu-l preocupă. Toate pânzele lui din război de la vajnicul iuruș din *Valea sângelui*, până la defilarea prizonierilor turci din Plevna închinată sunt expresia celei mai curate sincerități ce-a împodobit vrodată sufletul unui artist. I se umpleau ochii de lacrimi de câte ori ne povestea atacul de la Grivița, unde ostașii noștri au biruit, ca-n vremea de demult, numai cu nepăsarea lor de moarte: că nu mai era

luptă, ci jertfă – o jertfă măreață, pe care cu biruință măreață a răsplătit-o Dumnezeu.

„Cum s-aruncau înaintea morții! Acolo s-a dovedit ce popor avem noi. Am văzut ofițeri străini plângând de înduioșare și de admirație...”

Cu toate astea, nu vitejia armatei noastre, ci grozăvia războiului e mai cu putere înfățișată în tablourile lui. Adevăruri care sunt aceleași în orice timp și sub orice meridian s-au lămurit de sine din sufletul lui în clipele acelea de neuitat, în care tragicul vieții și al morții e natural să fie mai profund mișcător decât elementul epic al luptei.

„Monocromia maestrului nostru, zice Delavrancea, îți reprezintă exact atmosfera plumburie a războiului. El vede masa, iar nu detaliile; soldații, iar nu ofițerii; și năprasnica pornire a maselor nu are timp să caute o poză academică pentru vreun erou de atelier.”

IX. ÎN PACE

A fost războiul acesta botezul de foc al artistului. Între el și țară, între sufletul lui și sufletul eroului acelaia tăcut, care știe să lupte și să se jertfească așa de frumos, simte că de-aci-nainte s-au așezat legături de-acelea pe care moartea nu le mai desface.

Se-ntoarce trist din câmpiile Bulgariei, de unde mulți din ostașii noștri nu s-au mai întors. Pe florile ce se aruncă din balcoane și de la ferestre în calea biruitorilor, el vede pete de sânge. Timp de cinci-șase ani, urmărit ca de-un vis fioros, așterne pe pânză o parte din schițele războiului, celelalte rămân uitate pentru totdeauna în cartoanele pictorului, a cărui operă de-aci încolo s-ar putea intitula *Gloria păcii*.

larna, cât ține vremea urâtă și rece, stă la Paris, unde-și păstrează încă atelierul, până în primăvara anului 1887, când se așază în București. Primăria capitalei îi cumpără cel mai mare tablou din război, *Atacul de la Smârdan*, cu zece mii de lei și un loc la Șosea, pe care mai târziu pictorul îl vinde prințului Grigore Sturdza pentru suma de o sută de mii de lei, ceea ce-i dă un început de siguranță în viață, în orice caz, puțința de a lucra fără teama zilei de mâine.

În București mult dacă stă o lună pe an. Cea mai mare parte din timp călătorește prin țară; câțiva ani de-a rândul își petrece lunile de vacanță în Mușcel; toamna, se-ntoarce acasă cu rodul muncii lui de fiecare zi: străzi și biserici din Câmpulung, tipuri de țărani și cârciume din Rucăr, peisaje, ciobani cu turme, stâne și bordeie de pe valea Dâmbovicioarei.

Își caută de obicei un adăpost singuratec la câte un biet român nevoiaș, își face singur un pat din câteva scânduri ș-un braț de fân, și toată ziua e afară, la lucru. Se opresc uneori țărani să vadă ce face – se uită lung, nu deslușesc nimic...

— Ce face ala acolo?

— Măzgălește-o blană...

Și trec înainte, râzând. Iar pictorul, râzând și el, se uită-n urma lor, cu ochi plini de iubire.

Fuge de oameni. Dar nu pentru că-i sunt urâți, ci pentru că lumea, cu zgomotul ei, îl împiedică de la lucru, și el n-are vreme de pierdut.

Multă vreme, în ciobanul blând și visător al plaiurilor vede încă pe dorobanțul fioros din câmpiile Bulgariei, și mari pete de sânge în roșul frumoaselor apusuri. Are nevoie parcă să-și spele sufletul de urâtele vedenii ale războiului, e încă fum și întuneric pe paleta lui, și, ca să uite, ca să-și însenineze sufletul, ca să se regăsească,

muncește fără preget, se roagă muncind de dimineața până seara, în lumina, în măreția, în pacea creatoare a naturii.

Singur, liber, puternic. Puternic prin sinceritatea lui, prin lipsa lui de școală, în toate înțeleșurile în care se poate lua cuvântul acesta, prin simțul instinctiv al măsurii, al proporției și al ritmului, și mai ales prin darul extraordinar de a cuprinde numaidecât lumina, mișcarea și sufletul formelor vrednice de binecuvântarea artei. Acum e în culmea puterii. Multe frumuseți s-aștern, ca de sine, în toată vremea asta, pe pânzele lui: corturi țigănești, cu focul de vreascuri pe lângă care stau pribegii tolăniți a vis, cu stâlpul de fum ce se înalță în liniștea serii, cu țigăncușa zveltă ce vine de la fântână cu donița plină în dreapta, cu brațul stâng întins, ca să se cumpănească – proiectând pe cer o siluetă de-o eleganță antică; apusuri de soare, cu acea pulbere fină din aer, cu acel abur albastru din fund – ca o respirație a codrilor – sufletul depărtărilor și al înălțimilor, pe care-așa de bine l-a înțeles și așa de puternic ni l-a arătat Grigorescu!

Și păstorița aceea frumoasă și mândră ca o domniță, ce pășește încet pe urma turmei și toarce; așa de simplu-mbrăcată: o fotă neagră peste cămașa lungă până-n glezne, mijlocul strâns bine-n bete, o broboadă albă pe cap, și-atât... Și ce frumos îi stă! Desigur, e surioara ei cea mai mică, țărăncuța aceea în miniatură, așa de drăgălașă, ce merge și ea, chipurile, cu turma, și, neavând ce face cu mâinile, și le ține-n sus, cu degetele-ncopcite la ceafă; e primăvară; mielușeii cearcă dulceața celor dintâi fire de iarbă; o juncă și trei vițeluși, cu ochii mari speriați și cu botișorul umed, răsar din cârdul de oi, din care una a rămas puțin mai în urmă, de dragul mielușului fraged, care suge; pe luncă e o lumină de vis, în fund se vede albind pânza unei ape; peste toată această sărbătoare a

tinereții, păstorița, înaltă, mlădioasă, cu privirea dusă, are ceva simbolic în atitudinea ei: ridicând brațul drept pentru a întinde și a răsuci firul pe fus, cu mâna, cu ochii, cu făptura ei întreagă pare că binecuvântează. E atâta frăgezime în tabloul acesta, de o strânsă unitate organică, atâta mișcare ș-atâta adevăr, încât ai, privindu-l mai mult, impresia că ești afară, la câmp: simți aerul de-afară; te surprind unele detalii pe care le descoperi deodată și care parc-atunci, sub ochii tăi, se urzesc: pata de umbră pe care-o aruncă junca pe cele două cârlane din fața ei nu era acolo când te-ai uitat întâi... Întreg tabloul e un cântec, un imn măreț al primejdiei; ca de departe îți răsună-n gând fraze din *Pastorala* lui Beethoven. Tot ce vezi acolo e luminos, proaspăt, vibrant – o apoteoză a nevinovăției și a grației într-un peisaj divin.

Dar acel interior țărănesc, în care vechea noastră vatră are o însemnătate de altar! Dinaintea focului, femeia mestecă mămăliga, sprijinindu-și ceaunul cu piciorul; mânecile cămășii, suflecate până aproape de umăr, dezvălesc brațe puternice de gospodină tânără, harnică și curată; în stânga ei – doi copilași, pe care nu-i vedem bine la față din cauza fumului și a aburului; în dreapta – o fetiță mai mărișoară stă în capul oaselor, lângă ea – pisica, amândouă cu spatele spre noi, se uită ținută la mămăligă, pe care-o așteaptă mesita goală, rotundă, din mijlocul casei; pe prichici – o ulcică, o strachină și-o lingură de lemn; ușa e deschisă, lumina năvălește puternic de-afară; o găină și-o rățușcă au venit până-n prag, atrase de mirosul mămăligii; în stânga, încăperea se întunecă, pe laviță de-abia se deslușesc două ulcioare de lut la capătul despre ușă și sacul cu făină în dreptul unei ferestrei; lângă masă – un scăuiș; ceva mai în umbră – cofa cu apă. Asta-i toată averea casei. Copiii au ceva îngeresc în figură și în atitudine și ceva solemn în cumințenia lor. Ei

parcă asistă la o taină mare. Ca vedere adâncă în viața intimă a poporului nostru, cred că acesta-i cel mai frumos tablou al lui Grigorescu. E făcut cu religie, cu nu știu ce fior istoric în fața acestei pregătiri de cină, care te face să te gândești la lucruri depărtate, sfinte, pline de mari înțelesuri. Femeia însăși parcă se roagă, mestecând mămăliga; și ceilalți ascultă, așteptând-o. Ceilalți – adică cei trei copilași, pisica și sfioasele paseri din prag, pe care aburul mămăligii le face îndrăznețe. Toți ochii, toate sufletele sunt ațintite cu luare-aminte la actul acela mare, misterios, dătător de viață. Femeia, cu mâinile încleștate pe melesteu, se uită în ceaun și mestecă voinicește. E o țarancă brună, foarte frumoasă, de-o frumusețe serioasă, gravă chiar. Lumina de-afară îi cade în plin pe spate, pe broboada albă și pe brațul drept. Para focului îi rumenește fața. Între aceste două lumini, și ea și fetița au ceva dumnezeiesc în înfățișarea lor. E liniștea așteptării. Fără să vrem, ne uităm mereu în cadrul de lumină al ușii. În curând trebuie să sosească de la muncă el: „omul”. Aspru, tăcut, ostenit, are să ridice cofa de sub laviță și, ducând-o la gură c-o mișcare largă, omerică, are „să-i tragă o dușcă bună”, să-și stâmpere întâi setea; apoi, făcându-și cruce, are să s-așeze la mesita aceea scundă, pe care, lângă strămoșeasca mămăligă, va fi o strachină cu puțină saramură pe fund, unde vor întinge cu toții... Îl așteptăm. Și dacă l-am vedea, prin cine știe ce minune, apărând deodată în tablou, poate nu ne-am mira așa mult – tabloul însuși fiind o minune.

Uneori, Grigorescu, în aceste călătorii de studiu prin țară, e întovărășit de cei doi buni și vechi prieteni ai lui: doctorul D. Grecescu, botanistul, și doctorul Alfred Bernath-Lendway, himistul – amândoi oameni aleși sub toate raporturile, muncitori pasionați, ca și el, în căutarea adevărului. Impresiile și glumele lor de pe-atunci, ilustrate

adesea de Grigorescu, ar putea face, și poate că vor face într-o zi, obiectul unei opere de umor sănătos, din care multe se vor învăța cu privire la starea și obiceiurile țării de-acum treizeci de ani. Într-o călătorie pe care-o făceau în județul Brăila, unde doctorul Bernath avea să analizeze apele minerale de la Lacul-Sărat, o mică neînțelegere cu cerberii de la barieră, cari au luat bagajul doctorului himist drept mărfuri de contrabandă, e ilustrată c-o admirabilă caricatură, în care omul de știință e înfățișat în atitudinea lui ceremonioasă în fața autorității

c-o vervă demnă de Gavarni. Altă dată, pe când botanistul tăinește cu natura prin florile ei, pictorul îi prinde mișcările cu o iuțeală de artist japonez. Interesante sunt scrisorile pe care le scrie din străinătate celor doi prieteni acest neîmpăcat vrăjmaș al slovelor latine, care „n-au nici un pitoresc și nici o expresie”, zicea el. Asupra sărbătorilor, mai ales, îl apucă dorul. Se simte singur, se gândește la ei și le scrie. Doctorului Grecescu, pentru că-și rade mustățile ca popii catolici, îi zise *popă*, și, într-o scrisoare de la Paris, îi amintește cu duioșie serile de visuri, de glume și de cântece – doctorul cânta din flaut – dulci seri de vară, petrecute în Moldova, în județele Bacău și Neamț... „Și mai dulci suvenire!”

Dorul de modelele din țară!

În altă scrisoare, aducându-și aminte că doctorul Grecescu îi spunea odată că-i place mult dovleacul, îl face visând un dovleac mare, mare, ș-a doua zi... realizându-și visul. I se plâng prietenii că uneori au de furcă până să-i descâlcească slova: în răspunsul lui, îi face pe amândoi la o masă, stând cu picioarele-n apă rece și chinuindu-se să-i citească scrisoarea.

În toate glumele și caricaturile acestui artist se vede același suflet delicat, același zâmbet afabil, de care e luminată întreaga lui operă. În campanie, având nevoie

pentru tabloul *Defilarea prizonierilor* de o schiță-portret a unui ofițer din statul-major, și cum acesta își pusese decorațiile și marea ținută pentru a-i poza, pictorul, sedus de umorul unei asemenea solemnități, prinde din fuga creionului, pe lângă ceea ce-i trebuia lui, și o caricatură admirabilă, de-o extraordinară asemănare – o notă veselă așa de rară în zilele acelea de durere și de groază!

În aprinderea unei discuții îți caracteriza un lucru, o mișcare, o figură din câteva trăsături de condei. Odată, în tren, vorbind de încăpățânarea atavică a bulgarilor, și vrând să arate cum anume linii din figura omenească răspund în mod statornic unor anume sentimente de rasă, continuându-și vorba, se scoală nervos și, pe geamul aburit al vagonului, face cu degetul, din câteva linii, un tip de bulgar, aspru, posomorât, de o putere de expresie fulgerătoare.

Emoțiunile lui se descărcau numaidecât în forme scrise. Observația, exercițiul îndelungat stabilise la el un acord perfect între ochi, suflet și mână, încât acestea funcționau deodată, ajutându-se, completându-se aproape instinctiv. Îl doare o măsea? El își exprimă suferința printr-un desen: portretul lui, făcut repede, așa cum i-l arăta oglinda în clipa aceea – încruntat, legat pe sub fălci, cu scufa-n cap – un suspin de durere, pe care-l trimete dentistului, ca să-l înduioșeze...

Un suspin de durere. Foarte rar l-au bănuț pânzele lui. Destule dureri sunt în viață. Arta trebuie să ne facă să le uităm. Îi arătam într-o zi, primblându-ne prin pădurile Agapiei, un măr bătrân: o încălcitură fantastică de rădăcini groase, ieșite din pământ, încolăcite ca niște șerpi monstruoși, un trunchi scorborosit și noduros, crengi sucite, îndreptate mai mult spre pământ decât spre cer, întinse în larg, multe uscate, negre, țepoase. Aruncă o privire: „U, prea e tragic!” Și se depărtă iute, scuturându-

se ca de o vedenie firoasă. Umblam de câteva ceasuri în căutarea unui fag frumos.

O singură dată a primit un ulm uscat în mijlocul unui divin peisaj de toamnă – *De la Posada*. Era acolo, și n-avea ce-i face. Lung, strâmb, negru, țâșnește ca un izvor de păcură din coama ruginită a primului deal și spintecă pânza de jos până sus. O notă gravă de trombon în dulcea, melancolica simfonie a toamnei.

„Îmi spun unii că poetizez. Nu știu bine ce-i asta. Dar bănuiesc ce trebuie să fie în gândul lor: că m-aș încerca să fac mai frumos decât natura. Hm! or fi și neghiobi care cred că pot retușa opera lui Dumnezeu, dar aceia numai artiști nu sunt. Eu aleg, nu corectez. Fac ce-mi place mie, ce corespunde sufletului meu. Că nici n-aș putea să fac altceva. Numai în război am fost silit să ies din hotarele firii mele. Dar acolo aveam o chemare mai presus de viața și de arta mea. Eram "în război". O, sunt atâtea lucruri frumoase în natură! Unde ne putem noi urca, nu până la ele, că aceasta nu e dat omului, dar... până mai pe-aproape măcar? Oricât ne-am strădui, întotdeauna rămânem departe, subț adevăr. Foarte departe... Dar cel puțin, unde nu mai știm ce să spunem și cum să spunem, să tăcem – să nu mințim!..."

Așa gândea acest mare poet al adevărului.

X. LA PARIS

Om cumpătat, cuminte, lipsit de orice deșertăciune, și, în viața lui, de o simplitate de sfânt, Grigorescu n-a ținut nici la bani, nici la glorie. Cu dragostea lui de muncă, închinată artei, și numai artei, cu strălucirea și fecunditatea geniului lui, ar fi putut avea tot ce-ar fi vrut. Dar lui îi trebuia așa de puțin din bunurile pentru care se

frământă lumea! Altele îl nelinișteau pe el. Lucruri pe care oamenii nu i le puteau da. De câte ori nu spunea, oftând, acum în urmă: „De ce n-am găsit eu pe cineva să mă ia în întreprindere?... Să îngrijească el de tot ce-mi trebuie, să facă el expoziții, să vadă el de socoteli, de cifre, de tot – eu să nu știu nimic; să am liniște și *putința de a lucra*. Să fii sănătos, și să muncești cu drag... Toate celelalte sunt nimicuri!”

Când era la Paris, expunea la Salon câte-o bucată, două; și aceasta mai mult ca să-și aibă dreptul de intrare. Întotdeauna lucrările lui erau remarcate. Criticul de la *Figaro* îl compara cu Watteau; Stop, de la *Journal Amusant*, în seria lui de caricaturi, după cele mai importante pânze din Salonul anului 1880, nu uită *Ovreiul cu găscă*, de care, de altminterile, toată presa vorbește cu elogii.

Dar omul, care e absorbit de-un ideal, nici nu vrea să știe de ce se vorbește în jurul lui. E ca și cum n-ar trăi pe pământ. Ocări sau laude, îi sunt deopotrivă de indiferente.

Ș-apoi, nu vedea el ce înseamnă grăbita, zgomotoasa, capricioasa judecată a presei?

Opinia presei? N-a râs publicul Parisului nouă ani de zile de pictura lui Puvis de Chavannes, ca și de-a lui Courbet? Nu strigau aproape toți criticii de artă că Puvis de Chavannes, cel puțin, e un nebun liniștit, inofensiv, pe când Courbet e un nebun furios?... Dar Troyon, Rousseau, Diaz, Millet, Corot n-au rămas necunoscuți până aproape de sfârșitul carierei lor? În fiecare an juriul Saloanelor, compus din mediocritățile oficiale și invidioase ale timpului, îi refuza fără discuție. La toate popoarele, oamenii cinstiți, care-aduc un cuvânt nou pe pământ, străbat anevoie. Sunt atâția care au interes să nu se facă lumină! Minciuna, însă, asta are bun, că nu trăiește mult...

Grigorescu le știa toate acestea, și le privea de sus, cu liniștea omului care-și cunoaște drumul.

În iarna anului 1886, prin luna lui decembrie, fiind la Paris, primește înștiințare de la Casa unde-și avea banii că „depozitul” lui s-a isprăvit. Niciodată nu-i trecuse prin gând că depozitul acela, din care lua mereu, s-ar putea isprăvi. Un vechi prieten și admirator îl sfătuiește să fac-o expoziție. Peste-o lună, o parte din pânzele ce-i împodobeau atelierul sunt încadrate și expuse în sala „Martinet”, pe Boulevard des Italiens. Pentru cunoscătorii de artă din Paris a fost o revelație. De multă vreme nu se mai văzuse atâta sinceritate, atâta „bun-simț” în alegerea subiectelor ș-atâta nobleță și simplitate în tratarea lor. Francezii nu-și credeau ochilor. Vechea lor artă fără „artifiții”, buna lor pictură, curată, cinstită, personală nu se dusesese din lume. Era acolo, palpitând de-o tinerețe nouă, pe pânzele unui necunoscut – unui om blând, mărunțel și discret, al cărui trup s-ar părea că e mai mult pentru a purta în lume ochii aceia strașnici, fulgerători, care despică și ard cu privirea, ochi prin care simțeai că te privește un suflet profund gânditor și foarte serios.

Toate ziarele importante, toți criticii de artă ai Franței nu au decât cuvinte de surpriză și de admirație pentru acest „nou pictor”.

„Ceea ce te uimește în diversele lui studii, scrie, în l'Événement din 27 februar 1887, Arsène Alexandre, unul din cei mai autorizați critici, este varietatea lor: de la cea mai înaltă delicateță, până la cea mai hotărâtă vigoare. Sunt bucăți în plin soare, care au parcă tremurul imperceptibil al undelor de aer, și sunt altele posomorâte, aproape brutale, și, atât unele, cât și altele, într-o notă justă, vrednică de admirat.” Erau și unele aprecieri pe alături cu drumul. Așa, de exemplu, mai toți vorbind de

„Ovreiul cu gâsca” spuneau că e un admirabil tip de țăran român lucrat cu o mână de maestru.

Un lucru, însă, asupra căruia toate criticile sunt de acord, e deplina *sinceritate* a pictorului și puternica lui originalitate.

Expoziția începea acum să atragă din ce în ce mai mulți cumpărători, când – spre nedumerirea tuturor – Grigorescu „închide prăvălia”, își împachetează toate tablourile și pleacă în țară. Vânduse exact pentru suma ce-i trebuia ca să-și plătească ce avea de plătit la Paris și drumul până la București.

Un om ciudat, vor fi zis francezii. Vine gloria să-l încununeze, și el îi întoarce spatele și pleacă...

Un om întreg și serios, cinstit cu el, cu lumea, cu credințele lui. Un cucernic. La Grigorescu iubirea de țară și de neam era un sentiment profund, inalterabil, real ca însăși viața, care numai prin aceasta avea un preț. Ce era arta lui, decât un mod de a-și exprima acest sentiment? Ce erau tablourile lui, decât închinarea de fiecare zi, rugăciunile unui suflet credincios? Și când, în cele câteva zile cât a ținut expoziția din Boulevard des Italiens, vedea plecând câte-un tablou, despărțirea aceasta, pentru totdeauna, de lucrurile lui, care nu erau numai ale lui, îi făcea o impresie de jale și de nelegiuire. Cu fiecare peisaj pe care-l vindea, i se părea că-și înstrăinează o bucățică din țara lui. Iată de ce – în toiul târgului, cum se zice – și-a luat *iconițele* lui și-a plecat.

O, în adevăr un om ciudat pictorul acesta, care suferea când i se cumpărau tablourile și se supăra pe cei cari-l laudau! Am înaintea ochilor o scrisoare a criticului de artă William Ritter, unul din marii admiratori ai pictorului, și văd cu ce îndurerată putere își apără acest profund cunoscător al operei lui Grigorescu dreptul de a o admira și lauda, chiar și fără voia autorului.

„Enfin, comme je suis libre de dire bien fort mes admirations où je veux, je continuerai à le faire. Vous peignez, j'ai le droit de dire que ce que vous faites est beau.” („În sfârșit, liber fiind de a-mi striga tare, și oriunde vreau, admirația mea, *nu voi înceta de a o face*. Dumneata pictezi, eu am dreptul de a spune că ceea ce faci e frumos.”)

Într-un cerc de prieteni se deplângea odată nepăsarea publicului nostru pentru artă, și ca exemplu se aducea faptul că țara nu știe încă să-și prețuiască pe Grigorescu al ei. Cu o duioșie de părinte care-și apără copilul, se ridică și protestă împotriva acestor nedrepte învinuiri ce se aduc țării: *„Ne-am deprins ca la noi să vedem numai rele, și peste hotar să ni se pară toate bune și frumoase. Iluzia depărtării. Câte greutăți întâmpină și pe acolo un artist cinstit și mândru, cum trebuie să fie un adevărat artist!*

Am fost de față când Millet oferea măcelarului unsprezece tablouri pentru achitarea unei datorii de vro mie de lei, și n-a vrut măcelarul să le primească; zicea că el nu cumpără vite cu tablouri; și întâmplarea a făcut să mă găsesc la Barbizon, la câțiva ani după aceea, când s-au vândut lucrurile lui Millet, după moartea lui. Ș-am văzut atunci pe măcelar plângând și bătându-se cu pumnii în cap, că toată lumea îl credea nebun; și era în adevăr nebun de necaz și de desperare că n-a știut a prețui, când i s-au oferit, bucățelele acelea de pânză vopsită, care se plăteau acum, sub ochii lui speriați, cu zeci de mii de lei”...

Și încheie cu obișnuitul lui oftat din adânc, ce parcă venea de departe, de foarte departe:

„— E, dragii mei, avem o țară de aur, da' nu știm să ne-o prețuim...”

XI. 1887

În palatul Eforiei de pe bulevard, în ziua de 11 mai 1887, se deschide a doua expoziție „Grigorescu”. Se *deschide* nu înseamnă nimic altceva decât că, în ziua aceea, pictorul a venit mai de dimineată, a scos o cheie din buzunar, a descuiat ușa de la stradă și a intrat în tăcutul colțișor de rai pregătit de el cu grijă, cu gust, cu sentimentul că lucrurile nu stau cu indiferență unele lângă altele, ci au și ele simpatiile și antipatiile lor, sunt vesele sau triste, vorbesc sau tac, după locul și lumina în care le-ai pus. Nimic n-a putut să învingă în omul acesta dintr-o bucată oroarea de solemnitate, de gălăgie și de părăzi. Și, de câte ori a fost rugat să îngăduie câte ceva din asemenea deșărtăciuni zgomotoase în jurul persoanei operelor sau numelui lui, a răspuns cu o indignare care a curmat orice discuție.

Pentru două motive se grăbise să vie în ziua aceea mai de dimineată: întâi, ca să poată avea în liniște vederea generală a expoziției, și al doilea, să-și asigure... în contra cumpărătorilor câteva tablouri care-i erau scumpe, scumpe ca o ființă vie, și pe care niciodată și cu nici un preț n-a vrut să le vândă.

Expoziția aceasta e cea mai bogată din câte a făcut Grigorescu. Bucăți mai multe au fost alte dăți, dar o mai strălucitoare varietate de subiecte și o mai adâncă înțelegere a frumosului în toate misterele și ipostazele lui, o viață mai proaspătă și mai puternic prinsă în tot ce are ea mai fermecător niciodată nu s-a mai văzut la noi, și arareori se va fi văzut și-n vro altă țară.

De toate, sunt 222 de bucăți. Cu prețul cel mare, de 8000 de lei, e vestitul „Cetățean român în perspectivă”, „Ovreiul cu găscă”, pe care-l cumpără d-l G. Cantacuzino. Sunt și „stu-dii din Vitre” cu prețul acesta, dar... jos, în colțul din dreapta al tabloului, e un pătrățel de carton pe care citim *vândut*. Cine-i pasionatul acesta – și așa de

mare cunoscător – care a pus mâna pe atâtea minuni? Căci iată încă un bilețel, cu același *vândut*, la bătrânica asta, curată, vrednică și foarte simpatcă ce șade-n pragul ușii cu fața în lumină și împletește la ciorap. Unde-or fi gândurile ei!... De-afară, din grădinița plină de soare, năvălește pe ușa deschisă un torent de lumină, ce parc-a rupt și flori și frunze pe unde-a trecut și le-aduce în odaie. Trebuie să fie tot așa, o zi tare frumoasă, de pe la începutul lui mai, și cam pe la ceasurile nouă dimineața; în casă e strâns tot, dichisit, fiecare lucrșor pus la locul lui; vechile farfurii înșirate pe bufet, ca podoabă. Și ele țin minte de demult, și povestesc lucruri duioase din trecut, căci acolo, în păstrătoarea Bretanie, fiecare casă, cât de săracă, pare a fi bisericuța unei amintiri. Atâta pace în tabloul acesta, și ce atmosferă de cinste și de cuviință în toate! Și în tăcerea aceea sfântă se simte nu știu ce misterioasă armonie și concordanță între sufletul bretoniei și lucrurile curate care o înconjoară, între lumina tinereții de afară și umbra în care dorm atâtea amintiri de la bătrâni...

Dincoace, iar un *vândut*: *Pe marginea Oceanului*. O zi albă de vară, un cer lăptos, făcut mai mult dintr-o spumă de nori, pe care nici un vânt nu vine s-o risipească; jos, în primul plan, pe un scaun de lemn stă, îmbătată de aer, de lumină, de spațiu, o femeie tânără, blondă, a cărei drăgălașă figură de copil, rotundă, rumenă, de o fragezime de floare, are o dulce expresie de vis, de dor, de extaz. A dat să citească, dar... cine mai poate citi în splendoarea asta. Cu mâinile în poală, pe cartea închisă, a rămas pe gânduri. Se uită în zare, departe – în infinit. În fund, oceanul doarme; o ceață ușoară, un fel de lumină ostenită plutește deasupra vastului neteziș al apei verzui; lume împestrită se primblă încolo pe plajă – de-abia se zărește. Căci tabloul este ea. Ea, cu lungă ei rochie

cenușie, cu talia strâns înfășurată într-un fel de șal scămoșat de un albastru-vioriu, cu pălăria ușurică de coloarea fragei pârguite: o umbreluță sinilie cu volan alb e răzemată de scaun, și alături, pe-un scaun mai mic de pânză, aruncat, un șălișor de mătase albastru-deschis, așa de moale, așa de ușor, că parcă-i mai mult aer decât stofă, și totul scăldat în lumina aceea de ocean, mai bine zis în oceanul acela de lumină, ce pare că pentru ea vibrează-acolo, pentru frumosul ei profil.

Alt *vândut*: *O florivică*: adevărat o florivică. E o fetiță de vre-o doi ani cu o mică bonețică albă pe cap, toată îmbrăcată în alb, și șade așa cuminte în iarbă, întocmai cum a pus-o mama, cu mânuțele în poală, cu ochii în jos, cuminte ca un îngeruș – un strop de viață cerească, picat acolo, în pajiștea de la Brolle, pe marginea Senei, delicat și strălucitor ca o lacrimă de rouă subț o rază de soare. Cum a putut mâna omenească să facă o asemenea drăgălășenie? Căpceanul ei, obrăjorii ei, piciorușele ei cu ce-s făcute? Că nu mai e culoare, și nu mai e chip zugrăvit, ci fragezime și gingășie de copilăș divin, care gungurește acolo între flori, și probabil că florile îi răspund. E soare. Aerul tremură scânteietor. În fund, foarte departe, la îngânarea pământului cu cerul, o dunguliță albastră – ai zice că Dumnezeu a dat perdeaua la o parte, ca să vadă și el cum îi șade unei flori când ia chip omenesc...

Și alte multe bucăți alese, *vândute* din prima dimineață: *Un studiu de fag, O stradă la mahala, O nimfă dormind, Un peisaj de toamnă, O ramură de măr înflorită...* Ați înțeles desigur că fericitul cumpărător e însuși autorul...

Pentru Grigorescu, o expoziție era un șir de suferinți, din care ieșea ostenit, zdrobit, bolnav pentru multă vreme. Îl durea timpul pierdut, umilința și sila de a sta nemișcat,

„ca la tarabă”, cum zicea el, așteptând mușterii; îl ofensa indiscreția celor care încercau să tocmească, dând, prin aceasta, în adevăr, un caracter de marfă unui lucru care pentru el era sfânt, deoarece înfățișa tot ce-a pus Dumnezeu mai bun și mai curat în sufletul lui; îi făcea rău atingerea cu lumea, în felul acesta, mai ales, care i se părea cel mai înjositor pentru un artist. Iată de ce, cum vedea că s-a încropit cu ce să-și acopere pentru doi-trei ani nevoile *artei* lui, căci pentru el, pentru *omul* din el, foarte puțin îi trebuia, închidea și pleca.

Din cele 222 de bucăți, se vând, în mai puțin de trei săptămâni, aproape jumătate, își numără banii – treizeci de mii de lei... Și-i primăvară, codrul dă în frunză. Posada-l cheamă cu freamăt de izvoare – ce mai așteaptă?

Pentru el banul n-a însemnat niciodată altceva decât posibilitatea de a lucra în liniște. În suma asta de treizeci de mii de lei el vede o nesfârșită întindere de *timp liber* înaintea lui, materie primă a creațiunii. Vremea – aur în care dorm atâtea juvaieruri... Și-i fericit. O, nespusul, divinul farmec al operei necreate încă!

XII. POSADA

Toate minunile se pot explica. Pentru aceasta, însă, ele n-au să înceteze de a fi minuni. Uimitoarea fecunditate a lui Grigorescu se explică prin marea lui putere de izolare. E de necrezut cât face în viața unui artist puterea aceasta. Și rari oameni au avut o asemenea putere în măsura în care-a avut-o Grigorescu. El ar fi trăit ani întregi fără să vadă un chip omenesc, fără să simtă nevoia de a schimba o vorbă cu cineva. Iată de ce singuraticul acesta, așa de căutat de toți, așa de iubit pentru minunatele și fermecătoarele lui însușiri sufletești, a avut în viața lui,

adică a lăsat să s-apropie de el, foarte puțini prieteni și numai dintre oameni de aceia care și ei aveau ce face cu vremea lor. Vechea „trinitate” – Grigorescu, Bernath, Grecescu („tatăl, fiul și Duhul sfânt”) – s-a închegat și-a trăit din acest adânc sentiment despre însemnătatea vieții și despre o *misiune serioasă* a omului pe pământ.

În călătoriile lui prin țară, prin țara aceasta plină de atâtea frumuseți ascunse, tănuite, ca și sufletul poporului nostru, Grigorescu descoperea adevărate raiuri dumnezeiești, din mijlocul cărora nu se mai îndura să plece. Luminișuri de codru, ce parc-așteaptă oaspeți din basme; și plaiuri însorite, și lunci, și ape vrăjitoare, și arbori prieteni, ce parc-atunci se deșteaptă ca să-l primească pe el, să stea de vorbă și de povești cu acest mare tălmăci al lor. *Mare*, prin iubirea lui de natură, dusă până la evlavie.

Una din aceste descoperiri a fost Posada. Pe Valea Prahovei, între Comarnic și Sinaia, deasupra „Orășiiilor”, e un cătun de munte – vreo douăzeci de căsuțe presărate, ici și colo, pe prispe verzi de pajiște, adăpostite de codru. Acolo se așază pictorul în vara anului 1887, în casa unui țăran fruntaș, care mereu se întreabă și nu se dumerește cum poate un boier de la oraș să trăiască atâta vreme singur, în sălbătăcia aceea de loc. Vro patru-cinci ani de-a rândul acolo-și are el atelierul lui de vară. Se scoală dimineața, înainte de răsăritul soarelui, își face obișnuita lui baie în Prahova, ori sub căderea puternică a unui izvor de munte, vine îndărăt acasă de-și ia lucrurile de pictură și pachetul cu dejunul, pregătit de cu seară – două ouă fierte, nițică brânză, o felioară de pâine – și-o pornește pe dealuri. De obicei își are locul lui știut de mai înainte: preluca lui, tăpșanul lui, cu mesteceni care-l cunosc de mult, cu izvoare care-i povestesc, din adânc de vremi, pe când lucrează. Înainte de a începe, umblă câțva timp

neliniștit în preajma subiectului, îl privește lung, ba de ici, ba de colo, închizând dintr-un ochi, fluieră printre dinți, ridicând brațul în raza privirii, ca să-și taie bucata de cer a peisajului; și când simte că i s-a lămurit bine în suflet ce are de făcut, își pregătește toate, cu îndemânarea și iuțea mișcărilor instinctive, și s-așază la lucru. Mâna lui mică, nervoasă, umblă frenetic prin vrafal de pensule până-și alege ce-i trebuie, paleta-i gata, câteva linii mari fac loc peisajului pe pânză, și opera misterioasă a creării începe. Treptat, cu fiecare lovitură de pensulă, cu fiecare pată de culoare, pânza se umple de aer, de lumină, de înțeles, dealuri, copaci răsar încet din negurile neființei, din ce în ce mai lămurit, parcă toate erau acolo de mai înainte, și pensula nu face decât să scuture de pe ele stratul de pulbere sub care stăteau ascunse. Între natură și pânză e un curent de lumină care se țese, o palpitate de suflet, ceva proaspăt, viu și misterios, care parcă de sine se limpezește, se desface din formele pieritoare, pentru a îmbrăca haina nemuririi. E viață din marea viață a naturii, care umple sufletul sincer al artistului, și se descarcă prin mâna lui inspirată.

Un ceas, două, trei au trecut pe nesimțite, cum trec ceasurile peste copacii care cresc. Pictorul se ridică, se depărtează puțin și, înclinându-și capul pe umărul drept, se uită, compară – uneori e mulțumit, de cele mai multe ori, nu. S-așază deoparte, la umbră, dezleagă șervețelul cu merinde și, după ce mănâncă, adună frumușel hârtiuțele și cojile de ou, le-nvălește într-o gazetă și le pune sub o tufă, să nu se vadă, că-i păcat; un loc așa de frumos e sfânt... e o biserică. După dejun, la lucru. Același peisaj, văzut din altă parte, în orice caz, în altă lumină, deci alt peisaj. În artă nici nu există decât... *alt* peisaj. Plouă-ntr-o zi? Va face vatra lui moș Ifrim, ori vrun copil al lui, găștele ce bălăcesc dinaintea casei, ori vițelușul de sub șopron.

Foarte dragă i-a fost o casă veche românească de acolo din șosea, „cârciuma de la Orății”, cum îi ziceau cărăușii. Așezată pe un dâmb înaintându-și pridvorul spre drum, își taie pe cer liniile simple, de o nespusă eleganță ale coperișului de șindrilă înnegrită de ploii; casa e văzută dintr-o coastă; în păretele despre noi se deschide o fereastră – un ochi ce privește în calea trecătorilor; în bățatură sunt care, boi dejugăți, trăsuri – ca la un loc ca acela; un pridvor, drumeți care cinstesc; pe păretele din față bate o rază de soare – un zâmbet. Deasupra, un cer de vară, nori albi, ușori, se mișcă încet ca pale de fum, în albasrtul înălțimilor. Și-i cald, fierbe văzduhul, și parcă toate ațipesc o clipă, și iar se deșteaptă...

Cine știe ce amintiri din copilărie mai încălzeau, împreună cu soarele, căsuța aceea simplă, pe când artistul o învăluia cu privirea-i creatoare! Ceva mai tainic, și mai de departe trebuie să fi trecut prin pensula care-a pus-o pe pânză; altfel, n-am rămânea așa pe gânduri înaintea ei.

XIII. Ciobanii lui Grigorescu

---

*„...Tu, Mioara mea,
Să te-nduri de ea
Și să-i spui curat
Că m-am însurat
C-o fată de crai
Pe-o gură de rai...”*

(Din *Miorița*)

Nu un capitol, ci un volum întreg ar fi de scris cu titlul acesta. În vasta operă a pictorului – ca și în trecutul neamului nostru – păstorul ocupă un loc foarte important. El și l-a cucerit. În vechile poezii ale poporului

nostru, pătrunse de o adâncă melancolie, în *Miorița*, mai limpede și mai mișcător decât în toate celelalte, ni se înfățișează tipul păstorului român, văzut la lumina unei drame, învăluit în nu știu ce atmosferă de bunătate, de duioșie și de înaltă liniște în fața morții, că aproape îl confundăm cu făt-frumosul basmelor noastre.

Fermecător de frumos acest

*„Mândru ciobănel
Tras ca prin inel;
Fețișoara lui,
Spuma laptelui.
Mustăcioara lui
Spicul grâului.
Perișorul lui,
Pana corbului.
Ochișorii lui,
Mura câmpului...”*

Așa l-a văzut și Grigorescu. L-a văzut cu ochi de istoric, și l-a scris pe pânzele lui cu dragoste de frate.

Toate felurile de muncă își au pitorescul lor. Un om care muncește e întotdeauna interesant. Mișcări frumoase fac și plugarii ce-și încordează brațele pe coarnele plugului, și plutașii, în luptă cu iuțeala apelor, și semănătorii, și cosașii, cu gesturi largi, ritmice, dar nimeni nu pune atâta nobleță în atitudine, în mers, în privire, ca și în vorbă, nimeni nu are atâta poezie în făptura și în viața lui ca păstorul.

Lumina și aerul tare al înălțimilor, dormitul afară, urcușurile repezi, sărituri peste ape și lupte cu jivinele sălbatice, atâtea ș-atâtea particulare condiții de trai l-au păstrat sănătos și curat, ager la minte, sprinten și mlădios la mișcări. Depărtarea de sat, de lume, de-ai lui

i-a pus în ochi o dulce melancolie, iubire și cântec în suflet. Inima lui va fi șoptit stelelor, într-o noapte de vară, fără să-l fi auzit vreodată, cuvântul *dor*, cuvântul de foc, pe care nici o limbă nu-l poate traduce.

Și ce frumoși ciobani pasc turmele lui Grigorescu! Și mândri. Parcă-s regi, monarhi ai munților, așa umblă, așa stau, așa privesc peste plaiurile lor. Nu sunt ei coborâtori din cnezi? N-au purtat gluga și opinca lor cei dintâi voievozi ai Carpaților? Îndărătul vremilor, la capătul celei mai nobile vițe ro-mânești, e un păstor. El singur a rămas neschimbat în curgerea atâtor veacuri – aceeași doină, același grai, același port, de la urzirea neamului nostru.

Priviți-l ce frumos, ce liniștit șade rezemat în ghioaga lui, adesea artistic cioplită – sceptrul și arma lui strămoșească. Pare că de când e muntele stăpânește și veghează-acolo. În picioare, în atitudinea lui obișnuită, de o firească eleganță, cu palma stângă pe măciuca ghioagei, cu brațul drept adus ca un arc, sprijinit pe mâna stângă, se uită-n adâncul zărilor, cu ochi care mai mult gândesc decât văd; lângă el, câinele lui cel mai iubit stă, parcă, în așteptarea unui cuvânt, a unei porunci. E tăcere, nu se aude decât ronțăitul oilor care pasc mai prin apropiere și, din când în când – cling, clang – tilinca sutașelor . Nici un nor pe cer, nici o adiere de vânt. Peisajul e curat, proaspăt, scăldat în lumina de sărbătoare a înălțimilor. În fund se zăresc, lin ondulate, albastrii, coamele munților. Copacii au stat din freamăt, apele șoptesc a vis... Adevărate, văzute aieve de atâtea ori întocmai așa, și, cu toate astea, nu știu ce te face să-ți închipui că lucrurile acelea sunt în afară de timp, fiind parcă mai mult de cer decât de pământ.

Mai toți ciobanii lui Grigorescu sunt tineri. Culcați pe brânci, sau stând într-o rână, în pajiștea moale a

plaiurilor, urcând sau coborând pe-o coastă de munte, cu aceeași expresie de blândețe și de dor, privesc înaintea lor, în adâncul depărtărilor. Unii sunt băiețani de cincisprezece-șaisprezece ani – un chip de heruvim subțoacăciulă mare cât o căldare – foarte serioși, gravi chiar în mersul lor bătrânesc, în căutarea și în ținuta lor „de oameni ai trebii”, pe cuvântul și-n vrednicia cărora se poate bizui cineva cu toată nădejdea. Un astfel de „paj al munților – poate cel mai frumos ca figură și ca mișcare – am văzut în colecția M. S. Reginei. E prins în mers. Coboară deval, cu ghioaga la spate, opinca strânsă bine pe picior, ȳtari de aba, un mintean peste cămașa scurtă-n poale, desfăcută la piept, cu gluga după gât și mijlocul ȳncins c-un chimir de piele, în care-și ține cuțitul, fluierul și scăpărătorile. Soarele-l bate dintr-un peș, stropindu-l cu pete de argint pe căciulă, pe mintean, pe glugă – ȳndărăt, mai în fund, pe povârnișul coastei, se văd, ca printr-o ceață, oile păscând. Ciobănașul, turma, costișa, munții din fund, cerul albastru – toate parcă sunt vedenia unei vrăji. Parc-a suflat și le-a făcut. Și-n aceeași colecție alături de acest copil al primăverii, e unul din rarii, poate unicul cioban bătrân pe care l-a făcut seninul pictor al tinereții. Foarte bătrân și foarte trudit. Ai zice un drumeț care vine de departe – e rupt de osteneală, și s-a așezat pe-o prispă de pământ să mai răsuflă. Stă gânditor, cu sumanul pe umeri, cu căciula pe ochi, cu brațele moi pe genunchi, și asupra lui, ca o povară materială, apasă greu noianul vremii trăite.

Ani de-a rândul Grigorescu umbla vara prin munți, cu săptămânile, observând mișcările, obiceiurile, felul de a sta și de a privi al ciobanului, studiindu-l cu dragoste, pururi în căutarea frumuseții tipice, caracterului fundamental al neamului; ceasuri ȳntregi sta de vorbă cu ei; și ce mult ȳi plăcea liniștea cu care adesea oamenii

aceaia simpli spuneau lucruri foarte adânci! Pe Ciungi, în munții Agapiei, dejunam pe iarbă, în apropierea unei stâne. Vine-un cioban tânăr de ne-aduce o botă cu apă rece de la izvor și s-așază mai la o parte. Pictorul îl pofteste să guste și el din mâncarea noastră.

— Mulțămim de bunătate, zice, dar noi postim.

Era postul Sântămăriei.

— Și ce mâncați? întreabă pictorul, ca să-l mai îndemne la vorbă.

— D-apoi... mai o fiertură de fasole, mai un borș cu buruiene, un castravete murat, ori o ceapă – că nu mai știe omu săracu ce-a mai mânca, doar a muri mai degrabă.

Uneori ciobanul cu turma e de-abia indicat în fundul peisajului. Alteori vasta priveliște a naturii nu-i decât lumina, decorul în care ni se înfățișează acest prinț al înălțimilor. *Ciobănașul de pe valea Prabovei*, care coboară cu sumăieșul pe umeri și cu ghioaga la spate, întovărășit de câinele lui de credință, alcătuiește el tot înțelesul tabloului. Îl vedeți ce frumos e la chip și ce mândru pășește... munții pe care-i lăsă-n urmă, mestecănul subțirel ce se înalță ca o coloană de fum din marginea cărării, aerul, lumina, cerul... toate parcă sunt acolo numai pentru el.

De cele mai multe ori, însă, e atâta concordanță între păstor și peisajul în care-i pus, un așa întreg desăvârșit alcătuiește omul cu locul, cu aerul, cu bucățica aceea de cer, încât nici n-ai putea spune prin ce te farmecă mai mult tabloul acela; o viață – *una singură* în tot ce vezi acolo, și care nu poate fi decât așa cum o vezi acolo. *Pe Vârful-cu-Dor* se urcă-ncet, în urma turmei, un cioban căruia nu-i vedem fața; după mers, cum ține zăbunul pe umăr și după toată făptura lui greoaie, înțelegem că e om trecut de cincizeci de ani; a ostenit, dar nu mai are mult

de suit: capătul turmei a și ajuns în vârf; la stânga, peste tărnița muntelui, ochiul scapătă-n fund, în largul priveliștii, unde se văd în curmeziș alte trei rânduri de munți; coasta celui dintâi e întunecată de brădet, din cealaltă vale se ridică albăstrie ceața dimineții, al doilea munte e încă în umbră; iar cel de-al treilea, din fund de tot, rumenit în bătaia soarelui, parcă arde, pe toată creasta înaltă și stearpă dogoresc stâncile, ca niște bulgări mari de jaratec. Sus, în limpezișul cerului, un norișor alb, sângerat de soare la o margine, se mistuie văzând cu ochii; simți aerul dimineții, aerul proaspăt și răcoros al înălțimilor, lumina crește... ți se pare ciudat că vezi pe cioban tot acolo. Și, cu toate astea, nu ți-l poți închipui aiurea. Munții aceia *pentru el* sunt, și soarele *pentru el* răsare.

XIV. ȘOAPTA ADEVĂRULUI...

Pentru cine a cunoscut pe Grigorescu mai de aproape, marea lui operă, variată, amestecată ca florile pe câmp, și tot ca ele de strălucitoare, se înfățișează ca un lucru foarte firesc. Așa trebuia să fie. În opera lui se oglindește viața lui. Toată viața lui. O viață mai simplă, mai curată, mai cucernic închinată artei și mai frumos trăită în prietenie cu natura nu se poate concepe. Dacă vorbele n-ar avea nevoie de explicații, din două vorbe ne-am înțelege asupra personalității lui Grigorescu: *sincer* și *simplu*, și la o adică din una singură: *sincer*. O, putem să-l scriem cu litere cât de mari, cuvântul acesta are nevoie de multe deslușiri. Ce artist nu e sincer? Corot, cu acel vâl de lumină din alte lumi peste peisajul lui foarte frumos și mai totdeauna același, Millet, cu țăranul lui ca turnat în bronz, greoi, posomorât, pe care-l simți și când

nu-l vezi în peisajele acelea așa de adevărate, îl simți acolo trist, tăcut, întunecat de nevoi – o ură care așteaptă – n-au fost amândoi deopotrivă de sinceri? Trăind în același timp, și în același mediu, și în același cult pentru adevăr, și, cu toate astea, câtă deosebire în felul lor de a înțelege arta! Poeți și unul și altul. Corot – elegant, afabil, căutând să dea artei lui numai partea de bunătate și de zâmbet, de cântec și de dragoste, care și acelea sunt destul de adevărate. Nu sunt în viață, de unde nu le poți alunga așa de ușor, destule lucruri urâte și triste? De ce să mai întuneci și arta cu ele? Pe Millet însă *acestea* îl atrag mai cu deosebire, în acestea găsește el adevărata poezie – cea serioasă, cea profundă.

„Tu stai, scrie Millet unui prieten, la umbra unui copac, simțind toată mulțumirea, toată liniștea de care se poate bucura un om; și vezi coborând pe-o cărăruie un biet om c-o sarcină-n spate. Felul neașteptat și pururea izbitor cum îți apare omul acesta te duce numaidecât cu gândul la trista condiție a vieții: oboseala...”

În țarină vezi oameni săpând, desfundând. Vezi câte unul, din când în când îndreptându-se de șale, cum se zice, și stergându-și fruntea cu dosul mâinii... Tu pâinea-ți vei mânca-o întru sudoarea frunții!”

Un *rob* ostenit, plecat cu un fel de fatală resemnare, ca subț un blestem, sub povara unei munci lipsite de orice fel de bucurie – iată țăranul lui Millet.

Câtă depărtare de la acest robust cântăreț al muncii – soră cu durerea – până la visătorul Corot, poetul vaporozelor dimineți de primăvară, cu „nimfe arcadiene”, pe care zicea că nu el le-a zugrăvit, ci „îngerășul” lui...

Alături de ei, *între* ei, și fără să aibă vreo asemănare de paletă cu unul sau cu altul, stă poetul țăranului și peisajului român. Tot așa de sincer ca și Millet, care a fost cel mai sincer dintre pictorii Franței. Dar el în muncă vede

sănătatea, cinstea, puterea și farmecul vieții. Orice om care muncește e nobil pentru Grigorescu, și numai prin aceasta e nobil. Osteneala e o pauză în mijlocul unei rugăciuni.

Vierul în repaos al lui Millet este, pur și simplu, un degenerat, care-ți inspiră și milă, și groază, și dezgust. A făcut și Grigorescu odată un țăran așa. Dar l-a făcut beat, căzut pe-o laviță, înfățișând toropeala unui popor – copil, într-o cârciumă unde stăpânul, ovreiul acela mititel care șade la tarabă, înfățișează tipul cuceritorului. Dar el singur spunea mai târziu că n-a putut isprăvi tabloul acesta, pentru că „pleda o cauză”, – și pictura, de câte ori vrea să facă literatură, pierde din spontaneitatea ei.

„Și doar am văzut în Moldova cârciuma și toată scena aceea de neuitat, ne povestea odată pictorul: Ovreiul, un tip foarte șiret, sta în fund, la tarabă, pitit în colțul cel mai întunecat, ca să vadă și să nu fie văzut; pe laviță, lângă taraba cu sticle pline de otrăvuri, ședea toropit un țăran beat. Toate curgeau de pe el – cămașa, sumanul rupt, brațele; mâinile lui moi deschideau, c-o mișcare somnoroasă, punga de piele, în fundul căreia se uita cu ochii îndobitociți ai omului care și-a băut mințile... Era vară; în ușă, ovreica grasă și trei copii pe lângă ea, – cel mai mic, rotund și umblând de-a-mbușilea, o pornea... parcă să cucerească mai departe. Multă vreme m-a urmărit, ca un vis urât, apăsător, vedenia aceea. Dar, de pus pe pânză, așa cum o am în minte, niciodată n-am izbutit, și nici nu mă mai încerc s-o fac. Ar fi trebuit poate s-o fac atunci, pe loc. Și... pe negândite”

Pe negândite. Un tezaur de învățături în vorba asta!

Așa e făcut *Bâlciul de la Bacău*. O panză mare, pe care e aruncat dintr-o dată, în icoane puternice, un mare înțeles istoric al vieții neamului românesc din Moldova, o pagină sfâșietoare, scrisă de un profet.

Este iarmarocul anual al Bacăului. Pe câmpia din marginea oraşului, în atmosfera încărcată de praf a unei zile de vară, se vede în fund mulţimea clocotitoare, al cărei freamăt ne aduce aminte *de o altă învălmăşeală*, tot aşa, subţ un cer greu ca acesta, sunt ispitit să zic: *de un alt război...*

Avem în faţă trei grupe distincte: în dreapta, o fetică – fata femeii care stă în picioare în preajma ei, c-o juncă de vânzare – şade jos, cu vro zece păsări, găini şi raţe pe care le targuieşte, cântărindu-le-n mână, un ovrei; la capătul din stânga al tabloului e un băieţuş cu câteva oi – un pui de cioban, care se uită în mulţime, doar o vedea pe alde taică-so, că tocmai acum se opri lângă marfa lor o căruţă c-un cal, un muşteriu – un ovrei; la mijloc – sâmburele tabloului – un ţăran biruit de nevoi îşi vinde văcuţa cu viţel – viţeluşul e mic, născut de-o zi, adus în braţe pânaici – unul din cei trei ovrei, căci acolo lucrează trei, aşa-l descântă şi-l ameteşte cu vorba pe ţăran, încât el, săracu, stă aşa, tehui de cap, are un aer de hipnotizat; desigur, nevasta-i şopteşte de la spate: dintr-atâta să nu mai lese; apoi singură – cum stă gânditoare cu mâna la gură – pare a-şi zice: „Dă, ştiu şi eu ce să mai facem?” Uitându-te la ea, îţi vin lacrimi în ochi.

În fund e zarvă mare. O lume clocoteşte-acolo. Şi totuşi, câtă armonie! Ce sentiment proaspăt, susţinut de la început pân' la sfârşit! Nimic nu joacă, nimic nu te supără. Nici o pată de culoare care să nu fie organic legată de viaţa tabloului. Nimic nu lipseşte, nimic nu-i de prisos. Şi nimeni nu pozează. Toţi şi toate sunt de acolo, aşa cum sunt în fiecare an la o zi ca aceea. Şi tabloul îţi arată just cât poţi lua în cuprinsul unei priviri. Cu cât te uiţi, cu atât se adânceşte; oameni, vite se desluşesc treptat, şi viaţa, hreamătul, băteliştea atâtor nevoi şi patimi, cu harmalaia aceea de ovrei ce umblă forfota după afaceri – toate parcă

vin spre tine, mai aproape, din ce în ce mai aproape. E o atmosferă îmbâcsită, apăsătoare, ceva greu se lasă din cer pe mișcarea aceea, pe sufletele de-acolo – neliniștite și unele și altele – târâte, ca-ntr-o luptă surdă, misterioasă, în vârtoarea târgului. Și ce admirabilă unitate în atâta amestec de lume! Arareori știința, instinctul, mai bine zis, al grupării, al ordonării ritmice, al așezării pe pânză a biruit greutăți mai mari. Toate se coordonează în același aer, în aceeași lumină, în același moment, în palpitarea aceleiași vieți, în toate circulă de la un capăt la altul al pânzei același suflet, unul singur – al mulțimii. Și mereu ne uităm la femeia aceea amărâtă dindărătul omului cu vaca. Ah, cum ne înduioșează figura aceea sfântă, pe care de-abia o vedem – mai mult o simțim decât o vedem – și, totuși, ce bine o cunoaștem!

E o simfonie măreață și zguduitoare pe pânza aceea. În largi acorduri triste, loviturile de pensulă au gemete de violoncel, uneori bubuituri de tobă și strigăte de trâmbiți. Grigorescu – psalmistul tăcerii. Cât a trebuit să-l doară ca să strige astfel! Un sentiment profund al măsurii, un instinct rar de ce trebuie spus tare, de ce trebuie numai șoptit, de ce e de subînțeles, iată secretul acestei armonii, în atâta amestec și zbucium de lume. Secretul care face farmecul tuturor operelor lui.

S-ar putea scrie o carte despre acest tablou. Într-un lucru așa de complex, artistul a știut să rămâie *simplu*. Deplin stăpân și pe arta lui, și pe *sufletul* lui. Negreșit că orice operă mare se face cu pasiune. Dar e o tărie de pasiune care te duce dincolo de adevăr. A ști, *a putea* să te oprești exact unde trebuie, iată marea putere în artă, ca și în viață. Puterea aceasta, care adesea ia înfățișarea norocului, a avut-o pururea Grigorescu. El n-a fost împiedicat, în libera dezvoltare a facultăților lui firești, de tradiții academice, ori de cine știe ce alte preocupări

străine artei, deci vrăjmașe artei. Nu și-a căutat originalitatea, care nu vine niciodată la cel care-o caută. S-a căutat pe el, când era de douăzeci și trei de ani, în pădurea de la Fontainebleau, și s-a găsit. S-a găsit acolo, cum s-ar fi găsit în orice altă parte a lumii. „Aici! aici!” îi șoptea dinlăuntru inimii lui acela pe care-l căuta. Și el a înțeles, și nu s-a rătăcit.

Șoapta adevărului, simpla, sfânta adevărului șoaptă! Ce puțini o aud!... Și *tu*, care-alergi toată viața pe căi ce nu sunt ale tale, și tu ai putea s-o auzi, căci e în toate inimile, dar n-o auzi de zgomotul pașilor tăi.

XV. TAINA PUTERII

Grigorescu era făcut pentru a vedea înlăuntru lucrurilor. Tăcut, pururea gânditor, neliniștit, având nu numai pasiunea de a observa, dar și darul de a vedea, omul acesta era cu neputință să se mulțumească numai cu ce spun formele la suprafață. Toată adâncimea acestui suflet meditativ își cerea în afară proporția de adâncime, în bătaia privirii, pe care o arunca asupra lucrurilor. El nu era un trecător grăbit în lumea aceasta, pe care a căutat s-o vadă, fără să fie văzut. Un *lucrător* grăbit – da. Grăbit să scuture cât mai multă viață și cât mai mult înțeles din spăimântătoarea fugă a clipelor lui. Să vadă repede, și repede să spuie ce-a văzut. Toată viața lui era *în ochi*. Acolo ardea flacăra sufletului lui. În ochi și în mâini, care nu erau decât o continuare a ochilor. O imperioasă nevoie de a-și exprima prin linii impresiile lui. El *cugeta* în linii. Acasă, pe drum, în primblările lui prin țară, ca și în călătoriile lui în străinătate, *își însemna* ce vedea, repede, cu iuțeala mișcărilor instinctive. Chiar și când era bolnav și nevoit să stea în pat, simțea în mână neastâmpărul,

trebuința de a crea... Zăbovea o muscă la o picătură de sirop de pe mesita lui de marmură, în două minute *de poză*, musca era pe hârtie, aidoma gata să zboare. La Paris, fiind odată bolnav și neputându-se mișca din otel vreo două săptămâni, toată vremea nu făcea decât să deseneze figurile fantastice pe care ochii lui aprinși le vedeau în florile tapetului de pe pereți. Îngrijitoarea, femeie deșteaptă, îi pune la căpătâi, regulat, în fiecare dimineață, foi de hârtie albă, în locul celor „mâzgălite”. Și pictorul, în bunătatea lui, se făcea că nu bagă de seamă. Câte carnete cu deseneuri prețioase n-a pierdut în viața lui! O zi, două, îi părea rău, pe urmă zicea: „Nu-i nimic: un lucru pe care l-ai făcut odată, nu-i pierdut; chiar dacă l-ai șters, nu-i pierdut, *a rămas ceva în mâna ta. Și asta-i de ajuns.*” Vorbeai – el mai mult cu ochii te asculta. Îți simțeai privirea cum îți umblă pe față, pe mâini, ca ceva viu, neliniștit, care *caută*. La masă, într-o bucată de pâine, într-o pată de cafea pe marginea ceștii, ne arăta profiluri, capete de expresie, pe cari le învia cu privirea lui.

Lumea el o vedea în tablouri. Picta cu ochii, cu gândul, când nu picta cu mâna.

Toate clipele de veghere le trăia în arta lui. De aci ușurința, libertatea, verva extraordinară a facturii lui. În arderea aceasta *neîntreruptă* a focului sacru e taina puterii unui artist. El n-a lăsat o clipă să se treacă focul pe care i l-a încredințat Dumnezeu. Și de aceea, tot ce-a vrut a făcut. Toate tainele i s-au deschis. Priviți peisajele lui. Nu mai e pictură. E o fereastră deschisă larg în lumina de afară. Copacii își tremură frunza-n aer, norii se mișcă încet, ca niște corăbii fără vânt, pe marea lor albastră, de un albastru de vis, iarba, încropită de soare, aburește, parcă te cheamă la odihnă; te duci cu gândul acolo, *trăiești acolo*. Tot înțelesul artei stă în vraja aceasta. Se uită unii de aproape, să-i vadă „meșteșugul”. Un muzicant

care ar vrea să controleze pe ce note cântă privighetoarea! Dar Grigorescu n-are nici un meșteșug. Natura însăși creează prin el. Natura a vrut să vadă cum sunt lucrurile ei în pictură: avea nevoie de un suflet curat și sincer, *care să i le arate în adevărata lor lumină*, și-a însărcinat cu aceasta pe Grigorescu. L-a ales pe el, pe copilul acesta bun, care spunea unui critic de artă ce-l tot întreba de tehnică, de proceduri, de secrete: „Nici un secret, dragă domnule. Privesc lucrul *cu ochii mei*, și caut să-l fac așa cum îl văd.” Multe lucruri bune dau cărțile; sinceritate însă nu pot să-ți dea, și aceasta-i mai scumpă decât toate învățăturile.

Ce anatomie a învățat Grigorescu? Și, cu toate astea, uitați-vă la boii lui. Sunt „modelați pe dinlăuntru”: își au sub piele mușchii și oasele la locul lor, făcute bine, bine legate, fiecare mișcare o vezi și pe dedesubt, își dezvoltă jocul ei fascicular, încordarea și discordarea nervilor, cu întinderea și slăbirea legăturilor corespunzătoare.

Bineînțeles că pictorul își are, în linii largi, cultura artei lui, pe care singur și-a limpezit-o, încetul cu încetul. Dar el vede și înțelege o mulțime de lucruri, pe care nu le știi spune cărțile, pe care numai ani și ani de adâncă observație și de răbdătoare muncă te-ajută să le dezgropi și să le tragi la lumină din propriul tău suflet. Am auzit spuindu-se despre alți pictori și despre tablourile lor vorbe de-acestea: „S-a ocupat prea mult de formă și-a neglijat culoarea”; sau: „Cutare tablou e frumos colorat, ce păcat că desenul, ori construcția, ori așezarea pe pânză lasă de dorit!” La Grigorescu, linie, culoare, viață, aer, mișcare, toate acestea fac una. Sunt una – cum de altfel trebuie să fie la orice artist adevărat. Aceeași pensulă, cu aceeași atingere, așază, construiește, desenează și colorează – într-un cuvânt, pune lucrul în picioare și-i dă viață, just, *câtă-i trebuie*. Cum? Aceasta nu se explică, și nu se nvață.

Putem învăța cum se fac florile artificiale, dar o floare naturală... ascunde un mare secret. Grigorescu nu caută să explice. El transpune petele din bucățica de natură la care se uită pe bucățica lui de pânză așa cum le vede, fără să-și spuie: „Natura are acolo un om, o turmă de oi, un copac mai în fund; ea nu-mi arată din toate astea decât linii vagi, forme nehotărâte și pete de colori, eu am să completez, am să spun tare ce-mi șoptește ea încet”.

Nu. Chemarea lui nefiind alta decât de a exprima *curat* o impresie curată, simplă, ritmică, așa cum o dă clipa de lumină cu care niciodată nu se va mai întâlni, de *aceasta* e preocupat, și de nimic altăceva. Celelalte vin de la sine, fără să le cauți. Fiecare lucrușor, o floare, o piatră, un petecuț de stofă își are viața lui. Uită-te bine la el, și dacă ești sincer, din două lovituri de pensulă îl vei lua cu viață cu tot; iar dacă nu ai această pregătire de suflet, poți avea toate celelalte pregătiri pe care le dă școala, și poți migăli săptămâni întregi, nu-i vei lua decât umbra. O pensulă încărcată de coloare în mâna cea mai savantă și mai iscusită de pe lume – dacă nu s-a coborât puțin suflet în vârful ei – nu-i decât o pensulă încărcată de coloare. În peisajele lui Grigorescu, în acelea mai ales care nu au decât cer și pământ, e o viață misterioasă, care nu știi de unde vine. Dar o simți că te învăluie, o simți în vibrarea aerului, în armonia liniștită a colorilor, așa de curate, așa de proaspete, încât toate la un loc îți dau o singură impresie – de lumină. Artistul însuși a trebuit să fie mișcat de farmecul acelei tăceri mărețe, și fiorul acela, tresărirea aceea de suflet a trecut pe pânză cu fiecare pată de coloare. El nu caută să te miște, de aceea te mișcă. Și cum te face să gândești, cu cele mai mici lucruri... c-o șoptă, c-o reticență! La el nu-i nevoie ca viața să *lucreze*, sau să vorbească tare pentru ca să spună ceva inimii tale. O țărâncuță e foarte expresivă stând pe gânduri, cu mâinile

uitate în poală, cu ochii lungiți a drum, a dor... Privirea noastră culege de pe buzele ei vorbe pe care-ar vrea să le spună, și n-are cui, vorbe care, trecând prin sufletul pictorului, s-au strecurat în vârful pensulei, fără știrea lui, și s-au amestecat în coloarea din care i-a făcut gura.

Toate lucrurile omului acestuia au o viață discretă, profundă, pe care n-o înțelegi, n-o simți la început, dar care palpită acolo, și, cine știe când, sub ce rază de lumină, de afară, sau din sufletul tău, te va face odată să tresari și să zici: „Ciudat, asta *acum* parc-o văd întâi”... Și de câte ori ai s-o mai vezi *întâi*! Că aceasta e taina, acesta e darul cel mare al vieții – de a fi pururea nouă.

XVI. EXPOZIȚIA DIN 1891

Ani de-a rândul nimeni nu mai știa de Grigorescu. Umbla prin țară, prin străinătate – „cu cortul”, cum zicea acest mare admirator al țiganilor – venea câte o zi, două prin București, unde avea un atelier în strada Batiștei, își lua pânze și colori, poposea câteva zile la Câmpina, că ș-acolo avea un cuibuleț, într-o casă veche cu ogradă largă, unde fusese pe vremuri hanul cărăușilor în drumul Brașovului, și iar dispărea. Ce se petrecea în viața politică a țării, cine erau miniștri, ce partid era la putere, habar n-avea. Pentru el, un motiv nou de peisaj devenea un eveniment – un mesteacăn frumos era un prieten iubit, de care i se făcea dor din când în când și se ducea să-l mai vadă. Toate lucrurile care trecuseră prin sufletul lui îi erau dragi, altfel nici nu le-ar fi pictat. Erau însă unele pentru care avea nu numai dragoste, dar și un sentiment de recunoștință, o deosebită duiosie care se și vede în felul cum le-a luminat pe pânzele lui. Acestea alcătuiau familia singurătății lui.

Uneori săptămâni întregi se primbla pe plaiuri, prin păduri, pe lunci; umbla pe jos foarte mult și totdeauna repede; se oprea din când în când, se uita lung la câte o potecuță ce s-adâncea într-un desiș de crâng, la câte un mesteacăn sfios, alb, delicat, răzlețit de ceilalți copaci, se uita la dealurile din fund, se uita la cer, sta puțin pe gânduri, și, fluierând încetișor o doină, pleca-nainte. Adesea suspina. Avea un suspin al lui – suspinul adânc, misterios al tăcerilor îndelungate. Mai sta de vorbă cu băietanul care-i ducea „sculele”. Iar când își găsea-n sfârșit peisajul care se potrivea cu sufletul lui din momentul acela, repede-și făcea paleta și trei-patru ceasuri nu mai știa nimic – doar suflarea i s-auzea printre dinți șuierând ca o vijelie depărtată.

Luni întregi ar fi stat să lucreze în fața unui peisaj frumos. În fiecare zi, îl vedea nou, subț alt cer, scăldat în altă lumină. El însuși, sufletul lui, nu era altul în fiecare zi?...

Dar iată că tablourile îi umplu iar atelierul. Îmbelșugata recoltă de minuni cere o expoziție. Calvarul unei expoziții. În toată vremea pregătirilor, pictorul e în friguri. Își aduce de la Paris modele de rame, a căror executare imperfectă este izvorul celor dintâi nemulțumiri. Vine apoi cheștiunea sălii. De astă dată însă – și de aici înainte – Ateneul Român, construcție nouă, dă picturii o sală anume pentru expoziții. Așezarea fiecărui tablou în lumina și în *mediul* care-i convine cere o muncă de mai multe zile în care pictorul e în picioare de dimineața până seara, măsurând, făcând și desfăcând „panouri”, căutând, cu multă grijă, locul fiecărei note în simfonia aceea de colori. Tablourile sunt strâns grupate. Că face impresie urâtă, zice, să le vezi presărate-așa... „ca dinții babei”. Apoi începe alcătuirea catalogului: găsirea titlului și fixarea prețului fiecărui tablou. Ah, prețuri, cifre...

Grigorescu, și cifre! Se oprește la fiecare bucată, se uită lung la ea, cu privirea încărcată de amintiri, ezită, – secretarul expoziției, cu creionul în mână, așteaptă hotărârea...

— Asta?... *Bătrâna la vatră...* pune-o 300. Numărul 23... *Ciobănaș cu turmă mică...* 600; *Spălătorese la Granville...* 600; *Primăvara...* 1.800; *Colț de stradă la Roma...* 250; *Car cu fân după ploaie...* 400; *Potecă între flori...* 1.500. Țăsta ? De... știu eu?... Mai spune și dumneata... Să-i zicem *Fetică pe gânduri...* pune-o 400...

Dar ce sărbătoare când se deschide publicului bogăția asta de frumuseți! Vii de-afară în toiul iernii, îți scuturi la ușă picioarele de zăpadă și intri în cea mai fermecătoare lume ce se poate visa. La început ai o foarte limpede impresie de primăvară. Și parcă și-n sufletul tău se face deodată primăvară. Totul e curat, proaspăt, luminos. Dintre meri înfloriți, o căsuță de țară surâde amintirilor tale de demult; pe o frunte de deal, umedă încă de roua dimineții, patru boi moldovenești trag din răspuțeri – în urma lor fumegă brazda reavănă, din adânc răsturnată, grasă și neagră ca păcura. Cine-i fetica ce-a stat din tors și se uită așa ținută la tine, c-un zâmbet drăgălaș în ochi, parcă te-ar cunoaște? Parc-ar vrea să-ți vorbească, și ție ți-e cunoscută figura aceasta dulce și luminoasă ca o zi de Paști în cadrul copilăriei. La ce s-o fi gândind ciobănașul culcat pe brânci în pajiștea-nflorită de pe plaiul Câmpinișii?... Atâtea ceruri, toată gama de ceruri frumoase luminează adâncile peisaje, încântătoare peisaje ale țării noastre, pe care așa de bine ne învață să ne-o cunoaștem și să ne-o iubim! E o adevărată binecuvântare cerul munților, colinelor și vastelor noastre câmpii. Lumina aceasta a țării românești o poartă în ochi, în suflet, în mișcări, în toată făptura lor ciobanii lui Grigorescu. Și ostașii lui, în zile de pace, sentinelele acele

de pe malul Dunării, cu ceva din mândria străvechilor plăieși în ținuta lor nobilă, de o nespusă eleganță bărbătească, și zveltele lui bălăioare, zânele dumbrăvilor, păstorițe totdeauna visătoare, ce-n firul pe care-l torc amestecă o îngânare de cântec și taina unui dor, toate figurile lui românești au câte ceva din cerul patriei noastre.

Și flori, atâtea flori. Ici, o ramură de cireș, cu frunzulița fragedă, cu floarea albă și delicată ca fulgul de zăpadă, dincolo un buchet de trandafiri, mai în fund, lângă un studiu de nud, un braț de flori de câmp, o ploaie de flori în calea atâtor frumuseți eterne. Iar ca o sinteză a strălucirii acesteia de tinerețe și de gingășie, domnind parcă în mijlocul acestui triumf al luminii, stă visătoare pe-un prag de pământ o copiliță de vro cincisprezece ani, un fermecător tip de țărăncuță; portu-i simplu – o catrință neagră încinsă cu bete peste cămașa albă, lungă-n poale – îi desinează puțin trupșorul plinuț de o grație ce nu se poate spune-n cuvinte. E cu capul gol, părul frumos pieptănat, cu codițele-mpletite strânse la ceafă, îi acopere tâmpla până-n sprinceană; o vedem de profil – un profil adorabil, de vestală romană; a rămas pe gânduri, cu mâinile-n poală, cu-o florică-n mână stângă; picioarele goale i se-ngroapă-n pajiște, donița și ulciorul stau lângă ea și-așteaptă: în raiul acela, de jur împrejur înconjurată de flori, și-a uitat și de casă, și de izvor, și de toate – e dusă într-o lume de basme. Tabloul poartă jos, în colțișorul din stânga, subțiscălitură, data 1881, și în catalog e pus la No. 26, cu titlul: *Primăvara*. Un simbol pe care târziu, după vro douăzeci de ani, l-am înțeles. În *Primăvara* aceea pictorul a eternizat pe ființa discretă și duioasă care-a știut să-l ocrotească, să-i apere liniștea și timpul lui prețios, să-l păstreze vesel, sănătos și pururea tânăr, pentru înalta lui misiune de creator. Dar cum e

„scrisă"! Cu ce mână inspirată! E atâta dragoste și recunoștință în tabloul acela, că simți parcă sufletul artistului șoptind cuvinte de mângâiere în fiecare floare, palpitând încă în fiecare urmă de pensulă. „Primăvara" aceea încântătoare a făcut ca viața pictorului să fie cu adevărat o primăvară până-n cel de pe urmă ceas. Dumnezeu i-a trimis-o; Dumnezeu, din marele lui peisaj, a luat o floare fragedă de răsură și, dându-i trup și grai omenesc, i-a trimis-o pe-o rază de soare – model artei, tovarăș vieții.

XVII. LA CÂMPINA

După expoziția din 1891, pictorul își construiește un atelier la Câmpina – orașel de munte între Ploiești și Sinaia – și se așază acolo *definitiv*. E liniște și curat – pământul își ține încă-nchise bogățiile de petrol, sondele n-au început să-i strice peisajele, nici fumul gros al fabricilor să-i acopere cerul. Strada e retrasă. Un zaplaz înalt închide de jur împrejur acest cuibușor de pace și de muncă, unde nimic din marele zgomot al lumii nu străbate. Pictorul se simte-acum, pentru întâia oară, îngrădit în adăpostul lui sigur, în liniștea lui. Își mai păstrează, vro șapte-opt ani, și locuința de la București, unde vine din ce în ce mai rar. Vechea trinitate de-abia mai șoptește amintirilor lui, ca din cine știe ce depărtare. Câțiva admiratori, dintre literații timpului, scriu despre el, despre opera lui lucruri care-l ating. Ei scriu cu respect, cu evlavie. Închinarea lor îl înduioșează, ca tot ce vine din inimă. Pictorul îi învăluie în prietenia lui caldă, generoasă, plină de-o adâncă bunătate și de o dragoste cu adevărat părintească. Simte parcă uneori nevoia de a vorbi prin cuvinte, pe care – de atâta îndelungă tăcere – le găsește

anevoie la început. Îl stânjinesc primele fraze... Dar pe urmă, când iese-n larg, ce interesant e în tot ce spune! Și cum vorbește de arta lui!

„Fă ce simți, și atâta cât simți – unde nu te mai mișcă, lasă paleta jos: lucrul tău, fiind numai sinceritate, va crește și se va desăvârși în sufletul celorlalți. Va trăi. Altfel, vrând să-l isprăvești, îl omori.

Eram mărișor – oi fi avut vro opt-nouă ani – când m-au închis frații și surorile în biserică, ș-au fugit, și m-au lăsat singur, spuindu-mi c-au să sară sfinții pe mine, să mă mănânce. Am căzut în genunchi plângând și, pân-a venit mama, așa am stat și m-am rugat din toată inima. Multă vreme am privit ca o minune faptul că nu m-au mâncat. Mai târziu, când făceam icoane, zugrăveam sfinții nu numai cu evlavie, dar și c-un fel de recunoștință, că mi-au lăsat viața...

A murit acum vreo douăzeci de ani un pictor francez, Ricard. Nu era lipsit de talent; dar foarte ciudat om: își pusese-n gând să facă portrete ca Tizian. Avea, nu știu prin ce împrejurare, două pânze de Tizian. Le-a luat, s-a închis cu ele-n atelier, ș-a mocoșit în taină, ca un alhimist, să vadă cum sunt făcute: cum îi preparată pânza, cum îi pusă culoarea, din ce-i făcută căldura, viața aceea misterioasă a vechilor portrete. A lucrat luni întregi, a distrus opera naturală, vie a lui Tizian, ca să facă el una artificială. E cum ai tăia o privighetoare, ca să vezi cum cântă.

Am cunoscut un pictor care făcea natură moartă cu destulă... abilitate; mai ales obiectele de metal și vasele de porțelan le făcea chiar bine. De la un timp, a lăsat lucrul lui, la care se pricepea, și s-a încăpățânat să facă flori. Și făcea, nenorocitul, niște flori groaznice. Flori de porțelan: simțai că dacă le-ai atinge, s-ar sparge.

Floarea trebuie să fie plăpândă, nu fragilă; și umedă, și curată: moale, proaspăt colorată; să-și păstreze pe pânză

lumina și seva ei. Și asta nu se face numai cu vopsele din tub...

— D-voastră n-ați încercat niciodată să faceți efecte de lună?

— Doamne, e așa de greu să faci un lucru bunișor la lumina zilei, ce să te mai încerci să zugrăvești noaptea? Ca s-o vezi când? Tot ziua...

Exact?... Ce-nsemnează asta-n artă? În sufletul tău e taina care dă viață pânzei, nu în forma și coloarea exactă a lucrurilor. Acolo-i aerul, acolo-i mișcarea care nu pozează, acolo-i palpitarea caldă a liniilor de-afară, prin care vorbește înțelesul dinlăuntrul. Nu vezi atâtea tablouri corecte, linse, reci, așa de uscate și de lustruite, că oamenii de-acolo parc-au fost niște păpuși de lemn, date bine la strung, îmbrăcate, așezate frumos, dipă regulile știute, și pe urmă, tot după regulile știute, zugrăvite?...

Exactitatea strictă nu-i totdeauna adevărul. Despre un copac în care-mi desenezi frunza cu nervura ei, despre un peisaj în care-mi faci firul de iarbă, voi spune oricând că nu-i adevărat. Ochiul nu-l vede-așa.

Ne uităm de departe la un cunoscut care vine-ncet spre noi. Ce vedem noi din forma și din mișcarea lui? Câteva linii. În acele câteva linii e „caracterul”. Să le știi prinde pe acelea, și să nu le pierzi apoi în mulțimea detaliilor... O, detaliile! Pe câți nu-i amăgesc!... Cine zugrăvește haina cu nasturii și cu toate îndoiturile ei va avea o admirabilă firmă de croitor; nu un portret, și, mai ales, nu un suflet.

Icoana cea mai credincioasă, dacă-i făcută cu răceală, dacă n-are aer, spațiu și ceva din vibrarea intimă a sufletului prin care a trecut, nu-i decât o fotografie colorată. Sinceritatea lucrează întocmai ca natura – fără compas și fără cumpănă.

Ca să dai modelului tău mișcarea fundamental caracteristică, cea naturală, singura frumoasă, gândește-te

la ce face neamul lui de veacuri. În cadrul acelei îndeletniciri seculare vei găsi gestul adevărat, cu suflet cu tot.

Numai într-o schiță poți rămânea sincer până la sfârșit. Într-un tablou migălit începi să te observi, și din momentul acela e mai mult meșteșug decât artă.

Repetiție-n artă? Vai de cel care, privind un lucru frumos, deci viu, căci toate lucrurile frumoase sunt vii, privindu-l numai o dată și numai dintr-un punct de vedere, crede că l-a văzut destul! Nici o floare nu e „repetiție”. Nici o undă de lumină. De milioane de ani, de când trimite soarele raze pe pământul nostru, n-au venit două la fel.

Înainte de a începe un portret, uită-te bine... Sunt mâini care nu seamănă cu figura. N-ai să le faci. Dar când ochii nu sunt ai gurii!...

Pentru mine gura... privește mai expresiv decât ochii. Sentimentul colorează, nu pensula. Poți colora c-o bucățică de cărbune, și toate tuburile din lume nu-ți dau albastrul unei flori de inișor dacă nu-l ai în suflet.

Lucrează mult; în fiecare zi. Și șterge tot ce faci dacă nu simți sufletul tău acolo: dar lucrează mult, ca să poți lucra repede. Toate lucrurile de-afară trebuiesc făcute repede, smulse din zbor. Cu același peisaj scăldat în aceeași lumină și privit cu aceeași dispoziție sufletească, nu te întâlnești decât o dată în viață. Iată de ce-i foarte important să poți lucra repede. Simfonia aceea de linii, de tonuri, de umbră și de lumină, înfrățirea aceea a tuturor elementelor care fac, sub raza unei clipe fericite, ca un lucru să fie frumos, n-ai s-o mai găsești. Peste un ceas alta-i fața lumii, și tu ești altul.

Ai putea să numeri pe un tablou de câte ori s-a odihnit pictorul.

Sunt mâini care gândesc; mâini bune, iubitoare, cari parcă mângâie lucrurile pe care le ating, și mâini răutăcioase care privesc lumea cu necaz. Am văzut mâini foarte triste la un actor care nu juca decât roluri comice... Mâinile nu puteau minți.

Dacă ai pus într-un vers o tresărire a inimii tale, să știi că, și peste o mie de ani, cine-l va citi, va simți în inima lui bătaia inimii tale. Dacă n-ai pus nimic, ce vrei să fie acolo? Așa e și c-un tablou.

Ochi e ușor de făcut. Privirea-i mai greu.

Orice lucru are o latură a lui mai expresivă, acolo-i taina vieții lui. De obicei, n-o găsesc acei care o caută.

Cu aceeași pensulă, muiată în aceeași culoare, faci, dintr-o singură trăsătură, să zicem, o petală de floare. Floarea care ți-a servit de model a putut fi naturală, ori de mătase, ori de porțelan, ori de hârtie... Această deosebire de materie trebuie să mi-o dai în petala pe care ai făcut-o. Cum?... Numai cu sufletul.

Courbet, trecând într-o seară pe dinaintea unei ferme, vede un vițeluș frumos și roagă pe fermieră să-i dea voie să vie a doua zi să-l zugrăvească. Bucuria femeii. A doua zi dimineață, când vine pictorul, ea-l așteaptă în poartă cu vițelușul spălat, dichisit, cu pahglici împletite-n coadă. „Acesta nu-i vițelul meu”, zice Courbet și pleacă supărat.

Câți nu-nțeleg frumosul, ca biata fermieră!...

În pictură, cel mai bun lucru e să nu revii. Cât ai putut prinde dintr-o dată, cu sufletul înfierbântat din ceasul acela, atâta-i al tău. Dacă nu-ți place, șterge și-ncepe din nou. Bineînțeles că atunci când e o lucrare de atelier, se schimbă vorba. Dar acelea greu trăiesc. Până să le isprăvești, fuge viața din ele. Toate-ți fug. Fuge expresia lucrurilor, ca ș-a figurii omenești, fuge lumina și, ceea ce e mai important, pentru că în adevăr e ireparabil, fuge frăgezimea sentimentului tău, privirea, dispoziția, sufletul

tău de-atunci, cu care n-ai să te mai întâlnești niciodată. De câte ori nu mi s-a în-tâmplat, când n-aveam colorile la mine, să văd un colț de natură admirabil. Mă uitam la ceas, ca să viu a doua zi exact la aceeași oră, să lucrez. Veneam, și nu mai era nimic. Erau copacii, era valea, și aceeași lumină era, dar... nu mai eram eu cel de eri."

Întrebat de un pictor tânăr dacă în unele cazuri nu e mai bine să puie coloarea cu vârful cuțitului, îi răspunde:

„Pune-o, nenisorule, și cu tocul cizmei, numai s-o pui pe cea care trebuie, și s-o pui unde trebuie."

Lecții, în înțelesul obișnuit al cuvântului, n-a dat. Dar viața lui simplă, bunătatea, cinstea, singurătatea de sfânt în care a trăit, renunțarea la orice foloase personale, și mândrul dispreț pentru toate deșărtăciunile omenești, iubirea de țară, munca neadormită și adâncă pasiune pentru bine, adevăr și frumos nu sunt oare și acestea, *acestea* mai ales, cea mai înaltă învățătură pe care poate să ne-o dea un om, și, din acest punct de vedere, nu rămâne Grigorescu un mare profesor al vremii lui și-al celei viitoare?

Despre lucrurile lui niciodată nu vorbește. Despre viața lui – foarte rar. Povestește fermecător, în vorbe puține, aproape fără gesturi, cu nu știu ce pasiune stăpânită, care-ți dă impresia unei mari puteri ascunse. O mare dreptate, care vorbește-ncet. Numai când vorbește de frumusețile țării, de bunătatea și de vrednicia poporului acestuia, despre care spune-ntotdeauna că „e cel mai cuminte popor de pe pământ”, glasul lui capătă o căldură și-o sonoritate muzicală, gestul devine larg, hotărât, sugestiv, și toată fața i se luminează ca de taina unei inspirații.

Nu e un „mizantrop”, cum cred unii. E în firea aceasta tăcută, blândă, de o nobilă discreție, un mare fond de simpatie și-o adâncă nevoie de iubire. Pe oamenii buni, pe

oamenii de treabă singur îi caută, se duce să-i cunoască, îi place să stea cu ei de vorbă... Și ce mângâiere duioasă are-n vorbă, ce expresiv e în privire, în toate mișcările lui! Când se scutură de-o impresie urâtă și rostește cuvântul „groaznic!”... simți în tine fiorul repulsiunii lui. Iar când îți vorbește de-un lucru gingaș, glasul i se topește ca-n farmecul unei dulci mângâieri, și mâna lui dreaptă își unește frumos degetul cel mare cu cel de la mijloc într-o mișcare așa de corespunzătoare sentimentului, că parcă în adevăr îți arată lucrul de care-ți vorbește.

Mâna lui sfântă!... Mâna aceea nervoasă, mică, delicată, care parcă binecuvânta lucrurile pe care le atingea... Ce minune a făcut mâna aceea!

XVIII. CHIPURI

Grigorescu a făcut puține portrete, în înțelesul obișnuit al cuvântului. Lucrările de atelier, în genere faptul de a sta pironit în aer închis, pentru acest mare iubitor de spațiu și de libertate erau ca un început de robie. Când însă găsea o figură seducătoare, profund caracteristică, fie ca tip al unei rase, fie ca expresie *personală* a unui suflet, atunci își uita de farmecul peisajelor, și toată puterea lui de adâncire, de ultravedere a lucrurilor se concentra cu pasiune asupra figurii omenești. În acest larg înțeles al cuvântului am putea spune c-avem de la el sute de portrete. Toți evreii lui sunt portrete. *Țiganca de la Ghergani*, acea superbă și nepăsătoare Venere a celui mai pitoresc și mai visător neam de pe pământ, nu e și ea un admirabil portret? Ș-atâtea femei și fete de la țară, prin ai căror ochi galeși privește sufletul adânc gânditor al neamului nostru, și mândrii lui ciobani, și bunii lui bătrâni, osteniți de povara

vremii, și târgovețele sprincenate, cu cațaveică albastră și tulpan alb, ș-atâtea alte chipuri, pe care pictorul ni le-a fixat așa de bine-n minte, că nu le mai putem uita, nu sunt decât portrete... anonime.

Grigoresu și-a început arta lui zugrăvind chipuri omenești. Acesta e și începutul picturii. Atât e de adevărat că arta omenerii își rezumă istoria în viața fiecărui ales al ei. În cei dintâi sfinți de pe iconițele pe care le vindea la obor nu se poate să nu se fi strecurat ceva din aerul familiei lui; cum, aproape instinctiv, a pus mai târziu, în serafimul de la Zamfira, chipul fetei care-l privea de pretutindeni cu marii ei ochi mirați. Era firesc, dar, ca acest profund observator al jocului de linii și de colori pe care-l fac formele în spațiu să se simtă atras de misterul figurii omenești, de cea mai înaltă și mai expresivă întrupare a vieții. Din câte lucruri poate să facă mâna omului, nimic nu-i așa de minunat ca un portret. Într-un bun portret e ceva din puterea lui Dumnezeu.

O ființă care e departe, o ființă care e dusă pentru totdeauna din lumea noastră, și cu toate astea e aci, stă *vie* înain-tea noastră, se uită fix la noi, c-o privire plină de înțeles, cu ochii îndărătul cărora e un suflet care ne vede și care vorbește sufletului nostru, nu e aceasta una din cele mai mari și mai tulburătoare minuni ale puterii omenești? Un surâs de dincolo de moarte, o privire din eternitate ațintită asupra ta, o gură ce de veacuri stă să spună ceva, și parcă dinadins tace, ca să vorbească ochii, de câte ori n-ai văzut prin muzee figuri de acestea, care multă vreme te urmăresc, de care ți-e dor, care te fac să te gândești la ele, ca la ființe ce-au trecut în adevăr prin viața ta?

Așa ne privesc portretele lui Grigorescu, adâncile lui portrete. Foarte variate ca factură, și foarte semnificative ca sentiment, văzute înlăuntru, dincolo de ce spun

trăsăturile modelului și expresia momentului. De obicei, un pictor, când observă și adâncește prea mult o figură, anevoie mai poate ieși din atmosfera acelei figuri. Multă vreme păstrează în factură, fără să vrea și fără să bage de seamă, nu știu ce accent caracteristic ce i-a rămas în suflet, în mână, cum rămâne uneori în jocul unui actor căldura și timbrul rolului pe care l-a studiat el mai cu pasiune. Aproape toate figurile de femei ale lui Leonardo da Vinci au cam aceeași gură, inteligentă, fină, cu buzele întinse într-un surâs misterios, în care e multă grație, amestecată cu puțină ironie, „surâsul doamnelor nobile” din Florența *Giocondei*. Figurile lui Grigorescu nu au nimic din atmosfera atelierului prin care-au trecut; fiecare își păstrează privirea ei, zâmbetul ei, aerul ei de familie. Fiecare... gândul ei și-l gândește. Nici o osteneală, nici o întrerupere, nici o disonanță. O deplină unitate de suflet, într-o desăvârșită concordanță de linii.

L-au ispitit mai ales figurile gânditoare, discret gânditoare. Privirile încărcate de pasiune, expresiile alarmante, atitudinile obositoare, teatrale, îi displăceau pentru caracterul lor trecător, pentru lipsa lor de adâncime, de armonie și de naturală. Se fac mai ușor de obicei. Dar nu dau ceea ce se numește „un portret frumos”. Adecă un *chip viu*, nu al unei stări sufletești, ci al unui suflet. Cel care pozează nici nu se prea gândește la ceva hotărât în momentul acela, când tocmai ar trebui să aibă-n ochi lumina unei cugetări. Artistul are darul de a trage din adâncimile misterioase ale vieții lumina aceasta și a o răspândi pe toată figura, în toată ființa vizibilă a modelului. Și nu lumina unui anume gând, ci sinteza, timbrul sufletesc, mai lămurit, *felul de a gândi* al unei ființe. Prin aceasta, mai mult decât prin trăsăturile ei, o figură se deosebește de celelalte. Chiar și acolo unde Grigorescu are nevoie de-o figură mai mult decorativă

decât expresivă, adâncă lui iubire de adevăr și pasiunea lui de a fixa viața formelor îl fac să privească dincolo de pitorescul liniilor. Ciobanii lui, răzemați în bâtă, sau tolăniți pe brânci, în mijlocul peisajului, de sine stătător, sunt portrete.

Grigorescu e pictor de suflete omenești. Leonardo da Vinci spunea adesea că forma exterioară a unui om nu-i decât sufletul lui – vizibil; și că tot secretul artei de a zugrăvi chipuri omenești stă în a da fiecărui suflet corpul lui. Nu e aceasta a crea viață? Cu adevărat „dar dumnezeiesc”. Se știe că una din cele mai mari dificultăți pentru un pictor este să dea modelului mișcarea *lui* naturală, pe care să și-o poată păstra până la sfârșit. Să nu se vadă că modelul a pozat, căci oricât de liber ar poza cineva, gândul că-l privește eternitatea prin ochii artistului îl *dispersonalizează*, îi strică figura. Ce poate fi mai trecător decât unda imperceptibilă a cugetării? Unda aceasta Grigorescu o vede, o prinde și-o fixează instinctiv, cu o putere și cu o repeziciune de vrajă. Toate figurile lui își au mișcarea lor, obișnuită. Sunt „în caracter”. Nu se știu observate. Stau așa pentru că niciodată n-au stat altfel. *Țiganca de la Ghergani...* poți să-i presupui o atitudine mai în armonie cu chipul, cu expresia, cu felul de a privi? În ochii visători, în gura întredeschisă ca de căldură, în șuvițele de păr ce-i curg în neregulă de sub broboada albă, ce de-abia i se ține pe cap, în cămașa desfăcută la piept, și-ncinsă peste mijloc cu latul brâu roșu al neamului, în haina de căpătat pe care-o poartă cu atata mândrie și care-i stă așa de bine, în toate este ea, e sufletul ei întreg, nu al unei clipe, ci al unei vieți, al unui șir de vieți.

„*E o expresie... mai mult de nepăsare*, zice criticul de artă L. Bachelin, vorbind de țiganca de la d-l P. Carp; *nimic nu pare a tulbura regularitatea placidă a trăsăturilor*,

nici suferinție, nici bucurii, și totuși această figură te fascinează, te învăluie în farmecul ei. Enigmatică, liniștită și mândră, ca sfinxul, a cărei frumusețe orgolioasă o are, de altfel, țiganka aceasta te captivă prin atracțiunea irezistibilă a misterului. Dar în zadar o privești – vălul de umbră care-i ascunde gândirea nu se va rupe; ea nu-ți va spune taina ei, fie că n-o știe nici dânsa, fie că nu are alta decât aceea a vieții și a rasei sale. Ca toate semenele ei, privește fără a vedea, întredeschide gura fără a surâde, visează fără a gândi..."

Tot așa de liniștit visătoare e și acea tipică figură de „rudăreasă”, un cap egiptean sculptural, de o frumusețe puternică, bărbătească, având ceva din privirea misterioasă a unei divinități budiste.

Dar Pifferaro, cântărețul din surlă, robustul ciobănaș italian, care poartă cântecele munților lui pe străzile orașelor, un copil frumos și mândru, cu pălăria calabreză, a cărei streășină lasă ca o perdea de umbră peste ochii lui boldiți, mari, expresivi, ce parcă vor să strige vorbe pe care gura *nu vrea* să le rostească! Un chip de-o uimitoare putere de sugestie, pe-un fund întunecat, o figură vie, atentă, văzută în adâncimea tainelor ei, modelată cu penelul muiat în umbră, nu în colorii, într-o umbră magică, luminoasă, care joacă, palpită și radiază.

Cu ce dragoste de părinte e făcut ostașul tinerei, ce stă așa de nobil, așa de vitejește liniștit, drept și zvelt, cu mâinile strijinite de armă... O, acesta nu e deloc visător! El e „*sentinelă pe malul Dunării*”, își păzește *Dunărea* lui, pe care-o știa de când era mic, din jocurile copilăriei și din cântecele bătrânești:

*„Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...”*

și toată mintea lui e aci. Frumoșii lui ochi negri nu cat-a dor, nici a drum. Sunt ochi de strajă, care se uită ca să vadă.

Locul cel mai lurg în aceeași bogată galerie de figuri îl ocupă, fără îndoială, țărancă noastră. Țărancă tânără, sănătoasă, puternică – româncă neaoșă în figura ei blândă, în ținuta ei cuviincioasă, în căutătura ei cuminte, în mersul ei ușor și elegant, fără umbră de cochetărie, în portul țesut și-mpodobit de ea, curat, simplu, cinstit, ca sufletul și viața ei toată. Foarte rar a făcut bătrâne. Bătrânețea, mai ales la femei, șterge adesea caracterul etnic al figurii. Și pentru acest adânc privitor al lucrurilor, o figură omenească e una din nenumăratele expresii ale unui *tip fundamental*, specific, inalterabil, efigia rasei, pe care trebuie s-o amintească după cum orice frunză amintește, în structura și-n forma ei, copacul din care-a crescut. Toate figurile lui Grigorescu își au neamul lor, precum toate peisajele lui își au țara lor – pământul, aerul și cerul lor.

Portrete propriu-zis nu cunosc decât vreo treizeci în toată această operă de titan. Dar nu e unul în care să nu simți aceeași caldă spontaneitate, aceeași strălucitoare elocvență, unită cu aceeași putere de adâncire, care-au dat atâta viață

și-atâta farmec operei lui. Ca orice artist adevărat, Grigorescu nu face nimic fără entuziasm. În unul din tablourile campaniei de la 1877, ne înfațișează pe Suveranul nostru călare, în acțiune de Comandant, pe câmpul de război. E dimineață, o dimineață tristă de toamnă, un cer posomorât deasupra unei coline uscate, aspre, sterile. M. S. Carol I, Domnitorul nostru și Comandantul suprem al armatei creștine, călare pe-un mândru cal arăbesc e pe redută, urmărind cu luare aminte bătaia tunurilor noastre. Puțin mai îndărăt se văd

cei doi aghiotanți, un general român și un general rus, în fund – artileria noastră în acțiune. În ținuta nobilă de-o impunătoare simplitate a Suveranului ostaș, în adâncă seriozitate a privirii lui, încărcată de griji, se vede încordarea unui suflet hotărât, făcut să poruncească, încrezător în el, în oastea lui, în biruința „cea dreaptă”. Gânditor, pătruns de toată grava răspundere a ceasului aceluia, tânărul Monarh al unui popor tânăr, și povățuitorul celor două oști împotriva Turcilor, se uită drept înaintea lui, cu o privire scrutătoare, ca și cum, în norul de fum al bătăliei, ar căuta să deslușească destinele neamului nostru. Așa l-a văzut și așa l-a slăvit pictorul, în opera lui, pe „Voievodul Carol I”.

La câțiva ani după aceasta, Grigorescu, fiind invitat într-o zi la Palat, e primit de M. S. Regina în feerica ei cameră de lucru, a cărei fereastră mare se deschide în lumina răcoroasă a parcului.

Atmosfera de pace și de reculegere a colțișorului aceluia de rai, la care mintea aleasă a unei regine-poete lucrase alături cu natura pentru a-l înfrumuseța, impresionează așa de puternic pe marele pictor încât el, care vedea toate podoabele lumii în pictură, își arată dorința de a face un tablou din acel altar al gândirii. Maiestatea Sa Regina primi bucuros să-i pozeze, și astfel în lumea celor eterne intră o „vieață nouă”. Tabloul s-ar cădea să fie numit „Carmen Silva”. Căci e un farmec de pădure și de cântec în acel interior de basme. Regina, tânără, într-o rochie lungă de mătase de un albastru aerian, stă absorbită la masa ei de lucru și împodobește cu chipuri sfinte o carte bisericească. La spatele ei, în dreptul ferestrei, în torentul de lumină ce năvălește de-afară, se vede bustul de marmoră al miciei prințese care-a trecut ca un vis prin lumea noastră. O apariție misterioasă, de-o mare putere de sugestie, – figura aceea de umbră, așa de

liniștită... Ai zice un geniu protector, o vedenie cerească, acolo în tăcerea aceea sfântă, în care se simt alături cele două suflete, în apoteoza aceea de lumină, care învăluie laolaltă chipul mamei care zugrăvește îngeri cu al copilului divin ce-i surâde din eternitate...

Câtă perspectivă în reticențele lui Grigorescu! Un mare dar de a te face să-nțelegi o mulțime de lucruri pe care nu ți le spune. „O femeie care coase.” Sunt poate douăzeci de tablouri cu acest subiect. Și-n fiecare, cu totul altă semnificare. Ici, e cusutul trecerii de vreme, distracția mâinilor care n-au ce face; dincoace, e brodatul migălos, asupra căruia se pleacă ochi atenți, și gând ce împunge și el cu acul. Una, stând la fereastră visătoare, coase fără nod la ață. Iar colo, în fundul patului, lângă plapoma strânsă, în lumina potolită a unei odăiți de la mahala, e femeia nevoiașă, care coase pentru pâinea cea de toate zilele. E singură, nu vezi nimic în juru-i care să-ți spună c-ar mai avea și alte guri de hrănit. Și, cu toate astea, din figura și din atitudinea ei, din nu știu ce aer de grijă duioasă ce-i învăluie chipul și mâinile, mai ales mâinile, simți că are copii la școală, și *pentru ei coase*. În nici unul din tablourile cu femei cosând nu e sentimentul acesta de pace sfântă, de religie a familiei, ș-a muncii care dă pâine. Vădit că pictorul, pe când făcea tabloul acesta, se gândea la copilăria lui, la mama lui.

Toți oamenii lui Grigorescu – o bogată colonie – au aer în jurul lor și stau pe pământ. Stau bine, respirând liber, apăsând locul de sub ei just cu greutatea volumului lor.

Și ochii lor *privesc* în adevăr. Sunt unele figuri fără ochi, schițate din fugă, se străvăd ca printr-un vâl de ceață – cu toate astea, *privesc*. S-ar părea că acest mare dătător de viață, în momentul când hotărăște pe pânză, cu cele dintâi trăsături de pensulă, locul pe care trebuie să-l ocupe un corp, depune acolo un suflet – în urmă, nu face

decât să-i construiască organele de acțiune, de atingere materială cu lumea. Și uneori, ca și cum s-ar teme să nu-l acopere prea tare, să nu-l înăbușe, îi dă numai o schiță de întrupare, ușoară, aproape aeriană, dar în care pune toate legile vieții. Toată logica vieții.

XIX. ADEVĂRUL AȘTEAPTĂ...

Artistul poate fi nedreptățit. El poate trece nebăgat în seamă printre noi, ceea ce adesea e un bine pentru seninătatea și adâncimea gândului lui. Lucrul lui însă nu poate fi nedreptățit. Îl vor nesocoti, pentru că nu-l vor înțelege, o generație, două, trei. Paguba lor.

Pentru opera de artă este o dreptate. Și e o mare fericire poate s-o aștepte. Adevăratul artist, care trăiește mai mult *în opera lui* decât în propria-i viață, află uneori o nespusă mulțumire în însuși faptul că nu e cunoscut. El are încredere în lucrul lui cinstit, făcut cu toată dragostea și din toată inima. Acolo-i *puterea* lui. Suveranitatea lui, care n-are nevoie de proclamările noastre. Puterea cea de esență divină, pururea fecundă. Cât de târziu să-i vie recunoașterea, ea așteaptă cu liniștea celor eterne. Se vor deschide ei odată ochii care văd, și când se vor deschide, vor găsi-o acolo vie, tot așa de întreagă și de strălucitoare ca și în ziua cea dintâi. Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită.

Gânduri de acestea trebuie să fi trecut de multe ori prin tăcuta singurătate a lui Grigorescu.

N-a fost înțeles. Nici un sprijin și nici un îndemn nu i-au venit din lumea de afară. Mai bine, poate. A crescut în mijlocul naturii ca un copac frumos, ce singur își trage tăria din sucurile pământului și din razele soarelui,

neavând nevoie, pentru a-și dezvolta ramurile, nici de foarfeca, nici de stropitoarea grădinarului.

Un om foarte serios, care-a privit cuminte viața, în adâncul ei, în tot ce are ea mai serios și mai adevărat. Nu decorațiile, nu măririle care se dau prin decret regal, nu triumfurile zgo-motoase și solemnitățile deșerte ale ei l-ar fi ispitit vrodată pe omul acesta cu adevărat mare. *Prin el* mare. Sfios ca un copil și mândru ca un suveran, cum și era în lumea lui, s-a simțit jignit, aproape ofensat, când un ministru, dintr-un sentiment de sinceră admirație, într-un cerc de prieteni, i-a prins la piept unul din semnele de distincție ale țării noastre. Nu se împăca simplitatea acestui suflet profund serios cu nici un fel de manifestare gălăgioasă, cu nici un fel de publicitate. I se părea aceasta un lucru teatral, nedemn de-un om cu adevărat sincer.

Negreșit că i-ar fi plăcut ca darul pe care ni-l aducea să fie primit cu drag. Să-l înțelegem toți: *Pentru noi*, mai mult decât pentru darul lui, i-ar fi plăcut aceasta. Dar niciodată nu s-a plâns. Cei tari nu se plâng. Însărcinat cu facerea proiectelor pentru primii noștri bani de hârtie, el a pus pe izvoadele acelea, cu o neasemănată măiestrie, podoabele și sufletul țării lui. Belșugul pământului nostru, industria casnică, frumusețea și vrednicia țăranului român – toată sfânta poezie a muncii, tot ce-a iubit el mai mult în țara aceasta binecuvântată de Dumnezeu, a simbolizat, cu norocoasă inspirație, pe modelele acelea de fiduciare, care-ar fi fost poate cele mai frumoase bilete de bancă din lume. Cu ce drag le lucra-se, și cu ce gând românesc! Și toate-au fost respinse. Îl va fi durut desigur faptul că ce-a pus el acolo nu e înțeles de-ai lui. Dar întotdeauna s-a gândit că lucrurile bune trăiesc mai mult decât cel care le-a făcut, și e o dulce mângâiere să știi că

pământul, care se va închide peste tine, nu va acoperi și dreptatea ta.

În ceasurile de amărăciune își aducea aminte de greutățile prin care au trecut atâția artiști mari în țările civilizate ale Apusului, țări bogate, pregătite sub toate raporturile pentru a-și putea cunoaște și cinsti pe aleșii lor. Franța, generoasa Franță, cu atâtea veacuri de lumină înaintea noastră, ce greu și-a cunoscut adesea pe oamenii ei mari! Pe cei *tăcuți*. Daubigny, pictând capace de cutii și pendule, puind gologan cu gologan în pușculița lui „pentru Italia”, agonisind în câțiva ani de muncă suma de 1.400 de lei, o avere, din care trăiește unsprezece luni în Italia visurilor lui. Și câți din strălucita falangă de la 1830 nu-și vindeau, la începutul carierei lor, cu câte *cinci lei* un tablou, care mai târziu avea să fie prețuit cu zeci de mii de lei. Diaz, la vârsta de patruzeci de ani aproape, își punea tablourile în expoziție cu prețuri foarte modeste:

Trunchi de stejar 72 de lei

Apus de soare 65 „ ”

Mesteacăn – studiu 75 „ ”

Cam atâta îl costau ramele, pânza și colorile! La 34 de ani marele Millet făcea unei moașe o frumoasă firmă pentru... 30 (treizeci) de lei, care veneau foarte la timp. Iar Courbet, la 1850, când și-a expus vestita lui *Înmormântare la Ornans*, cari azi e la Louvre, n-a fost huiduit de critica acelei vremi? „*Un șarlatan ordinar, un hemesit de reclamă, un brutal ignorant*”... iată cum era primit unul din pictorii cei mai cinstiți în cea mai luminată capitală din lume!

Cum era să se plângă bunul, duiosul Grigorescu de țara lui? Nu-i dăduse ea cele mai frumoase modele ce se pot visa? N-avea el tot ce-i trebuie *ca să poată lucra*? Căci, la urma urmei, *aceasta* era marea, arzătoarea nevoie a vieții lui. N-a dorit nimic pentru el și n-a cerut nimic, decât să fie lăsat în pace. De-aceea a și trăit departe de

lume. Ar fi vrut să nu-l știe nimeni că există. Și cele mai penibile ceasuri, cele mai *îngrozitoare* întâmplări pentru el erau acelea care-l sileau să vie în atingere cu vreuna din autoritățile publice. Lucrurile acestea luau, în sufletul lui delicat, proporțiile unui dezastru. Citat o dată ca expert, într-un proces de despăgubire pentru un tablou care arsesese, Grigorescu e cuprins de o așa neliniște și de o așa revoltă, că, nemaiputând lucra, se hotărăște să-și strângă tot și să plece din țară, să se expatrieze. Un prieten aleargă și, fără multă greutate, îl scapă de acest „coșmar”. Pictorul, fericit, îl îmbrățișează, îi mulțumește și, mișcat până la lacrimi, îl roagă să primească, în schimbul liniștii pe care i-a redat-o, un mic semn de recunoștință...

Și unul din tablourile acelea sfinte, de care niciodată și cu nici un preț nu vroia să se despartă, e numaidecât luat din perete, împachetat și dăruit, cum numai Grigorescu știa să dăruiască. *„Să nu zici nimic, că mă supăr. Ca să mă vezi mai des, pune Floricica asta în colecția d-tale – are să mi se facă dor de ea, ș-ai să te pomenești mereu cu mine. Și să știi că și ei are să-i pară bine că-i acolo”*... Era mica fetiță cu bonețică albă, „prietena florilor”. În ce cuvinte își învălea darurile omul acela de o divină bunătate!

Grigorescu și-a primit inspirațiile lui direct de la natură. Nevoia aceasta de a-și avea modelul *înaintea* ochilor izvora din marea lui iubire de adevăr, din adâncă lui sinceritate. Numai în copilărie, când închipuirea își azvârle vulcanic afară plâzmuirile ei înfierbântate, mai tari și mai plastice uneori decât însăși realitatea, în anii aceia de vis și de foc a făcut și el tablouri *din gând*. Păcat că nu mai avem cea dintâi lucrare personală a copilăriei lui, *Mihai scăpând stindardul*. Era o pânză mărișoară, de o vervă și de o îndrăzneală uimitoare, spun cei care au văzut-o. Ne-a fost distrusă în incendiul Pinacotecei. Dar

am văzut odată într-un colțișor din atelierul pictorului, jos, lângă sobă, o mică schiță c-un Mihai viforos, una cu calul, într-o mișcare fulgerătoare, strângând c-o mână steagul țării, cu cealaltă spintecându-și drum prin gloata clocotitoare a unguirilor, am zărit-o cu fiorul tainic al lucrărilor pe care nu le mai poți uita. Ce vedenie strașnică, din flăcări și din vijelie, au aprins versurile lui Bolintineanu în sufletul micului zugrav de icoane!... Suflet aprig, de copil năzdrăvan – geniu ce-și rupe scutecele de pe el.

Tablouri de acestea i-ar fi cerut vremea lui. Înfățișarea luptelor cumplite și biruințelor așa de greu câștigate ale neamului acestuia, trecutul, cu grijile, cu jertfele, cu primejdiile și cu mântuitorii pe care ni i-a trimis Dumnezeu în ceasul pieirii, acestea erau atunci în inima și-n glasul tuturor. „*Marele strigăt al timpului*”, cum zice Carlyle. Îl aude el, Grigorescu, pretutindeni afară, și-n inima lui mereu. Cum să nu-l audă? Mai ales pe el chemându-l. Atâtea adevăruri cereau artei lui veșmânt nepieritor! Îl chemau cu glas tare. Și el s-a dus la cele care-l chemau cu tăcerea lor. Doar a atins tabloul istoric, luând vălmășagul luptei din închipuire, împrumutând lui Mihai Viteazul calul lui sfântu Gheorghe, și-a înțeles numaidecât că nu-i acolo drumul lui. Marea lui sinceritate l-a împiedicat de a spune c-a văzut ceea ce n-a văzut. Marea lui sinceritate l-a coborât din cerul heruvimilor întraripați pe pământul îndurării și al speranțelor noastre. Multe sunt de spus și de arătat în lumea aceasta plină de ascunsuri și de alcătuiți mincinoase, dar cea dintâi și cea mai de căpetenie datorie a unui om cinstit e să ne spună adevărul inimii lui. Pe acesta ni-l datorește, și numai acesta va da căldură, și adâncime, și trăinicie operei lui. Nu sunt atâtea pânze mari care înfățișează bătălii, părăzi, încoronări de împărați, evenimente memorabile din viața

popoarelor? Pictori iscusiți au muncit ani întregi ca să dea viață. Și n-au izbutit. Pensula lor n-a pus pe pânză decât coloare. A pus-o după toate regulile artei. Nimic de zis. Foarte corecte forme, dar... de ceară. Cu cât e mai viu și mai adevărat un copăcel care-și leagănă crenguțele sub o geană de cer decât toate oștile vitejilor de plumb, încremeniți în atitudini moarte, pe caii lor tot de plumb! Ah, un pic de sinceritate pe un petecuț de pânză!...

Ce devreme a înțeles Grigorescu taina aceasta a vieții în opera de artă! *A simțit-o*. Și de-ar fi văzut că lucrurile lui nu plac nimăru, și nu sunt pricepute de nimeni, cum nici n-au fost atâta timp, el tot asta ar fi făcut. Porunca vremii?... Omul acesta n-a cunoscut decât porunca inimii lui. Numai gândul că *trebuie* să facă un lucru îl înstrăinează de lucrul acela, pe care, altfel, l-ar fi făcut cu drag. Câte care cu boi și câte șatre de țigani nu făcuse Grigorescu până la 1880! Dar iată că primește să facă pentru M. S. Regele Carol I două tablouri mari: un car cu boi și-o laie de țigani. Și douăzeci de ani colindă țara, ca să-și găsească modelele visate pentru aceste două opere *de comandă*. Una, *Înspre bălci*, de-abia în anul 1900, a trecut din „baraca” de la Câmpina în palatul regal, cealaltă, o caravană de țigani ce trec învălmășiți într-un nor de praf, lătrați de câinii satului, în care n-au găsit adăpost, a rămas în atelier – lucrare „neisprăvită”, cum obișnuiesc să zică cei ce n-au înțeles niciodată puterea de viață, sufletul pururea proaspăt din opera lui Grigorescu.

A spune despre un tablou al acestui pictor că nu-i isprăvit e a spune despre o privire că nu-i isprăvită. Căci o privire emoționată în inima lucrurilor, o privire încărcată de cea mai curată armonie, deci de cea mai intensă viață pe care o pot sorbi ochii dintr-o dată, rupând-o din goana unei clipe pentru a o încredința eternității, iată ce-i un tablou de Grigorescu. Un dar divin de a exprima simplu,

concis, fulgerător ceea ce într-adevăr e caracteristic și vrednic de reținut din pieritoarele priveliști ale vieții. Toate le înnobilează acest nobil prieten al naturii cu arta lui sănătoasă, elocventă, fără retorică, și robustă, fără brutalitate. Dacă te-ai uitat bine la lucrurile lui, care, de ce le privești, de ce-s mai frumoase – semnul operei adevărate – dacă ți-ai umplut sufletul de ele, târziu, când ești în mijlocul naturii și vezi aieve podoabele ei, zici: „Parcă-i un Grigorescu”.

El a creat o lume tipică. A lui s-a tuturor. Aceasta-i puterea Artei; și secretul ei *acesta* e. Toate curg. Ea le oprește cu privirea, alege lamura lor și-o toarnă-n tipare eterne. Un adaos la opera vie și pururea nouă a lui Dumnezeu.

XX. PRINTRE DEALURI ȘI MUȘCELE

Cu darul lui de a prinde numaidecât linia cea expresivă, de a *simți* și a *da* fulgerător caracterul formelor, poezia și noblețea fiecărui lucru, Grigorescu a făcut ce-a vrut, ce *i-a plăcut* în arta lui. De toate-a făcut, cu același sentiment de sinceritate și cu aceeași strălucitoare vervă. Flori, copaci, animale, oameni, case, interioruri, natură moartă, munca roditoare a păcii și grozăviile distrugătoare ale războiului, tot ce l-a mișcat, tot ce-a răsunit mai tare în inima lui s-a prefăcut în operă de artă. Toată viața lui, ca printr-o pâlnie, s-a descărcat prin vârful pensulei. Dar ceea ce-a deschis câmp mai larg marii lui puteri de a crea, iubirii lui de lumină și de armonie a fost – cum era și natural să fie – peisajul.

Peisajul propriu-zis a intrat în pictură foarte târziu. Cei vechi n-au înțeles măreția tăcutelor priveliști ale naturii decât ca un decor, ca o vastă scenă de teatru pentru reprezentarea vieții omenești. Arbori încremeniți, înfipti cu mâna pe un teren mort, fără aer și fără orizont, sub un cer siniliu, greu, tare, fără adâncime, acesta-i peisajul pe care-l vezi mereu prin muzee, în tablourile istorice, religioase, mitologice, și uneori ca fond decorativ îndărătul unui portret, cum e în *Gioconda* lui Leonardo da Vinci.

De-abia în veacul al XVII-lea, cu pictorii Olandei, cu Ruysdaël și cu Hobbema, peisajul își capătă viața și însemnătatea lui în artă, și multă vreme întârzie pe drum până să străbată în Anglia, cu Bonington și Constable, pe la începutul veacului al XIX-lea. Cum a fost primit? Un anunț stăruior, publicat în gazetele Londrei pe vremea aceea, poftea astfel lumea la expoziția celui mai sincer pictor al Angliei: „Galeria de peisaje pictate de Constable se poate vedea gratis în toate zilele”. Și nimeni nu venea. Ce-avea să vad-acolo? Iarbă și copaci? Dar asta se poate vedea oricând în Hyde-Park... „Or crede ce-or vrea de arta mea – zicea pictorul, cu amărăciune – ceea ce știu e că-i în adevăr a mea.” În Franța, Rousseau desfundă drumul și, deodată, ca la un semn așteptat de veacuri, porțile artei se deschid largi înaintea adevărului pe care-l aduc în triumf cei mai mari peisagiști ai Franței și ai lumii – „*Falanga de la 1830*”.

De la aceștia a învățat Grigorescu limba. Căci, de spus, avea el ce spune. În atelierul lor – care era vastă pădure de la Fontainebleau – a pus pe pânză cei dintâi arbori și cea dintâi brazdă de pământ adevărat. Acolo a înțeles el că în artă nu-i nimic fără însemnătate, că de obicei caracterul esențial al unui lucru se ascunde sub un amănunt pe care adesea ochiul unui copil îl descopere

mai degrabă decât privirea iscusită ce pândește și *caută*, cu preocuparea efectului. Acolo s-a dumerit. Puterile care palpitau în el nerăbdătoare s-au desfăcut deodată, ca mugurii primăverii după o ploaie blagoslovită.

Ce-ar fi fost Grigorescu fără „Școala de la Fontainebleau”? Desigur, tot un pictor mare. Școala dă o direcție, arată un drum, și pe cei fără aripi îi învață să *meargă*. Cei tari *zboară*. Zboară, în orice caz. Școala, când e bună, cum a fost cea de la Fontainebleau, îi ajută să zboare drept la țintă.

Grigorescu era chemat să facă peisaje. Să-și cante țara lui în colori. Iubire de singurătate și de orizonturi largi, un simț instinctiv al pitorescului, o vedere fericită, repede, profundă, însoțită de o năzdrăvană putere de a fixa pe pânză, tot așa de repede și de clar, senzația vizuală a lucrurilor – un suflet curat și simplu, ca și natura în mijlocul căreia îi plăcea așa de mult să trăiască, adâncit în evlavia adevărului care purifică și înalță, toată această viață sonoră era pregătită, ca o liră acordată, pentru cântecul pământului din care s-a ridicat, din care *numai* spre îndeplinirea acestei chemări s-a ridicat.

Când s-a întors întâi de la Barbizon, a rămas uimit de frumusețea, de lumina de sărbătoare a țării lui. Era ceva așa de proaspăt în aer, în cerul albastru și în toate mândrele priveliști ce i se desfășurau înaintea ochilor, că inima lui de credincios a tresărit ca de-o poruncă misterioasă. Drumul lui de aci încolo era lămurit. În cetatea munților – păstorul cu turma; în limpezișul câmpului – carul cu boi. Aceste două note, așa de profund legate cu trecutul cel mai depărtat al neamului românesc, răsar mai în vază din prodigioasa varietate de subiecte cari constituiesc opera lui Grigorescu. „Arca” lui.

Boii lui Grigorescu. Are să se vorbească odată, în istoria picturii, de boii aceștia. În ce lumină i-a văzut! Cu

ce răbdare i-a studiat și cu câtă dragoste i-a pus pe pânzele lui! Avea, într-o vară, la Câmpina, un bou frumos moldovenesc, îi zicea „Ghiocel”, și, blând, se deprinsese că venea singur dimineața *la pozat*, în mijlocul curții, unde-l apărau de muște doi băieți, ca pe împăratul din povești; și sta așa frumos, parcă știa ce taină mare se petrece-n ceasul acela. Seara, când pictorul se primbla gânditor, cu mâinile la spate, de la un capăt la altul al curții, Ghiocel se ținea după el, cu o atingătoare prietenie pentru omul acela bun și tăcut.

În primăvara anului 1895, în Sala de pictură de la Ateneu – triumful peisajului românesc. Niciodată ochiul n-a prins într-o privire atâta întindere de pământ. E țara *noastră*, cu lanurile ei îmbelșugate, cu nemărginitele-i șesuri de curând cosite, cu praful drumurilor ei în urma șirului de care, cu oamenii blânzi și boii și mai blânzi ai muncii și ai îndurării seculare, cu cerurile noastre de vis, cu aburii dimineților de vară, cu limpedea lumină a zilelor de toamnă, care parcă spală formele naturii – și pretutindeni ceva indefinit, ca o mângâiere divină ce lunecă pe lucruri, printre frunzele copacilor și pe pajiștea câmpiilor, ceva mișcător și viu ce tremură dincoace și dincolo de formele văzute – sufletul pământului, palpitarea marii vieți a lumii.

Cu ce face omul acesta farmecul depărtărilor? Și aerul, și frăgezimea liniilor, și toată această înfățișare proaspătă a lucrurilor, lumea aceasta primăvărată pe care el ne-o dezvăluie pentru-ntăia oară? Atâta poezie, ș-atâta adevăr în opera lui!

Este oare, cum se crede îndeobște, un secret al poeziei și altul al adevărului? Eu cred că se împreună undeva în aceeași rază luminoasă, cum se întâlnesc pe aceeași tulpină ramurile unui copac. Du-te mai în adâncul visului tău, poete: în fund, în fund de tot, vei da de cămara

tăinuită înlăuntrul căreia e veșnică lumină – acolo-i adevărul. De-acolo-i poezia din tablourile lui Grigorescu.

„Carele, mulțimea, înălțimile, pădurile, zice Delavrancea, se duc sau se apropie nu numai prin formele lor crescânde, ci mai ales prin intensitatea și stingerea cromatică a tonurilor, de la vigoarea din primele planuri și până la visul aerian din fundul transparent, adeseori misterios, ca o poartă a infinitului. Și cum în lume nu e nimic care să nu fie și banal și poetic, adevărat și în banalitate, adevărat și în partea poetică, era firesc ca cel mai nobil artist al României să privească realitatea în frumusețea și farmecul ei, în acea lumină care pune în relief caracterele esențiale și în acea mișcare care o însuflețește de cea mai intensă poezie.

Și ne-a făcut să înțelegem ceea ce noi vedeam numai, înălțând cerul, depărtând munții, adâncind văile, eterizând zarea, ușurând formele în fluiditatea atmosferei, ritmând mișcările, simfonizând colorile.

El a definit sufletul poporului și a glorificat natura patriei.”

Peste doi ani, în 1897, pe iarnă, o nouă expoziție, și mai bogată. Întâlnim, firește, multe din vechile noastre cunoștințe. Mai întâi sunt cele de care pictorul n-a vrut niciodată să se despartă. Apoi cele care încă nu și-au găsit cumpărătorul.

Fiecare din expozițiile lui își are, pentru numărul 1 al catalogului, un tablou mare. În expoziția trecută a fost *Munca la câmp* – un tablou decorativ pentru Banca Națională: subț un cer de iulie, pe un șes întins, reavăn încă de roua dimineții, răsare, ca o zână a florilor, țărâna tânără, voinică, zveltă, rumăna Rodică, ce vine de la fântână cu donița plină pe umăr, îndărătul ei, în fund, se văd brazdele de iarbă cosită de curând, femeii la adunat, bărbați la rostul stogurilor, boi la tângeli, toată mișcarea,

toată largă priveliște a celei mai frumoase dintre muncile câmpului – strânsul, căratul și clăditul fânului. Poezia muncii.

De data asta, e tot un peisaj în tabloul cel mare al expoziției, *Printre dealuri și mușcele*. Un car cu fân coboară pe luncă. Soarele e trecut de amiază. Omul e tolănit cu fața-n jos, deasupra, pe fân. Boii pășesc domol, clipind din ochi, fluturând din urechi, de răul muștelor. Spinările lor ciolănoase mișcă pete de argint în bătaia soarelui. Jos, pe pământ, sub picioarele lor și sub roțile carului, umbra se țese și se distramă. În fund, coama trăgănată a mușcelor mijește în adâncimea zărilor. Pe cer s-adună fufioare de nori, ce izvorăsc de pretutindeni. În văzduh e o pace dulce, care-ndeamnă la somn.

Aproape în toate pânzele lui Grigorescu e liniștea aceasta odihnitoare. Boii lui merg în voie. Rar îi înjugă la greu; ș-atunci, ca să nu-i spetească, nu-i pune niciodată să tragă la deal. În *Căratul lemnelor*, în *Căraușii cu sare*, boii se proptesc în jug, oprind în coarne, strânși de la șolduri ca de-o greutate ce dă peste ei. Numai în *Arătura de primăvară* îi îngenunche aproape, pe brazdă; acolo, și în acel strașnic *Drum din greu*, ce amintește, în opintirea boilor și în strigătul căraușului, *Carele cu provizii* din războiul de la 1877. E tot așa, un cer de plumb ș-o vreme de ploaie, și boii lunecă pe pământul clisos, și spinările lor întinse par otgoane ce stau să se rupă. Și tot așa, un sentiment de neliniște, o înfiorare în aer, apăsarea unei griji, ce nu știi de unde vine.

În această expoziție Grigorescu parcă-nadins ar fi vrut să dea boului însemnătatea istorică pe care o are în viața noastră de plugari. Din 236 de pânze, 63 sunt închinat boului. La deal cu deșert, la vale cu-ncărcat, *Spre Telega*, sau *Pe valea Doftanei*, *Spre bălci*, sau *În luminiș de pădure*, în *Căratul porumbului*, sau în *Plug pe coastă* e același

muncitor supus, același bun tovarăș la greu, în a cărui putere ascultătoare graiul poporului nostru găsește adesea icoane și asemănări de un duios pitoresc: „Bou căzut pe brazdă”... despre un om care a dat vieții, cu bunătate și cu iubire, *toate* puterile lui; sau „Limba boului e lungă, da’ nu poate vorbi”” despre tăcerea îndurării.

Hărnicie robustă și liniștită, muncă răbdătoare, fără un sfârșit hotărât, fără tânguire și fără gând de răsplată, munca privită ca *funcțiune* a vieții, și ca *frumusețe* a vieții, iată ce înfățișează, cu o extraordinară tărie de adevăr, boul lui Grigorescu.

S-ar zice că omul, în mijlocul creațiunii, în vastul ei amestec de forme și de simboluri, se caută pururea pe el. Își caută întregirea ființei lui. Artiștii mari, în inima și subțochiul cărora toate se măresc, și se lămuresc, au darul de a se găsi numaidecât, de a-și descoperi firea lor adevărată, patria lor sufletească în formele originale, *naturale* ale vieții. De aceea se și simt ei așa de străini în lumea celorlalte forme. Lui Grigorescu i-a vorbit boul prin blândețea privirii, prin încordarea tăcută și fără preget a tuturor puterilor lui la o muncă ce n-așteaptă nici o răsplată, cum i-a vorbit mesteacănul prin delicatețea făpturii, prin dragostea lui de lumină, prin eleganța tulpinii, așa de albă și de curată, cu rămurele fine ce-și tremură frunza la cea mai lină adiere de vânt, cum i-au vorbit apusurile de soare prin misterul umbrei și adâncă lor melancolie, primăvara prin frăgezimea florilor, și toamna prin marea simfonie a colorilor ei. Cu siguranță că e ceva din viața lui, din simplitatea firii lui, din amintirile copilăriei lui, până și în casa pe care-o vedem adesea în tablourile lui, în căsuța aceea de țară cu pridvor deschis în față, tăcută, aproape ascunsă sub strașina ei lată, cu nu știu ce aer bătrânesc în ferestruiele ei mici, visătoare, dulci ochi osteniți de gânduri. A făcut ș-o casă

mare boierească din bunele vremi de demult – pustie însă, fără uși, fără ferestre, cu balcoanele rupte și coperișul spart, cu bălării crescute printre lespezile de piatră de la scară – palatul bufnițelor, trista ruină din marginea orașului Piatra-Neamț. Și ce frumos cer albastru, așa de senin, deasupra acelei dărăpănături! A făcut-o cu inima plină de jale. El vedea în paragina aceea sfârșitul unei lumi. Și, fără să-și dea seamă, în pitorescul unei ruini, pe care-o înălța la valoarea unui simbol, își exprima propria lui melancolie.

Expoziția se închide, c-o vânzare de 58 de bucăți, așa că aproape trei sferturi din tablouri se-ntorc în atelier. În presa noastră se vorbește foarte puțin despre mișcarea artistică la noi, și mai puțin despre pictură. Expozițiile lui Grigorescu în tăcere se deschid, în tăcere se închid. Critici de artă nu avem încă. Rar, câte un admirator mai entuziast simte nevoia de a-și spune-n gura mare impresiile lui. Și acesta, dacă e prieten cu pictorul, e foarte stânjenit în libertatea lui de a spune tot binele pe care-l crede. Nu din obișnuita „falsă modestie” – asemenea oameni nu au nimic fals în ei – mai degrabă din mândrie, și desigur din convingerea ce și-a făcut-o despre deșărtăciunea vorbelor, sufletul lui delicat se simte jignit de tăria unei laude ca de-o brutalitate. Pe prietenii care, totuși, își strigau uneori, aproape fără voie, admirația lor, îi dojenește cu bunătate și-i roagă să creadă că, *în adevăr*, nu-i face plăcere să se vorbească de el – în nici un fel.

„Lăsați, dragii mei, după ce-oi muri, 'eți spune ce-ți vrea...”

XXI. POEZIA VIETȚII

...Îmi revin mereu aceste două cuvinte, pe care de bună seamă că mi le-a șoptit cândva opera lui Grigorescu. Poezia vieții.

Vădit că fiecare lucru își are tainicul lui strop de poezie, cântecul lui. Să-l simți, e un mare dar; să ne faci și pe noi să-l simțim, asta e ceva din puterea lui Dumnezeu. A lămuri un zâmbet din frumusețea lumii acesteia și a-i da expresie veșnică, a desface din haosul vremii clipa prin care se poate privi în eternitate, nu e a spori cu aceasta lumina, farmecul, puterile vieții omenești?

Funcțiunea *aceasta* o îndeplinesc artiștii pe pământ. Ș-atât creează, cât știu să aleagă și pot să despartă... Vechii sculptori, care spuneau așa de frumos că ei nu fac decât să dea la o parte marmura de prisos pentru a-și libera opera vie ce palpită înlăuntrul blocului! Așa a făcut Grigorescu. Din marele lumii amestec – „*rudis indigestaque moles*” – și-a limpezit *partea lui*. Adevărurile i-au vorbit prin poezia lor. Și numai lamura aceasta a pus-o în opera lui. Restul – marmură pe care dalta sculptorului o dă la o parte.

Un om cult, în înțelesul propriu al cuvântului, nu era. Dar știa tot ce-i trebuie unui om ca să fie întreg și puternic. Despre Dumnezeu, despre rostul vieții pe pământ, despre începutul și sfârșitul acestei lumi își avea dezlegările lui, simple, dătătoare de liniște, mai mult șoptite de natură bunului-simț decât culese de prin cărți. Citea puțin, ca să nu-și strice ochii. Îi plăcea foarte mult *Don Quijote* al lui Cervantes și *Fabulele* lui La Fontaine, iar din literatura noastră, scrierile lui Creangă și, mai ales, poeziile populare, din care știa multe pe dinafară. Simplitatea și naturalitatea. Aceasta era și *poezia* lui. O simplitate caldă, ritmică, foarte expresivă, ce se dezvălește până și-n titlurile tablourilor lui: *Pe gânduri*, *La umbră*, *Spre Vârful-cu-dor*, *O dimineață de vară*, *A ploaie*, *În luncă*,

Floare-ntre flori, Fără de grijă, Bălăioară, La soare, Ciobănaș cu turmă mică...

Nota dominantă în opera acestui mare artist e *liniștea*. Oamenii, câmpiile, mările, cerurile lui te impresionează prin poezia liniștii lor. Tăcere și adâncime. Nu *adâncime* de prăpastie, ci de orizont, de vastă lumină. Precum *tăcerea* nu e a morții, ci a vieții, a misterului din viață.

E în muzeul „Simu” un *Apus de soare la Barbizon* în fața căruia pare că și gândurile se tem să nu facă zgomot cu mișcarea lor. Atâta liniște, atâta sfântă liniște e acolo. Din marginea unei dumbrăvi se lasă o vâlcea ușor trăgănată. O femeie c-o fetiță mică, ce de-abia umblă-n picioare, își paște cele câteva oi pe pragul tăpșanului înecat în umbră. Un drumeag se prelinge pe costișa uscată. În dreapta, copaci mari, de sub frunzișul cărora întunericul izvorăște, se-ntinde văzând cu ochii; în stânga se înalță, drept pe coamă, un copăcel firav ce-și despletește-n zare crenguțele aproape desfrunzite. În fund, pe cerul sur, tremură dogoreala de jaratic a soarelui ce nu se mai vede. Treptat, vâlul nopții se dișterne, învâlcind formele ca pentru o pregătire de somn, de vis. Tăcerea crește. Pământul, aerul, faptul înserării, cu răcoarea aceea de pădure și toate formele acelea moi, topite-n umbră, dau sufletului nostru o dulce înfiorare nedeslușită. Amintiri vagi, răsunete depărtate, un amestec de vrajă, de dor, de melancolie – ceva care ne duce cu gândul la frumoasele apusuri de soare ale copilăriei noastre. Cu siguranță e un sentiment pe care l-a avut pictorul în ceasul acela, și care, fără voia și fără știrea lui, s-a amestecat în colorile de pe paletă. Dar ceea ce dă o putere extraordinară de adevăr acestui tablou, care va rămânea unul din cele mai frumoase apusuri de soare ce s-au făcut în pictură, este unitatea de impresie păstrată până-n adâncul celor mai mici amănunte, impresie descărcată cu liniște în toată

întregimea ei. S-ar părea că toate-au stat pe loc, în cer și pe pământ, pentru a nu tulbura, cu clintirea lor, marele mister al creării – împlinirea operei desăvârșite.

Aceeași impresie de pace ne-o dă, bunăoară, și *Întoarcerea-n amurg*. Dar aci simți că toate fugeau, și pictorul s-a grăbit ca să le prindă... Un apus de secetă. Deasupra, un cer de opal, de o caldă limpezime, rumenit foarte puțin, în fund, la orizont. Un drum se-ndoaie pe după coastă. E sfârșitul unei zile de vară. Un car cu boi se mișcă-ncet spre asfințit, satul trebuie să fie aproape, aci, la capul dealului. În car e nevasta și copiii – omul vine din urmă cu scurteica pe băț, ducând-o alene pe umăr, puțin mai înainte, două femei se grăbesc s-ajungă mai iute acasă; în umbra care se varsă de pretutindeni, toate se farmă; boi, car, oameni se depărtează, se șterg, nu se mai zăresc decât bucăți din formele lor, bulgări de felurite colori jucând în aer și, totuși, câtă viață, câtă mișcare în vraja aceluia amurg, în lupta aceea tăcută a umbrei cu lumina, în care ce nu deslușești cu ochii vezi cu sufletul! Același ceas de taină, același farmec odihnitor în amândouă tablourile: pictorul a spus și aci ca și acolo tot ce-a văzut, tot ce-a simțit el în momentele acelea – nimic mai mult la Barbizon, nimic mai puțin la Doftana.

Un „*impresionist*” atunci?...

Da. Însă nu din aceia care-și *caută* impresia, nici din aceia care-și fac tot felul de socoteli cum s-o transmită altora. Diverse meșteșuguri, combinații științifice și mijloace ingenioase de a împărtăși lumii gândirea ta *emoționată*, partea de foc a sufletului tău? Aceasta-i artificialitate, nu artă. Și impresioniștii care cred că au nevoie de *confetti*, de mozaicul acelor picățele multicolore pentru a ne spune că așa percep ei vibrația undelor de lumină vorbesc în pictură „esperanto”, nu limba vie a inimii lor. Grigorescu își nota impresia în colori, ca pentru

aducerea lui aminte. Un mijloc de a-și retrăi o parte din clipele cari trec și nu se mai întorc.

A simțit într-o dimineață de vară suflarea mării, puternică, proaspătă și răcoritoare, mângâierea ei sănătoasă, misterul ei tulburător, măreția acelei vaste întinderi de apă și de lumină, le-a simțit adânc, zguduitor din cale-afară, mai zguduitor decât oricând? Inima lui i-a poruncit să *însemne* simțirea aceasta pe pânză. I-a dictat, și el a scris. Cât i-a spus ea, atât a scris. Nici un cuvânt mai mult, nici o silabă mai puțin. Și cum nu te gândești la adusătura condeiului, la legătura și la forma literelor când scrii, tot așa nu se gândea pictorul la prepararea albastrului pe paletă sau la felul de a pune pensula pe pânză.

În palatul unui mare om de stat e un tablou mic de Grigorescu – o căsuță de țară, un biet bordei sărăcăcios. Sub strașina de stuf, în peretele de nuiiele muruite, ce se văd, pe unde-a căzut lutul, ca niște coaste de om bolnav, clipește o ferestruie de o tristețe sfâșietoare; ușa-i deschisă – lumina însă parcă nu vrea să intre. E o zi uscată de vară; în bățatură nu se vede nici vită, nici pasere, nici câine. Gardul e dărăpănat. O femeie c-un copil în brațe stă la drum și privește-n gol. Ea înfățișează acolo un popor, vei zice tu. Și bordeiul, a, bordeiul acela smerit, în casa unui prim-ministru, e un suspin al țării – un păs, o jalbă... Nimic din toate acestea n-a trecut prin mintea lui Grigorescu. Crede tu, privitorule, ce vrei. Opera lui a răsărit cum răsar toate lucrurile vii ale naturii: în virtutea acelorași legi, și cu aceeași lipsă de preocupare de ce impresie va face, de ce soartă va avea pe lume.

Courbet, *da*, a făcut literatură cu arta lui. Millet, de asemenea, și încă foarte puternică literatură a făcut în tablourile lui: aproape scârșnind își construia uneori țărani acest mare sculptor cu pensule.

Grigorescu n-a căutat să dezlege probleme, nici să propovăduiască. La urma urmei, el n-a căutat nimic. Din mulțimea lui de impresii, din fecundele puteri ale vieții lui s-a lămurit de sine o parte mai curată, mai luminoasă, mai *poezie*. Aceasta, și numai aceasta a devenit pictură.

În *Făr' de grijă* e o fetiță de vro paisprezece ani, grațios culcată pe un cearșaf alb, în atmosfera moleșitoare a unei zile de vară. Visează, cu ochii deschiși. O panglicuță albastră îi încinge părul blond-auriu deasupra frunții – aceasta-i toată îmbrăcămintea ei. Stă așa nepăsătoare, fără să știe că-i frumoasă, fără să cugete că-i dezvălită. Fața ei vine în umbră. Lumina, bătând dinspre căpătâi, îi mângâie părul, brațele, trupul, de la umeri până la genunchi. Mâinile, ridicate deasupra sânelui, se joacă drăgălaș c-o floare; ochii, gândurile ei toate sunt la floare, ar putea în momentul acela să intre cineva – ea habar n-ar avea. Cu adevărat „făr' de grijă”. Dar cât farmec în trupușorul acesta alb, de o adorabilă nevinovăție, cu ceva îngeresc în goliciunea-i sfânt neștiutoare! Ș-o grație de linii, o frăgezime de colorit și de carnație cum rar, foarte rar au putut trece din natură în artă fără să-și piardă căldura, palpitarea vieții. De ce nu ne gândim la nimic pământesc privind formele acestea dezvălitate, așa de frumoase și așa de *adevărate*? Pentru că nici pictorul nu s-a gândit la nimic. A privit-o cum ar fi privit o floare. Așa a pictat-o, așa o vedem. Sufletul lui sfânt a *învălit-o*. Și candoarea aceasta divină e admirabil exprimată pe chipul fetiței, în privirea ei dusă, în surâsul ca prin vis al gurii, ce parcă vorbește cu floarea.

Extraordinar cum toate „chipurile” lui te fac să te gandești la sufletul ființelor cari i-au pozat. Ai totdeauna impresia că te afli înaintea unei ființe aievea. O simți *vie*. Îi simți pe pânză gândurile ei din clipele acelea. E o viață acolo, care privește, care spune ceva cu privirea ei, și cu

cât ne uităm mai mult la gura aceea tăcută, la ochii aceia gânditori, cu atât ne simțim mai atrași, mai aproape de misterul unui suflet. Pictorul a luat numai ce i-a spus inima lui să ia. Un model nu-l interesează decât numai prin câtă armonie *susținută* și expresivă îi aduce. Restul nu-i adevărat, *nu există*. În unul dintre puținele lui portrete – un portret făcut la Paris pe la 1880 – e o fetică de vro șaptesprezece ani ce parcă s-a oprit din mers și-ntoarce fața spre noi, cu o ciudată expresie de necaz care se stăpânește, de muștrare care vrea să fie liniștită, de susceptibilitate mândră, care nu vrea să vorbească. Părul ei castaniu e pieptănat în sus, încolăcit pe cap și-ncins c-o panglică neagră; pe fruntea largă, puțin boltită, pe ochii adânc serioși, aproape supărați, și-n jurul gurii fragede, ce parcă se ține să nu spuie o vorbă ce-i flutură pe buze, pale de umbră s-adună și se-mprăstie, ca un stol de gânduri nehotărâte. De la jumătatea gâtului în jos, câteva largi ștersături de pensulă muiată într-un albastru-pământiu, făcut din toate culorile închise ce se aflau pe paletă, îi schițează ușor boiul pân-aproape de talie. Atât. Pictorul a spus tot ce-a avut de spus. Și cum te urmărește expresia acestei figuri ce se desface albă, gravă, misterioasă din adâncul acela de întuneric! Un întuneric înfierbântat cu reflexe de foc ce nu știi de unde vin, umple mai totdeauna fondul portretelor lui Grigorescu. Poate că de aceea ne și privesc așa de straniu și de tulburător ochii portretelor lui.

Cu aceeași putere concentrează caracterul intim, partea de poezie a fiecărui lucru ce trece prin sufletul lui. Un borcan cu pensule devine operă de artă prin simplitatea cu care-i exprimat în forma văzută înțelesul adânc al lucrului, ceea ce constituie logica existenței lui, *viața* lui, valoarea lui tipică. Un peisaj de Grigorescu n-are nevoie să fie „animat” pentru ca să ne facă să gândim. Nici măcar de obișnuitele-i podoabe n-are nevoie. Pământ și cer –

pământ negru, pustiu, neted, fără copac, fără fir de iarbă, fără urmă de pas omenesc pe el – și, cu toate astea, cât pitoresc, cât suflet în deșertul acela, în trecerea aceea, în aerul acela, greu parcă de-atâta singurătate! Câtă adâncime privirii și gândurilor noastre!...

A rămas în atelierul pictorului *Un interior turcesc* – un tablou mare, de o întreită însemnătate în istoria artei noastre: întâi, pentru că acolo avem aproape întregul tezaur de lucruri orientale adunate de Grigorescu în timp de jumătate de veac; al doilea, pentru că, în felul cum sunt așezate podoabele acelea, vorbește gustul ales și simțul de armonie al artistului; al treilea, pentru că în acest tablou, mai mult decât în oricare altul, pictorul a pus o desăvârșită factură de migală, pacientă, fină, împinsă până la cele mai mici amănunte, și, cu toate acestea, caldă, vibrantă, dând un suflet special fiecărui lucru: covor, narghelea, sandale, scrin și mesețe turcești cu încrustații de sidef, stofe, arme și vase de metal, și în același timp legându-le pe toate într-un suflet general, făcând ca o singură ființă, organică, armonioasă, din tot acest bazar de vechituri disperecheate.

Dacă n-ai ști ce om serios și sincer a fost Grigorescu în toate ale lui, ai fi ispitit, în fața unei asemenea virtuozități de factură, să crezi că el a vrut, cu aceasta, să răspundă cântirilor profane care găseau veșnic un mare păcat artistului în faptul că nu pot număra frunzele din arborii piesajelor lui.

N-a răstălmăcit; nici n-a poetizat, cum cred unii. Un mare limpezitor al frumosului, un nobil artist, care-a știut să aleagă poezia vieții – puțină, sfântă poezie, așa de împrăștiată, amestecată cu foarte multă și urâtă proză, și, lămurind-o, să ne-o înfățișeze prin cele mai simple și mai cinstite mijloace, așa cum a văzut-o, așa cum a simțit-o el, iată ce-a fost Grigorescu.

XXII. ÎN AMURG

„O viață e o profesie de credință, cu propagandă tăcută, irezistibilă și fecundă.”

MARIUS VACHON

... „Iar dacă vrei să cunoști România în tot ce are ea mai pitoresc și mai specific al ei, caută numaidecât să vezi o colecție de tablouri de pictorul Grigorescu.” Sfatul acesta îl da un francez care ne cunoștea țara unui compatriot care-și aduna deslușiri pentru o călătorie de două săptămâni prin meleagurile noastre. Nici nu se putea da un sfat mai bun unui turist grăbit să vadă, să afle cât mai mult în cât mai puțin timp. Nu știu dacă mai e pe lume vro țară al cărei pitoresc să se oglindească așa de limpede și de puternic în opera unui artist, ceea ce pot spune e că Grigorescu, înfățișând cum a înfățișat, pe pânzele lui, podoabele și sufletul patriei noastre, a făcut, cu aceasta, neamului nostru unul din acele prețioase daruri care iau loc între puterile active ale unei națiuni. O putere vie, puterea fecundă, din ce în ce mai fecundă.

O mare iubire care-a creat viață. Aceasta și este funcțiunea iubirii pe lume.

Și cum să nu fie vii toate lucrurile omului acestuia! Nimic n-a tulburat opera lui. Nici reguli învățate, nici căutări de efecte, nici grija succesului, nici sete de glorie, nimic. N-a fost, și niciodată nu s-a simțit altceva decât un smerit confident al naturii. Un suflet curat și bun, uimit în fața frumuseților acestei lumi, plin de recunoștință că i s-a îngăduit și lui să le vadă, bucurându-se ca un copil de strălucirile de-afară și descărcându-și prisosul fericirii

lui în pictură, cum cântă privighetoarea sub farmecul unei dimineți de primăvară.

Închid ochii și-l văd. Îl văd în ceasul acesta într-un peisaj măreț, în pustietățile Carpaților, la Cheia tătarului. Scund, puțintel la trup, ca și la vorbă, sprinten la mișcări, o față rotundă, deschisă, senin gânditoare, luminată dinlăuntru, fruntea largă, ochii negri, adânc străbătători – toată flacăra vieții lui era acolo – nasul drept, mustața albă, retezată deasupra gurii mici, fine, inteligente – o figură frumoasă de bătrân energic, exprimând bunătate și hotărâre. Un om sincer, și foarte serios, ascunzând o nobilă fire ostășească sub o gingășie de copil. Îl văd oprindu-se deodată din mers; înaintea lui, un mesteacăn tânăr se înalță zvelt, luminos, desfăcându-și în sus rămurișul subțire, cu frunzulița rară și delicată, ce tremură-n aer ca o ploaie de bănuți.

„Drăguț de el!...”

În cuvintele acestea, rostite c-un glas ce parcă vine din adâncuri depărtate, în mângâierea asta părintească, adusă unui copăcel, e întreg sufletul lui Grigorescu.

Se uită, îl fixează c-o privire din ce în ce mai atentă, deodată o lumină de fulger i se aprinde-n ochi, toată figura i se înviorază, o taină mare, ceva dumnezeiesc parcă se pregătește în el, în aer – e tresărirea operei care cere întruparea vieții.

Așa îl văd pe Grigorescu, în templul naturii, *oficiind*. Foarte rar mi-l înfățișez în atelier, stând pe scaun, picior peste picior, cu mâinile-amândouă pe genunchi, vorbind încet, potolit, cu fraze simple, calde, expresive, ca și tablourile lui.

Bătrânețea s-apropie de el cu respect. Un amurg frumos, ce împrăstie o lumină albă pe capul și pe paleta lui, lăsându-i toată fragezimea de sentiment, toată limpezimea de gândire și toată vioiciunea de mișcări.

Lumina aceasta de iulie a pânzelor lui din urmă se vădește mai cu deosebire de la expoziția din 1900. De aici încolo peisajele lui sunt din ce în ce mai decorative. Factura din ce în ce mai largă, mai ușoară, mai aeriană. Vremea pare că-l înalță: îl apropie tot mai mult de soare, izvorul vieții.

Pentru noi, românii, și mai ales pentru cei care am crescut la țară ș-am hoinărit veri întregi pe mândrele ținuturi ale acestei lumini, tablourile lui Grigorescu sunt evocări puternice din propria noastră viață, – pagini duioase, atingătoare până la lacrimi, din povestea copilăriei noastre. Ochii copilăriei!... Unde mai vezi albastrul cerului de atunci, și lanurile verzi legănându-se-n valuri sub mângâierea vântului, și umbrele norilor lunecând pe dealuri, și turmele presărate pe limpezișul plaiurilor, și pădurile pline de basme și de visuri, și toată lumea aceea proaspătă, misterioasă și strălucitoare, pe care-o sorbeau cu nesaț ochii copilăriei tale! Unde mai sunt ochii aceia!... Anii trec, și tu te-ntuneci. Toate se-ntunecă și se ofilesc sub simțurile tale ostenite, uzate. Numai artiștii mari, artiștii *adevărați* au darul de a rămânea pururea tineri și de a vedea lumea, lucrurile, priveliștile naturii cu aceeași freschețe de impresii. Pentru ei vremea pare că stă pe loc. Inima lor curată tresare de noutatea fiecărei raze. Pururea uimiți în fața creațiunii pururea nouă.

Era o zi fără cer, umedă și posomorâtă, de pe la sfârșitul lui decembrie, când s-a deschis expoziția din 1900, o zi de acelea apăsătoare, care te-ntristează și te împiedică de a gândi. Când am intrat în sala „Grigorescu”, am avut impresia că mă aflu într-o livadă, într-o imensă livadă, în toiul unei zile de vară; ș-am rămas ținut în lângă ușă, cu ochii duși, pierduți în adâncimea tabloului de pe peretele din față – *Înspre bălci*.

Am stat așa mult, privind înaintea mea, aiurit – ca sub puterea unei vrăji. Ceea ce vedeam nu mai era o pânză întinsă-n ramă! Era o mare fereastră, prin care-mi scăpa vederea-n larg, afară, departe, într-o câmpie vastă, ușor ondulată, scaldată toată-n lumină, în lumina aceea limpede, proaspătă, pe care-o aveam în ochi când eram copil și pe care n-o mai văzusem de atunci decât în unele visuri frumoase. Și era cald acolo, și bine, cât toate păreau că plutesc în aer. Un lung șir de care veneau alene din fundul zării. Un călăreț, la stânga, ținea marginea drumului. Mai de lături, în urmă, o cârciumă la poalele unei coline, și lume multă-n bătătură, năvală, ca-n zi de sărbătoare. Și iată că toată zarva aceea clocotitoare se mișcă spre noi. Carul din primul plan vine din ce în ce mai aproape, crește văzând cu ochii. Tot mai mare și mai deslușit se arată gospodarul ce stă-ntr-o rână pe carâmb, cu ochii duși în dunga drumului, cu pălăria mare dată pe ceafă și cu ilicul desfăcut la piept... o, e așa de cald! În stânga lui stau jos, cuminte, două fetițe mai răsărite; în fund, nevasta, cu cel mai mic copil, prâslea casei. Și boii de-abia pășesc lăsați în voia lor – iată-i aproape de tot, își întind spre noi boturile umede, nările aburesc, ochii lor mari și blânzi clipesc de zăduf. E soarele amiază. În aer e liniște, ș-o dulce îmbiere la odihnă. Carele din urmă, drumeții ce merg pe de lături, rumeneala pământului, verdele prăfuit al colinelor din fund, toate se străvād ca printr-o pulbere de argint în lumina acestei senine zile de vară.

Expoziția întreagă s-ar putea numi *Poezia unei zile de vară*. Și *Ciobănașul culcat pe brânci* în marginea pădurii, și *Dimineața pe drumul mare*, cu acel șir de chervane cu largi coviltire de țol, și *Căratul fânului*, ca și *Scoborâtul oilor*, ca și *Femeia torcând pe câmp*, înfățișează priveliști de-ale țării noastre, sub arșița soarelui de iulie.

„Mai multă lumină!” Se pare că, în fața eternității, aceasta-i lozinca tuturor marilor poeți. Amurgul lui Grigorescu are ceva din strălucirea unei dimineți frumoase. Ce fragede și vesele sunt pânzele lui de la o vreme încoace! Poate mai puțin adânci, dar din ce în ce mai largi. Aer, aer și spațiu!... Iată ce strigă tot mai zorit, cu cele din urmă tablouri, acest pictor al aerului și al depărtărilor.

Una din marele griji ale vieții lui pământești a fost să-și aibă la bătrânețe, când nu va mai putea munci, un adăpost al lui. Să nu fie *povară* nimănui. Aceasta l-a și făcut să-nceapă a pune câte ceva deoparte. Ce târziu și-a putut îngădi *liniștea aceasta*, care pentru firea lui discretă și mândră era de o neînchipuită însemnătate! Dar, în sfârșit, și-a cucerit-o.

Acum lucra și mai grăbit, din ce în ce mai grăbit. Și mereu ofta. Cine știe ce drame tăcute se petrec în adâncul acestor suflete de foc... Fiecare pas te scoate tot mai în larg. Un gând *rostit* desfundă un izvor nou de gânduri care

„Toate cer intrare-n lume,
Cer veșmintele vorbirii”...

Și ceasurile trec, și-n jurul tău se face seară. Și sunt atâtea de văzut, ah, atâtea de limpezit, și, iată, începi să nu mai vezi tocmai când începeai să înțelegi!

De aci poate graba acestui „drumeț întârziat”, care mereu se uită cu grijă la câtă cale e *înaintea lui*.

Îzbânda îl ajunge din urmă. În anul 1904 e ultima lui expoziție. În câteva zile se vând peste două sute de tablouri, nu-i mai rămân decât bucățile „reținute”.

„De-acum, zice pictorul, răsuflând ca de-o sarcină de care a scăpat, *închid prăvălia*.”

Își construiește-o casă în marginea Câmpinei, la poalele Carpaților, în preajma peisajelor lui. Își așază acolo, cu drag, toate lucrurile lui, tot ce-a agonisit el în atâta viață de muncă și de căutare neadormită, și lucrează mereu, lucrează cu neastâmpărul și frenezia celor dintâi cuceriri. Un om fericit, s-ar zice. Ar trebui să fie. Căci a trăit frumos și liber, în religia artei lui, și-a știut cum să-și întrebuințeze și vremea și puterile pe care i le-a încredințat Dumnezeu. Dar poate fi cineva cu adevărat fericit când ia aminte la câte-s de făcut pe lume, la câte însuși cată să împlinească într-o viață așa de scurtă și de nesigură și vede că-l apucă noaptea cu lucrul de-abia început?

E aproape de șaptezeci de ani. Și visează ca-n tinerețe. Un vis al lui, de mult: să-și facă un chervan mare, un fel de casă pe roate, și să plece pentru multă vreme, cu doi prieteni buni, să străbată țara de la un capăt la altul, cu popasuri lungi, pe valea Oltului, pe malul Dunării, pân' la Galați, și de-acolo-n sus, pe lunca Siretului, până-n Bucovina, și-ndărăt, pe drumul munților... El să picteze, ei să scrie.

„La vară *negreșit* facem chervanul”, spunea foarte hotărât celor doi prieteni în iarna anului 1907. Dar ce iarnă cumplită a fost aceea, și cum urlau de jalnic vânturile ei! Apoi primăvara aceea, și mai cumplită, care-a însemnat cu foc și cu sânge leatul 1907 în istoria neamului nostru. Cât trebuie să fi suferit Grigorescu în zilele acelea de vifor și de groază, și cum trebuie să fi răsunat vaietul țării în marea lui inimă duiosă!

Se simte bolnav, și mai ales foarte ostenit. Toată luna lui mai și-o petrece în stațiunea balneară de la Govora. Întremarea vine-ncet. Artistul arde de nerăbdarea de a pleca. Doctorii îl povățuiesc să nu mai lucreze. E ca și cum i-ar spune să nu mai trăiască. Acum vede el ce

scump lucru e sănătatea. Ah, și sunt atâtea de făcut! Chervanul! Drumul pe lunca Siretului!... Se va izbândi oare vreodată visul acesta al tinereții și al bătrâneții lui? Priveliști încântătoare, pe lângă care-a trecut repede, pururea cu gândul întoarcerii, acum îl cheamă tot mai adânc, tot mai fierbinte, cu dulcea chemare a depărtării! Sufletul lui e plin de tablouri. Muncit de vedenii. Simte nevoia de a se destăinui. În largi trăsături de pensulă își spune grăbit cel din urmă dor celei din urmă pânze...

Iată-i cum vin din adânc de zări, unii călări, alții în car și alții pe jos, cojanii de la câmp, în mers potolit, pe drumul plin de soare și de praf al zilelor noastre de vară. E valea Siretului, răsfrântă din tăria amintirilor lui. Într-o lumină de apoteoză apar țăranii lui, și carele cu boi, și cârciuma de sub coastă, și cumpăna de la fântână, ușor proiectată pe albastrul cerului, și dealurile din fund – jumătate vis, jumătate realitate. Și-i cald, arde soarele-a ploaie...

În frigurile, în delirul acestei supreme evocări, nici n-a băgat de seamă cum viața lui, ca printr-o rană deschisă, curgea cu fiecare strop de lumină ce-i picura din suflet pe cea din urmă pânză. Un junghi, o rupere dureroasă din încheieturi, și deodată, ca o perdea i s-a lăsat pe ochi. Ce departe i s-a părut patul în ziua aceea! Asta a fost luni, la 16 iulie. Sâmbătă a vrut să se scoale, dar nu-l mai ajutau picioarele. Era cald, avea stenahorie, pe la două ceasuri din zi, după o lungă tăcere, a strigat din toată inima: „Sfârșește-l odată, Dumnezeu!” A fost cea din urmă vorbă. *Sufletul* a strigat-o, nerăbdător de a pleca. Și Dumnezeu l-a ascultat. Peste-un ceas totul era sfârșit.

Luni a fost îngroparea. Luni pe la toacă. A fost simplă, așa cum a cerut-o el, simplă, discretă, liniștită, ca și viața lui. El dormea frumos între flori, acoperit c-un vâl

alb, străveziu, în mijlocul atelierului. Avea o față senină, împăcată, pătrunsă parcă de taina lucrurilor eterne care-l înconjura.

În fund, prin largul ferestrei deschise, se vedeau munții suri. Era o lumină curată, un cer albastru, și nori de aceia albi, ușori, puțin scămoși, nori cum numai Dumnezeu și El au făcut. Și tot prin fereastra aceea venea, din ce în ce mai întetît, un vaiet, o tânguire adâncă, de jale care nu poate vorbi: câinele pictorului, prietenul vechi și credincios, tovarășul ciobanilor din atâtea tablouri, cerea să-și vadă stăpânul și se smucea din lanț, plângând rugător, cu glas aproape omenesc. Un bulgăraș de smirnă, fărâmat pe cărbuni, înalță din cătuie un firioșor albastru de mireasmă...

...Și cum dormea așa frumos, în prohodirea unui singur preot, doi țărani, ca pe-un copil, l-au luat binișor pe mâini și l-au culcat într-un sicriu de brad. De undeva, dintr-un colț al atelierului, a izbucnit un plâns în hohot sfâșietor. Apoi s-a potolit. Lumea s-a dat la o parte, să facă loc celui ce pleca astfel dintre lucrurile lui scumpe, din atelierul în care cea din urmă pânză – așa de simbolic neisprăvită – mirosea încă a ulei.

Pe crengi de stejar l-au așezat într-un car cu patru boi. Flori de câmp, de cele care i-au fost lui mai dragi, flori sfinte i s-au presărat pe față și pe piept, pe ochii lui, pe divinii lui ochi, închiși pentru totdeauna, pe mâinile lui, pe divinele lui mâini, încremenite pentru totdeauna.

Cuprins

POEZII PUBLICATE ÎN TIMPUL VIEȚII AUTORULUI A. ÎN VOLUME

- PĂCATUL
- IERI, AZI, MÂINE
- PE DEAL
- LUNA ȘI NOAPTEA
- DORMI ÎN PACE
- LA VATRA RECE
- DIN PRAG...
- RĂSPUNS LA O CRONICĂ RIMATĂ
- LA ICOANĂ
- SONET
- LUI EMINESCU
- SONET
- SONET
- CE TE UIȚI CU OCHII GALEȘI?...
- ÎN AMURG...
- SONET
- DELENDUM
- MAMEI

- CUM CURGE VREMEA...
- LINIȘTE
- TOT ALTE VREMI...
- IULIA HASDEU
- UNDE NI SUNT VISĂTORII?...
- VECHILOR ATENEIȘTI
- IUBIRE
- SONET
- TACTICĂ...
- SONET
- SONET
- PRIMA LECȚIE
- ICOANE ȘTERSE
- ETERNUL CÂNTEC
- TU EȘTI POET...
- SONET
- SONET
- SONET
- SONET
- SĂMĂNĂTORUL

- SFÂNTĂ MUNCĂ
- 1907
- CUVÂNTUL
- NUNQUAM RIDENTI
- TÂLCUL
- DREPTATE
- SLĂVIT E VERSUL
- TRIUMFUL AȘTEPTĂRII
- VALURI

ÎN PERIODICE

- AH! CÂNTĂ-MI MEREU
- OMUL
- ACROSTIH
- VIERME FUDUL
- LA STATUA LUI IOAN ELIADE RĂDULESCU
- MĂ VISASEM ÎNTR-UN NOR
- SCRISOARE CĂTRĂ UN BĂTRÂN
- ȚARA DE PRIPAS
- SONET
- CÂND N-AM CE SCRIE...

- ÎN ZILE GRELE
- SUPT LEGEA TUNULUI
- POSTUME CÂRMACII
- UN SUFLET LARG SĂ MĂ-NȚELEAGĂ

ROMÂNIA PITOAREASCĂ

- 1. PORȚILE DE FIER
- 2. TURNU-SEVERIN
- 3. CORBUL. HINOVA
- 4. OSTROVUL MARE. RUINI
- 5. LA CALAFAT
- 6. DESA
- 7. GURA JIULUI. BECHETUL. CELEIUL
- 8. SILIȘTIOARA
- 9. ISLAZUL
- 10. TURNU-MĂGURELE
- 11. ZIMNICEA
- 12. GIURGIU. CĂLUGĂRENI
- 13. ÎNTRE ȚĂRMURILE NOASTRE
- 14. PODUL DE PESTE DUNĂRE
- 15. BRĂILA

- 16. GALAȚII
- 17. TULCEA
- 18. SULINA
- 19. PE INSULA ȘERPIILOR
- 20. CONSTANȚA
- 21. PE COLIBAȘI
- 22. LA UMBRĂ
- 23. VALEA MOTRULUI
- 24. MÂNĂSTIREA TISMANA
- 25. TÂRGU-JIU
- 26. PE VALEA JIULUI
- 27. PE ÎNĂLȚIMILE PĂRÂNGULUI
- 28. PE COAMA MOHORULUI
- 29. ÎN NOVACI
- 30. MÂNĂSTIREA ȘI PEȘTERA POLOVRCI
- 31. ÎN VÂLCEA
- 32. PE CHEIA BISTRIȚEI
- 33. RÂMNICU-VÂLCII. VALEA OLTULUI
- 34. LA CÂINENI
- 35. PE ARGES. CURTEA-DE-ARGES

- 36. CÂMPULUNG
- 37. RUCĂR. DÂMBOVICIOARA
- 38. TÂRGOVIȘTEA. RUINILE
- 39. PE IALOMIȚA. DE LA TÂRGOVIȘTE LA PETROȘIȚA
- 40. PRIN CHEIA TĂȚARULUI LA SCHITUL PEȘTERA
- 41. PE OBÂRȘIA. LA OMUL. PE VALEA CERBULUI
- 42. PE VALEA PRAHOVEI: PREDEAL, AZUGA, BUȘTENI, SINAIA
- 43. CÂMPINA. VALEA DOFTANEI. SLĂNICUL-PRAHOVEI
- 44. VALEA TELEAJENULUI
- 45. ÎN MUNȚII BUZĂULUI. SIRIU
- 46. MELEDIC
- 47. MUNTELE PENTELEU. MÂNĂSTIREA GĂVANU
- 48. ÎN RÂMNICU-SĂRAT
- 49. ÎN VRANCEA
- 50. ÎN MUNȚII BACĂULUI
- 51. ÎN MUNȚII NEAMȚULUI
- 52. ÎN MUNȚII SUCEVII
- 53. PE PLUTĂ DE LA DORNA LA PIATRA
- VALEA PRUTULUI
- ȚARA. POPORUL

PICTORUL N. I. GRIGORESCU

- I. UN SOL AL NEAMULUI
- II. VIAȚA PICTORULUI
- III. AGAPIA
- IV. LA BARBIZON
- V. ÎN ȚARĂ
- VI. PRIMA EXPOZIȚIE
- VII. ÎN LARG...
- VIII. ÎN RĂZBOI
- IX. ÎN PACE
- X. LA PARIS
- XI. 1887
- XII. POSADA
- XIII. Ciobanii lui Grigorescu
- XIV. ȘOAPTA ADEVĂRULUI...
- XV. TAINA PUTERII
- XVI. EXPOZIȚIA DIN 1891
- XVII. LA CÂMPINA
- XVIII. CHIPURI
- XIX. ADEVĂRUL AȘTEPTĂ...

- XX. PRINTRE DEALURI ȘI MUȘCELE
- XXI. POEZIA VIETȚII
- XXII. ÎN AMURG